

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ
імені В. І. ВЕРНАДСЬКОГО
АСОЦІАЦІЯ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ
РАДА ДИРЕКТОРІВ НАУКОВИХ БІБЛІОТЕК
ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ ЦЕНТРІВ АКАДЕМІЙ НАУК –
ЧЛЕНІВ МААН

**БІБЛІОТЕКА. НАУКА. КОМУНІКАЦІЯ:
актуальні тенденції у цифрову епоху**

Матеріали міжнародної наукової конференції
(Київ, 8–10 жовтня 2019 р.)

Том 1

КИЇВ 2019

УДК 027.021:001:316.77:007(082)

Бібліотека. Наука. Комунікація: актуальні тенденції у цифрову епоху : матеріали Міжнар. наук. конф. (8–10 жовтня 2019 р.) : у 2 т. / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України, Рада дир. наук. б-к та інформ. центрів акад. наук – членів МААН. – Київ, 2019. – Т. 1. – 466 с.

Збірник містить матеріали міжнародної наукової конференції «Бібліотека. Наука. Комунікація: актуальні тенденції у цифрову епоху», організованої Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського (8–10 жовтня 2019 р.), в яких висвітлені традиції та інновації у діяльності наукових бібліотек у цифрову епоху.

Українськими та зарубіжними фахівцями розкриті теоретичні та прикладні аспекти формування, використання, організації доступу до електронних інформаційних ресурсів наукової бібліотеки в сучасному веб-середовищі та оптимізації бібліотечної діяльності у цифрову епоху, зокрема: діяльність, управління, взаємодія наукових бібліотек у цифрову епоху; розвиток соціально-інформаційних комунікацій в умовах інформатизації; біографіка та біобібліографія як інформаційно-комунікативний ресурс суспільно-політичних і культурних трансформацій; сучасна бібліотечно-інформаційна термінологія; інтеграція друкованих і електронних бібліографічних ресурсів у формуванні репертуару періодики. Представлено сучасні особливості формування та використання архівної та рукописної наукової спадщини; традиції, інновації, перспективи збереження бібліотечних фондів; розглянуті атрибуція й опис книжкових та інших документних пам'яток як складової наукових досліджень.

Видання адресоване працівникам бібліотечно-інформаційної галузі, фахівцям документно-комунікаційної сфери, викладачам, аспірантам і студентам вишів.

Редакційна колегія

Л. А. Дубровіна – чл.-кор. НАН України, д-р іст. наук; В. М. Горовий – д-р іст. наук; О. М. Василенко – канд. іст. наук; О. А. Вакульчук – канд. іст. наук; Г. В. Індиченко – канд. іст. наук; Т. В. Коваль – канд. іст. наук; Г. І. Ковальчук – д-р іст. наук; Л. Й. Костенко – канд. техн. наук; К. В. Лобузін – д-р наук із соц. комунікацій; Л. В. Муха – канд. іст. наук; В. І. Попик – чл.-кор. НАН України, д-р іст. наук; Г. Я. Рудий – д-р іст. наук; О. П. Степенко – канд. іст. наук; Н. В. Стрішенець – д-р іст. наук.

Автори несуть повну відповідальність за підбір та точність наведених фактів, цитат, власних імен, бібліографічних посилань та інших відомостей.

Затверджено до друку вченою радою Національної бібліотека України імені В. І. Вернадського протокол № 6 від 10. 09. 2019 р.

ISBN 978-966-02-8991-8 (загальний)

ISBN 978-966-02-8992-5 (т. 1)

© Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, 2019

ВСТУПНЕ СЛОВО

Цифрове суспільство стрімко завоювало наше життя. Воно вже стало звичним сьогоденням і продовжує не менш динамічно розвиватися, проникати в усі сфери життя та навіть формує нашу свідомість, і не перестає дивувати нас своїми досягненнями. Усі суспільні інституції сьогодні вже функціонують у цій цифровій реальності, вже загальнови-знаним є факт існування цифрової епохи. Тому надзвичайно актуальним є проведення таких конференцій, де усебічно розглядаються проблеми та ставляться гострі питання оптимізації бібліотечної діяльності у цій новій інформаційній парадигмі суспільного процесу.

Потенційні можливості власного розвитку українського суспільства, орієнтація України на інтеграцію до Європейського Союзу та світового інформаційного простору тісно пов'язані з ресурсною складовою українських бібліотек, які закладають ресурсні можливості формування та використання універсальних та спеціалізованих фондів, мають необмежені потенціали інформаційного забезпечення усіх сфер суспільства та всіх галузей знань, сформувати будь-який контент електронних ресурсів, визначити розвиток національного цифрового ресурсу в галузі економічного, політичного, наукового та соціокультурного розвитку України та органічне входження у світові цифрові ресурси. Принципово у цьому аспекті – створення системного і повноцінного для таких завдань поліфункціонального ресурсу з гарантіями достовірності та адекватності інформації, а також вирішення низки питань, пов'язаних зі створенням та функ-

ціонуванням такого ресурсу відповідно до умов взаємодії та сумісності його складових, надання до нього вільного за оперативного доступу.

Бібліотеки в цифрову епоху набувають особливого значення як соціальний інститут. Немає інших установ, які могли б на глобальному рівні всебічно вирішували такі завдання створення високої якості та повноти цифрового ресурсу знань, ніж бібліотеки, покликані комплектувати, створювати, зберігати та розвивати цей ресурс, забезпечити вільний доступ користувачам із дотриманням усіх прав на суспільне надбання, при цьому забезпечити коректне урахування прав на інтелектуальну власність, яка ще не набула статусу суспільного надбання. Тут висвітлюється й багато питань, які вже вирішені міжнародним співтовариством, діяльністю ЮНЕСКО та комісій Євросоюзу, національних та провідних бібліотек світу.

Цифровий ресурс бібліотеки сьогодні тільки починає набирати силу і, попри низку законів та інших нормативних документів, у своїй більшості долаючи різні перешкоди, власною ініціативою українських бібліотек. Обмін досвідом на таких конференціях виживання без належного фінансового забезпечення для наших бібліотек набуває особливого змісту. Проблема тут – не лише у хронічному недофінансуванні. Для того, щоб українська держава увійшла у цифровий інформаційний простір на рівноправній основі, слід використовувати передовий закордонний досвід у вирішенні проблем забезпечення ефективного розвитку національної інформаційної інфраструктури, враховувати напрацювання та практику міжнародних установ та організацій у цьому питанні, передусім нормативно-правові розробки. Але й, з іншого боку, ми не автоматично переймаємо вже накопичений колосальний досвід міжнародних організацій, передо-

вих держав світу та Євросоюзу, ми маємо активно адаптувати цей досвід до українських реалій, врахувати особливості нашої національно-державної ідентичності і специфіку сучасного цифрового інформаційного ресурсу України. Ми прагнемо самі достеменно розуміти його значущість та складність завдань і вміти донести його абсолютну необхідність для успішного економічного та політичного розвитку держави, створення інтелектуального потенціалу нації та держави, її науки та культури, освіти. Донести, що цей ресурс не лише інформаційно та інтелектуально підтримує основні напрями державної діяльності, а й формує сучасну інформаційну культуру, яка є умовою та платформою для перспектив подальшого успішного еволюційного розвитку українського суспільства в цифровому та глобальному інформаційному просторі.

Ресурси в їхній традиційно документальній формі та в електронному вигляді, з урахування змістовно-видового аспекту та інформаційного значення, – це системоутворювальний фактор у бібліотеках. Навколо цього відбувається нашарування усієї бібліотечної діяльності та науки. Це вимагає реалізації нових управлінських рішень у бібліотеках, розвитку нормативно-правової бази, пошуків форм і методів тісної взаємодії бібліотек, усебічного розвитку змісту та складу фондів, що сьогодні репрезентують як друковану продукцію, так і рукописну, архівну, музейну спадщину, науково-пошуковий апарат, інформаційно-навігаційні можливості орієнтування в світових ресурсах, сучасних сервісах, практичної складової розширення інформаційно-аналітичної діяльності, спрямованої на оперативне обслуговування органів державної влади та політикуму України, прискорення інформаційних обмінів та суттєве поглиблення соціокультурної діяльності.

Формування ресурсу тісно пов'язано з розвитком видів та форм інформаційних послуг сучасної бібліотеки в цифровому просторі, урахування того, що суспільна практика та становлення нового покоління користувачів вимагає нових рішень і постійного вдосконалення цієї діяльності. Особливою проблемою є кадровий стан бібліотеки та його підготовка з орієнтуванням на нові кваліфікаційні вимоги. Бібліотечний працівник та науковець має оперативно навчатися, відчувати будь-які зміни у суспільному розвитку, впроваджувати у практику всі інноваційні тенденції.

Наукова діяльність бібліотек, розширення її теоретичного та науково-прикладного значення також базується на можливостях бібліотечних документальних та електронних ресурсів та розвитку їхнього цифрового контенту. Сьогодні – це проведення наукових досліджень, спрямованих на отримання та використання нових знань у книгознавстві, бібліотекознавстві, бібліографознавстві, кодикології та кодикографії, архівознавстві та документознавстві, наукометрії, інформаційно-комунікаційних технологіях, біографістиці, збереженні, консервації та реставрації документів; доведення наукових знань до стадії практичного використання, забезпечення інформаційних, науково-дослідних, освітніх, культурних та інших потреб користувачів НБУВ; задоволення соціальних, економічних і культурних потреб суспільства та науково-інформаційного забезпечення інноваційного розвитку країни. Наукова діяльність бібліотек у галузі дослідження змісту фондів та його залучення до наукового та культурного обігу сьогодні є розвинутим напрямом, який має значну перспективу.

Хоча усі висловлені тези сьогодні є вже постулатами, щоденна бібліотечна реальність із розвитком соціальних комунікацій тісно пов'язана з вирішенням цих питань, і це є

специфікою діяльності бібліотеки як суспільного інституту, який вимушений, як постійно наздоганяти прогрес суспільства, так і прагнути випереджати його, аналізуючи основні тенденції.

Ми маємо звернути увагу і на інший аспект, пов'язаний із формуванням цифрових інтегрованих ресурсів історико-культурної спадщини, яка становить сучасні пріоритети багатьох національних бібліотек. Успіхи участі багатьох бібліотек, архівів та музеїв, інституцій національної пам'яті у реалізації проектів цифрової спадщини у провідних країнах обумовлювалися увагою держав до створення нових засад національної та загальнолюдської свідомості, з опорою на колосальні переваги, що їх надає цифрове суспільство, а також значенням збереження цих ресурсів як документальної пам'яті націй. Завдяки об'єднанню зусиль різних країн та культурних установ, що проявилось в оцифруванні фондів інститутів пам'яті, поліпшення транскордонної доступності оцифрованих загальнодоступних матеріалів, а також збереження для нащадків цифрового контенту та культурного документального надбання, створені світові та національні світові цифрові, в тому числі Світова цифрова бібліотека та Європіана як головного агрегатора даних світової та європейської цифрової документальної спадщини. Важливо те, що на засадах розподіленого ресурсу, наприклад Європіана, стала ключовим елементом концепції Європейського Союзу про Єдиний інформаційний простір. Оцифрування та збереження культурної пам'яті Європи, яка включає в себе документальні джерела та пам'ятки бібліотек, архівів та музеїв, забезпечує та надає широкі можливості для їхнього збереження і дослідження у цифровому вигляді для світової спільноти.

Бібліотеки існують із давніх давен у багатомірному просторі, їхні основні функції незмінні, але змінюється їхнє

змістовне наповнення у суспільстві, що постійно розвивається. Велика кількість доповідей на цій конференції показує різноманітні аспекти діяльності бібліотеки у цифрову епоху. Сьогодні у центрі бібліотечних пріоритетів – формування та управління ресурсами у глобальному цифровому просторі, вирішення проблеми надання широкого доступу всім категоріям користувачів інформації, формування комунікаційних інформаційних обмінів, тому наша міжнародна конференція репрезентує усе розмаїття питань бібліотечної діяльності в цифрову епоху.

*Любов Андріївна Дубровіна,
генеральний директор
Національної бібліотеки України
імені В. І. Вернадського,
член-кореспондент НАН України,
доктор історичних наук,
професор*

НАУКОВІ БІБЛІОТЕКИ У ЦИФРОВУ ЕПОХУ: ДІЯЛЬНІСТЬ, УПРАВЛІННЯ, ВЗАЄМОДІЯ

УДК 027.6(510):027.54(477)НБУВ

Арсенко Тетяна Іванівна,

завідувач відділу,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

Миرونчук Анатолій Святославович,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

Миرونчук Олена Аркадіївна,

молодший науковий співробітник,

ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України»,
Київ, Україна

КИТАЙСЬКА КНИГОЗБІРНЯ У ФОНДАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО ЯК ФОРМА МІЖКУЛЬТУРНОГО ДІАЛОГУ

Проаналізовано історію створення та комплектації фонду Китайської бібліотеки у зібраннях Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, а також її діяльність, спрямовану на розвиток та взаємозбагачення українсько-китайського співробітництва в гуманітарній сфері. Узагальнення та систематизацію китайської літератури, наявної у НБУВ, та виокремлення її у спеціальний фонд представлено як ефективну форму міжкультурного діалогу.

Ключові слова: Китайська бібліотека, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (НБУВ), книгообмін, книжковий фонд, міжкультурний діалог.

Тісна співпраця Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського із провідними книгозбірнями КНР бере свій початок від 30-х років минулого століття. Саме тоді були започат-

ковані регулярні книгообмінні зв'язки з Китаєм. Одним із перших зарубіжних партнерів НБУВ із книгообміну була Національна бібліотека Китаю та Бібліотека академії наук Китаю.

До 2011 р. тільки від Бібліотеки академії наук Китаю НБУВ отримувала 21 назву журналів та збірників, а надсилала 25 назв періодичних та продовжуваних видань.

Ще в 1999 р. Посольство КНР в Україні передало в дар Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського 510 книг і навчальних посібників. Таким чином постало питання про узагальнення та систематизацію китайської літератури, наявної у НБУВ та виокремлення її у спеціальний фонд.

Наукову та організаційну платформу для започаткування та створення в НБУВ зали китайської літератури заклала виставка праць учених-суспільствознавців КНР, котра відбулася 18 вересня 2012 р. з нагоди 20-річчя встановлення дипломатичних відносин між КНР та Україною, які були передані в дар Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського.

Зала Китайської бібліотеки відкрита за сприяння Посольства КНР в Україні у 2015 р. Китайська бібліотека – спільний міжнародний проєкт. У створенні колекції китайськомовної літератури брали участь Китайська академія суспільних наук і Національна бібліотека імені В. І. Вернадського НАН України.

Серед унікальних колекцій Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського Китайська бібліотека є порівняно новою. У межах угоди про співпрацю між НАН України та Китайською академією суспільних наук до колекції Китайська бібліотека надійшло 1505 од. зб. китайськомовної та англomовної літератури – книжкових та періодичних видань із різних галузей знання, зокрема з економіки, політології, філософії, суспільних та природничих наук, літератури, історії КНР, а також видань на електронних носіях (CD та DVD).

Фахівцями Відділу міжнародної інформації та зарубіжних зв'язків НБУВ було опрацьовано видання з перекладом основних бібліографічних даних українською мовою, розроблено технічні умови для ведення двомовних записів та записів ієрогліфічною писемністю сучасної китайської мови у системі ІРБІС та створено електронний каталог Китайської бібліотеки, доступний віддаленим користувачам. Зараз триває збір та наукове опрацювання

інформаційних матеріалів китаєзнавчого напрямку, що зберігаються у фондах НБУВ, надаються консультації щодо перекладу та бібліографічного опису китайськомовних видань, а також продовжується робота з формування систематичного каталогу книг та журналів китайськомовної літератури.

Партнерами Китайської бібліотеки є Українська асоціація китаєзнавців, Посольство КНР в Україні, Інститут сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України.

Наразі робота з формування Китайської бібліотеки продовжується, триває процес наповнення фонду виданнями китайською мовою, 1200 найменувань введено до електронного каталогу. Передбачається, що Китайська бібліотека матиме універсальний характер: на її базі діятиме культурно-просвітницький центр.

Діяльність Китайської бібліотеки спрямована на розвиток та взаємозбагачення українсько-китайського міжкультурного діалогу, активізацію двостороннього науково-технічного співробітництва, залучення передового зарубіжного наукового досвіду.

Охоплення широкого тематичного кола проблем потребуватиме збалансованого поєднання інформаційної, культурно-освітньої та комунікаційної функцій, подальшої роботи над формуванням книжкового фонду, що, безумовно, сприятиме поглибленню українсько-китайських стосунків у гуманітарній сфері.

Отже, є всі підстави стверджувати, що для Китайської бібліотеки у складі Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського притаманний комплексний універсальний характер та різновекторність надання та підготовки різноформатних інформаційних продуктів і послуг.

Список використаної літератури

1. Красій Р. Л. Значення українських періодичних видань для здійснення централізованого міжнародного книгообміну НАН України / Р. Л. Красій // Наука України у світовому інформаційному просторі. – Київ : Академперіодика, 2011. – Вип. 5. – С. 28–33.
2. Малолетова Н. Сучасні підходи до міжнародного книгообміну у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського / Н. Малолетова, О. Сокур, А. Лямець, В. Яновська, А. Ягченко, Р. Красій // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – 2013. – Вип. 38. – С. 131–153.

References

1. Krasii, R. (2011). Znachennia ukrainskykh periodychnykh vydan dla zdiisnennia tsentralizovanoho mizhnarodnogo knyhoobminu NAN Ukrainy [The value of

Ukrainian periodicals for the implementation of the centralized international book exchange of the National Academy of Sciences of Ukraine]. *Nauka Ukrainy u svitovomu informatsiinomu prostori*, 5, 28-33. [In Ukrainian].

2. Malolietova, N., & Sokur, O., Liamets, A, Yanovska, V., Yatchenko, A., Krasii, R. (2013). Suchasni pidkhody do mizhnarodnoho knyhoobminu u Natsionalnii bibliotetsi Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho [Modern approaches to international book exchange at the Vernadsky National Library of Ukraine]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy im. V. I. Vernadskoho*, 38, 131-153. [In Ukrainian].

UDC 027.6(510):027.54(477)VNLU

Arseyenko Tatiana,

Head of Department,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

Myronchuk Elena,

Junior Research Associate,

Institute of World History of the National Academy of Sciences of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

Myronchuk Anatolii,

Candidate of Historical Sciences, Senior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

CHINESE LIBRARY IN THE FUNDS OF THE V. I. VERNADSKYI NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE AS THE FORM OF INTERCULTURAL DIALOGUE

The history of the creation and completion of the fund of the Chinese Library in the collections of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine, as well as its activities aimed at the development and enrichment of Ukrainian-Chinese cooperation in the humanitarian sphere, is analyzed. The synthesis and systematization of Chinese literature available at the NBUV and its selection into a special fund is presented as an effective form of intercultural dialogue.

Keywords: Chinese Library, V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine (VNLU), book exchange, book fund, intercultural dialogue.

УДК 001.816:004.085.4

Бублик Оксана Григорівна,

кандидат історичних наук, молодший науковий співробітник,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
Київ, Україна

БУКТРЕЙЛЕР ЯК СПОСІБ ПРОМОЦІЇ ПУБЛІКАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАУКОВЦЯ

Розглянуто досвід створення буктрейлерів до наукових публікацій провідних сусідніх країн. Виявлено авторські групи зі створення відеоробіт до монографій. Звернуто увагу на тривалість промо-ролику до наукових книжок. На основі проаналізованих відео встановлено найбільш наближені та відповідні види буктрейлерів та висвітлено переваги кожного з них. Досліджено усі можливі та необхідні елементи для відеоробіт до наукових публікацій. Проаналізовано ті позиції, які найчастіше використовуються провідними країнами, але поки що не застосовується співвітчизниками при створенні буктрейлерів.

Ключові слова: буктрейлер, промоція монографії, методика.

Однією з сучасних вимог до наукового працівника є належні бібліометричні показники. За останнє десятиліття активно функціонують такі реферативні й бібліографічні бази даних, як Scopus, Google Scholar, Index Copernicus, Orcid та інші. Створення профілю науковця не гарантує досліднику звернення до його робіт та високий рівень цитування. Особливо гостро це питання постає для молодих учених. З-поміж способів промоції публікаційної діяльності дослідника пропонуємо звернути увагу на буктрейлери.

Мета пропонованої роботи полягає в аналізі буктрейлерів до наукових видань та визначенні елементів цього медійного продукту, які сприяють популяризації монографій.

Буктрейлер – короткий відеоролик про книгу, в якому повідомляється про це видання з метою привернення уваги до його прочитання та привернення користувачів до бібліотеки.

Традиційно буктрейлери створюються до книг. Відповідно з видів наукових публікацій дослідника буктрейлери можуть ство-

рюватися до монографій. Як наслідок, поза увагою – матеріали наукових конференцій та наукові статті.

Було проаналізовано 20 буктрейлерів до монографій за останнє десятиліття. Більшу частку з сукупності становлять буктрейлери американських дослідників, а найменшу – українських. Кількість роликів до наукових книжок співвітчизників підкреслює необхідність розгляду цього питання.

Було встановлено, що автором роликів можуть бути: університетські наукові видавництва, приватні видавництва, вищі навчальні заклади, наукові бібліотеки, власно науковець. За прикладом західних сусідів (наприклад, Оксфордського чи Вашингтонського університетського видавництва), активізуються у створенні буктрейлерів і українські вищі школи. Наприклад, у 2017 р. працівниками КДПУ був змонтований ролик до книги Г. Д. Гусейнова «Добридень, «Кур'єре Кривбасу»!». Рекомендована тривалість буктрейлеру не має перевищувати 3 хв. Згідно проаналізованих роликів до книжок тривалість буктрейлерів – у межах 1:00–3:00. Майже однакову кількість було виявлено в таких інтервалах, як 00:01–1:00 та 3:00–4:00. Найкоротшим виявилось відео до книжки Ш. Клейн «Italy's Jews from emancipation to Fascism» – 47 сек.

Відповідно до змісту буктрейлери прийнято поділяти на: концептуальні, атмосферні та розповідні. Було встановлено, що у більшості випадків буктрейлери до монографій є атмосферними, а найменшу групу становлять розповідні. Незалежно від виду буктрейлеру лексика – у публіцистичному стилі. Головними ознаками атмосферного відео вважаємо: наявність музичного супроводу, слайд-шоу, роликів та цитат. До них були віднесені відеороботи, в яких присутні мотиваційні репліки без прямої передачі змісту роботи. Наприклад, у буктрейлері до книжки Г. Вейнер «Truth or Truthiness» була застосована цитата: «Але тепер ми можемо встановити, що правильно». Незначний відсоток становлять відеороботи, які включають слайд-шоу та музичний супровід без цитат. Так, у буктрейлері до книжки А. Дей «The railroad photography» наявні тільки підписи до світлин. Вважаємо великою перевагою наявність у ролику відгуків, які виявлені у третині з досліджених

буктрейлерів. Рецензентами виступають не тільки працівники вищих навчальних закладів (Колумбійського, Орегонського тощо), а й авторитетних газетних видань – «Independent», «The New York Times» тощо.

Третину відеоробіт було класифіковано, як концептуальні ролики до книжок. Індикаторами таких виділяємо: відеовиступ автора монографії (актуальність, мета та зміст роботи, особисті враження від роботи) та зазначення ключових позицій дослідження. Це не виключає наявності музичного супроводу, слайд-шоу, роликів та цитат. У відеороботі до книжки Д. Вілбера «Under the surface» було включено відеоінтерв'ю з однією з учасницею дослідження.

На наше переконання, до розповідних слід віднести відеоролики, в який спостерігаємо виклад змісту. Наприклад, у ролик до біографічної книжки Д. Боліна «Adolph Rupp and the rise of Kentucky basketball» закадровий голос розповідає стисло біографію баскетбольного тренера А. Раппа.

За способом візуального втілення тексту буктрейлери поділяють на: ігрові, неігрові та анімаційні. Анімаційні за відсутністю мультиплікації не виявлені з-поміж репрезентованих буктрейлерів. Незначна кількість роликів до книжок вважаємо неігровими. До таких були зараховані відео, які представлені слайд-шоу або футажем (наприклад, до книги А. Бредлі «The anthology of rap»). Умовно вважаємо ігровими ті відеороботи, в яких є інтерв'ю з автором монографії, підібрані ролики відповідно до теми або є постановочні відео. Наприклад, у буктрейлері до книги Ж. Жана «История письменности и книгопечатания» був вмонтований ролик із користувачем бібліотеки, який прийшов до читальної зали і гортає сторінки монографії.

Таким чином, буктрейлери до наукових монографій можуть бути одним зі способів промоції публікаційної діяльності вченого. На основі досліджених буктрейлерів пропонуємо орієнтуватися на такі позиції: лексика публіцистичного стилю; наявність мотиваційних реплік; використання цитат із тексту; застосування реплік, які б передавали головні ідеї книжки; відеоінтерв'ю з автором моно-

графії, який ділиться з враженнями; резюмує книжку; включення відгуків від інших науковців; застосування музичного супроводу; тривалість відео; та використання атрактивних зображень, які мають бути оптимальними. Створення буктрейлерів у наукових бібліотеках надають перспективи популяризації фондів та нових надходжень НБ, промоції науковців та збільшення звернень до їх публікацій. У прогнозованому результаті має відбутися не тільки зростання бібліометричних показників дослідників, а й залучення користувачів до бібліотеки.

UDC 001.816:004.085.4

Bublyck Oksana,

Candidate of Historical Sciences, Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

BOOK TRAILER AS A WAY OF PROMOTING THE PUBLICATION OF THE SCHOLAR

The experience of creating book trailer for scientific publications of leading neighboring countries was considered. The authors' groups on creating video works for monographs have been investigated. The length of the promotional film for scientific books was paid attention. Based on the analyzed videos, the most approximate and relevant types of book trailers are installed and was paid attention to the advantages of each of them. All possible and necessary elements for video works for scientific publications have been investigated. Those positions that are often used by the leading countries, but are not yet used by compatriots in the creation of book trailers was paid attention.

Keywords: book trailer, monograph, methodology.

УДК 021.2:316.676

Василенко Ольга Миколаївна,

кандидат історичних наук, директор Інституту бібліотекознавства,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

УПРОВАДЖЕННЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ У БІБЛІОТЕЧНІЙ СПРАВІ УКРАЇНИ: ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ЧИННИКИ ВПЛИВУ

Проаналізовано основні напрями імплементації міжнародних стандартів в бібліотечній справі України в умовах цифровізації діяльності бібліотек, розглянуто нормативно-правові, організаційно-управлінські, фінансові та інші чинники впливу на процес стандартизації, надано пропозиції щодо його удосконалення.

Ключові слова: стандартизація бібліотечної діяльності, нормативно-методична база, стандарти ІСО, національні стандарти, бібліотечна справа.

Інтеграція у світове співтовариство та цифровізація економіки, суспільної та соціальної сфер життєдіяльності країни – головні взаємодоповнюючі вектори сучасної політики держави, спрямовані на прискорення соціально-економічного розвитку України, укріплення її авторитету на міжнародному рівні. Водночас, в умовах глобальної цифровізації забезпечити на потрібному рівні підвищення ефективності вітчизняного виробництва, високу якість послуг та рівний доступ громадян до інформації та знань буде можливим за умови застосування передового досвіду високорозвинених країн, переходом на міжнародні стандарти.

У сфері бібліотечно-інформаційної діяльності процес імплементації міжнародних стандартів активізувався практично з 2016 р. із прийняттям перших національних стандартів, гармонізованих із міжнародними стандартами ІСО методом підтвердження. Цей факт свідчить про початок нового етапу в історії стандартизації бібліотечної справи України. Однак на цьому шляху виникають проблеми, пов'язані з упровадженням нових стандартів у країні та їх використання безпосередньо в бібліотеках, на різні аспекти

яких звертали увагу в своїх публікаціях О. Василенко, Г. Солоїденко, Н. Стрішенець, О. Яковенко. Проте комплексного розгляду сучасних тенденцій імплементації міжнародних стандартів у бібліотечній справі України у взаємозв'язку з основними факторами впливу на цей процес досі не здійснювалося.

Мета цієї публікації – розглянути провідні тенденції та основні чинники впливу на процес упровадження міжнародних стандартів у сфері бібліотечно-інформаційної діяльності України.

Сучасний етап розвитку вітчизняної стандартизації в сфері бібліотечно-інформаційної діяльності характеризується, насамперед, введенням нової категорії нормативних документів – національних стандартів, гармонізованих з міжнародними стандартами ІСО методом підтвердження. Упродовж останніх чотирьох років Державним підприємством «Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості» (за поданням ТК-144 «Інформація і документація») цим методом було прийнято майже сорок нормативних документів, які значною мірою сприятимуть цифровізації діяльності бібліотечно-інформаційних установ. Введені стандарти унормовують термінологічні, технологічні та методичні аспекти в організації роботи та управлінні бібліотеками. Серед них – групи стандартів із бібліотечної статистики та оцінювання діяльності бібліотек (ДСТУ ISO 2789:2016, ДСТУ ISO 16439:2016 і ДСТУ ISO 11620:2016), управління інформаційними ресурсами: організація метаданих, електронні формати опису, передачі та обміну даними, доступу/пошуку до інформаційних ресурсів тощо (ДСТУ ISO15836; ДСТУ ISO 15511:2018; ДСТУ ISO/TR 19814:2018; ДСТУ ISO 25577:2018 та ін.). Переважна частина нових національних стандартів – нормативні документи, прийняті вперше. Також було прийнято деякі стандарти на заміну документів, які було впроваджено раніше (ДСТУ ISO 15489-1:2018 Інформація та документація. Керування аписами. Частина 1. Поняття та принципи – На заміну ДСТУ 4423-1:2005; ДСТУ 4423-2:2005). Приймалися поправки до національного стандарту ДСТУ ISO 27729:2018 Інформація та документація. Міжнародний стандартний ідентифікатор назв (ISNI); Поправка № 1:2018 (ISO 27729:2012/Cor 1:2013, IDT), Скасовано чинність низки національних стандартів, зокрема – чотирьох з 01 липня 2019 р., серед яких

ДСТУ ISO 5127:2007 Інформація і документація. Словник термінів, на низьку якість якого неодноразово нарікали спеціалісти.

Ще однією характерною ознакою сучасного етапу стандартизації є відмова від прийняття як національних міждержавних стандартів (ГОСТ), які не гармонізовані зі стандартами ІСО.

Бібліотечна практика збагачується новими термінами, чітке розуміння яких потребує узгодження, як і низка техніко-технологічних питань: сумісність інформаційних систем, продуктивності і якості послуг, документів ідентифікації цифрових об'єктів, управління консолідованими інформаційними ресурсами. Подоланню цих проблем має сприяти стандартизація. Однак, незважаючи на значні кількісні показники прийняття нових національних, гармонізованих зі стандартами ІСО, успішним результатом їх вважати не можна, оскільки вони не набули потрібної значущості для практичної діяльності фахівців бібліотечно-інформаційної сфери, перш за все, з причини їхньої англійськості. І це – не єдиний фактор, що гальмує як процес впровадження прийнятих останніми роками національних стандартів, так і розвиток національної стандартизації бібліотечної справи.

Означена проблематика досліджувалася у комплексі завдань відомчої науково-дослідної роботи «Розвиток нормативно-методичної бази діяльності наукових бібліотек відповідно до міжнародних стандартів» інституту бібліотекознавства НБУВ. Системний аналіз об'єкта дослідження дозволив визначити основні чинники зовнішнього та внутрішнього впливу на розвиток нормативно-методичної бази бібліотечної діяльності, загалом, та впровадження міжнародних стандартів, зокрема.

До найважливіших взаємопов'язаних чинників зовнішнього впливу відносимо такі:

- політико-правові (державна політика в галузі бібліотечної справи і стандартизації, розвиток міжнародного співробітництва, забезпечення виконання державних програм і проектів розвитку бібліотек, доступність стандартів широкому загалу на безоплатній основі);

- організаційно-управлінські (наявність відповідального органу (установи) для системного керування процесом стандартизації

бібліотечно-інформаційної галузі, механізм прийняття та впровадження національних стандартів, наявність спеціальної структури зі стандартизації для розроблення національних стандартів українською мовою, гармонізованих із нормативними документами ІСО. підготовки висококваліфікованих кадрів;

- фінансові (стабільне бюджетне фінансування спеціальної структури зі стандартизації (у складі визначеної установи) та витрат на впровадження стандартів ІСО матеріально-технічне забезпечення діяльності, зокрема участі українських спеціалістів у міжнародних проектах зі стандартизації бібліотечної справи).

До факторів внутрішнього впливу нормативно-методичного забезпечення впровадження нових національних стандартів, гармонізованих із міжнародними, в бібліотеках відносимо такі:

- управлінсько-організаційні (здатність керівництва до перспективного бачення, гнучкість і адаптивність системи бібліотечного управління, координація і узгодженість дій, поліпшення умов професійно-діяльнісного середовища);

- фінансово-матеріальні (достатність грошових коштів, фінансова стабільність, наявність і вартість ресурсів матеріально-технічної бази);

- техніко-технологічні (наявність програмного забезпечення і відповідного комп'ютерного устаткування, адаптація нових технологічних процесів в інфраструктурі бібліотек);

- науково-методичне забезпечення БІД (впровадження нових методик і технологій відповідно до прийнятих стандартів, розроблення та удосконалення інструктивно-технологічної документації бібліотеки);

- наявність дієвої системи підвищення кваліфікації бібліотечного персоналу.

Відповідно до Закону України «Про стандартизацію» (2014), національні стандарти та кодекси усталеної практики застосовуються на добровільній основі, за виключенням тих, коли обов'язковість їх застосування встановлена нормативно-правовими актами.

Схвалена Кабінетом Міністрів України «Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки»

(розпорядження від 17 січня 2018 р. № 67-р) визначає основні цілі цифрового розвитку, спрямовані, зокрема, на технологічну та цифрову модернізацію підприємств, підвищення їх ефективності та конкурентоспроможності, розвиток цифрових індустрій, доступність громадян до цифрових ресурсів, технологій і комунікацій та ін. У визначених Концепцією восьми принципах, дотримання яких є визначальним для розвитку і користування цифровими технологіями, чільне місце відводиться стандартизації, яка характеризується як «основа цифровізації, одним із головних чинників її успішної реалізації».

На нашу думку, в умовах цифровізації соціально-економічної діяльності країни, а також враховуючи необхідність забезпечення формування інтегрованих інформаційних ресурсів державного, регіонального, відомчого рівнів, обміну електронними масивами інформації в контексті участі бібліотек України у міжнародних інформаційних проектах, є нагальна потреба надавати стратегічно важливим національним стандартам із бібліотечно-інформаційної діяльності статусу обов'язкового застосування. Крім того, впровадження міжнародних стандартів як національних має здійснюватися українською мовою, що може бути забезпечено на якісному рівні відповідним структурним підрозділом у складі провідної бібліотечної установи з необхідним фінансовим і кадровим забезпеченням.

UDC 021.2:316.676

Vasylenko Olga,

Candidate of Historical Sciences, Director of Institute,
V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

IMPLEMENTATION OF INTERNATIONAL STANDARDS IN LIBRARY SPHERE OF UKRAINE: CHIEF TENDENCIES AND FACTORS OF INFLUENCE

Chief directions of implementation of international standards in library sphere of Ukraine under the digital work of libraries has been studied; such factors of influence on the process of standardization as regulatory and legal, organizational and managerial, financial and others have been studied, the suggestions for its improvement are listed.

Keywords: standardization of library activity, normative and methodological framework, ISO standards, national standards, library work.

УДК 02: [1/2+7/8+93/94]

Воскобойнікова-Гузєва Олена Вікторівна,

доктор наук із соціальних комунікацій, старший науковий співробітник, завідувач кафедри бібліотекознавства та інформології,

Київський університет імені Бориса Грінченка,

Київ, Україна

ЦИФРОВА ГУМАНІТАРИСТИКА В ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРОЕКТАХ ТА ПІДГОТОВЦІ КАДРІВ

Висвітлено результати аналізу досвіду підготовки фахівців із цифрової гуманітаристики на міжфакультетських магістерських програмах в Канаді, проведення літніх шкіл із цифрової гуманітаристики та визначення перспектив запровадження таких програм в Україні. Обґрунтовано, що цифрові гуманітарні науки об'єднують інформаційно-комунікаційні методи і теорії з дослідженням і викладанням у галузі гуманітарних наук, а підготовка фахівців у галузі цифрової гуманітаристики є надзвичайно актуальним і важливим завданням для системи вищої освіти України.

Ключові слова: вища освіта; інформаційні технології; міждисциплінарна підготовка; цифрова гуманітаристика, цифрові проекти.

Проблема дотримання балансу у розгортанні якісних проектів з цифрової гуманітаристики (ЦГ) та підготовки кадрів, які б володіли відповідними навичками у галузі інформаційних технологій та гуманітарних наук є доволі актуальною. На початку ХХІ ст. у світі виник цілий міждисциплінарний напрям наукових досліджень та проектів – Цифрова гуманітаристика (Digital Humanities), а згодом і підготовки фахівців за цим напрямом. У Маніфесті з цифрової гуманітаристики (Manifesto for the Digital Humanities, 2010) зазначено, що курси з цифрової гуманітаристики мають бути включені до програм з усіх гуманітарних та

суспільствознавчих дисциплін. В українському бібліотекознавстві питання аналізу вітчизняних проектів із ЦГ висвітлюється у багатьох публікаціях, зокрема В. Копаневої (досліджено здобутки цифрової гуманітаристики, які представлені демографічними, археологічними та соціологічними дослідженнями, лінгвістичними та бібліометричними проектами академічних установ), Т. Ярошенко та С. Чуканової (містять приклади створення цифрових проектів українськими бібліотеками, музеями та іншими закладами культури). Проте питання підготовки кадрів для такої сфери діяльності ще тільки починає досліджуватися, попри той факт, що у світі вже існують певні міждисциплінарні підходи і рішення.

З метою актуалізації основних напрямів підготовки майбутніх фахівців для інформаційної справи нами здійснюється постійний моніторинг змісту освітніх програм підготовки фахівців з бібліотечних та інформаційних наук різних країн світу. Зокрема у 2017–2019 рр. було приділено увагу університетській підготовці інформаційних фахівців у європейських країнах, таких як Данія, Іспанія, Литва, Польща, Хорватія та ін. Проаналізовані освітні програми відрізняються міждисциплінарністю, орієнтовані на здобуття практичних навичок зі створення та управління цифровим контентом, отже включають велику кількість саме інформаційно-технологічних дисциплін, які пропонуються для засвоєння студентам. Проте найвиразніше, на нашу думку, підготовка таких фахівців представлена в освітніх програмах із цифрової гуманітаристики університетів Канади, які пропонуються для здобувачів бакалаврського та магістерського ступеня. Повний виклад результатів дослідження канадських освітніх програм з цифрової гуманітаристики вже оприлюднено автором на сторінках часопису «Неперервна професійна освіта: теорія і практика», № 2 за 2019 р., тому в межах цієї публікації лише зазначено основні форми таких програм та представимо ще й інші формати з підготовки фахівців у галузі ЦГ.

Отже, в університетах Канади існують різноманітні комбіновані та міждисциплінарні програми. Наприклад, Університет Торонто пропонує вступникам комбіновану програму Інституту комунікацій, культури, інформації і технологій (ІССІТ) «Ба-

калавр з гуманітарних наук / Магістр інформації (HBA / MI)». Програма дає можливість студентам поєднати одну з трьох програм бакалаврата – спеціаліста з управління цифровим підприємством (DEM), спеціаліста з інтерактивних цифрових медіа (IDM) або спеціаліста з комунікації, культури, інформації і технологій (CCIT) із ступеням магістра інформації на Факультеті інформації (iSchool). Така комбінована програма не тільки розширює професійні можливості для її здобувачів, а й суттєво економить час на її засвоєння – обидва ступені можна здобути за 5,5 років, а не за 6. Не менш цікаві і програми Університету Альберта, де Школа бібліотечно-інформаційних досліджень (SLIS) разом із Школою бізнесу Альберти реалізує комбіновану програму «Магістр ділового адміністрування / Магістр з бібліотечних та інформаційних досліджень», а на сьогодні ще й має спеціальну пропозицію – комбіновану освітню програму, спільну з Програмою з цифрової гуманітаристики «Магістр у галузі цифрових гуманітарних наук / Магістр з бібліотечних та інформаційних досліджень».

Існують і позауніверситетські або неакадемічні форми підготовки фахівців з ЦГ. Це, насамперед, літні школи з ЦГ, орієнтовані як на студентів, так і на досвідчених фахівців, зокрема Літній інститут ЦГ Університету Вікторії (Канада), Оксфордська літня школа (Велика Британія) та інші. Як зазначено у презентації літньої школи з цифрових гуманітарних наук Університету Монреалю (Канада), її учасники матимуть можливість ознайомитися із історією та критичними теоріями, необхідними для розуміння сфери досліджень ЦГ, а також практичними аспектами виробництва та використання оцифрованих документів (електронні видання, експлуатація соціальних мереж в академічному контексті, географічні уявлення, інструменти аналізу та візуалізації текстів). Також варто зазначити, що на базі Університету Монреалю 2013 р. був створений Міжвузівський науковий центр цифрових гуманітарних наук (CRHN), який об'єднує дослідників з 8 університетів та дослідницьких інститутів Квебеку, різноманітні форми діяльності якого – проекти, семінари, симпозиуми, видавничі серії, заслуговують на окреме вивчення.

В українському науково-освітньому просторі ми поки що спостерігаємо збільшення різноманітних цифрових проєктів у галузі соціогуманітаристики, які реалізуються фахівцями з різних галузей знань. Цілеспрямованої підготовки спеціалістів з ЦГ поки що не ведеться, хоча потенціал закладів вищої освіти України дозволяє вести мову про запровадження міждисциплінарних програм в межах спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» на стику із інформаційними науками.

UDC 02: [1/2+7/8+93/94]

Voskoboynikova-Huzieva Olena,

Doctor of Science in Social Communications, Senior Research Associate,
Head of Department of Library studies and Informology,
Borys Grinchenko Kyiv University,
Kyiv, Ukraine

DIGITAL HUMANITIES IN INFORMATION PROJECTS AND TRAINING

The purpose of the paper is to analyze the experience of preparing specialists in Library Science and Information Sciences (LIS) in the interdisciplinary Master's Degree Programs in Digital Humanities in Canada, realization of summer schools and determining the prospects for introducing such programs in Ukraine. Conclusions. Digital Humanities combine information and communication methods and theories with research and teaching in the field of art and the humanities. The training of specialists in the field of DH is an actual and important task for the higher education system in Ukraine.

Keywords: Digital Humanities; Digital projects; Higher Education; Information Technology; interdisciplinary training.

УДК [027.7:004946](73)

Гранчак Тетяна Юрїївна,

доктор наук із соціальних комунікацій, старший науковий співробітник,
завідувач відділу,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

«ВІРТУАЛЬНА РЕАЛЬНІСТЬ» У НАУКОВІЙ БІБЛІОТЕЦІ

Розглядається можливість використання технології віртуальної реальності для організації інноваційних бібліотечних продуктів і послуг. Висвітлюється досвід використання технології віртуальної реальності науковою бібліотекою Університету Оклахоми. Звертається увага на взаємодію бібліотек у визначенні стратегії розвитку, побудованого на технології віртуальної реальності бібліотечного сервісу, державну підтримку таких ініціатив. Обґрунтовується перспективність упровадження технології віртуальної реальності в діяльність вітчизняних наукових бібліотек.

Ключові слова: наукова бібліотека, віртуальна реальність, бібліотечно-інформаційне обслуговування, інновації, наукова діяльність.

Ефективність діяльності наукової бібліотеки, її спроможність виконувати своє суспільне призначення із забезпечення інформаційної підтримки наукових досліджень значною мірою обумовлюється здатністю установи оперативно реагувати на технологічні новації, створювати і пропонувати своїм користувачам інноваційні продукти і послуги.

Перспективним напрямом інноваційного розвитку бібліотечно-інформаційного сервісу є впровадження в бібліотечну практику технологій віртуальної реальності. Водночас, незважаючи на наявний позитивний досвід використання продуктів і сервісів віртуальної реальності науковими бібліотеками США, в інших країнах світу таку практику ще не можна назвати поширеною. Тож вивчення і висвітлення кращих підходів до використання науковими бібліотеками технології віртуальної реальності для підтримки наукових досліджень є на часі.

Віртуальна реальність (virtual reality – VR) визначається як змодельований за допомогою спеціального програмного забезпечення різновид реальності, який імітує навколишнє середовище і

може бути випробуваним із використанням спеціального обладнання в режимі реального часу.

Застосування технологій віртуальної реальності в процесі наукових досліджень є перспективним у різних галузях науки: медицині, інженерії, археології, історії, біології, хімії та ін.

З метою підтримки наукових досліджень і освітнього процесу наукові бібліотеки університетів США почали активно розробляти побудований на використанні технології віртуальної реальності інноваційний бібліотечно-інформаційний сервіс. Одним із піонерів цього напрямку бібліотечної діяльності є наукова бібліотека Університету Оклахоми, в якій технологію віртуальної реальності почали використовувати з 2015 р.

У бібліотеці була створена спеціальна лабораторія, облаштована сучасними гарнітурами віртуальної реальності від кращих виробників: Oculus Rift, HTC Vive і Microsoft HoloLens. Користування гарнітурами і програмним забезпеченням є безкоштовним для відвідувачів, які можуть випробувати різні продукти віртуальної реальності від виробників програмного забезпечення і отримати у випадку необхідності консультацію від бібліотечного працівника.

Беручи до уваги попит на візуалізацію створеного користувачами контенту, співробітниками бібліотеки була розроблена та розгорнута власна апаратна / програмна система, здатна до спільного багатокористувацького маніпулювання 3D-активами з будь-якої галузі дослідження: OVAL (The Oklahoma Virtual Academic Laboratory) [2].

Разом із науковими бібліотеками Політехнічного інституту, державного університету Вірджинії і Університету Індіани наукова бібліотека Університету Оклахоми взяла участь у розробці дорожньої карти і технічного документа для широкого впровадження в діяльність бібліотек послуг 3D і віртуальної реальності, спрямованих на вирішення питань стосовно стандартів і напрацювання оптимальних підходів для виробництва, управління і збереження 3D и VR-контенту [1].

Така робота стала можливою завдяки гранту від Інституту музейного і бібліотечного обслуговування (IMLS) США в розмірі 95 024,00 \$, який команда згаданих університетських бібліотек виграла в серпні 2017 р. за проект «Розробка бібліотечної стратегії для розвитку і повторного використання колекцій 3D та віртуальної реальності» [2].

В Україні розробка проектів на основі технології віртуальної реальності здійснюється на разі на недержавному рівні лабораторією Sensorama. Водночас, беручи до уваги когнітивний і комунікативний потенціал технології віртуальної реальності, перспективним є її впровадження в практику вітчизняних наукових бібліотек для підтримки наукових досліджень. Реалізація такої ініціативи можлива шляхом отримання грантової підтримки як окремими бібліотеками, так і бібліотечними асоціаціями, через взаємодію і укладання відповідних угод з розробниками програмного забезпечення, шляхом партнерства з недержавними структурами.

Список використаної літератури

1. 3D Collection Strategies. Virginia Polytechnic Institute and State University. [Electronic resource]. – Mode of access : <https://lib.vt.edu/research-learning/lib3dvr.html>. – Title from the screen.
2. Virtual Reality @ OU Libraries. University Libraries. The University of Oklahoma. [Electronic resource]. – Mode of access : <https://libraries.ou.edu/content/virtual-reality-ou-libraries>. – Title from the screen.

References

1. Virginia Polytechnic Institute and State University. (2018). 3D Collection Strategies. Retrieved August 8, 2019 from <https://lib.vt.edu/research-learning/lib3dvr.html>.
2. University Libraries. The University of Oklahoma. (2018). Virtual Reality @ OU Libraries. Retrieved August 8, 2019 from <https://libraries.ou.edu/content/virtual-reality-ou-libraries>.

UDC [027.7:004946](73)

Hranchak Tetiana,

Doctor of Science in Social Communications, Senior Research Associate,
Head of Department,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

«VIRTUAL REALITY» IN A SCIENTIFIC LIBRARY

The possibility of using virtual reality technology to organize innovative library products and services is considered. Experience of using virtual reality technology by the Oklahoma University Library is covered. Attention is drawn to the interaction of libraries in defining the strategy of development of the library service based on virtual reality technology, and the state support of

such initiatives. The perspective of introduction of virtual reality technology in the activity of domestic scientific libraries is substantiated.

Keywords: scientific library, virtual reality, library and information services, innovations, scientific activity.

УДК 02(55):061]:004

Дем'янюк Людмила Миколаївна,

кандидат історичних наук,

старший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

ІРАНСЬКА БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНА АСОЦІАЦІЯ (ILISA): РОЛЬ В ЕПОХУ ЦИФРОВОЇ ВЗАЄМОЗАЛЕЖНОСТІ

Розглянуто історію становлення Іранської бібліотечно-інформаційної асоціації (ILISA), охарактеризовано основні напрями її діяльності в епоху цифрових технологій.

Ключові слова: Іранська бібліотечно-інформаційна асоціація (ILISA), бібліотеки в цифрову епоху, стратегічний план ILISA, освітні курси.

В Ісламській Республіці Іран істотний вплив на бібліотечну галузь справляють професійні організації загальноіранського, регіонального та місцевого рівня, громадські комітети, ради, тощо. З усіх цих громадських формувань на особливу увагу фахівців заслуговує Іранська бібліотечно-інформаційна асоціація. Вона є неурядовою організацією, яка об'єднує різні бібліотечно-інформаційні товариства, пов'язані з ними інституції, освітні, науково-дослідні центри, бібліотеки різних типів, архівні установи, представників експертного середовища, бібліотечних працівників, студентів і викладачів вишів. ILISA бере активну участь у формуванні бібліотечно-інформаційної політики в Ірані, координує роботу книгозбірень, опікується розвитком бібліотечної

професії, бібліотечної освіти, поглибленням міжнародного співробітництва. ILISA була заснована у 1966 р., відразу після запровадження нової програми бібліотечної освіти у Тегеранському університеті. Спочатку це професійне об'єднання діяло під назвою Асоціація бібліотекарів Ірану (перс. *Andzhoman-e ketabdaran-e iran*) [1]. Воно виникло у відповідь на необхідність консолідації бібліотечного руху в країні, координації зусиль різних суспільних чинників, спрямованих на надання більшої динаміки розвитку бібліотечної справи в Ірані. За час існування ILISA відбулися помітні зміни, як у навколо бібліотечному просторі, так і у самих книгозбірнях. Власне, й ILISA як професійна організація за свою історію зазнала значних трансформацій. Іранський бібліотекознавець Ф. Хосраві виокремлює в її розвитку три основних періоди: перший, 1961–1963 рр.; другий, 1965–1978 рр.; третій, з 1979 р. і до сьогодні. На наше переконання, виокремлений Ф. Хосраві третій період діяльності ILISA, варто було б розділити на дві частини: 1979–2000 рр. та 2000 р. і до сьогодні. Така періодизація більш чітко відображає діяльність ILISA в останні десятиріччя.

Незважаючи на те, що офіційною датою заснування Асоціації є 1966 р., вчений констатує, що перші, хоча й невдалі, спроби бібліотекарів об'єднатися робилися ще у 1961–1963 рр. Особливо активно у цьому напрямі громадські активісти працювали у 1965 р. Однак лише через рік іранське бібліотечне об'єднання розпочало свою роботу. Уже у 1968 р. Асоціація вступила до Міжнародної федерації бібліотечних асоціацій та установ (ІФЛА). Організація успішно функціонувала аж до звершення Ісламської революції (1979 р.). Декретом Імама Хомейні від 13 червня 1980 р. у країні було проголошено початок «культурної революції», нагляд за якою покладалася на Вищу Раду культурної революції. Проте для Асоціації це були не найкращі часи, її діяльність, по суті, була припинена на довгі 20 років. Лише у 2000 р. Асоціація бібліотекарів Ірану відновила свою роботу уже як Іранська бібліотечно-інформаційна асоціація (перс. *Andzhoman-e ketabdari va ettelareshani-ye iran*) [2].

Сьогодні ILISA відіграє активну роль у культурному житті країни. На думку багатьох іранських фахівців, ILISA вона може вважатися моделлю-зразком бібліотечної асоціації для всіх країн

Близького Сходу. Як уже зазначалося, ILISA з 1968 р. є членом ІФЛА, що дає можливість її членам знайомитися з досвідом провідних зарубіжних бібліотечно-інформаційних установ, презентувати Іран на міжнародній арені, на рівних правах брати участь у різних міжнародних проєктах. Члени ILISA постійні учасники щорічних конференцій ІФЛА, вони активно працюють в експертних групах. Доступ до інформації провідних світових виробників науково-інформаційних ресурсів та обізнаність зі світовими тенденціями розвитку бібліотечних технологій іранських фахівців сприяє здійсненню істотного впливу на модернізацію бібліотечної галузі своєї країни і ліквідації інформаційної та електронної нерівності на вітчизняних теренах.

Структурно Асоціація має президента, віце-президента, скарбника і низку комітетів (Комітет освіти, Комітет досліджень, Комітет публікацій, Комітет маркетингу, Комітет зв'язків із громадськістю, Комітет планування та постійного вдосконалення, а також Комітет інновацій та новітніх технологій). Свою роботу Асоціація здійснює в основному через філії у різних провінціях Ірану, зокрема, в Хорасані, Фарсі, Мазендерані, Кумі, Ширазі, Хузестані, Азербайджані, Кермані, Гілянці, Хамадані. Усі десять філій були відкриті впродовж останніх двох десятиліть, їхній функціонал цілком і повністю підпорядкований виконанню завдань Асоціації. Відкриваючи свої відділення у провінціях, ILISA у такий спосіб створює можливості для розвитку місцевих бібліотек через залучення до їхньої роботи місцевого корінного населення.

ILISA у своїй діяльності керується двома основними документами: Статутом, затвердженим у 1998 р., та Стратегічним планом, який оновлюється щороку відповідно до вимог поточної бібліотечної практики, зокрема тих, які постають у епоху цифрових технологій.

Стратегічне планування організації орієнтує її членів на: вдосконалення бібліотечної інфраструктури; перетворення традиційних книгозбірень у інформаційні центри; постійне розширення сегмента електронних послуг; вироблення сервісно-орієнтованої моделі комплексного бібліотечно-інформаційного обслуговування користувачів в умовах формування суспільства знань, звичайно ж, враховуючи специфіку Ірану; підвищення рівня грамотно-

сті громадян; посилення їхньої мотивації до активної участі у досягненні особистих та соціальних цілей, розбудови демократії, захисту свободи слова [1].

ILISA особливу увагу приділяє проблемам адаптації бібліотекарів у новому цифровому світі. На початку кожного року розробляється і впроваджується річна програма конкретних заходів. Комітет планування та оцінювання займається постійним моніторингом процесу досягнення поставлених цілей. Результати діяльності презентуються та обговорюються на щорічних з'їздах ILISA.

Основною місією Асоціації є сприяння піднесенню статусу бібліотечно-інформаційної діяльності в суспільстві знань, створення сприятливих умов для наукового та професійного зростання іранських бібліотекарів.

Діяльність ILISA зосереджена на виконанні таких важливих завдань:

- створення платформ поширення найновіших бібліотечних, інформаційних знань на національному рівні;
- сприяння розвитку бібліотечно-інформаційної науки, шляхом розбудови відповідної інфраструктури;
- забезпечення поглибленої комунікації між усіма представниками бібліотечно-інформаційної сфери (бібліотекознавцями, бібліотекарями, практиками, викладачами, студентами, користувачами);
- докладання зусиль до професіоналізації, інтелектуалізації бібліотечної діяльності;
- забезпечення максимальної соціалізації бібліотечної професії з метою налагодження глибокої комунікації з читацьким загалом, кращого розуміння його потреб;
- ініціювання, підтримка та популяризація проектів, спрямованих на впровадження інновацій у бібліотеках і розвиток інтересу громадян до читання.

Одним із головних пріоритетів діяльності ILISA є питання підготовки бібліотечних кадрів, забезпечення перманентності їхнього професійного зростання у контексті вимог інформаційного суспільства. Організація орієнтована на забезпечення спеціалістами нової генерації, бібліотекарями-аналітиками. Нова модель іран-

ської бібліотечної освіти, започаткована у 2011 р., передбачає розроблення навчальних програм та організацію курсів з опанування майбутніми бібліотекарями цифрових технологій. На думку університетських фахівців, цифрове управління бібліотекою, оцифрування та цифрове збереження бібліотечних фондів, цифрова архітектура бібліотеки і метадані повинні стати ключовими компонентами нинішньої бібліотечної освіти. Тому вже тривалий час навчальні семінари, конференції, щорічні національні конгреси komponують програми діяльності Асоціації. Для розповсюдження наукового знання, забезпечення інформацією своєї аудиторії, ILISA публікує два офіційні журнали: «Shenaseh» (перською мовою) та «iBulletin» (англійською мовою).

Варто зазначити, що Комітет освіти Асоціації розробляє та активно упроваджує навчальні курси з інформатизації бібліотечної справи не тільки для студентів та викладачів вишів, а й для бібліотекарів-практиків та широкого загалу. Начальний процес на різних рівнях обов'язково передбачає проведення практичних занять на базі провідних бібліотек країни, зокрема Національної бібліотеки і архіву Ісламської Республіки Іран. Спеціальний курс для бібліотекарів включає такі дисципліни: креативність у бібліотеках; новітні бібліотечні технології; маркетинг бібліотечних послуг; інноваційні моделі пошуку інформації; сучасні методи управління бібліотекою; професійна етика бібліотекарів; особливості формування бібліотечних фондів (колекцій) у цифрову епоху; використання медіа при наданні бібліотечних послуг.

Вже зі студентської лави майбутніх бібліотекарів залучають до науково-дослідної роботи та підготовки різних інформаційно-аналітичних продуктів, вчать працювати в електронному середовищі, опановувати онлайн-сервіси для віддалених користувачів.

Отже, ILISA є провідною організаційною ланкою бібліотечно-інформаційної галузі Ісламської Республіки Іран, діяльність якої акцентована на вироблення сучасної бібліотечно-інформаційної політики в країні та поглиблення міжнародного співробітництва бібліотек, зосереджена на консолідації їхніх зусиль на формування інформаційного ресурсу, який є складовою відкритого інформаційного простору задля відповідність професії бібліотекаря вимогам інформаційної глобалізації.

Список використаної літератури

1. Andzhoman-e ketabdari va ettelaresani-ye iran [Electronic resource]. – Mode of access : <http://ilisa.ir/index.php/about/intro>. – Title from the screen.
2. Khosravi F. Iranian Library and Information Science Association (ILISA) in Service of Civil Society: A Pattern for Middle East Countries. 2017 [Electronic resource]. – Mode of access : <http://library.ifla.org/1760/1/140-khosravi-en.pdf>. – Title from the screen.

References

1. Andzhoman-e ketabdari va ettelaresani-ye iran [Iranian Library and Information Science Association (ILISA)]. Retrieved from <http://ilisa.ir/index.php/about/intro> [In Persian].
2. Khosravi, F. (2017). Iranian Library and Information Science Association (ILISA) in Service of Civil Society: A Pattern for Middle East Countries. Retrieved from <http://library.ifla.org/1760/1/140-khosravi-en.pdf>. [In English].

UDC 02 (55):061]:004

Demianiuk Liudmyla,

Candidate of Historical Sciences, Senior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

IRANIAN LIBRARY AND INFORMATION SCIENCE ASSOCIATION (ILISA): THE ROLE IN THE ERA OF DIGITAL INTERDEPENDENCE

This paper deals with the history of formation of Iranian Library and Information Science Association (ILISA) and considers the main directions of its activities and policies in the era of digital technologies. ILISA was officially registered in 1966. Association is guided by two main documents: the provisions of the Statute and the Strategic Plan. According to these documents the main tasks of ILISA are the development of modern library information policy in the country, deepening international cooperation between libraries, consolidation of their efforts to shape an information resource, which is an integral part of the open information space and to bring the profession of a librarian in line with the requirements of information globalization.

Keywords: Iranian Library and Information Science Association (ILISA), libraries in the digital age, the ILISA strategic plan, educational courses.

УДК 316.28:025.171:027.54(477)НБУВ

Добрянська Тетяна Андріївна,

кандидат історичних наук, науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Київ, Україна

Дудка Юлія Борисівна,

провідний бібліотекар,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Київ, Україна

СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ПОТРЕБИ КОРИСТУВАЧІВ: ДО ПОСТАНОВКИ ПИТАННЯ (НА ПРИКЛАДІ ІНСТИТУТУ РУКОПISУ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО)

Висвітлено основні результати дослідження інформаційних потреб читачів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського з метою подальшого вдосконалення інформаційного середовища інституту.

Ключові слова: інформаційне середовище, дослідження, рукописні пам'ятки, Інститут рукопису НБУВ, інформаційні потреби.

Сучасний користувач наукової бібліотеки ставить перед нею завдання якнайширшого залучення до новітнього інформаційного середовища книжково-рукописних фондів, які виконують не лише меморіальну функцію, але й є базою для досліджень, репрезентуючи писемну культуру від найдавніших часів до ХХІ ст.

На сьогодні в Національній бібліотеці імені В. І. Вернадського (НБУВ), зокрема в Інституті рукопису (ІР), приділяється велика увага удосконаленню процесу обслуговування читачів через застосування онлайн-технологій. Співробітники Інституту постійно здійснюють забезпечення читацьких потреб, а саме: надання консультативних довідок, листування з читачами через електронну пошту тощо, адже виконання читацьких запитів є одним із найактуальніших напрямів роботи бібліотеки.

Основною метою нашого дослідження є встановлення головних інформаційних потреб користувачів Інституту рукопису

НБУВ для подальшого розвитку та вдосконалення інформаційного середовища. Для отримання загальної картини читацьких потреб слід окреслити основні дослідницькі завдання, це: визначення мотивів звернення користувачів та аналіз тематики та складу документів, за якими, переважно, звертаються читачі.

Порядок користування документами Інституту визначається відповідно до Закону України «Про національний культурний фонд і архівні установи», «Про бібліотеки та бібліотечну справу», а також згідно зі Статутом НБУВ, з урахуванням рекомендацій Державного комітету архівів України. Інститут рукопису надає свої матеріали для задоволення інформаційних, соціально-культурних, наукових потреб як традиційними засобами (замовлення документів зі сховищ для роботи в читальній залі Інституту), так і з використанням онлайн-технологій.

Онлайн-запити, які надходять на електронну пошту IP, було проаналізовано за електронними адресами, що дало змогу розподілити листування за тематичними групами, за предметами звернення, динамікою звернень, локалізацією тощо. Переважна кількість читачів звертається з онлайн-запитами для виконання науково-дослідних планових завдань, із навчальною метою, з метою вивчення історії своєї «малої батьківщини» або родоводу, рідше – з метою професійної самоосвіти.

Щорічний моніторинг звернень користувачів шляхом отримання листів електронною поштою доводить зростання зацікавленості читачів складом та змістом рукописних фондів НБУВ, зокрема рукописними книгами з колекцій Інституту. В середньому щорічно на електронну пошту IP НБУВ Бібліотеки надходить близько 120 листів-звернень. Відповідно до нормативно-правових актів, які регламентують діяльність Інституту рукопису, на обробку листа і відповідь надається не більше двох тижнів. Інколи пошукова робота може тривати й довше, що компенсується ґрунтовнішим ступенем відповіді. Так, співробітниками Інституту рукопису надавалися регулярні наукові консультації, щодо наявності тих чи інших рукописних документів у фондах IP, уточнення назв рукописів, обсягу документного масиву, генеалогічні довідки тощо. Зокрема, виконано науковий пошук за обліковими описами колекції Києво-Софійського собору; проведено пошук

інформації про козацьких старшин в архіві Фортеці св. Єлизавети; надано інформацію про виявлену в Німеччині Н. О. Сінкевич грамоту Петра I, надану Іоасафу Кроковському на зведення в сан митрополита Київського (1708), вивезену з фондів ІР під час Другої світової війни; складено науково-інформаційну довідку про надходження до фондів ІР грамот Софійської ризниці; надано архівну довідку Житомирській обласній універсальній науковій бібліотеці ім. О. Ольжича, щодо документа, де міститься згадка про Пологовий притулок доктора Якова Розенבלата у зв'язку з народженням Олега Ольжича. Копітка робота була проведена за запитом Любарського професійного ліцею Житомирської області стосовно наявності у фондах Інституту писемних пам'яток про Любарський Свято-Георгіївський монастир, для чого було атрибутовано 13 рукописних пам'яток з історії Любарщини, тощо.

Завдяки застосуванню новітніх технологій в ІР НБУВ позитивно вирішується проблема доступності до інформації незалежно від місця перебування читачів. Наразі вже налагоджено співпрацю із закордонними користувачами: так, Інститут підтримує міжнародні контакти, задовольняючи запити-звернення за електронними адресами з Білорусі, Росії, Польщі, Латвії, Франції, Німеччини, Ізраїлю, Австрії, Швейцарії та інших країн.

Отже, користувачі Інституту все частіше обирають більш швидкий спосіб отримання послуг, зокрема листування електронною поштою. Звертаються із запитом як вітчизняні дослідники, так і закордонні. Основними перевагами онлайн-контактів є доступність, ґрунтовність та достовірність інформації.

UDC 316.28:025.171:027.54(477)VNLU

Dobrianska Tetiana,

Candidate of Historical Sciences, Research Associate,
V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

Dudka Yuliia,

Leading Librarian,
V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

MODERN INFORMATION NEEDS OF USERS: TO THE SETTING OF QUESTION (AS AN EXAMPLE OF THE INSTITUTE OF MANUSCRIPT OF V. I. VERNADSKYI NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE)

The article covered the main results of research of the online needs of users of Institute of Manuscript of V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine for further modernization the information environment of the institute.

Keywords: information environment, research, Institute of Manuscript of VNLU, information needs.

УДК 338.46: 347.23

Довгань Олександр Дмитрович,

доктор юридичних наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК – ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ – ОСВІТА: РУШІЙ РОЗВИТКУ НАЦІЇ

Розглянуто роль інноваційного розвитку, інтелектуальної власності та освіти на розвиток нації. Звернуто увагу на те, що інформація є узагальненою фундаментальною першоосновою, і це дозволяє припускати, що, переходячи з одного стану в інший, вона відбивається і представляється нам усіма мікро- та макродинамічними процесами, явищами, подіями, органічними і неорганічними об'єктами Всесвіту. При цьому зауважено, що інновація стає не тільки найбільш популярною системою оцінювання стану й перспектив розвитку суспільства, а і базовим принципом, фактором структурування сучасного світогляду й життя, визначає місце людини у світі.

Ключові слова: інформація, інноваційна діяльність, інновація, інтелектуальна власність, освіта.

Сьогодні світ знаходиться на початку четвертої промислової революції, характерної новими досягненнями в багатьох сферах. Розробки у сфері генетики, штучного інтелекту, робототехніки, нано-технологій, 3D-друку і біотехнологій, і це тільки лише деякі з них, але все це ґрунтується один на одному і підсилює одне одного [1].

Всі ці та інші цифрові технології, заклали підґрунтя для революції більш всебічної та всеохоплюючої, ніж все, що ми коли-небудь до цього бачили. Інтелектуальні системи допоможуть вирішити проблеми, від управління ланцюгами поставок до зміни клімату.

Системотворчими принципами формування нових організаційно-управлінських парадигм науково-освітньої діяльності стають інновації, новизна. Інновація стає не тільки найбільш популярною системою оцінювання стану й перспектив розвитку суспільства, а й базовим принципом, фактором структурування сучасного світогляду й життя, визначає місце людини у світі. Реальною загрозою інновації є те, що в державі фактично призупинено реалізацію законів України «Про Загальнодержавну комплексну програму розвитку високих наукоємних технологій», «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні», «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків», стримується реалізація законів України «Про наукові парки» та «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій», не виконана Державна цільова економічна програма «Створення в Україні інноваційної інфраструктури на 2009–2013 роки». Потребує підготовки в новій редакції Концепція розвитку національної інноваційної системи відповідно до сучасних можливостей та загроз (обмежень) глобального характеру, внутрішніх чинників, які формують перспективи розвитку національної економіки, держави і суспільства. Не виконуються положення Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» щодо бюджетного фінансування науки на рівні 1,7% ВВП, принципи базового і конкурсного забезпечення науки та заходи зі створення сприятливих економічних умов діяльності наукових установ.

Сьогодні інноваційна діяльність практично в усіх сферах створила ситуацію, яку вже майже неможливо контролювати застарі-

лими, заснованими на класичній науці, управлінськими технологіями.

Наукові знання долають тут наявні межі наук і прагнуть до трансдисциплінарної інтеграції, оскільки з появою комп'ютера і нових ІКТ підвищилася динаміка вивчення процесів розвитку людини, суспільств і країн. Цілком зрозуміло, що формується необхідність особливої «спеціалізованої робочої сили» для інновацій, здатної продукувати нові знання як інтелектуальний капітал і ресурс розвитку.

До найпростішого розуміння комунікації як акту передачі інформації сьогодні додалися три основні методи до вивчення предмету. В основі першого методу лежить лінійна перспектива передачі інформації, яка вважає/вбачає, що правильна побудова процесу комунікації приведе до бажаного ефекту. Другий розглядає комунікацію як виробництво й обмін знаннями. Третій вивчає те, як ми використовуємо комунікації в розбудові нашої соціально-економічної реальності.

Сьогодні нагальною проблемою, на нашу думку, стає необхідність розробки нових технократичних підходів до вивчення сенсу правових процесів при роботі зі змістовною інформацією в наявних системах комунікації. На необхідність змін, доповнень та теоретичних пояснень впливають, головним чином, зміни, які відбуваються сьогодні в сфері розвитку та застосуванні нових можливостей інформаційно-комунікаційних технологій, які відкривають широкий простір для співпраці гуманітарних і юридичних наук із інженерно-технічними.

За таких умов найважливішою проблемою сучасної вищої освіти стає вивчення понять і *ціннісного* виміру змістовної інформації [2]. Вирішення проблеми має два головні виміри: перший – це орієнтація на *нову соціально-політичну і економічну кон'юнктуру, яка пов'язана, скажімо, з необхідністю* підготовки фахівців за новими спеціальностями; другий – це вимоги до орієнтації процесу навчання і виховання на *наявні духовні національні традиції, скажімо, на вміння працювати в колективі. Все це сходить до джерел* вітчизняної гуманістичної педагогіки і організації вищої освіти, і сьогодні вона повинна стати центром інтелектуального й духовного відтворення (так званий, *культуро-центризм*) української держави.

На тлі нових викликів особливої уваги вимагає необхідність організації вивчення політико-правових дисциплін щодо захисту інформації, зокрема, тієї, якою є інтелектуальна власність. Вивчення методів формування нових диференційованих регулятивних механізмів у праві – від самоцензури до визначення правил модерування текстів і способів самовираження стає турботою технічних університетів. Все це супроводжується вибудовую складних інтелектуальних моделей поведінки в інформаційно-комунікаційному просторі навіть при оцінці етичності передачі тих або інших повідомлень (інформації) при виконанні державою інформаційно-комунікаційної функції. Її організація і методи виконання набувають особливої ваги, оскільки *основною характеристикою глобалізації можна вважати те, що вона із принципово новими доленосними наслідками вводить наше мислення дедалі глибше у віртуальні процеси інженерної правової, наукової, освітньої, а, головне, інноваційної діяльності людства в будь-якій сфері. Саме вона, головним чином, підвищуючи роль інформаційного обміну на глобальному рівні, вирішує питання рівності громадян і стимулює процеси захисту інтелектуальної власності і інформації взагалі.*

Список використаної літератури

1. Баранов О. А. Інтернет речей: теоретико-методологічні основи правового регулювання. Т. 1: Сфери застосування, ризики і бар'єри, проблеми правового регулювання: монографія / О. А. Баранов. – Київ : Видавничий дім «АртЕк», 2018. – 344 с.
2. Соснін О. В. Проблеми державного управління системою національних інформаційних ресурсів з наукового потенціалу України: монографія / О. В. Соснін. – Київ, 2003. – 572 с.

References

1. Baranov, O. A. (2018). *Internet rechei: teoretyko-metodolohichni osnovy pravovoho rehulivannia. T. 1: Sfery zastosuvannia, ryzyky i bariery, problemy pravovoho rehulivannia* [Internet of things: theoretical and methodological foundations of legal regulation. Vol. 1: Areas of application, risks and barriers, problems of legal regulation]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
2. Sosnin, O. V. (2003). *Problemy derzhavnoho upravlinnia systemoiu natsionalnykh informatsiinykh resursiv z naukovooho potentsialu Ukrainy* [Problems of state management of the system of national information resources from the scientific potential of Ukraine]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

UDC 338.46: 347.23

Dovgan Oleksandr,

Doctor of Juridical Sciences, Senior Research Associate,

Senior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

INFORMATION – INNOVATIVE DEVELOPMENT – INTELLECTUAL PROPERTY – EDUCATION: NATIONAL DEVELOPMENT STRUCTURE

The role of innovation development, intellectual property and education on the development of the nation is considered. Attention is drawn to the fact that information is generalized by a fundamental principle, which suggests that, moving from one state to another, it is reflected and presented to us by all micro- and macrodynamic processes, phenomena, and events, organic and inorganic objects of the universe. It is noted that innovation is not only the most popular system for assessing the state and prospects of the development of society, but also the basic principle, the factor of structuring the modern worldview and life, determines the place of man in the world.

Keywords: information, innovation activity, innovation, intellectual property, education.

УДК 02 65.012.32

Жукова Валерія Павлівна,

кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент,

Харківська державна академія культури

Харків, Україна

ДЕФІНІЦІЯ ПОНЯТТЯ «АНТИКРИЗОВЕ УПРАВЛІННЯ» У БІБЛІОТЕЦІ

Досліджено різноманітність поняття «антикризове управління». На основі узагальнення вивченого матеріалу сформульовано поняття «антикризове управління бібліотекою».

Ключові слова: бібліотека, бібліотечний менеджмент, теорія організації, антикризове управління

Науково-технічний та економічний розвиток несе соціуму не тільки прогрес, а також загрожує кризами. Запобігти несприятливих ситуацій та подій допомагає своєчасна реакція на фактори які викликають кризу, однак для цього необхідна наявність ефективною системи управління кризами. Тому важливо сформувати систему антикризового управління щодо постійного захисту бібліотеки від кризових явищ. Отже, антикризове управління має стати важливішою частиною загального менеджменту бібліотеки. Широке застосування в теорії організації терміну «антикризове управління», не надає його однозначного тлумачення для застосування в бібліотечній теорії та практиці.

Антикризове управління як сукупність методів, заходів, що дозволяють розпізнавати кризи, здійснювати їх профілактику, долати їх негативні наслідки, згладжувати протягом кризи визначає З. А. Авдошина [1].

Сутність антикризового управління розкрито І. О. Бланком, як постійний процес виявлення ознак кризових явищ та реалізацію генерального плану недопущення поширення кризових явищ та стагнації розвитку підприємства, який здійснюється протягом усього періоду його функціонування [2].

В. О. Василенко вважає, що антикризове управління є особливим управлінням, в якому поставлено певним чином передбачення небезпеки кризи, аналіз її симптомів, заходів щодо зниження негативних наслідків кризи і використання його факторів для наступного розвитку [3].

Антикризове управління, зазначає А. П. Градов, є керованим процесом запобігання чи подолання кризи, який відповідає цілям організації та тенденціям її розвитку, оскільки процеси розвитку підприємства, на його думку, є циклічними [7].

І. В. Кривов'язюк окреслює антикризове управління як постійний процес виявлення ознак кризових явищ шляхом комплексної чи часткової діагностики стану підприємства з метою розробки заходів щодо максимального використання його можливостей для підвищення конкурентоспроможності, забезпечення подальшого функціонування та розвитку [4].

Постійний процес виявлення, запобігання і подолання кризових явищ на підприємстві (або їхніх наслідків) із використанням

інструментів сучасного менеджменту і спеціальних інструментів антикризового управління з метою підтримки постійної життєздатності підприємства та недопущення його банкрутства Л. С. Мартюшева, А. Б. Коренева розглядають як антикризове управління [5].

Н. В. Зайчук та І. Ю. Єпіфанова зазначають, що антикризове управління як спеціальне управління, в основу якого покладена система методів і принципів розробки та реалізації специфічних управлінських рішень, які приймаються відокремленим суб'єктом в умовах суттєвих ресурсних та часових обмежень, підвищеного ризику, фінансових та інтелектуальних витрат для відновлення життєздатності підприємства та недопущення його ліквідації як господарчого суб'єкта [6].

Таким чином, узагальнення викладеної вище термінології антикризового управління надають можливість сформулювати поняття антикризового управління бібліотекою. Це – особливий вид управління бібліотекою на всіх стадіях її розвитку, пріоритетним завданням якого є попередження та подолання кризових процесів, здатних створити істотну загрозу для її життєдіяльності, зробити неможливим її функціонування.

Список використаної літератури

1. Авдошина З. А. Антикризисное управление: сущность, диагностика, методики [Электронный ресурс] / З. А. Авдошина. – Режим доступа : http://www.cfin.ru/management/antirecessionary_management.shtml. – Заглавие с экрана.
2. Бланк И. А. Основы финансового менеджмента : учеб. пособие. / И. А. Бланк / – 2-е изд., перераб. и доп. – Киев : Ника-Центр, 2004. – 656 с.
3. Василенко В. О. Антикризове управління підприємством : навч. посібник / В. О. Василенко. . – Київ : ЦУЛ, 2003. – 504 с.
4. Кривов'язук І. В. Кризові явища в українській економіці та їх зв'язок з циклічністю / І. В. Кривов'язук // Економіка та держава. – 2010. – № 12. – С. 5–8.
5. Мартюшева Л. С. Формування фінансового механізму антикризового управління підприємством / Л. С. Мартюшева, А. Б. Коренева // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2009. – № 28. – С. 178–182.
6. Найчук Н. В. Антикризове управління як ефективний інструмент запобігання банкрутству підприємства [Електронний ресурс] / Н. В. Найчук // Третя періодична наук.-практич. Інтернет-конференція, 2009. – Режим доступу : www.confcontact.com/.../ek1_najchuk.htm. – Назва з екрана.
7. Стратегия и тактика антикризисного управления фирмой / Под общ. ред. проф. А. П. Градова и проф. Б. И. Кузина. – Санкт-Петербург : Специальная литература, 1996. – 512 с.

References

1. Avdoshina, Z. A. Antikrizisnoe upravlenie: suschnost, diagnostika, metodiki [Anti-crisis management: essence, diagnostics, methods]. Retrieved from http://www.cfin.ru/management/antirecessionary_management.shtml. [In Russian].
2. Blank, I. A. (2004). *Osnovy finansovogo menedzhmenta : ucheb. posobie*. [Fundamentals of financial management]. (2nd ed.). Kiev, Ukraine: Nika-Tsentr. [In Russian].
3. Vasylenko, V. O. (2003). *Antykryzove upravlinnia pidpriumstvom : navch. posibnyk*. [Anticrisis management]. Kyiv, Ukraine: TSUL. [In Ukrainian].
4. Kryvoviazuk, I. V. (2010). Kryzovi yavyshta v ukrainskii ekonomitsi ta yikh zviazok z tsyklichnistiu [Crisis phenomena in the Ukrainian economy and their relationship with cyclicity]. *Ekonomika ta derzhava*, 12, 5-8. [In Ukrainian].
5. Martiusheva, L. S., & Koreneva, A. B. (2009), Formuvannia finansovoho mekhanizmu antykryzovoho upravlinnia pidpriumstvom [Formation of the financial mechanism of crisis management of the enterprise]. *Visnyk Ekonomiky Transportu I Promyslovosti*, 28, 178-182. [In Ukrainian].
6. Naichuk, N. V., & Yepifanova, Yu. (2009). *Antykryzove upravlinnia yak efektyvnyi instrument zapobihannia bankrutstvu pidpriumstva* [Crisis management as an effective tool to prevent enterprise bankruptcy] Tretia periodychna nauk.-praktych. Internet-konferentsiia. www.confcontact.com/.../ek1_najchuk.htm [In Ukrainian].
7. Gradova, A. P., & Kuzina, B. I. (1996) *Strategiya i taktika antikrizisnogo upravleniya firmoi* [Strategy and tactics of crisis management company]. St. Petersburg, Russia: Spetsialnaya literatura [In Russian].

UDC 02 65.012.3

Zhukova Valeriya,

Candidate of Science in Social Communications, Associate Professor,
Kharkiv State Academy of Culture,
Kharkiv, Ukraine

DEFINITIONS CONCEPT «CRISIS MANAGEMENT» IN THE LIBRARY

The diversity of the concept of «crisis management» is investigated. Based on the generalization of the material studied, the concept of crisis management library was formulated.

Keywords: library, library management, organization theory, anti-crisis management.

УДК 377.77/.78:0.25.5

Іванова Майя Вікторівна,
ORCID 0000-0003-0243-3478,

науковий співробітник,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

Білінець Наталія Григорівна,

головний бібліотекар,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

«ОРИГІНАЛЬНІСТЬ» БАЗ ДАНИХ БІБЛІОТЕК ЯК КРИТЕРІЙ ОХОРОНОЗДАТНОСТІ ОБ'ЄКТА ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Аргументовано, що складовою бібліотечних ресурсів виступають бази даних. Розглянуто поняття «база даних» відповідно до нормативно-правових актів. Визначено ознаку «оригінальність» бази даних як обов'язкового критерію охороноздатності об'єкта права інтелектуальної власності.

Ключові слова: право інтелектуальної власності, бібліотека, авторське право, бази даних, охороноздатність.

У Законі України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» від 27 січня 1995 р. № 32/95–ВР закріплюється, що складовою бібліотечних ресурсів є бази даних, та те, що бібліотека має право на захист створених нею баз даних. Відповідно до ст. 420 Цивільного кодексу України, бази даних виступають об'єктами права інтелектуальної власності та підлягають захисту згідно законодавства. У Законі України «Про авторське право і суміжні права» від 23 грудня 1993 р. (в редакції Закону від 11 липня 2001 р.) також зафіксовано, що об'єктом авторського права виступають бази даних.

У Директиві 96/9/ЄС Європейського Парламенту та Ради «Про правовий захист баз даних» від 11 березня 1996 р. під базою даних розуміють зібрання незалежних творів, даних чи інших матеріалів, які систематично чи методично упорядковані і доступні індивідуально за допомогою електронних та інших засобів. Поняття

«база даних» включає літературні, художні, музичні чи інші зібрання творів або зібрання інших матеріалів, таких як тексти, звуки, образи, цифри, факти та дані; враховуючи, що воно повинно охоплювати зібрання незалежних робіт, даних чи інших матеріалів, які систематично або методично упорядковані і до яких може бути отримано окремий доступ; враховуючи, що це означає, що записи або аудіовізуальні, кінематографічні чи музичні твори як такі не входять до сфери дії цієї Директиви (п. 17 Директиви 96/9/ЄС).

Національне законодавство також розкриває категорію «база даних». У Законі України «Про авторське право і суміжні права» в редакції від 11 липня 2001 р. та в Законі України «Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних» від 23 березня 2000 р. № 1587-III зазначається, що база даних – це сукупність творів, даних або будь-якої іншої незалежної інформації у довільній формі, в тому числі – електронній, підбір і розташування складових частин якої та її упорядкування є результатом творчої праці, і складові частини якої є доступними індивідуально і можуть бути знайдені за допомогою спеціальної пошукової системи на основі електронних засобів (комп'ютера) чи інших засобів. У Законі України «Про Національну програму інформатизації» від 4 лютого 1998 р. № 74/98-ВР доповнюється, що база даних – це іменована сукупність даних, що відображає стан об'єктів та їх відношень у визначеній предметній області.

Аналізуючи міжнародно-правові акти, необхідно звернути увагу, що у ч. 5 ст. 2 Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів, передбачається, що збірники літературних і художніх творів, наприклад, енциклопедії та антології, які за добром і розміщенням матеріалів є результатами інтелектуальної творчості, охороняються як такі, без шкоди правам авторів кожного з творів, що становить частину таких збірників.

Поширюючи дію цієї норми на сучасні «збірники творів» – бази даних, вчені цілком слушно резюмують, що з моменту свого виникнення і донині саме як збірки і підлягають охороні бази даних у міжнародному праві та законодавстві більшості країн-учасниць Бернської конвенції.

Для визначення того, чи підпадає база даних під захист авторського права, не повинен використовуватись жодний інший

критерій, окрім оригінальності в сенсі інтелектуального творіння автора і, зокрема, не повинні застосовуватись ніякі естетичні чи якісні критерії (п. 16 Директиви 96/9/ЄС).

У вищезазначених нормативно-правових актах не розкривається поняття «оригінальності». У Законі України «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем» від 5 листопада 1997 р. № 621/97-ВР визнається оригінальність щодо топографії інтегральних мікросхем (ІМС). Так, топографія ІМС визнається оригінальною, якщо вона: не створена шляхом прямого відтворення (копіювання) іншої топографії ІМС; має відмінності, які надають їй нові властивості; не була відомою у галузі мікроелектроніки до дати подання заявки до Установи або до дати її першого використання; не доведено, що вона не є оригінальною.

За аналогією припускаємо, що база даних буде вважатись «оригінальною», якщо вона: не створена шляхом прямого відтворення (копіювання) іншої бази даних; має відмінності, що надають їй нові властивості; не була відомою у бібліотечній галузі або до дати її першого використання; не доведено, що вона не є оригінальною.

Виходячи з аналізу нормативно-правових актів, можемо зробити висновок, що право інтелектуальної власності розповсюджується на бази даних, які характеризуються оригінальністю в сенсі інтелектуального творіння.

UDC 377.77/.78:0.25.5

Ivanova Maia,

Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

Bilinets Nataliia,

Chief Library,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

«ORIGINALITY» OF THE LIBRARY DATA BASIS AS THE CRITERION OF PROTECTION OF THE INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS OBJECT

It is noted that databases are part of library resources. The concept of «database» is traced in accordance with the normative legal acts. The feature

«originality» of the database is considered as a mandatory criterion for the protection of the object of intellectual property rights.

Keywords: intellectual property right, library, copyright, databases, security capability.

УДК 021:340

Калініна-Симончук Юлія Сергіївна,

начальник відділу,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

ВИЗНАЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО БІБЛІОТЕЧНОГО ФОНДУ В ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Розглянуто нормативно-правове визначення «бібліотечного фонду» в законодавстві України, що регулює відносини у сфері бібліотечної, архівної та музейної справи. Обґрунтовано необхідність широкого розуміння національного аспекту культурної спадщини, що зберігається в бібліотеках, визначення поняття національного бібліотечного фонду як загальнокультурної цінності, культурного надбання незалежної держави, частини сукупного документального фонду бібліотек, а також визначення його складу у період цифрової культури.

Ключові слова: бібліотечний фонд, національна бібліотека, національний архівний фонд, музейний фонд.

Закон України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» [1] визначає статус бібліотек, правові та організаційні засади їхньої діяльності, спрямовані на реалізацію прав громадян на вільний доступ до інформації та залучення національних цінностей, що зберігаються в бібліотечних фондах, до світової культури, науки, освіти.

У Законі визначено узагальнююче поняття «бібліотечний фонд» як «упорядковане зібрання документів, що зберігається в бібліотеці» та наведено оцінку бібліотечних фондів як культурного надбання незалежної держави: розвиток, збереженість та

надання вільного доступу до нього має бути забезпечено та гарантовано державою.

Цей Закон є не єдиним, що стосується бібліотечних фондів. Так, предметом Закону України «Про Національний архівний фонд і архівні установи» [2] та Закону України «Про музеї та музейну справу» [3] є особливий статус найцінніших документальних фондів як національно-культурної спадщини України, що одночасно збирається та зберігається в архівах, бібліотеках, музеях.

У Законі України «Про Національний архівний фонд і архівні установи» визначено поняття «Національного архівного фонду» (далі – НАФ) як сукупність архівних документів, котрі відображають історію духовного і матеріального життя Українського народу та інших народів, мають культурну цінність і є надбанням української нації. Тобто НАФ є складовою вітчизняної і світової історико-культурної спадщини та інформаційних ресурсів суспільства. До складу НАФ включено рукописні та архівні підрозділи бібліотек, які обліковують і зберігають документи довічного зберігання. Законом України «Про музеї та музейну справу» визначено «музейний фонд України» як сукупність окремих музейних предметів, музейних колекцій, музейних зібрань, які постійно зберігаються на території України, незалежно від їх походження та форм власності, а також музейних предметів і музейних колекцій, що знаходяться за межами України і є власністю України або відповідно до міжнародних договорів підлягають поверненню в Україну.

Як і в архівних фондах, так і серед музейних предметів зберігаються й рукописи, рідкісні та цінні видання та інші види друкованої продукції, архівні документи.

Деталізація специфіки трьох фондів – бібліотечного, архівного, музейного цілком свідомо не розкривається в законодавстві України, оскільки, об'єкти зберігання в бібліотечних, архівних та музейних установах перетинаються за складом, видами, формами та значимістю документів. У законах поняття фонду формально обмежується місцем зберігання документів. Тобто, різні види документів у бібліотечних фондах можуть знаходитися під дією різних законів.

Якщо в архівному та музейному законодавстві всі документи та предмети, що мають довічне постійне зберігання, формують подвійне тлумачення поняття «національного фонду», то в бібліотечному законодавстві немає однозначного визначення такого поняття фондів. Бібліотечні фонди формуються на базі друкованої продукції, яка видається значними накладками, що розрізняє їх від архівних та музейних, які збирають документи і предмети, створені, як правило, в одному примірнику. Водночас «основне тіло» бібліотечного фонду зберігає архівний примірник друку або нормативну кількість примірників, визначених нормативною базою.

Створення національних установ у галузі науки, освіти, культури спричинило введення у Закон України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» нового поняття – «бібліотечного фонду національної бібліотеки», що є національним культурним надбанням Українського народу, невід’ємною складовою частиною культурної спадщини та перебуває під охороною держави».

Фактично це був крок до визначення поняття «національний бібліотечний фонд». Можливо такий підхід пояснювався необхідність уточнити виключну цінність для держави найбільш цінного для бібліотечної справи фонду. Водночас, звужується поняття «національного бібліотечного фонду», оскільки за межами залишилися оцінка національного значення інших бібліотечних фондів, зокрема обласних бібліотек, бібліотек університетів та інших установ.

Національно-етнічне значення бібліотечного фонду України компенсувалося в ідеї створення Державного реєстру національного культурного надбання України (ДРНКН), де знайшлося місце й націннішим фондам бібліотек. Положення про його створення було затверджено Кабінетом Міністрів України 12 серпня 1992 р. У Положенні надається визначення «документальним пам’яткам» – унікальні акти державності, інші важливі архівні матеріали, кіно-, фото- і фонодокументи, старовинні рукописи, рідкісні друковані видання [4]. Але таке визначення також охоплює лише універсальне поняття «пам’яток» і не охоплює повною мірою цінність унікальних бібліотечних фондів. Це питання неодноразово порушувалося у працях українських книгознавців та джерелознавців,

зокрема, Л. А. Дубровіної, та Г. І. Ковальчук та багатьох інших.

У структурі сучасного Реєстру впродовж обговорення його побудови книгознавцями та архівістами з'явилися підрозділи «книжкові пам'ятки» та «унікальні архівні документи». На жаль, фактичне створення Реєстру сьогодні не завершено, однак позитивним фактом є те, що норма стала першим кроком до визначення бібліотечних фондів як національної цінності.

Створення ДРНКН України однак звужує його тільки тими фондами, які є фактично українськими за походженням. Таким чином, за межами ДРНКН залишається культурна спадщина інших народів світу з найдавніших часів, що завжди зберігалася в бібліотеках за її функціональним призначенням і сьогодні є також національним надбанням і культурною цінністю України.

Отже, нарілим є осмислення змісту поняття національної культурної цінності бібліотечних фондів України та визначення національного бібліотечного фонду як окремої категорії культурної спадщини в українському законодавстві у зв'язку з розвитком інформаційного суспільства, цифрової культури і цифрової спадщини.

Список використаної літератури

1. Про бібліотеки і бібліотечну справу: Закон України від 27.01.1995 № 32/95-ВР [Електронний ресурс]. База даних «Законодавство України». – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/32/95-%D0%B2%D1%80>. – Назва з екрана.
2. Про Національний архівний фонд та архівні установи: Закон України від 24.12. 1993 № 3814-ХІІ [Електронний ресурс]. База даних «Законодавство України». – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3814-12>. – Назва з екрана.
3. Про музеї та музейну справу: Закон України від 29.06.1995 № 249/95-ВР [Електронний ресурс]. База даних «Законодавство України». – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/249/95-%D0%B2%D1%80>. – Назва з екрана.
4. Положення про Державний реєстр національного культурного надбання: постановка Кабінету Міністрів України від 12.08.1992 № 466 [Електронний ресурс]. База даних «Законодавство України». – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/466-92-%D0%BF>. – Назва з екрана.

References

1. Verhovna Rada Ukrainy (1995). Pro biblioteky i bibliotечnu справu. [On Libraries and librarianship]; Databasa "Zakonodavstvo Ukrainy". Retrived from <https://zakon>.

- rada.gov.ua/laws/show/32/95-%D0%B2%D1%80. [In Ukrainian].
2. Verhovna Rada Ukrainy (1993). Pro Natsional'nyj arkhivnyj fond ta arkhivni ustanovy. [On The National archive fond and archives]: Databasa "Zakonodavstvo Ukrainy". Retrived from <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3814-12>. [In Ukrainian].
 3. Verhovna Rada Ukrainy (1995). Pro muzei ta muzejnu spravu. [On Museums and Museum affairs]: Databasa «Zakonodavstvo Ukrainy». Retrived from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/249/95-%D0%B2%D1%80>. [In Ukrainian].
 4. Verhovna Rada Ukrainy (1992). Polozhennia pro Derzhavnyj reiestr natsional'noho kul'turnoho nadbannia [Provisions on the State Register of National Cultural Property]: Databasa «Zakonodavstvo Ukrainy». Retrived from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/466-92-%D0%BF>. [In Ukrainian].

UDC 021:340

Kalinina-Symonchuk Yuliia,

Head of Department,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

DEFINITION OF THE NATIONAL LIBRARY FOND IN UKRAINIAN LEGISLATION

In the article considers the legal definition of «library fond» in Ukrainian legislation, which regulates relations in the field of librarianship, archival and museum affairs. The substantiated of a broad understanding of the national aspect of cultural heritage, which is stored in libraries and the definition of the concept of the national library fond as a common cultural value, cultural heritage of an independent state, part of the cumulative documentary library collection, as well as determining the composition in the digital culture period.

Keywords: library fond, national library, national archive fond, museum fond.

УДК 347.28 : 02 : 004.77

Кириленко Олександр Григорович,

кандидат історичних наук, доцент, завідувач відділу,
Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого,
Київ, Україна

Пономаренко Зінаїда Олексіївна,

молодший науковий співробітник,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

ФУНКЦІОНУВАННЯ БІБЛІОТЕК В ЦИФРОВОМУ ПРОСТОРІ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД У ВИРІШЕННІ ПРОБЛЕМ АВТОРСЬКОГО ПРАВА

Розглянуто заходи Всесвітньої організації з питань інтелектуальної власності та ІФЛА щодо формування міжнародної політики у сфері авторського права та узгодження національних законодавств у застосуванні обмежень і винятків для бібліотек. Висвітлено основні заходи ВОІВ у гармонізації міжнародного законодавства з авторського права до функціонування бібліотек у цифровому просторі.

Ключові слова: Всесвітня організація з питань інтелектуальної власності, ІФЛА, бібліотеки, авторське право, обмеження і винятки.

Всесвітня організація з питань інтелектуальної власності (ВОІВ) (World Intellectual Property Organization) відіграє важливу роль у світовому інформаційному просторі щодо формування міжнародних правових норм доступу до інтелектуальних ресурсів суспільства. Міжнародна політика ВОІВ з авторського права орієнтована, з одного боку, на охорону інтелектуальної власності, а, з іншого, на створення сприятливих умов доступу до інформаційних ресурсів документно-комунікаційних систем суспільства (бібліотек, архівів, музеїв) як фактора розвитку інновацій, досліджень, освіти і навчання. Особливо актуальною є ця проблема в умовах розвитку цифрових комунікацій та вирішення проблем відкритого доступу до електронних ресурсів бібліотек.

Сьогодні в бібліотеках, ЗВО України, в межах проблем авторського права, активно обговорюються і здійснюються заходи щодо академічної доброчесності, а міжнародна бібліотечна спільнота разом із ВОІВ вирішують проблеми обмежень та винятків у законодавстві для виконання соціальних функцій бібліотек. Виходячи з цього, для успішного функціонування бібліотек України в міжнародному інформаційному просторі необхідно вивчати досвід ІФЛА та національних бібліотек, бібліотечних асоціацій світу у вирішенні цих проблем в умовах розвитку цифрового суспільства.

Постійний комітет з авторського права та суміжних прав (ПКАП) ВОІВ, визнаючи важливу соціальну місію бібліотек у доступі до культурної спадщини і сучасних знань, співпрацюючи з ІФЛА, постійно проводить роботу з гармонізації міжнародного законодавства з авторського права до реалій цифрового простору. Зокрема, на 36-ій сесії в Женеві (28 травня – 01 червня 2018 р.) ПКАП прийняв «Action plans on limitations and exceptions through SCCR/39 (2ND MEETING IN 2019)» (План дій з обмежень та винятків на період до 39 сесії ПКАП (друге засідання в 2019 р.). Діяльність у межах цього плану дій базується на попередніх напрацюваннях і прийнятих документах ПКАП та у 2019 р. орієнтована на проведення семінарів у різних регіонах світу (Азіатсько-Тихокеанському, Африканському та Латинської Америки і Карибського басейну). Цей план прийнято з метою продовжити обговорення розробки відповідного міжнародно-правового документа або документів (типовий закон, спільна рекомендація, договір та/чи інші форми) стосовно обмежень і винятків для бібліотек, архівів, які гарантуватимуть підтримку балансу між інтересами сторін, тим самим сприяючи суспільному прогресу в цілому.

На кожному з семінарів заплановано розглянути поточний стан винятків і обмежень авторського права для бібліотек у законодавстві країн цих регіонів. Проведення цих семінарів – це ключова можливість вивчити і обговорити необхідні зміни для створення бібліотекам умов забезпечення доступу до їх колекцій та документів, захищених авторським правом. ПКАП ВОІВ та ІФЛА вважають, що ці заходи повинні спонукати уряди провести прогресивні реформи в законодавстві з авторського права як на національному, так і на транснаціональному рівні.

Перший регіональний захід у рамках «Планів дій щодо обмежень і винятків» проведено 29–30 квітня 2019 р. спільно з урядом Сінгапуру в Національній бібліотеці Сінгапуру – «Regional Seminar for the Asia Pacific Group on Libraries, Archives, Museums and Educational and Research Institutions in the Field of Copyright». Представники 33 держав-членів ВОІВ з Азіатсько-Тихоокеанської групи та бібліотечні асоціації взяли участь у цьому регіональному семінарі. У межах заходу проведено як загальне пленарне засідання, так і субрегіональні сесії.

У межах другого семінару ПКАП ВОІВ «Regional Seminar for the African Group on Libraries, Archives, Museums and Educational and Research Institutions in the Field of Copyright» 12–13 червня 2019 р. керівники бюро з авторського права із понад 40 африканських держав зустрілися в Найробі (Кенія), щоб обговорити обмеження і винятки з авторського права для бібліотек, архівів і освіти в африканському регіоні. У межах обговорення проблем законодавства з авторського права держави-члени сформували три робочі групи (одну французькою і дві англійською мовами), які детально проаналізували ситуацію з винятками та обмеженнями для кожного з секторів документно-комунікаційних систем суспільства (бібліотеки, архіви, музеї) в умовах електронної комунікації.

Третій семінар для країн Латинської Америки і Карибського басейну проведено 3–4 липня 2019 р. у Санто-Домінго (Домініканська республіка).

У межах трьох семінарів експерти ВОІВ, посадові особи держав-учасників, бібліотечні асоціації, спостерігачі з найбільших бібліотек, архівів, музеїв мали змогу обмінятися досвідом стосовно чинних національних законів з авторського права та визначитися, якою мірою вони сприяють ефективному виконанню місії бібліотек, музеїв, архівів в епоху цифрових технологій. Держави-члени ВОІВ у ході семінарів запропонували різні варіанти вирішення проблем, у тому числі необхідність у новій правовій базі, проведення наднаціональних заходів для полегшення транскордонного обміну і розповсюдження положень Марракешського договору на осіб з обмеженою можливістю сприймати друковану інформацію на інші сектори, такі як освіта. Вони також закликали до створення чітко сформульованих винятків, які сприяють доступу при одночасному захисті прав авторів, а також керівних вказівок ВОІВ

щодо їх досягнення. У бібліотечному секторі на першочергову увагу вартують такі теми: збереження (страховий захист бібліотечних колекцій), оцифрування (в межах бібліотечно-інформаційного обслуговування користувачів), онлайн доступ і транскордонне використання (для полегшення передавання знань у просторі і часі). Окремо підкреслено, що міжнародна діяльність ВОІВ та ІФЛА повинна бути спрямована на те, щоб бібліотеки в усьому світі могли виконувати свої функції в цифровому середовищі, і щоб жодна країна або регіон не залишилися поза межами використання винятків та обмежень, закріплених у законодавстві з авторського права.

Після проведення цих трьох регіональних семінарів у жовтні 2019 р. (Женева) відбудеться міжнародна конференція з винятків та обмежень у сфері авторського права для бібліотек, архівів, музеїв, освітніх і науково-дослідних установ. Цей захід базуватиметься на висновках регіональних семінарів, будуть розглянуті шляхи вирішення виявлених потреб функціонування бібліотек, архівів, музеїв, освітніх та наукових закладів.

Провідні бібліотеки бібліотечні асоціації України повинні долучитися до вивчення проблем функціонування інформаційних установ в умовах цифрового простору з виконання вимог законодавства з авторського права та ініціювати зміни в ньому на основі міжнародного досвіду.

UDC 347.28 : 02 : 004.77

Kyrylenko Oleksandr,

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor,

Head of Department,

Natsionalna Biblioteka Ukrainy im. Yaroslava Mudroho,

Kyiv, Ukraine

Ponomarenko Zinaida,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

FUNCTIONING OF THE LIBRARY IN DIGITAL SPACE: INTERNATIONAL EXPERIENCE IN SOLVING PROBLEMS OF COPYRIGHT

The activities of the World Intellectual Property Organization and IFLA, concerning the formation of international copyright policy and the

harmonization of national legislation in the application of restrictions and exceptions for libraries, are considered. The main activities of WIPO in harmonizing international copyright law with the operation of libraries in the digital space are highlighted.

Keywords: World Intellectual Property Organization, IFLA, library, Copyright, Restrictions and Exceptions.

УДК 070.481:316.77

Клименко Оксана Зіновіївна,

кандидат історичних наук, доцент, старший науковий співробітник,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ – ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Розглянуто тематику та особливості функціонування науково-теоретичного та практичного журналу «Бібліотечний вісник». Запропоновано актуальні редакційні сервіси та визначено перспективи часопису як важливого сегмента фахової наукової комунікації.

Ключові слова: бібліотечна справа, науковий журнал, наукова комунікація, «Бібліотечний вісник», Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.

У рамках відзначення століття Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, що сприяло не просто до аналізу здобутків, а і формулювання нової парадигми діяльності головної наукової бібліотеки держави, непомітним був 25-річний ювілей науково-теоретичного та практичного журналу «Бібліотечний вісник». У першому номері в зверненні редакційної колегії наголошено, що «головна мета часопису – спрямувати зусилля працівників усіх бібліотечних систем і відомств на розбудову бібліотечної справи. ... Чільне місце на сторінках журналу займають питання оптимізації інформаційно-бібліографічної, куль-

турно-просвітницької діяльності бібліотек, ... аналізуватиметься світовий досвід...» (1993, № 1–2, с. 3). Необхідно зауважити, що увесь спектр означених у зверненні концептуальних питань, з одного боку, залишається актуальним в інформаційно-бібліотечній сфері до сьогодні, з іншого, під впливом інформаційно-комунікаційних технологій з'явилися нові напрями. Започаткування часопису, який у 1990-х роках став трибуною для популяризації креативних ідей та інноваційних концепцій, відображав основні напрями та тенденції розвитку вітчизняної і зарубіжної бібліотечної справи, дало потужний поштовх для відродження кращих традицій вітчизняної фахової періодики.

В умовах розвою спеціалізованих наукових часописів, що засвідчило надзвичайну мобільність українського інформаційного ринку, і, відповідно, конкуренції, сьогодні журналу належить гідно скласти іспит на життєздатність. Автори часопису – відомі вітчизняні і закордонні вчені у галузі бібліотекознавства, бібліографознавства, документознавства, книгознавства, кодикології, біографістики, інформаційної діяльності та практики бібліотечної справи, які пропагують кращі досягнення у тому числі зарубіжний досвід. Актуальна сукупність найважливіших відомостей із вищезокреслених галузей сприяє активному використанню журналу викладачами і студентами вітчизняних вищих навчальних закладів під час профільних лекційних та семінарських занять для підготовки висококваліфікованих фахівців. «Бібліотечний вісник» популярний серед вітчизняної бібліотечної спільноти, а за міжнародним книгообміном поширюється у три десятки країн на різних континентах. Електронна версія «Бібліотечного вісника» зберігається на порталі НБУВ (<http://nbuv.gov.ua/j-tit/bv>).

Журнал, на шпальтах якого вперше оприлюднено унікальні документи з історії бібліотечної справи та суміжних галузей, що результується апробацією нового знання, котре уможливує вибір найефективніших стратегій і потенційних трендів трансформації світової бібліотечно-інформаційної сфери у найближчому майбутньому, назавжди залишиться безцінним джерелом інформації та дзеркалом трансформацій у бібліотечній царині з урахуванням історичних, соціальних, культурних та інших детермінантів.

Підведення підсумків функціонування та визначення перспектив «Бібліотечного вісника» як важливого сегмента сучасної наукової комунікації спонукає до залучення нових сервісів, які найбільше відповідають потребам читачів і, відповідно, допомогли б часопису залишатися дієвим інструментом публікації якісних матеріалів, що багатоаспектно освітлюють ту чи іншу проблему, зберегти свою унікальність, враховуючи об'єктивні організаційні й економіко-технологічні фактори.

Колектив фахівців, які беруть участь у створенні «Бібліотечного вісника», усвідомлюють, що місія наукового журналу полягає у створенні відкритого майданчика обміну науковою інформацією, результатами фундаментальних і прикладних досліджень фахівців, тому часопис націлений на розвиток активних і ефективних комунікацій науково-професійного співтовариства, створення майданчика для відкритої дискусії та вільного висловлювання думок, що сприяють підвищенню якості наукових робіт, зближенню науки і практики, пошуку можливостей для застосування результатів наукових досліджень у вирішенні нагальних проблем.

Тому актуалізується необхідність пошуку як внутрішніх резервів, так і впровадження нових моделей, що, насамперед включає формування та структурування спеціальних випусків з урахуванням стану актуальності змісту інформаційного контексту; збагаченням змісту та розширення тематики репрезентованих наукових досліджень; налагодження та зміцнення співпраці з авторами (колективне/індивідуальне консультування стосовно розміщення авторських ідентифікаторів ResearcherID та ORCID, вимог до оформлення, нових правил правопису тощо); оновлення художньо-поліграфічного виконання (повнокольорове вирішення, урізноманітнення кількості шпальт); запровадження нових продуктів із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій для релевантності вміщеної у часописі інформації (пошук за ключовими словами в е-архіві журналу (швидка класифікація та сортування необхідної користувачеві інформації, що міститься у відповідних матеріалах), пошук статей за рубриками) тощо.

Щодо майбутнього першого професійного бібліотечного органу у незалежній Україні, який завжди орієнтувався на високі імперативи духовного буття свого народу і був надійним джерелом

прогресивної наукової інформації, що забезпечило стабільну його популярність серед читачів, то тут прогнози, найвірогідніше, будуть оптимістичними. У «Бібліотечного вісника», який завжди вирізнявся фундаментальністю теоретичного аналізу та оприлюдненням значимих результатів оригінальних досліджень у тому числі з різних країн ближнього і далекого зарубіжжя, з'являться поціновувачі нової генерації, котрі користуватимуться потужним потенціалом духовних скарбів культури своєї Країни в її успішному поступі до інтелектуальних висот сучасної Цивілізації.

UDC 070.481:316.77

Klymenko Oksana,

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor,

Senior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

SCIENTIFIC JOURNAL – IMPORTANT PROFESSIONAL COMMUNICATION COMPOSITION

The subject and peculiarities of the functioning of the scientific-theoretical and practical journal «Bibliotechnyi Visnyk» are considered. The directions of changing editorial policy are proposed and the prospects of the journal are defined as an important segment of modern scientific communication.

Keywords: library business, scientific communication, «Bibliotechnyi Visnyk», Vernadsky National Library of Ukraine.

УДК 1:340.1:316.324.8

Коваль Тетяна Миколаївна,

кандидат історичних наук, заступник генерального директора,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

Лопата Олена Михайлівна,

молодший науковий співробітник,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

СУЧАСНІ ЄВРОПЕЙСЬКІ ТЕНДЕНЦІЇ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ЗАХИСТУ ДАНИХ КОРИСТУВАЧІВ БІБЛІОТЕК

Висвітлено тенденції у принципах та механізмах нового порядку захисту персональних даних в європейських правових стандартах й запровадження у національне законодавство універсальних критеріїв захисту персональних даних. Розглянуто питання стану європейського права у цій сфері. Підкреслено важливість ролі Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського в імплементації європейських стандартів захисту даних – організаційних та технічних, у практичну діяльність книгозбірні.

Ключові слова: персональні дані, захист та безпека даних, обробка інформації, правові стандарти, стандарти ISO.

Одним із визначальних досягнень демократичних перетворень у багатьох країнах світу стала гарантованість права на інформацію, її доступність, свобода обміну, правомірність одержання та зберігання тощо. Політика держав у сфері захисту інформації реалізується в багатьох напрямках. Особливе місце відводиться інформаційній безпеці та захисту даних.

25 травня 2018 р. у законодавстві Європейського Союзу у сфері захисту персональних даних відбулися найбільші за два десятиріччя зміни – вступили в дію нові принципи та правила обробки персональних даних (далі ПД). Вказані норми раніше були затверджені Постановою Європейського Парламенту та Ради (2016) й отримали назву «Пакет захисту даних» (із трьох документів), який передбачає умови створення узгодженої нор-

мативно-правової бази та її реалізації у державах – членах ЄС й рекомендованій до впровадження іншими країнами, що співпрацюють з ЄС.

Головним документом сучасних правових стандартів визнано Регламент (ЄС) 2016/679 від 27 квітня 2016 р. «Про захист осіб у зв'язку з обробкою персональних даних та про вільне переміщення таких даних» (далі Регламент), а також про скасування Директиви 95/46/ЄС «Загальні положення про захист даних» («*General Data Protection Regulation*»).

В Україні основними законами, які регулюють відповідні відносини, є «Про захист персональних даних», «Про інформацію» та «Про доступ до публічної інформації».

Проаналізувавши їх положення, українське право слід вважати прогресивним у контексті приписів Регламенту (зокрема, щодо принципів обробки інформації, порядку отримання згоди особи, переліку категорій ПД із особливим статусом тощо). Втім, законодавство України, на сьогодні, не повністю відповідає усім регламентним нормам, приміром – тим, які передбачають обов'язкове існування у державі системно-незалежної організаційної структури забезпечення захисту ПД. Це зобов'язує провідні національні інституції самостійно вибудовувати систему безпеки ПД відповідно до законодавства України та європейського права, у бібліотечній діяльності – також з урахуванням стандартів ISO, IFLA, ALA та AALL.

Найактивніше питання інформаційної безпеки та захисту даних (В. Мусіяка, О. Баранов, В. Брижко, Ю. Базанов, В. Пилипчук) всебічно аналізувалися та широко обговорювалися у 1996–2010 рр. (напередодні прийняття відповідних регулятивних законів). У зв'язку із запровадженням нових правових стандартів ЄС щодо захисту персональних даних ця проблематика, за нашими оцінками, й надалі буде актуалізуватися.

Регламент (ЄС) 2016/679 має на меті не лише удосконалення захисту та безперешкодний обіг особистих відомостей в межах ЄС. Основною його вимогою є вирішення проблеми конфіденційності ПД. Нові принципи та порядок їх забезпечення безпосередньо стосуються будь-яких суб'єктів діяльності, зокрема, й в Україні.

Регламент визначає та розглядає сім основних принципів обробки ПД (див. [5]). У приписі конкретизовано термін «персональні дані», введено поняття «контролер», «обробник» («оператор»), встановлено «право на видалення» («право бути забутим») тощо. Якщо раніше ПД уважалися тільки документи, які зберігають імена, адреси й т. ін., то сьогодні це визначення значно розширено. Дані, пов'язані з IP-адресами, е-поштою та cookie-файлами, котрі містять приватні відомості користувача також охоплюються положеннями Регламенту. До категорії «особливих» або «чутливих» відомостей про особу віднесені генетичні та/або біометричні дані. Характерним є те, що ПД вважаються тільки ті дані, за якими особу ймовірно ідентифікувати.

Під «захистом даних» (*data protection*) розуміються будь-які правові, організаційні та технічні засоби захисту інформації персонального змісту, а для комплексного захисту даних на міжнародному рівні застосовується термін «безпека даних» (*data security*).

Згідно Регламенту, немає конкретних вимог щодо ступеня, порядку та способу захисту даних – кожен суб'єкт обробки (організація, підприємство, компанія тощо) може обирати правові механізми та засоби самостійно залежно від наявних загроз і ризиків та їх класифікації (*classification*). Визначальне правило – технічні та організаційні заходи гарантування рівня безпеки мають бути співвідносні наявним ризикам й узгоджуватись з чинним правовим приписам та стандартами.

Відповідно до приписів Регламенту, у практичній діяльності організації щодо захисту ПД головним є суб'єкт даних, контролер та процесор (оператор, обробник). Регламент значно розширює права громадян (суб'єкта даних, фізичної особи) відносно контролю за своїми ПД. Зокрема, Регламент закріплює за суб'єктом ПД «право бути забутим» (*right to be forgotten*). Фізичні особи мають бути обізнані про небезпеки, правила, гарантії та права стосовно оброблення ПД і реалізації своїх прав щодо подібного опрацювання. Суб'єкти ПД мають право звертатися до посадової особи (контролера), що відповідає за захист даних, з усіх питань, пов'язаних з обробкою їх ПД та реалізацією їх прав згідно з Регламентом.

Регламентом посилюється відповідальність за порушення його принципів як до організацій ЄС, так і до зарубіжних установ, якщо вони обробляють ПД фізичних осіб, котрі перебувають в ЄС – розмір штрафу встановлено до 20 млн євро.

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського бере участь в упровадженні європейських стандартів безпеки ПД – технічних та організаційних, у практичну діяльність. У рамках робіт з упровадження в НБУВ автоматизованої бібліотечно-інформаційної системи (далі АБІС) ІРБІС-64 Відділом програмно-технічного забезпечення комп'ютерних мереж НБУВ (далі ВПТЗКМ НБУВ) було проведено розроблення нового автоматизованого робочого місця пункту запису читачів (далі АРМ ПЗЧ) для формування та використання БД «Читачі НБУВ». АРМ ПЗЧ підготовлено з використанням засобів АБІС ІРБІС-64 та системи персоналізації пластикових карток IDCardMaster. Створена єдина фактографічна основа для запису до бібліотеки громадян України та інших держав (визначальне положення «Пакету захисту даних»).

Одним із завдань, яке вирішувалось у процесі створення АРМ ПЗЧ, було розроблення засобів для гарантування цілісності та конфіденційності БД «Читачі НБУВ». Із цією метою були передбачені засоби для: забезпечення достовірності даних; управління доступом до інформації; керування паралельним виконанням різних дій з опрацювання інформації; відновлення БД після будь-яких апаратних чи/та програмних збоїв. Особлива увага була приділена створенню зручного інтерфейсу користувача, розробленню Анкети реєстрації користувачів НБУВ, написанню Інструкції користувача по використанню АРМу, Інструкції щодо захисту та збереження персональних даних користувачів НБУВ та підготовці співробітників роботі з АРМом. Усі персональні дані отримуються безпосередньо у користувача НБУВ (суб'єкта даних). Оброблення персональних даних здійснюється тільки визначеними працівниками (відповідно Регламенту: процесором, оператором, обробником) – співробітниками Сектору запису читачів та контролю відвідувань НБУВ.

Відомості БД «Читачі НБУВ» складаються з 26 полів, які містять ПД стосовно кожного окремого користувача НБУВ. Відповідно до європейських стандартів, паспортні дані, зображен-

ня обличчя та власний підпис є обов'язковою інформацією для ідентифікації особи. Інша інформація є допоміжною та надається особою на власний розсуд.

Персональні дані, які надходять до БД «Читачі НБУВ», обробляються із застосуванням комплексної системи захисту інформації та згідно положень регулятивних законів України, правових приписів та стандартів ЄС, зокрема – міжнародного стандарту ISO/IEC 27001:2013 «Інформаційні технології. Методи захисту. Системи менеджменту інформаційної безпеки».

Технологічні та організаційні рішення, інструктивні матеріали, отримані у процесі розробки засобів для гарантування безпеки, забезпечення цілісності та конфіденційності БД «Читачі НБУВ» автоматизованого робочого місця пункту запису читачів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, можуть бути застосовані у процесі розробки й налагодження системи захисту персональних даних у інших книгозбірнях й сферах діяльності.

Список використаної літератури

1. Про інформацію: Закон України від 02.10.92 р. №2657-XII [Текст] // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 48. – Ст. 650.
2. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.11 р. №2939-VI [Текст] // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 32. – Ст. 314.
3. Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.10 р. №2297-VI [Текст] // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 34. – Ст. 481.
4. Сучасні правові стандарти Європейського Союзу у сфері захисту персональних даних: збірник документів / неофіційний пер. з англ. І. Майстренко; за ред. В. Брижко; передмова В. Пилипчака. – Київ : ТОВ «Видавничий дім «АртЕк», 2018. – 180 с.
5. Коваль Т. М. Нормативно-правова база та система стандартів ЄС та IFLA щодо збереження персональних даних користувачів бібліотек / Т. М. Коваль, О. М. Лопата // Бібліотека. Наука. Комунікація. Матеріали міжнар. наук. конф. (Київ, 6–8 лист. 2018 р.). Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2018. – С. 48–55.

References

1. Pro informatsiiu: Zakon Ukrainy vid 2 zhovtnia 1992 r. №2657-XII [About the information: Law of Ukraine of October 2, 1992]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – The Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*. (1992, no. 48, Art. 650). [In Ukrainian].
2. Pro dostup do publichnoi informatsii: Zakon Ukrainy vid 13.01.11 r. №2939-VI

[About access to public information:: Law of Ukraine of January 13. 2011]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – The Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*. (2011, no. 32, Art. 314). [In Ukrainian].

3. Pro zakhyst personalnykh danykh: Zakon Ukrainy vid 01.06.10 r. №2939-VI [On the protection of personal data: Law of Ukraine of June 13. 2010]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – The Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*. (2010, no. 34, Art. 481). [In Ukrainian].

4. Maistrenko, I., & Bryzhko, V., Pylypchuk, V. (Translators). (2018). *Suchasni pravovi standarty Yevropeiskogo Soiuzu u sferi zakhystu personalnykh danykh: zbirnyk dokumentiv* [The Current Legal Standards of the European Union in the Field of Personal Data Protection: collection of documents]. Kyiv, Ukraine: TOV "Vydavnychi dim "ArtEk", Ukraine. [In Ukrainian].

5. Koval, T. M., & Lopata, O. M. (2018, November). Normatyvno-pravova baza ta systema standartiv YeS ta IFLA shchodo zberezhennia personalnykh danykh korystuvachiv bibliotek. [Regulatory Framework and System of EU and IFLA Standards to Preserve Personal Data Library Users]. In *Library. Science. Communication. Proceedings of the International Scientific Conference* (pp. 48-55), Vernadsky National Library of Ukraine. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

UDC 1:340.1:316.324.8

Koval Tetiana,

Candidate of Historical Sciences, acting Deputy Director General,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

Lopata Olena,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

MODERN EUROPEAN TRENDS IMPROVING THE SYSTEM OF DATA PROTECTION FOR LIBRARY USERS

The article considers about basic tendencies in principles and mechanisms of a new order of protection safety of the personal data in the European legal standards, introduction to the national legislation of universal criterion for the person's data protection and examines the state of European law in this field. The role of the Vernadsky National Library of Ukraine in the implementation of European standards of data protection – organizational and technical, in the practice of library work was emphasized.

Keywords: personal data, data protection and safety, information processing, legal standart, ISO standards.

УДК: 027.021:006.032-048.23

Коваль Тетяна Миколаївна,

кандидат історичних наук, заступник генерального директора,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

Туровська Леся Олегівна,

молодший науковий співробітник,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ У ДІЯЛЬНІСТЬ НАУКОВИХ БІБЛІОТЕК

Стратегічний курс української держави на інтеграцію з Європейським Союзом зобов'язує всі її інституції (у тому числі бібліотечні) імплементувати міжнародні стандарти як національні із залученням відповідного виконавчого інструментарію. Спираючись на законотворчі документи, простежено основні тенденції імплементациї міжнародних стандартів у діяльність наукових бібліотек.

Ключові слова: міжнародна організація по стандартизації, імплементация міжнародних стандартів, бібліотечна статистика, захист інформації.

Ефективне міжнародне співробітництво у різних галузях економіки, науки, освіти і культури обумовлює імплементацию міжнародних систем стандартизації до національних нормативно-правових та нормативно-методичних документів із метою подолання законотворчих, регламентних, директивних, комунікативних, технологічних та інших бар'єрів на шляху до плідної співпраці.

Під стандартизацією розуміється діяльність, спрямована на досягнення впорядкування у певній галузі (за допомогою встановлення положень для загального і багатократного вживання) реально наявних і потенційних завдань. Така діяльність проявляється у розробці, публікації та використанні стандартів – документів, в яких із метою добровільного багатократного використання встановлюються характеристики продукції, правила

здійснення і рекомендації щодо процесів виробництва, експлуатації, зберігання, перевезення, реалізації і утилізації, виконання робіт або надання послуг [6].

23 квітня 1947 р. за ініціативи Організації Об'єднаних націй було засновано Міжнародну організацію по стандартизації (ISO) як всесвітню федерацію національних органів, котра здійснює роботи у галузі метрології, стандартизації сертифікації та акредитування. Відповідно до Статуту, головна мета ISO – «сприяти розвитку стандартизації та суміжних з нею видів робіт у всьому світі задля полегшення міжнародного обміну товарами та послугами; слугувати розвитку співпраці у сфері інтелектуальної, наукової, технічної та економічної діяльності» [7].

Кінець XX ст. ознаменувався створенням Світової організації торгівлі (СОТ) і Євросоюзу. Основною умовою вступу до цих об'єднань стало дотримання державами-претендентами певних принципів у галузі технічного регулювання з його найважливішими елементами: регламентами, стандартами, процедурами підтвердження відповідності, акредитацією, контролем і наглядом.

Стратегічний курс української держави у напрямі інтеграції з Європейським Союзом зобов'язав її підприємства, організації та установи імплементувати міжнародну систему нормативно-правового та нормативно-методичного регулювання у свою діяльність із залученням виконавчого інструментарію: стандартизації, сертифікації, метрології, акредитації, управління якістю.

13 листопада 1970 р. на 16-ій сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО у Парижі було підписано Рекомендацію ЮНЕСКО «Про міжнародну стандартизацію бібліотечної статистики», яка пропонувала державам-членам Організації застосовувати запропоновані в ній визначення, класифікацію бібліотек і форми подання статистичних даних щодо бібліотек.

У серпні 2008 р. на конференції Секції ІФЛА в Монреалі її Президент Клаудія Люкс висунула ініціативу прийняття Маніфесту ІФЛА про бібліотечну статистику. Цей документ був затверджений Правлінням ІФЛА 9 квітня 2010 р. [2].

Національну нормативно-правову базу у сфері стандартизації становлять, зокрема, Закон України «Про стандартизацію» (2015), котрий регламентує правові та організаційні засади стандартиза-

ції в Україні і спрямований на забезпечення формування та реалізацію державної політики у відповідній сфері [4], та Декрет Кабінету Міністрів України «Про стандартизацію і сертифікацію» (2015), який визначає правові та економічні основи систем стандартизації та сертифікації, встановлює організаційні форми їх функціонування на території України [5]. 22 серпня 2016 р. вийшов наказ (№ 244) Державного підприємства «Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації і якості» «Про прийняття національних нормативних документів України, гармонізованих з міжнародними та європейськими нормативними документами, та скасування національних стандартів України» (набув чинності з 1 вересня 2016 р.) [3]. Наказ зобов'язав усі українські інституції (у тому числі бібліотечні) імплементувати міжнародні стандарти як національні з метою виконання зобов'язань, які взяла на себе Україна у зв'язку зі здійсненням положень угоди про асоціацію між нею та ЄС.

Зважаючи на це, важливим напрямом діяльності наукових бібліотек стало своєчасне опрацювання інформації щодо нових, оновлених або відмінених стандартів; змін і поправок до чинних міжнародних нормативно-регламентуючих документів та гармонізація з чинними стандартами наявного фонду внутрішніх нормативних документів. Спершу тих, у яких йдеться про параметри статистичного обліку читачів, форми і методи бібліотечно-інформаційного обслуговування, характеристики різних видів бібліотечної діяльності та її результатів. Тим більше, що стандарти, які застосовувалися упродовж двадцятип'ятирічного періоду незалежності України, здебільшого розроблені ще за часів радянського суспільства. Наразі вони не тільки не відповідають міжнародним нормам, а зазвичай носять характер приписів, обмежень та лімітувань, що стримують та гальмують упровадження інноваційних підходів і застосування сучасних технологій.

Стандартизація основних бібліотечних процесів дозволяє раціональніше проводити внутрішню, зазвичай непомітну бібліотечним користувачам, роботу, від якої залежить задоволення їхніх запитів і в кінцевому підсумку – ефективність бібліотечних послуг. Вона дає змогу керуватися єдиними правилами, технологіями і формами та оперувати гармонізованими порівняними оди-

ницями обліку бібліотечної роботи. А імплементація нормативної бази призводить до підвищення ефективності бібліотечно-інформаційного обслуговування, застосування передових раціональних технологій, оптимізації якості роботи у цілому.

Поміж міжнародних стандартів, на яких базується сучасна українська бібліотечна галузь, першорядне значення мають Стандарт ISO 11620:2008 «Інформація та документація. Показники бібліотечної діяльності», який пропонує набір показників для бібліотек, що застосовуються для оцінки ефективності виконання завдань, поставлених перед конкретною бібліотекою, та вказує умови вибору та застосування показників; Стандарт ISO 2789:2013 «Інформація та документація. Міжнародна бібліотечна статистика», котрий визначає основні поняття щодо статистичного вивчення, підрахунку і виміру; Стандарт ISO/IEC 27001:2013 «Інформаційні технології. Методи захисту. Системи менеджменту інформаційної безпеки. Вимоги», який встановлює вимоги до створення, впровадження, підтримки та постійного поліпшення системи менеджменту інформаційної безпеки у контексті організації.

Стандарти ISO пропонують збалансований підхід до визначення оцінки діяльності бібліотеки та її громадського впливу. Однак цей аспект формування статистичної інформації для вітчизняної бібліотечної справи є ще не до кінця апробованим. Сучасним форматом представлення діяльності бібліотеки за допомогою певного набору показників може прислужитися збалансована система показників (ЗСП), перевагою якої є поєднання фінансових та нефінансових показників і забезпечення взаємозв'язку між показниками та цілями, які бібліотека ставить перед собою [8]. Тому постає завдання: формування ЗСП з урахуванням пріоритетних завдань розвитку наукової бібліотеки [1].

Таким чином запорукою успішного розвитку наукових бібліотек є імплементація міжнародних стандартів до їх внутрішніх нормативно-регламентуючих документів із метою покращання бібліотечно-інформаційного обслуговування та створення сприятливих умов для оптимального використання читачами бібліотечних ресурсів. Виконання цих настанов обумовлює оптимізацію статистичних бібліотечних досліджень та розвиток нових

систем аналізу бібліотечно-інформаційної діяльності відповідно до сучасних вимог на усіх рівнях бібліотечної діяльності.

Список використаної літератури

1. Василенко О. Вопросы социальной эффективности библиотечно-информационной деятельности: проблемы формирования сбалансированной системы показателей библиотечной статистики / О. Василенко // Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития: науч.-практ. и теорет. сб. – Киев, 2012. – Вып. 10. – С. 116–130.
2. Манифест о библиотечной статистике // Новости Международной федерации библиотечных ассоциаций и учреждений. – 2010. – № 2 (83). – С. 30–32.
3. Про прийняття національних нормативних документів України, гармонізованих з міжнародними та європейськими нормативними документами, та скасування національних стандартів України. Наказ Державного підприємства «Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості» № 244 від 22 серпня 2016 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/FN023200.html. – Назва з екрана.
4. Про стандартизацію. Закон України // Відомості Верховної Ради. – 2015. – № 14. – С. 96.
5. Про стандартизацію і сертифікацію. Декрет Кабінету Міністрів України // Відомості Верховної Ради. – 2016. – № 4. – С.41.
6. Стандартизація. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org/wiki/СТaНflapTH3auиH>. – Назва з екрана.
7. Статут ІСО. [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://iso.gost.ru/wps/wcm/connect/efcdd780455e46f4a6bab7e4dffd2ca/ИСО+УСТАВ.pdf?MOD=AJPERES>. – Заглавие с экрана.
8. Ямпольская Д., Зонис М. Менеджмент / Д. Ямпольская, М. Зони [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.eur-portal.com/freebook81.php>. – Заглавие с экрана.

References

1. Vasilenko, O. (2012). Voprosy sotsialnoy effektivnosti bibliotечно-informatcionnoy deyatelnosti: problemy formirovaniia sbalansirovannoi sistemy pokazatelei bibliotечноi statistiki [Questions of the social efficiency of library and information activities: problems of forming a balanced system of indicators of library statistics]. *Biblioteki natsionalnykh akademii nauk: problemy funkcionirovaniia, tendentsii razvitiia: nauch.-prakt. i teoret. sb.* (pp. 116-130). Kiev, Ukraine. [In Russian].
2. Manifest o bibliotечноi statistike. (2010). [Library Statistics Manifesto]. *Novosti Mezhdunarodnoi federatsii bibliotечноykh assotiatcyi i uchrezhdenyi. 2 (83)*, 30-32. [In Russian].

3. Pro pryiniattia natsionalnykh normatyvnykh dokumentiv Ukrainy, garmonizovanykh z mizhnarodnymy ta yevropeiskymy normatyvnymy dokumentamy, ta skasuvannia natsionalnykh standartiv Ukrainy. Nakaz Derzhavnogo pidpriemstva "Ukrayinskyi naukovy-doslidnyi i navchalnyi tsentr problem standartyzatsii, sertyfikatsii ta yakosti" № 244 vid 22 serpnia 2016 r. [About the adoption of national normative documents of Ukraine, harmonized with international and European normative documents, and abolition of national standards of Ukraine. Order of the State Enterprise "Ukrainian Research and Training Center for Problems of Standardization, Certification and Quality" No. 244 of August 22, 2016.]. Retrieved from http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/linkl/FN023200.html [In Ukrainian].
4. Pro standartyzatsiiu. Zakon Ukrainy [About standardization. Law of Ukraine]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – The Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*. (2015, no 14, p. 96). [In Ukrainian].
5. Pro standartyzatsiiu i sertyfikatsiiu. Dekret Kabinetu Ministriv Ukrainy. [About standardization and certification. Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – The Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*. (2016, no 4, p. 41). [In Ukrainian].
6. Standartyzatsiia. Retrieved from <https://uk.wikipedia.org/wiki/CTaHflapTH3auiH>. [In Ukrainian].
7. Statut ICO. [ISO Statute] / Retrieved from <http://iso.gost.ru/wps/wcm/connect/ef-cdd780455e46f4a6bab7e4dffd2ca/Y`SO+USTAV.pdf?MOD=AJPERES>. [In Ukrainian].

UDC: 027.021:006.032-048.23

Koval Tetiana,

Candidate of Historical Sciences, Deputy General Director,
V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine
Kyiv, Ukraine

Turovska Lesia,

Junior Research Associate,
V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine
Kyiv, Ukraine

CURRENT TRENDS OF THE IMPLEMENTATION OF INTERNATIONAL STANDARDS TO THE LIBRARIAN ACTIVITY

The strategic course of Ukraine for integration with the European Union obliges all its institutions (including library ones) to implement international

standards as national ones with the help of appropriate executing tools. Relying on external and internal lawmaking documents, the article traces the main trends in the implementation of international standards in the activities of scientific libraries.

Keywords: International Organization for Standardization, Implementation of international standards, Library Statistics, Information Protection.

УДК 027.54(477-25)НБУВ:001.89:025

Кулаковська Тетяна Леонтіївна,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

НАУКОВА СКЛАДОВА ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

Розглянуто основні наукові напрями, найвагоміші здобутки та окреслено перспективи подальшого розвитку діяльності Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського як науково-дослідного інституту НАН України.

Ключові слова: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, науково-дослідна робота, пріоритетні напрями наукової діяльності.

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (НБУВ) є масштабною, унікальною за складом фондів, статутними завданнями, структурою та науковими напрямами установою НАН України, яка здійснює фундаментальні та прикладні дослідження з урахуванням досягнень провідних вітчизняних і зарубіжних наукових шкіл; є лідером у багатьох наукових напрямках, зокрема у книгознавстві, бібліотекознавстві, бібліографознавстві, археографії, кодикології та кодикографії, архівознавстві та документознавстві, наукометрії, соціальних комунікаціях та інформаційно-комунікаційних технологіях, біографістиці, збереженні, консервації та реставрації документів; має стратегічне значення для розвитку вітчизняної науки.

Від часу заснування у 1918 р. Бібліотека формувала окремий профіль наукової діяльності як головного центру книгознавчих, бібліотекознавчих та бібліографознавчих досліджень, розвивалась як комплексна науково-дослідна установа та бібліотечно-інформаційний центр України, що забезпечує сьогодні постійне накопичення інформаційних ресурсів, їх опрацювання, введення в науковий і культурний обіг, збереження, дослідження і організації знання.

Пріоритетні напрями досліджень НБУВ та найвизначніші їх результати, які мають виняткове значення для розвитку соціо-гуманітаристики (за матеріалами Звітів про наукову діяльність НБУВ у 2014–2018 рр.):

1. Досліджено рукописні джерела національної духовної спадщини України, які зберігаються в бібліотечних фондах. Накопичено інтегровану інформацію в системі спеціальних баз даних та зведених ресурсах рукописних і книжкових фондів. Розроблено засади наукового опису рукописних пам'яток, архівних документів та документів особового походження. Здійснено комплекс взаємопов'язаних робіт щодо залучення історико-книжкового спадку у наукового та соціокультурного обігу (член-кор. НАН України Л. А. Дубровіна, д-р іст. наук, проф. Г. І. Ковальчук).

2. Історико-джерелознавче дослідження складу та змісту документів Архівного фонду НАН України (акад. НАН України О. С. Онищенко, канд. іст. наук. Л. М. Яременко). Сформовано та залучено до наукового і електронного інформаційного простору тематичні комплекси архівних документів, котрі репрезентують історичні процеси, які відбувалися в системі Академії наук за 100 років її діяльності.

3. Досліджено нові технології збереження, консервації та реставрації бібліотечних фондів (канд. іст. наук Л. В. Муха): фізичного збереження документів на папері, в умовах погіршення екологічної ситуації; якість матеріальної основи та використання новітніх носіїв інформації.

4. Розроблено теоретико-методологічні питання бібліографознавства, методики та організації національної ретроспективної бібліографії (д-р іст. наук, проф. В. Ю. Омельчук, д-р філол. наук, проф. С. С. Кіраль). Створено джерелознавчу базу Шевчен-

кіани. Підготовлено унікальні багатотомні науково-довідкові видання та бібліографічний електронний ресурс.

5. Реалізується електронний науково-інформаційний проект «Український національний біографічний архів» як фундаментальний національний історико-біографічний звід, що відображає людський потенціал України (член.-кор. НАН України В. І. Попик).

6. Досліджено процеси трансформації бібліотечної діяльності відповідно до вимог інформаційного суспільства, розвитку в нових умовах системи соціальних інформаційних комунікацій, організації національної інформаційної безпеки (д-р іст. наук, проф. В. М. Горовий).

7. Розроблено теоретико-методологічні засади формування знанневих бібліотечно-інформаційних ресурсів на основі використання сучасних інтелектуальних бібліотечних та веб-технологій. Досліджено питання формування цифрових колекцій як складової електронної дослідницької інфраструктури; бібліотечних баз знань. Формуються інноваційний портал «Наука України: доступ до знань» та електронна бібліотека «Україніка» (д-р наук із соц. ком. К. В. Лобузін).

8. Досліджено інноваційні напрями розвитку бібліотечної справи України в сучасних умовах; питання охорони інтелектуальної власності бібліотечно-інформаційних установ, науково-методичного забезпечення діяльності бібліотек наукових установ НАН України (канд. іст. наук О. М. Василенко).

Науковий доробок учених та фахівців НБУВ відповідає міжнародним стандартам і не має аналогів у світі, відображає передові розробки та популяризує унікальні фонди, що вперше залучаються до наукового обігу для широкого кола користувачів на засадах нових технологій. Наукові результати широко оприлюднюються у вітчизняних та зарубіжних фахових періодичних виданнях, редактованих наукових збірниках та матеріалах конференцій, монографіях, енциклопедично-довідкових виданнях, наукових каталогах, науково-бібліографічних покажчиках, в електронних публікаціях баз даних (текстової частини), що мають наукову новизну (публікації, оприлюднені на фахових модернованих інтернет-ресурсах, які активно використовує наукова спільнота).

Зазначені досягнення багато в чому стали можливими завдяки роботі з формування оптимальної структури наукових підрозділів, добору і підготовки наукових кадрів в аспірантурі (з 1993 р.) та

в докторантурі (з 2013 р.). НБУВ здійснює науково-експертну (в тому числі міжнародну) та консультаційну діяльність, надає консалтингові послуги державним та науковим структурам, бібліотекам, архівам, музеям, проводить міжнародні та загальноукраїнські наукові заходи, активно популяризує наукові досягнення.

Таким чином, науково-дослідна стратегія НБУВ і у подальшому спрямовуватиметься на розвиток міждисциплінарних досліджень із теоретичних, методичних та інформаційно-технологічних проблем управління знаннями в бібліотеках, формування фондів, наукових баз знань, інтеграції та використання наукових, соціокультурних та інформаційних ресурсів; на вивчення, збереження і видання рукописної, книжкової та документальної спадщини України як національного надбання. Особлива увага приділятиметься участі Бібліотеки у міжнародних наукових програмах, грантовій політиці та фандрайзингу, що сприятиме фінансовій підтримці науково-дослідної, науково-освітньої та бібліотечно-інформаційної діяльності. Відбуватиметься подальша оптимізація структури Бібліотеки, яка забезпечить більш ефективне використання резервних можливостей наукового потенціалу кадрового складу НБУВ відповідно до розвитку нових стратегічних наукових напрямів, орієнтованих на інтеграцію до ЄС та подальше створення загальнонаціональних наукових та історико-культурних ресурсів.

UDC 027.54(477-25) VNLU:001.89:025

Kulakovska Tetiana,

Candidate of Historical Sciences, Senior Research Associate,
V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

SCIENTIFIC COMPONENT OF ACTIVITY OF V. I. VERNADSKYI NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE

Chief scientific directions, major achievements and the prospects for further development of V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine activity as a scientific research institution of National academy of sciences of Ukraine are studied.

Keywords: V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine, scientific research work, priority directions of scientific activity.

УДК 027.54(477-25)НБУВ:025.22:[070.484:02]

Лавриненко Ірина Андріївна,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

НАДХОДЖЕННЯ ЗАРУБІЖНИХ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ ІЗ БІБЛІОТЕЧНОЇ СПРАВИ ДО ФОНДІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

Висвітлено роль зарубіжних періодичних видань бібліотекознавчого профілю у підвищенні професійної самоосвіти, кваліфікації фахівців бібліотечних установ, якості бібліотечної діяльності.

Ключові слова: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, зарубіжні бібліотечні журнали, міжнародний книгообмін, професійні комунікації.

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського є провідним культурним, освітнім, науково-інформаційним закладом, який, відповідно до Статуту НБУВ, здійснює функції науково-дослідного, методичного центру з питань книгознавства, бібліотекознавства, бібліографознавства, а також бере участь у розробленні державної політики в галузі бібліотечної справи та її реалізації.

Важливу роль для здійснення досліджень у цій галузі, а також вивчення і впровадження у роботу наукових бібліотек новітніх технологій, інноваційних розробок, розвитку професійних комунікацій фахівців бібліотек тощо мають зарубіжні періодичні видання бібліотекознавчого профілю. В таких спеціалізованих виданнях висвітлюються актуальні питання бібліотечної справи, бібліотекознавства, бібліографознавства. На сторінках журналів оперативно відображаються різні події в житті бібліотечного співтовариства, проводяться дискусії по найбільш актуальних темах.

Для кращого розкриття сформованих фондів іноземних періодичних видань в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського кожні два роки видаються покажчики зарубіжних періодичних видань, які надійшли до фондів НБУВ та бібліотек

наукових установ Національної академії наук України. Показчики побудовані згідно з вимогами до інформаційних видань наукових бібліотек, бібліографічні записи розташовані у систематичному порядку – за галузями знань. Зарубіжні журнали з питань бібліотекознавства також відображені у випусках показчика «Зарубіжні періодичні видання у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського та бібліотек наукових установ НАН України» за тематичними розділами «Бібліотечна справа. Бібліотекознавство» та «Організація бібліотечної справи в окремих країнах». В останніх восьми випусках показчика, які були видані за період 2001–2016 рр. та підготовленому за 2017–2018 рр. можна побачити динаміку надходження зазначених видань:

Період (роки)	2001– 2002	2003– 2004	2005– 2006	2007– 2008	2009– 2010	2011– 2012	2013– 2014	2015– 2016	2017– 2018
Кількість (назва)	45	49	37	40	42	52	27	25	22

Більша частина зарубіжних періодичних видань до фондів Бібліотеки надійшла шляхом міжнародного документообміну. У зв'язку з обмеженням фінансування, подорожчанням наукових видань та поштових послуг спостерігається загальна тенденція скорочення книгообміну друкowanими виданнями. Ці фактори впливають також на скорочення надходжень до НБУВ зарубіжних бібліотекознавчих журналів. Але референти з міжнародного книгообміну відділу комплексного формування бібліотечних ресурсів систематично проводять пошукову роботу, яка направлена на встановлення зв'язків із новими партнерами, що надає можливість здійснювати обмін професійними періодичними виданнями.

Важливу роль у професійних комунікаціях займають бібліотечні журнали, які містять матеріали спрямовані на висвітлення різних напрямів діяльності фахівців бібліотечної галузі: бібліотечний менеджмент, взаємодія бібліотек з іншими структурами, технології та користувачі, бібліотечні інновації, бібліотечна історія, електронні бібліотеки тощо. На сьогодні у фондах Бібліотеки для користувачів НБУВ представлено близько 50 найменувань зарубіжних періодичних видань бібліотекознавчої тематики. До

НБУВ надходять бібліотечні журнали Австрії, Німеччини, Франції, Росії, США, Японії тощо – країн, в яких бібліотечна справа має давні традиції, а бібліотеки динамічно розвиваються. Зокрема, у фондах НБУВ представлені видання різних бібліотечно-інформаційних, освітніх установ та суспільних організацій, а саме:

– Національних бібліотек: Австрії «*Österreichische Nationalbibliothek Magazin*» (2012–2019), «*Biblos*» (1952–2013); Білорусі «Бібліятэчны свет = *Library World*» (1996–2017); Болгарії «Библиотека» (1993–2011); В'єтнаму «*Tạp chí Thư Viện Việt Nam = Vietnam library journal*» (2013–2018); Киргизстану «Кыргыз китепканасы = *Библиотека Кыргызстана*» (2014); Китаю «*Journal of the National Library of China = Guojia tushuguan xuekan*» (2003–2019), «*Newsletter of the National Central Library*» (2007–2019), «*Wenxian = The Documentation*» (2002–2019); Литви «*Tarp knygy*» (1997–2019); Німеччини «*Dialog mit Bibliotheken*» (2001–2018), «*Hundert*» (2012); Росії «Национальная библиотека» (2014–2015), «РНБ. Информация» (2005–2013); Румунії «*Revista bibliotecii Naționale*» (1995–2010); Сингапуру «*BiblioAsia*» (2006–2019); Франції «*Chroniques de la Bibliothèque nationale de France*» (2000–2018), «*La Revue de la BNU*» / *Bibliothèque nationale et universitaire de Strasbourg* (2010–2018); Японії «*National Diet Library Monthly Bulletin*» (2007–2019).

– Асоціацій і об'єднань: Бібліотечної Асамблеї Євразії «Вестник Библиотечной Ассамблеи Евразии» (1994–2016); Бібліотечної асоціації Данії «*Danmarks Biblioteker*» (2007–2019); Бібліотечної асоціації Румунії «*Revista română de biblioteconomie și știința informării = Romanian review of library and information science*» (2010–2011); Асоціації єврейських бібліотек «Народ Книги в мире книг = *The People of the Book in the World of Books*» (2001–2016); Інформаційного консорціуму бібліотек Казахстану «*Кітапхана әлемі = Мир библиотеки*» (2003–2013); Товариства польських бібліотекарів «*Bibliotekarz*» (1934–2013); Бібліотечного товариства Хорватії «*Vjesnik bibliotekara hrvatske*» (1965–2006).

– Урядових бібліотек: Бібліотеки Конгресу США «*Library of Congress Information Bulletin*» (1951–2011), «*Library of Congress Magazine*» (2012–2013).

– Наукових бібліотек: ГПНТБ СВ РАН «Библиосфера =

Bibliosphere» (2006–2014); ГПНТБ Росії «Библиотечно-информационные системы и инновации в электронной среде» (1983–2018), «Научные и технические библиотеки» (1961–2019); ЦНБ «Андрей Лупан» АН Молдови «*Biblio Scientia*» (2009–2010).

– Бібліотек університетів: США, Єльського університету штату Коннектикут «*The Yale University Library gazette*» (1960–2008); Польща, Ягеллонського університету в Кракові «*Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej*» (1959–2016).

Професійна бібліотечна комунікація на основі зарубіжних журналів є важливим фактором підвищення професійної освіти, кваліфікації працівників, що сприяє прогресу вітчизняної бібліотечної діяльності і позитивно впливає на якість обслуговування в українських бібліотеках.

Для оперативного отримання інформації щодо наявності зарубіжних періодичних видань у фондах НБУВ можна ознайомитися з електронною версією покажчика «Зарубіжні періодичні видання у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського та бібліотек наукових установ НАН України» на сайті НБУВ www.nbuv.gov.ua (розділ «Про бібліотеку», підрозділ «Співробітництво», рубрика «Книгообмін»), а також в електронному каталозі НБУВ «Журнали та продовжувані видання».

UDC 027.54(477-25)VNLU:025.22:[070.484:02]

Lavrynenko Iryna,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

A RECEIPT OF FOREIGN MAGAZINES IS FROM LIBRARIANSHIP TO THE FUNDS OF V. I. VERNADSKYI NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE

The article highlights the role of foreign magazines of library science is reflected in the increase of professional self-education, qualification of specialists of library establishments, quality of library activity.

Keywords: V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine, foreign library magazines, international exchange of books, professional communications.

УДК 021:303.436.2:069/004.9:304

Липак Галина Ігорівна,

викладач,

Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя,
Тернопіль, Україна

Кунанець Наталія Едуардівна,

доктор наук із соціальних комунікацій, професор,
Національний університет «Львівська Політехніка»,
Львів, Україна

Пасічник Володимир Володимирович,

доктор технічних наук, професор,
Національний університет «Львівська Політехніка»,
Львів, Україна

ПРОЕКТ ПЛАТФОРМИ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ КОНСОЛІДОВАНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО РЕСУРСУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

Запропоновано проект платформи консолідованого інформаційного ресурсу бібліотек, архівів та музеїв.

Ключові слова: бібліотека, архів, музей, консолідований інформаційний ресурс.

Стратегічними завданнями державної політики у гуманітарній сфері є проблема формування цілісності загальнонаціонального культурно-комунікаційного простору, спільної історичної пам'яті, подолання взаємних негативних стереотипів між регіональними та етнічними групами, що зумовлено процесами формування української нації та політичної (громадянської) і загальнонаціональної ідентичності громадян України.

У сучасній світовій практиці використовуються кілька варіантів та методологічних принципів для створення консолідованих ресурсів бібліотек, музеїв, архівів. Англomовний світ схильний називати такий ресурс LAM (від Library, Archives, Museums) або ALM (Archive, Library, Museum) німецькомовна спільнота – BAM (від Bibliotheken, Archiven, Museen), італійською мовою зазначений ресурс отримав назву MAB (від Musei, Archivi, Biblioteche),

тощо. У вітчизняній практиці послуговуються українськими акронімами БМА [1], АБМ [2], БАМ [3].

Консолідований інформаційний ресурс, котрий формується у територіальній громаді, має на меті системно поєднати інформаційні ресурси відповідного соціокомунікаційного середовища – від історико-культурного спадку, що зберігається у фондах установ соціальної пам'яті до інформаційних ресурсів засобів масової інформації та органів влади. На такий ресурс покладається виконання таких завдань:

- повне та ефективне задоволення інформаційних потреб користувачів (міської спільноти, гостей та туристів);

- надання широкого спектра інформаційних послуг та сервісів: пошук інформації за різними критеріями, анонси подій, інформація про нові публікації (наукові статті, історичні розвідки тощо);

- оптимальна процедура збирання, консолідації, організації та збереження великих за обсягом даних (робота дата центрів, сховищ даних, каталогізація та зручна навігація);

- оперування полімодельною інформацією: опрацювання, надання користувачам повної, достовірної та релевантної інформації незалежно від джерела її походження, фізичного місця розташування та способу подання;

- забезпечення ефективної взаємодії користувачів через єдину системну точку доступу, в якій віртуально інтегруються та консоліднуються інформаційні соціокомунікаційні ресурси.

При розробленні функціональної моделі соціокомунікаційної системи «Консолідований інформаційний ресурс», визначено такі її складові:

- вхідні дані моделі – це метадані інформаційних ресурсів, зосереджених у соціальних установах міста;

- вихідні дані представлені консолідованими інформаційними продуктами, що подаються як відповіді на запити користувачів;

- керуючими даними виступають правила формування пошукових запитів;

- ресурсами (механізмом), які забезпечують роботу системи, є система обміну метаданими, а також правила пошукової індексації.

Враховуючи різноплановість та поліфункціональність інфор-

маційної системи, її користувачами можуть бути фахівці різних профілів та предметних областей, котрі наділені різними повноваженнями та відповідають за різні аспекти, виконуючи різні інформаційні обов'язки та відіграючи в складній системі відповідні ролі – іменовані надалі акторами. Для забезпечення ефективного інформаційного обслуговування для кожної з категорій користувачів-«акторів» прописуються відповідні набори їхніх прав та привілеїв.

Список використаної літератури

1. Шемаєв С. О. Взаємодія бібліотек, музеїв, архівів у комунікаційному просторі України : автореф. дис. із соц. комунікацій: 27.00.03 / С. О. Шемаєв. – Харків, 2016. – 23 с.
2. Рыбачок О. М. Міжнародні інтегровані цифрові ресурси документальної культурної спадщини архівів, бібліотек, музеїв: етапи створення, стратегії розвитку (80-ті роки ХХ – 10-ті роки ХХІ ст.): автореф. дис. ... канд. історичних наук: 27.00.02 / О. М. Рыбачок. – Київ, 2018. – 21 с.
3. Кунанець Н. Е. Консолідація інформаційних ресурсів бібліотек, архівів, музеїв: світовий досвід / Н. Е. Кунанець, Г. І. Липак // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2016. – № 3. – С. 11–20.

References.

1. Shemaev, S. O. (2016). *Vzayemodiya bibliotek, muzeyiv, arkhiviv u komunikatsiyomu prostori Ukrainy* [Interaction of libraries, museums, archives in the communication space of Ukraine] (Extended abstract of PhD dissertation). Kharkiv. [In Ukrainian].
2. Rybachok, O. M. (2018). *Mizhnarodni intehrovani tsyfrovi resursy dokumentalnoi kulturnoi spadshchyny arkhiviv, bibliotek, muzeyiv: etapy stvorennya, stratehiyi rozvytku (80-ti roky KHKH – 10-ti roky KHKHI st.)* [International Integrated Digital Resources of Documentary Cultural Heritage of Archives, Libraries, Museums: Stages of Creation, Development Strategies (80s of XX – 10th of XXI Centuries)] (Extended abstract of PhD dissertation). Kyiv. [In Ukrainian].
3. Kunanets, N. E., & Lypak, H. I. (2016). *Konsolidatsiia informatsiinykh resursiv bibliotek, arkhiviv, muzeyiv: svitovy dosvid* [Consolidation of information resources of libraries, archives, museums: world experience]. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informohiia*, 3, 11-20. [In Ukrainian].

UDC 021:303.436.2:069/004.9:304

Lypak Halyna,

Lecturer,

Ternopil Ivan Pulyuy National Technical University,

Ternopil, Ukraine

Kunanets Nataliia,

Doctor of Science in Social Communications, Professor,

Lviv Polytechnic National University,
Lviv, Ukraine
Pasichnyk Volodymyr,
Doctor of Technical Sciences, Professor,
Lviv Polytechnic National University,
Lviv, Ukraine

PROJECT PLATFORM FOR FORMATION OF A TERRITORIAL COMMUNITY CONSOLIDATED INFORMATION RESOURCE

The proposed platform for the consolidated information resource of libraries, archives and museums.

Keywords: library, archive, museum, consolidated information resource.

УДК 0.036.4

Литвинова Лариса Анатоліївна,
кандидат наук із соціальних комунікацій,
старший науковий співробітник,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

ПРЕПРИНТИ ЯК АЛЬТЕРНАТИВНА МОДЕЛЬ НАУКОВОГО ВИДАВНИЦТВА

Обґрунтовуються переваги ініціативи відкритого доступу до результатів наукових досліджень, висвітлюється проект План U із забезпечення вільного доступу до світових наукових результатів. Підкреслено, що наявність усіх наукових статей у вигляді препринтів створюватиме умови для формування сприятливого середовища для експериментів із новими ініціативами щодо рецензування та оцінки досліджень.

Ключові слова: відкритий доступ, препринти, План U, сервери препринтів, arXiv, bioRxiv.

Препринти загалом розглядаються як спосіб зробити результати дослідження доступними, без необхідності платити редак-

торський збір за обробку статті для публікації в журналах відкритого доступу. Зростаюча популярність препринтів частково пояснюється тим, що остаточні версії статей, яка з'являється в професійних журналах, іноді через декілька років, практично нічим не відрізняються від відкрито доступних препринтів, на яких вони ґрунтуються. Крім того, переважна більшість препринтів (90–95%) публікуються службою препринтів відкритого доступу, а потім комерційним виданням [1].

Тому 2018 р. у науковому співтоваристві було запропоновано ідею обов'язкової публікації досліджень у вигляді препринтів, підхід названий як Plan U (План U) [3].

На сьогодні веб-сайт Плану U досить мінімалістичний: складається всього з однієї сторінки; немає посилань на авторів пропозиції; не описано плани на майбутнє або як взяти участь у проекті [2].

На своїй сторінці у Twitter Річард Север (Richard Sever) вказує, що ініціатива Плану U є спільним проектом кількох науковців: його, Майкла Ейзена (Michael Eisen) та Джона Інґліса (John Inglis), відомих прихильників відкритої науки [4]. Ейзен – один із відомих науковців, який виступає за відкритий доступ до результатів наукових досліджень від початку зародження цієї ініціативи, а Інґліс і Север є співзасновниками популярного серверу препринтів bioRxiv, котрий обслуговує біологічне співтовариство.

План U – цікава нова концепція, мета якої полягає в тому, щоб закликати організації, які фінансують дослідження (урядові установи, благодійні організації або інші установи), вимагати від учених розмішувати проекти своїх статей на безкоштовних веб-сайтах, так званих «серверах препринтів», перед їх відправкою в академічні журнали. Ідея – не нова: фізики, математики, економісти роками публікують свої рукописи на сервері препринтів arXiv, без рецензування, але зі схвалення команди модераторів сервера. Працюючи упродовж 28 років, arXiv надає безкоштовний доступ до майже 1,5 млн статей, зі 140 тис. доповнень щороку. За останні п'ять років його успіх надихнув на запуск численних спеціалізованих серверів, включаючи bioRxiv, chemRxiv і EarthArxiv.

Ці сервери не тільки забезпечують негайний універсальний доступ до всіх статей, причому набагато раніше, ніж журнали. Публікація препринтів із кожним роком стає все більш популярною серед учених, і введення їх обов'язкової публікації прискорило б прийняття цієї практики за замовчуванням.

Головними принципами Плану U є негайний безкоштовний доступ до академічних досліджень; прискорення досліджень за рахунок більш раннього і широкого поширення результатів; створення можливостей для нових ініціатив щодо рецензування та оцінки досліджень.

Публікація препринта може допомогти авторам поліпшити свої рукописи, дозволяючи їм отримувати публічні та приватні відгуки про свою роботу від більшої кількості зацікавлених читачів, ніж під час традиційного рецензування. Крім того, завчасна доступність нових досліджень на серверах препринтів дозволяє іншим дослідникам відразу ж почати використовувати результати. За оцінками, сукупна економія часу може прискорити темпи наукових відкриттів у п'ять разів за 10 років.

Прихильники Плану U стверджують, що він обходить стороною «складності і невизначеності спроб маніпулювати економікою індустрії в 10 млрд доларів на рік». Тому спонсорські агентства могли б вимагати обов'язкову публікацію препринтів «у буквальному сенсі завтра», досягнувши негайного відкритого доступу в інтересах наукової спільноти та громадськості. Далі спонсорські агентства та інші зацікавлені сторони могли б сфокусувати свою увагу і інвестиції на таких важливих питаннях, як створення оптимальної та ефективної системи рецензування та оцінки досліджень.

У статті, яка на початку червня 2019 р. була опублікована в журналі відкритого доступу «PLOS Biology», Ейзен, Інгліс і Север пояснили свою ідею стосовно Плану U (Universal – універсальний) [5].

«Оскільки сервери препринтів не здійснюють рецензування, вони можуть працювати при низьких витратах на папір, які можуть бути покриті за рахунок центрального фінансування, що робить їх безкоштовними для використання як авторами, так і чи-

тачами. Враховуючи низькі витрати на публікацію препринта, дослідження з усього світу можна відносно легко розмістити на серверах препринтів, – наголошується в статті. – План U пропонує зробити публікацію препринтів способом поширення досліджень за замовчуванням, як це вже давно зроблено в математичних і фізичних науках, охоплених arXiv» [5].

Ідея полягає в тому, щоб знизити витрати, одночасно роблячи науку доступнішою для всього світу. Крім того, очікується, що План U прискорить публікацію досліджень, дозволяючи експертам швидше використовувати роботу своїх колег і забезпечити відтворюваність, що стало основною проблемою в деяких галузях наук про життя.

Автори Плану U припускають, що якщо спонсорські агентства (наприклад, урядові установи, такі як Національний інститут охорони здоров'я (NIH), і такі благодійні організації, як Медичний інститут Говарда Хьюза) вимагатимуть від одержувачів своїх грантів публікувати рукописи статей у вигляді препринтів, відкритий доступ до результатів наукових досліджень буде досягнуто при мінімальних зусиллях і витратах. Хоча ймовірно, доходи комерційних наукових видавництв можуть значно знизитися. Науковому співтовариству вже відомий прецедент реалізації цього підходу: в 2017 р. Фонд «Чан-Цукерберг» (Chan Zuckerberg Initiative, CZI) зажадав від одержувачів своїх грантів депонувати препринти ще до або одночасно з подачею рукописів у журнали. Одержувачі грантів прийняли цю вимогу, рукописи регулярно викладаються на bioRxiv.

«Іншими словами, План U створює підґрунтя для динамічної нової екосистеми, відкриваючи можливості для експериментів із рецензування, замість того щоб зобов'язувати науковий світ слідувати одному конкретному процесу або бізнес-моделі», – підкреслюють його автори [5].

План U встановив би більш уніфіковану політику для багатьох дослідників, уникаючи при цьому необхідності обмежувати збори за опрацювання статей або забороняти гібридні журнали. Така політика більше відповідатиме принципам академічного співтовариства глобальної участі.

На сьогодні будь-яких відгуків або реакцій від наукової спільноти на озвучену пропозицію немає. Не варто також очікувати, що індустрія наукового видавництва може змінитися за один рік – проте зростаюча підтримка науковцями ініціативи відкритого доступу свідчить на користь того, що зміни повинні відбутися.

Список використаної літератури

1. Klein M. Comparing published scientific journal articles to their pre-print versions / Martin Klein, Peter Broadwell, Sharon E. Farb, Todd Grappone [Electronic resource]. – Mode of access : <https://arxiv.org/pdf/1604.05363.pdf>. – Title from the screen.
2. Plan U: A proposal to achieve universal access to scientific and medical research via funder preprint mandates [web-site] [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.planu.org/>. – Title from the screen.
3. Richard Sever [social network]. In: *@cshperspectives* [online]. Twitter, September 20, 2018 [Electronic resource]. – Mode of access : <https://twitter.com/cshperspectives/status/1042721777540100096>. – Title from the screen.
4. Richard Sever [social network]. In: *@cshperspectives* [online]. Twitter, January 28, 2019 [Electronic resource]. – Mode of access : <https://twitter.com/cshperspectives/status/1089898595841703937>. – Title from the screen.
5. Sever R, Eisen M, Inglis J (2019) Plan U: Universal access to scientific and medical research via funder preprint mandates. *PLOS Biology* [online]. 2019, vol. 17, no.6, e3000273. – Mode of access : <https://journals.plos.org/plosbiology/article/file?id=10.1371/journal.pbio.3000273>. – Title from the screen.

References

1. Martin Klein, & Peter Broadwell, Sharon E. Farb, Todd Grappone (2016). Comparing published scientific journal articles to their pre-print versions. Retrieved from <https://arxiv.org/pdf/1604.05363.pdf>.
2. Plan U: A proposal to achieve universal access to scientific and medical research via funder preprint mandates [web-site]. Retrieved from <http://www.planu.org/>.
3. Richard Sever [social network] (2018). Twitter. Retrieved from <https://twitter.com/cshperspectives/status/1042721777540100096>.
4. Richard Sever [social network] (2019). Twitter . Retrieved from <https://twitter.com/cshperspectives/status/1089898595841703937>.
5. Sever R, & Eisen M, Inglis J. (2019). Plan U: Universal access to scientific and medical research via funder preprint mandates. *PLOS Biology* [online]. 2019, vol. 17, no.6, e3000273. Retrieved from <https://journals.plos.org/plosbiology/article/file?id=10.1371/journal.pbio.3000273>.

UDC 0.036.4

Lytvynova Larysa,

Candidate of Science in Social Communications, Senior Research Associate,
V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

REPRINTS AS AN ALTERNATIVE MODEL OF SCIENTIFIC PUBLISHING

The benefits of the Open Access to Research Outcomes Initiative are substantiated. The Plan U project on providing free access to global scientific results is highlighted. It is emphasized that the availability of all scientific articles in the form of preprints will form the conditions for creating a favorable environment for experiments with new research review and evaluation initiatives.

Keywords: open access, preprints, Plan U, preprint servers, arXiv, bioRxiv.

УДК 02(477)+025.17(477)

Масловська Світлана Миколаївна,

науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

БІБЛІОТЕКОЗНАВЧИЙ ФОНД ЯК ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРІЇ БІБЛІОТЕЧНОЇ СПРАВИ УКРАЇНИ

Розглянуто друковані історичні документи з бібліотечної справи, зокрема їхню важливість для дослідників. У цьому аспекті проаналізовано спеціалізований фонд читального залу бібліотечної літератури Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського за змістом та актуальністю. Висвітлено створення електронного бібліотечно-навігаційного ресурсу, зокрема, оцифрування цінних та рідкісних видань фонду та ведення бази даних з питань бібліотечної справи.

Ключові слова: Бібліотечно-навігаційний фонд, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, спеціалізований фонд, бібліотечна

справа України, оцифрування документів, електронний бібліотекознавчий ресурс, історичні документи.

Процес розвитку незалежної України супроводжується докорінними суспільними перетвореннями. Ці зміни ґрунтовно впливають на процес адаптації закладів науки, освіти і культури до нових соціально-економічних умов. Активно формується інформаційне суспільство, швидко впроваджуються нові інформаційно-комунікаційні технології, створюються електронні ресурси. Все це зумовило необхідність осмислення ролі бібліотек щодо трансформації їхніх соціальних функцій у сучасному суспільстві, формування нового професійного мислення, набуття сучасних навичок і знань, перепідготовки і рекваліфікації кадрів, створення загальнодержавної системи безперервної освіти тощо. Важливе значення у висвітленні та врегулюванні цих проблем мають бібліотечні професійні видання, які повинні стати засобом соціально-професійної комунікації та поширення знань, сприяти розвитку бібліотечної справи та науки, гуртувати бібліотечних фахівців як єдину соціально-професійну спільноту.

Сучасний соціокультурний процес визначив основні напрями досліджень у галузі бібліотекознавства. Більша частина з них спрямована на вивчення елементів системи «документ-користувач»: їхній зв'язок та залежність один від одного. Однак останніми роками дослідників все частіше цікавлять теми стосовно історії окремих бібліотечних закладів, книжкових зібрань, колекцій, особистостей, які залишили помітний слід у нашій професійній діяльності. Тому, не зважаючи на широкий доступ та загальне захоплення телекомунікаційними засобами, що забезпечують інформаційний супровід наукових досліджень, доволі важливими та затребуваними залишаються традиційні літературні джерела. На нашу думку, вони ще довгі роки будуть становити основу бібліотекознавчої науки, бо саме в них відображається та фіксується шлях розвитку бібліотечної справи в контексті різних історичних етапів країни та слугуватимуть прийдешнім поколінням в їхній науковій діяльності.

З огляду на вищесказане, для професійної спільноти надзвичайно цінним та унікальним своїм змістом є спеціалізований

фонд читального залу бібліотекознавчої літератури Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. На сьогодні фонд становить понад 20 тис. документів, хронологічне охоплення – середина ХІХ ст. до наших днів. Фундаментальні монографії, збірники наукових праць, матеріали і тези доповідей та повідомлень наукових конференцій, автореферати дисертацій, наукові довідники й енциклопедії, наукові джерелознавчі та періодичні видання з питань книгознавства, бібліотекознавства та бібліографії – найвагоміша частина спеціалізованого фонду, джерельна база для подальшого розвитку бібліотечної наукової думки України. Більшість з цих видань – українською і російською мовами. Решта – англійською, німецькою, французькою, польською, китайською та іншими мовами народів світу. Окремий комплекс – ретроспективна частина фонду, де зберігаються рідкісні та цінні видання, хронологічні рамки яких становлять 1835–1948 рр. Серед них: Звіти Київської міської публічної бібліотеки за 1895–1906 рр.; Звіти Одеської міської публічної бібліотеки за 1875–1915 рр.; Історичний нарис про міські публічні бібліотеки в Одесі за 1830–1910 рр.; Звіти Харківської та Херсонської громадських бібліотек за 1889–1915 рр. тощо. Неабиякий інтерес для дослідників становлять праці, в яких висвітлено роботу наукових, технічних, сільських, колгоспних, профспілкових та військових бібліотек, виданих в різні роки, починаючи з 1911 р. Історичну цінність становлять прижиттєві праці визначних українських бібліотекознавців Д. Балаки, Я. Маяковського, Ю. Меженка, С. Постернака, Л. Хавкіної та інших. Велике історичне і науково-практичне значення мають такі періодичні видання: журнали ВБУ (нині НБУВ): «Книжний вісник» (1919), «Бібліотечний журнал» (1925–1926), «Бібліотечний збірник» (1926–1927), «Журнал бібліотекознавства і бібліографії» (1927–1930), для творення яких долучилися провідні бібліотекознавці того часу: Д. Балака, М. Сагарда, О. Полулях, В. Козловський, М. Ясинський, Г. Житецький, Б. Зданевич, Л. Биковський та інші, журнал «Бібліологічні вісті» (1923–1930) Українського наукового інституту книгознавства (УНІК), редактором якого був видатний книгознавець і бібліотекознавець Ю. Меженко.

Для збереження та популяризації історичної частини фонду,

працівники залу відбирали на оцифрування цінні рідкісні видання. Серед них, були оцифровані всі періодичні видання ВБУ (нині НБУВ), праці визначних українських бібліотекознавців Д. Балики, Ф. Максименка, С. Маслової, Ю. Меженка, М. Сагарди, С. Сірополка, М. Ясинського та інших. Створена у 2000 р. база даних «Бібліотекознавча література», загальна кількість бібліографічних записів якої понад 11 тис., зокрема містить 950 записів на історичні документи, які мають зв'язок з оцифрованими документами. У БД окрім бібліографічного опису, наведена інформація про наявність автографів, дарчих написів, бувших власників документів, екслібрисів, штемпелів різноманітних бібліотек і організацій та ін. На сьогодні, через об'єктивні причини і кадрові проблеми, ця робота дещо загальмована. Але сподіваємося і надалі продовжувати цю надзвичайно важливу та корисну діяльність стосовно формування бібліотекознавчого електронного ресурсу, що є актуальним для дослідників і для всіх фахівців бібліотечно-інформаційної галузі, хто цікавиться українською історією, культурою і освітою.

Maslovska Svitlana,
Research Associate,
V. I. Vernadskyi National Library of Ukrain,
Kyiv, Ukraine

THE LIBRARY SCIENCE COLLECTION AS A SOURCE DATABASE FOR THE STUDY OF LIBRARIANSHIP IN UKRAIN

The importance for researchers of printed historical documents in librarianship is considered. In this aspect, the special book collection of the reading room of the library literature has been analyzed in terms of content and relevance. The creation of electronic library resource, including digitization of valuable and rare editions of the collection and maintenance of a database on issues of librarianship.

Keywords: Library science collection, V. I. Vernadskyi National Library of Ukrain, special book collection, librarianship of Ukrain, digitization of documents, electronic library resource, historical documents.

УДК 681.3

Мацюк Галина Ростиславівна,

викладач,

Тернопільський національний технічний університет

імені Івана Пулюя,

Тернопіль, Україна

Кунанець Наталія Едуардівна,

доктор наук із соціальних комунікацій, професор

Національний університет «Львівська Політехніка»

Львів, Україна

ТЕЗАУРУС ЯК ЗАСІБ СЕМАНТИЗАЦІЇ ПОНЯТЬ ПРЕДМЕТНОЇ ОБЛАСТІ

Розкрито поняття тезауруса як засобу семантизації понять предметної області.

Ключові слова: тезаурус, предметна область, інформаційний пошук, термін, дескриптор.

Накопичення великих обсягів інформації та постійне її зростання визначають актуальність і значущість досліджень у напрямі побудови базового опису предметних областей. Швидкий розвиток мережевих технологій, Інтернету сприяє значному збільшенню доступних інформаційних ресурсів із певної предметної області, яка часто може бути складною для розуміння. І для того, щоб користувачу чи бібліотекарю вивчити предметну область, необхідний інформаційний ресурс, який дає повне уявлення про цю галузь. Таким ресурсом може бути тезаурус досліджуваної предметної області.

У минулому роль тезаурусів відігравали переважно словники, що з максимальною повнотою подавали лексичні одиниці, з прикладами її вживання в текстах певної предметної області. В інформаційному суспільстві під тезаурусом розуміється складний тип словника, в якому всі терміни пов'язані між собою семантичними відношеннями, що відображають основні взаємозв'язки понять певної предметної області знань. Таким чином, тезауруси,

особливо розроблені в електронному форматі, є одним із дієвих інструментів для опису предметних областей.

Тезаурус подає формалізований та систематизований набір даних досліджуваної предметної області, що дозволяє людині або комп'ютеру орієнтуватися в ній. Він достатньо повно представляє терміносистему предметної області з урахуванням семантичних взаємозв'язків.

Тезаурус є зручним способом ієрархічної організації сукупності понять тієї чи іншої області знань з усією лексикою, що належить до цієї області, яка утворює навколо неї особливу множину – семантичне поле [1].

За твердженням Л. Є. Пшеничної, одна з функцій тезауруса може бути зведена до зняття багатозначності між вираженням і змістом понять у природній мові [2].

А. К. Купцова і А. Н. Стерлигова вважають, що тезаурус повинен стати ще одним продуктом роботи із систематизації термінології, а збір термінографічних даних у формі тезауруса є специфічним засобом для контролю спеціалізованої мови науки і техніки, що застосовується для індексації змісту даної предметної області, вираження відношень між концептами [3].

Особливістю тезауруса є його здатність відображати існуючі відношення між включеними в нього термінами, завдяки своїй спеціальній структурі. На відміну від тлумачного словника тезаурус дозволяє з'ясувати значення одиниці не стільки за допомогою визначення, скільки за допомогою співвіднесення змісту слова з іншими одиницями тезауруса.

У процесі структурування та моделювання знань предметної області, систематизації та впорядкування наукової термінології, формування термінологічних банків даних та їх використання, тезауруси набувають все більшого значення. У науковій літературі існує поняття «тезаурусний метод», який широко застосовується у теорії та практиці інформаційного пошуку. Основний акцент цього методу робиться на змістовому аналізі текстів, призначених для відбору термінів, які є важливими для формування пошукового образу документа та пошукового запиту користувача.

Подання знань у формі тезауруса полягає у наближеному поясненні «лексичної системи, що дозволяє спостерігати рівневу

організацію лексики і визначати типи відношень, які поза тезаурусною схемою, в лінійно представленому тексті, залишилися б не вираженими» [4].

Тезаурус подає систему термінів відповідної галузі. За його допомогою можна не лише здійснювати пошук, а й вивчати окремі терміни, отримувати семантичні зв'язки з іншими термінами, усвідомлюючи їх роль у системі знань певної предметної галузі чи в ході розв'язання конкретного завдання. Двомовний тезаурус впливає на термінологічну компетенцію фахівців, обумовлює оновлення термінології певної області знань та сприяє ефективному пошуку наукових джерел інформації, допомагаючи різномовним носіям зрозуміти один одного.

У різних системах тезаурус може виконувати різні функції:

- джерело знань предметної області, спосіб опису і впорядкування термінології предметної області;
- інструмент пошуку в інформаційно-пошукових системах;
- інструмент ручного індексування документів в інформаційно-пошукових системах;
- інструмент автоматичного індексування контенту в повнотекстових інформаційних системах.

Тезаурус є лексичним інструментом інформаційних систем, зокрема інформаційно-пошукових. Він складається з контрольованого, але змінюваного словника термінів, між якими вказані змістові зв'язки. Такий словник, що розкриває будь-яку галузь знань, є переліком дескрипторів і недескрипторів, упорядкованих за систематичним і алфавітним принципами і містить відношення як ієрархічного (родо-видового), так і неієрархічного типу.

Тезаурусами послуговуються для класифікації і пошуку інформаційних ресурсів. При цьому кожному ресурсу при класифікації може бути співставлено одне або декілька понять, які описуються термінами в тезаурусі, а користувач, котрий здійснює пошук, може за тезаурусом знайти поняття, які цікавлять його в даній предметній області, а також всі терміни, що характеризують їх. Тобто на основі зв'язків тезауруса відбувається розширення пошукового запиту.

Тезаурус застосовується як інструмент термінологічного контролю в процесі аналізу та індексування документів та інфор-

маційних запитів, а також у процесі автоматизованого пошуку інформації. Функціональна роль тезауруса в інформаційно-пошукових системах висуває високі вимоги до якості його підготовки, від ступеня досконалості якої в основному залежить ефективність пошуку. Створення тезауруса є одним із засобів моделювання предметної області у формі множини термінів та множини відношень між цими термінами.

Список використаної літератури

1. Шемакин Ю. Н. Тезаурус в автоматизированных системах управления и обработки информации / Ю. Н. Шемакин. – Москва : Воениздат, 1974. – 192 с.
2. Пшеничная Л. Е. Термин в документальных ИПС / Л. Е. Пшеничная. – Киев : Наук. думка, 1977. – 79 с.
3. Купцова А. К. Современные вопросы развития терминологии логистики / А. К. Купцова, А. Н. Стерлигова // Логистика и управление цепями поставок. – 2004. – № 2. – С. 112–121.
4. Лапшина Г. А. Тезаурус предметной области «геологоразведка» как лексическая составляющая когнитивной модели научного дискурса / Г. А. Лапшина // Вестник ВолГУ. – Серия 9. – 2010. – Вып. 8. – Ч. 2. – С. 37–40.

References

1. Shemakin, Yu. N. (1974). *Thesaurus v avtomatyzirovannykh systemakh upravleniia i obrabotki informatsii* [Thesaurus in automated information management and processing systems]. Moscow, Russia: Voenyzdat. [In Russian].
2. Pshenychnaia, L. E. (1977). *Termin v dokumental'nykh YPS*. [Term in documentary IRS]. Kiev, Ukraine: Naukova dumka. [In Russian].
3. Kuptcova, A. K., & Sterlihova, A. N. (2004). *Sovremennye voprosy razvitiia termynolohii lohistiky* [Current issues in the development of logistics terminology]. *Lohistika i upravlenie tsepyamy postavok*, 2, 112-121. [In Russian].
4. Lapshyna, H. A. (2010). *Tezaurus predmetnoi oblasti "heolohorazvedka" kak leksycheskaia sostavliaiushchaia kohnitivnoi modeli nauchnoho diskursa* [Thesaurus of the geological exploration subject area as a lexical component of the cognitive model of scientific discourse]. *Vestnyk VolHU. Serii 9, Vol. 8, Ch. 2*, 37-40. [In Russian].

UDC 681.3

Matsiuk Halyna,

Lecturer,

Ternopil Ivan Puluj National Technical University,

Ternopil, Ukraine

Kunanets Nataliia,

Doctor of Science in Social Communications, Professor,

Lviv Polytechnic National University
Lviv, Ukraine

THESAURUS AS A MEANS OF THE SEMANTICIZATION OF THE SUBJECT DOMAIN

The concept of thesaurus as a means of semantization of the subject domain is disclosed.

Keywords: thesaurus, subject domain, information search, term, descriptor.

УДК 027.54(477-25)НБУВ:025.2“2001/2010”

Пестрецова Лариса Андріївна,

завідувач відділу,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

СТАН КОМПЛЕКТУВАННЯ ФОНДУ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО В УМОВАХ РОЗВИТКУ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ (2001–2010)

Висвітлено стан системи комплектування НБУВ у період 2001–2010 рр., обумовлений соціальними перетвореннями, змінами в структурі Бібліотеки, розповсюдженням новітніх інформаційних технологій та поглибленням функцій комплєкторів.

Ключові слова: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, комплектування, джерела комплектування, формування фонду, електронні ресурси.

Проблема формування фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського завжди була актуальною. Першому десятиліттю XXI ст. характерні кардинальні зміни у зовнішньому середовищі, нарощування обсягів світового масиву документів, нематеріальних ресурсів інформації, розповсюдження новітніх інформаційних технологій. Процеси, які відбуваються в суспільстві, значною мірою впливають на роботу різних інституцій,

обумовлюючи нові вимоги до оптимізації традиційних шляхів вирішення виробничих завдань та пошуку нових, пов'язаних із формуванням фондів національної бібліотеки.

Так, введення у дію Закону України №1490-III від 22 лютого 2000 р. «Про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти» примусило НБУВ з 2001 р. здійснювати передплату періодичних видань шляхом організації тендерів. У зв'язку з цим Генеральним директором НБУВ у квітні 2001 р. затверджено «Положення про тендерний комітет Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» та «Інструкцію щодо підготовки тендерних пропозицій для можливих Виконавців». Щорічно відділом комплектування вітчизняною літературою готувалися документи щодо організації відкритих торгів для здійснення передплати періодичних видань України, країн СНД і Балтії. Обов'язково проводився моніторинг періодичних видань цих держав, що дозволяло дослідити масив нових журналів і включити найцінніші у науковому та інформаційному плані для НБУВ видання до переліку тендерних пропозицій. Таким чином, за цей період було отримано 1190 назв нових періодичних видань.

У 2001 р. шляхом передплати Бібліотека отримала близько 40 тис. прим. документів, що становило 31 % від загальної кількості вітчизняних видань (із них близько 33 тис. прим. журналів). Завдяки цьому джерелу у 2001–2003 рр. НБУВ мала можливість придбати значний масив малотиражних наукових документів з обов'язкового примірника видань Росії, а також видання за проектом «Пушкінська бібліотека», які поповнювали вже наявний у Бібліотеці колекційний фонд.

Починаючи з 2000-х років централізоване комплектування НБУВ та вітчизняних академічних бібліотек зарубіжною науковою літературою дедалі більше проходить під впливом електронного середовища та прискорення обміну інформацією. Якщо у 2003 р. НБУВ мала доступ лише до 210 повнотекстових електронних версій зарубіжних журналів, то у 2008 р. було передплачено доступ до електронних ресурсів майже усіх провідних світових постачальників наукової інформації.

У 2003 р. сума асигнувань, витрачених на придбання книг та інших документів для фондів НБУВ, а також на передплату періо-

дичних видань та документів для обміну із зарубіжними партнерами, становила майже 7 млн грн. У 2004 р. ситуація з фінансовим забезпеченням НБУВ набула кризового стану – було придбано документів всього на 64 932 грн. За джерелом «купівля» надійшло лише 2730 прим. документів (у 2001 р. – 12 277 прим.).

Значних результатів у 2004 р. досягнуто у галузі міжнародного співробітництва НБУВ з установами багатьох країн світу з питань розвитку бібліотечних і інформаційних ресурсів, наукової і культурної взаємодії, документообміну тощо. Бібліотекою підписано п'ять угод про науково-інформаційне співробітництво з зарубіжними бібліотечно-інформаційними установами Росії, Сербії, Ірану, Республіки Македонія, Угорської Республіки.

Зміни у суспільстві, розповсюдження новітніх інформаційних технологій вимагали визначення пріоритетності проблем, пов'язаних із формуванням фондів національної бібліотеки в сучасних умовах. Тому, з урахуванням тенденцій розвитку світових інформаційних ресурсів, із метою удосконалення наукового, організаційного та технологічного керівництва діяльністю щодо формування документно-інформаційних ресурсів, у 2006 р. у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського був створений Центр формування бібліотечно-інформаційних ресурсів. До складу ЦФБІР увійшли відділи комплектування іноземною та вітчизняною літературою. Злиття відділів потребувало змін у технологічних процесах комплектування, опрацювання та обліку документів і відповідно внесення змін до технологічної інструкції «Шлях документів у процесі бібліотечного опрацювання в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського». Виникла необхідність уніфікувати опрацювання вітчизняних і іноземних документів. З 2007 р. запис нових надходжень ведеться в одній книзі (КСОБФ, ч. 1), що дозволяє мати дані вхідного потоку всіх документів (вітчизняних і іноземних). Також було прийнято рішення про те, що з 2007 р. слід вважати вітчизняними лише документи, видані на території України. Основним завданням ЦФБІР було максимально повне охоплення вітчизняного та іноземного документно-інформаційного потоку.

Важливим напрямом у роботі Центру залишився контроль за надходженням безоплатних обов'язкових примірників видань

України, що давало змогу збільшити надходження і отримати не надіслані примірники видань. На збільшення надходжень обов'язкового примірника до бібліотечного фонду НБУВ позитивно вплинула дія постанови Кабінету Міністрів України від 24 березня 2004 р. № 387 «Про внесення змін у додатки 1 і 2 до постанови КМУ від 10 травня 2002 р. № 608», згідно з якою Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського було повернуто право одержання двох обов'язкових примірників друкованих видань України всіма мовами, а також аудіо-, візуальних, та аудіовізуальних документів на відміну від першої редакції цього документа за 2002 рік. Це підтверджують кількісні дані про динаміку надходжень обов'язкового примірника документів України (разом з архівним прим.) за 2002–2010 рр.: якщо у 2002 р. надійшло 36,5 тис. прим. видань ОП, то у 2010 р. – 80 тис. прим.

У 2006 р., з метою уточнення чинних угод та активізації міжнародного книгообміну з партнерами НБУВ, референтами сектору міжнародного книгообміну було проведено аналіз стану співробітництва, еквівалентності документообміну, у результаті чого були припинені книгообмінні зв'язки з 244 установами, які упродовж кількох років не надсилали Бібліотеці замовлені видання. Одночасно з цим, проводилася робота з пошуку нових партнерів. Так, започатковано книгообмін з 22 науковими установами. Таким чином, на 01.01.2007 р. НБУВ підтримувала книгообмін з 852 установами в 73 країнах світу, враховуючи країни СНД та Балтії, чії бібліотеки після створення Центру перейшли до категорії міжнародних партнерів.

На той час Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського проводила МКО з 47 науковими установами в 11 країнах СНД. Найбільший за обсягом обмін здійснювався з Бібліотекою природничих наук Російської академії наук: НБУВ отримувала 158 назв журналів. Плідні зв'язки склалися з ЦНБ імені Я. Коласа АН Білорусі, Російською державною бібліотекою, ДПНТБ Сибірського відділення РАН, із національними бібліотеками Азербайджану, Білорусі, Росії, Узбекистану. До кола партнерів також входили наукові бібліотеки державних університетів країн СНД і Балтії.

Разом зі змінами у світовому інформаційному просторі, поширенням нових видавничих, бібліотечних технологій, Інтернету,

починаючи з 2000-х років, комплектування НБУВ та бібліотек мережі НАН України усе більше було зорієнтовано на пріоритетні складові розвитку сучасної бібліотечної діяльності – вивчення світового інформаційного ринку, доступ до провідних електронних ресурсів, задоволення інформаційних потреб учених.

UDC 027.54(477-25)VNLU:025.2“2001/2010”

Pestretsova Larysa,

Head of Department,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

THE STATE OF COMPLETING OF FOUND OF V. I. VERNADSKYI NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF DEVELOPMENT OF INFORMATIZATION (2001–2010)

The state of the system of acquisition of V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine during the period of 2001–2010 is reflected, conditioned social transformations, changes in the structure of the Library, distribution of the newest information technologies and deepening of functions of acquisitions librarians

Keywords: V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine, acquisition, acquisition sources, formation of the library collection, electronic resources.

УДК 090.1 Кримський : 027.54(477) НБУВ

Підвойний Володимир Миколайович,

кандидат філологічних наук, доцент, старший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Київ, Україна

КОНВОЛЮТИ БІБЛІОТЕКИ-КОЛЕКЦІЇ А. КРИМСЬКОГО: СТРУКТУРНО-ТЕМАТИЧНИЙ АНАЛІЗ

Обґрунтована специфіка функціонування конволютів у межах бібліотеки-колекції А. Кримського на рівні системних і парадигмальних зв'язків, визначається їхня тематично-змістова своєрідність та транжанрова

специфіка. Аналізуються структурні характеристики конволютів колекції з позицій концептуальної доцільності, наукової релевантності, власних наукових уподобань автора. Специфіка системної організації КС детермінується суб'єктивним профілюванням інформаційного потоку та функцією засобу упорядкування бібліографічної інформації. Базовими критеріями для укладання конволютних сегментів А.Кримського визначені актуальність наукового матеріалу, цінність аналізованих фактів та результатів, артефактність джерельної бази дослідження.

Ключові слова: Агатангел Кримський, алігат, бібліотечна колекція, конволют, культурний спадок, системність колекції.

Системні зв'язки між сегментами певної книжкової колекції (КК) актуалізують поліаспектний підхід до детермінації основних напрямків дослідження: визначення методики бібліографування та предметизації, обґрунтування моделі наукового опису одиниць-артефактів (Л. Дубровіна, Л. Муха, О. Заєць), алгоритмів паспортизації конволютного масиву (Г. Ковальчук), методики досліджень історико-подієвого дискурсу конволютного контенту (Т. Мяскова).

У межах парадигмальних вимірів сучасної інформатології конволют цілком можна віднести до фактографічних баз даних (database) (за класифікацію В. Фокєєва – база первинних даних), адже всі без винятку конволютні сегменти (КС) мають субординаційну специфікацію та профільну стилістику і на рівні колекції виконують роль структурної організації бібліографічного знання, цементують власні погляди автора на формування інформаційного потоку і результативування інформаційного продукту, концептуалізації мегатексту КК.

Специфіка системної організації КС визначається суб'єктивним профілюванням інформаційного масиву та функцією засобу упорядкування бібліографічної інформації. Укладач КС формує їх відповідно до суб'єктивного визначення актуальності наукових топіків, професійно-виробничої культури, етики експлікації релевантної інформації. Специфічними для кожної КК є алгоритми формування конволютів (первинна концепція конкретного конволюта), детермінація базисного (ядерного) елемента, інтенції щодо формування логічної послідовності інсталяції алігатів (утилітар-

ність комбінаторики) у загальну текстово-інформаційну структуру, додаткові пояснення та дескрипції, рівень потенціальних можливостей для моделювання інформаційного поля певної галузі.

Формальна характеристика набору конволютів та кількісні показники КС у межах КК А. Кримського визначаються шляхом суцільної вибірки з урахуванням обов'язкових ознак конволюта (загальна позиція – 59 одиниць-артефактів). Обсяг алігатів у межах КС КК А.Кримського варіюються від 2 (КС «Афганістан» / Во 804916; «Основыизучениятунгускогоязыка» / Во 803779; «Крым» / Во 806746 / 1-3 /) до 23 («Крачковский» / Во 807791) позицій.

Результати функціонально-тематичного аналізу КС колекції свідчить про транс жанровість КС у межах КК А. Кримського. Формування конволютів здійснювалося відповідно до концептуальних основ вихідної інформації, релевантної для наповнення тематичних блоків сходовознавчої тематики (КС «Литература Крима / Во 808421») і мало на меті пролонгацію життєвого циклу видань на базі новітніх умов використання інформаційного продукту.

Прагматичний аспект формування КС пов'язаний із прагненням укладача уніфікувати гетерогенну наукову (науково-популярну) інформацію, створити кондиції для її подальшого моделювання та пристосування до умов соціокультурного дискурсу епохи. Аналізовані КС містять оперативну інформацію, релевантну для певного історичного проміжку. Базовими критеріями для укладання мережі КС є актуальністьна новизна зібраного матеріалу, тематична однорідність, фактографічна цінність і соціокультурна артефактністьалігатів. Матеріальними джерелами комплектування формування КСКК А. Кримського є копії (відбитки) наукових статей провідних вчених епохи, витяги з журнальних статей, рекламні проспекти, окремі збірки (поетичні) творів, бібліографічні покажчики, каталоги, газетні вирізки, копії рукописних матеріалів (КС «Кавказь», «Средняя Азія»).

Семантичними дескрипторами КС є узагальнені детермінації на основі топонімівта назв культурно-географічних регіонів (КС«Афганістан», «Крым», «Корея» «Манчжурія», «Японія»), антропонімів (КС «Крачковский», «Паукеръ Е. О.»), функціонально-прагматичної та локаційної параметризації (КС «Азиатскийсборник», «Каталогъкнигъ и рукописей библиотекъ Лазаревскаго Института восточныхъ языковъ» (Во 808024), «Дополнительныя свѣдѣнія о чанскомъ языкѣ») тощо.

Тематична специфіка кінця – початку ХХ ст. А. Кримського визначається пріоритетами його власних наукових поглядів і концепцій та спрямована на деталізацію сходознавчого дискурсу к. ХІХ – поч. ХХ ст. з дотриманням основної функції КС – виконувати допоміжні функції систематизації наукових теорій та кластеризації інформаційного контенту.

Тематична характеристика конволютів КК А. Кримського корелюється зі змістовим наповненням. Проаналізовані КС свідчать про високий рівень уніфікації та конвергентності зібраних матеріалів, прагнення розробника уникати змістових девіацій, чіткого дотримання концептуальної основи, тематичної релевантності-текстових масивів.

КС у просторі КК А. Кримського мають чітко детерміновану функціональність, що визначається суб'єктною сферою та інтересами вченого. Проаналізовані конволюти формують солідарний семантичний, інформаційний контент, ґрунтовний тематичний ресурс, мета якого полягала у розширенні можливостей когнітивно-інформаційного наповнення методологічної бази сходознавчих студій в Україні початку 20-х років ХХ ст.

Перспективним напрямом подальшого аналізу є порівняльне дослідження КС у межах КК А. Кримського та Меморіальної бібліотеки Омеляна Пріцака, результати якого розширять уявлення про мотиваційні сценарії, інтенційні принципи, культуру формування КС на початку ХХ ст. та створить майданчик для аналізу психологічного портретування авторів КС.

UDC 090.1Krymskyi:027.54(477)VNLU

Pidvoyni Volodymyr,

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,

Senior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

CONVOLUTES THE LIBRARY-COLLECTION OF A. KRYMSKYI: STRUCTURAL AND THEMATIC ANALYSIS

The specificity of the functioning of convolutes of the A. Krymskyi library-collection at the level of systemic and paradigmatic relations is determined, the transgenre specificity and thematic-specific identity are determined. The

basic criteria for the development of convolutional segments of A. Krymskyi determine the relevance of scientific material, the value of the analyzed facts and results, the artifactivity of research sources.

Keywords: Agatanhel Krymskyi, aligat, convolute, cultural heritage, consistency of book collection.

УДК 027.54(477-25)НБУВ:025.22:[004.65:025.346]

Рибак Євген Анатолійович,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

КОМПЛЕКТУВАННЯ ФОНДІВ НБУВ ЗА ДЖЕРЕЛОМ «ДАРИ»: ДИНАМІКА ТА ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ

Висвітлено формування і забезпечення фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського за джерелом «Дари» та наповнення розділу «Дари та нові надходження» на сайті НБУВ оперативною інформацією про дарувальників.

Ключові слова: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, формування фонду, інформаційні ресурси, дари, видання.

Виклики ХХІ ст. вимагають від НБУВ трансформаційних змін і, відповідно, розробки нових моделей розвитку, модернізації сервісів та ресурсів, пошуку нових форм роботи з користувачем, інформацією, впровадження оригінальних ідей у практичну діяльність установи.

Тому, важливим завданням НБУВ є забезпечення доступу до інформаційних ресурсів не тільки в традиційному друкованому, а й в електронному вигляді та розвиток різноманітних сервісів щодо ресурсів. Бо від стану та наповнення бібліотечних фондів, різноманіття послуг, розвитку інформаційних технологій залежить ступінь задоволення інформаційних потреб споживачів.

Вагоме значення для формування і забезпечення фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського документами займає джерело «Дари». Дари надходять до відділу комплексного формування бібліотечних ресурсів НБУВ у вигляді видань або документів інших форм на будь-якому носії інформації, які приймаються і опрацьовуються відповідно до «Положення про дари до фонду НБУВ», затвердженого вченою радою Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського 2015 р. Положення регламентує порядок приймання дарів з урахуванням нормативних документів, розроблених згідно з законодавством України. Основні вимоги щодо прийняття/неприйняття дарів представлено на офіційному сайті Бібліотеки (www.nbuv.gov.ua) у розділі «Дари НБУВ».

Так, у 2018 р. за джерелом «Дари» отримано, опрацьовано та передано до фондів НБУВ 11 448 прим. документів (85 %) (при плані 13 500 прим.). Зменшення надходження документів до НБУВ за цим джерелом пояснюється скороченням кількості переданої літератури з установ, які традиційно передавали в дар літературу – Державним комітетом телебачення та радіомовлення України, Президією НАН України тощо. В останні п'ять років (2014–2018) дари становлять близько 11–16 % від загальної кількості надходжень і суттєво поповнюють фонди НБУВ не тільки дублетними, а й першими примірниками видань. Динаміку надходження видань за джерелом «Дари» і відсоток від загальної кількості отриманих документів за всіма джерелами представлено у таблиці:

Таблиця.

Надходження видань НБУВ за джерелом «Дари»

Рік надходження	Кількість примірників (%)
2014	24 477 (16,5%)
2015	16 338 (15%)
2016	15 943 (15%)
2017	12 927 (14%)
2018	11 448 (11%)

З метою оперативного інформування користувачів про нові надходження до НБУВ за джерелом «Дари» було започатковано електронний інформаційний ресурс – розділ «Дари НБУВ» на оновленому офіційному сайті НБУВ (<http://www.nbuv.gov.ua/>)

gifts). Цей інформаційний ресурс виконує такі завдання: оперативне представлення інформації про дари і дарувальників; бібліографічний та аналітичний опис подарованих документів, рефератів та анотацій; представлення фотоматеріалів, графічних даних та інших зовнішніх об'єктів, включаючи ресурси Інтернет; пошук даних щодо подарованих документів за певний хронологічний період та іншої необхідної інформації, використовуючи дані інформаційного ресурсу «Дари НБУВ».

Зокрема, на сайті Бібліотеки у розділі «Дари НБУВ» представлено інформацію про такі значні видання: «Книга Добра» – примірник унікальної пам'ятки друкарської, художньої, книжної культури, яку у 2018 р. під час відео-презентації у «Мистецькому арсеналі» було передано до фондів НБУВ; альбом «Лавра. Четыре сезона» – представляє річний цикл природи крізь призму архітектури і чернечого життя обителі; «Шлях до відродження» – повне зібрання творів у 13 томах видатного діяча українського національного руху, філософа і публіциста Левка Григоровича Лук'яненка; чотирьохтомне видання «Львів: пори року» заслуженого діяча мистецтв України Василя Пилип'юка; унікальне факсимільне видання «Повесть временных лет», що є «книгою в книзі», максимально можливо повторює давній оригінал і містить переклад сучасною мовою; книга «Місія високого слова. Василіянське книговидання: минуле, сучасне і майбутнє», присвячена історії зародження та розвитку василіянського видавництва «Місіонер» як духовного так і національного феномену тощо.

За джерелом «Дари» упродовж 2018 р. НБУВ отримала близько 2 тис. прим. документів від окремих осіб, із них – більше 400 прим. унікальних видань, які увійшли до складу спеціалізованих фондів відділів образотворчих мистецтв, юдаїки, зарубіжної українки, стародруків та рідкісних видань.

З моменту започаткування і наповнення цього контенту підготовлено і представлено 317 інформаційно-аналітичних довідок про унікальні видання та цікаві колекції, які були презентовані дарувальниками. Більшість книг мають дарчі написи від політичних і громадських діячів, учених та відомих людей України, що надає їм особливої цінності.

Продовжується оптимізація ресурсу «Дари НБУВ», більше уваги приділяється якості контенту, що дозволить максимально швидко знаходити релевантну інформацію відповідно до інформаційного запиту споживача. Водночас є необхідність нормативно і методично впорядкувати приймання електронних документів у складі бібліотечних колекцій дарувальників.

UDC 027.54(477-25)VNLU:025.22:[004.65:025.346]

Rybak Evgen,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

ACQUISITION OF FUNDS BY SOURCE «GIFTS»: DYNAMICS AND POPULARIZATION

The formation and provision of V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine funds according to the source of «Gifts» and the filling of the section «Gifts and new receipts» on the site of V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine on the operational information about donors is elucidated.

Keywords: V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine, fund formation, information resources, gifts, publications.

УДК 001.32(477):021.64

Сокур Олена Леонідівна,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

СПІВПРАЦЯ БІБЛІОТЕК НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ: ПРІОРИТЕТИ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Виокремлено пріоритетні напрями та окреслено перспективи бібліотечно-інформаційної діяльності бібліотек Національної академії наук України.

Ключові слова: взаємодія, доступ, комунікація, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.

Особливістю функціонування бібліотек Національної академії наук України (далі НАН України) є спрямованість на взаємовикористання, перерозподіл та збереження інформаційних ресурсів як бази наукових досліджень – одного з пріоритетних напрямів зміцнення наукового потенціалу України. За цих обставин особливо актуальним є визначення напрямів ефективної взаємодії бібліотек задля вирішення питань бібліотечної практики.

Пріоритети діяльності бібліотек НАН України:

- доступність бібліотеки у будь-який час із будь-якого користувачького пристрою (комп'ютера, планшета, смартфона тощо);
- забезпечення вільного, безкоштовного доступу до документних фондів, локальних і мережевих ресурсів (як придбаних, так і власної генерації) та сервісів;
- підтримка освіти, як одного зі стратегічних ресурсів розвитку України;
- формування ціннісних орієнтирів користувачів на основі популяризації кращих зразків вітчизняної та світової науки та культури;
- сприяння національно-патріотичному розвитку особистості, забезпечення ідентифікації з Україною, її історією, культурою, а також світовими демократичними цінностями;
- забезпечення доступу до офіційної інформації з метою формування свідомого і соціально активного громадянина;
- формування інформаційно-мережевої та медіакультури.

Очікування від Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського як очільника мережі бібліотек НАН України:

- комунікація;
- моніторинг статистичних даних про роботу бібліотек НАН України;
- кваліфіковані консультації;
- науково-організаційний супровід.

Перспективи щодо активізації співпраці бібліотек НАН України:

- створення можливостей для взаємозбагачення бібліотек НАН України через обмін практиками, сприяння якісним змінам у бібліотечній сфері з орієнтацією на майбутнє;
- відкритість, яка передбачає рівні можливості для всіх учасників;
- партнерство, коли відбувається взаємообмін, взаємовплив та консолідація зусиль;
- компетентність.

Поглиблення співпраці бібліотек НАН України набуває особливого значення та передбачає створення умов для представлення ними якісного інформаційного продукту з використанням новітніх інформаційних технологій, модернізацію управління бібліотечних ресурсів та формування нового інформаційного середовища. Міжбібліотечна взаємодія та співпраця бібліотек із різними установами й організаціями є тим рушієм, який може змістити акценти у вирішенні назрілих питань і забезпечити інтеграцію національного наукового інформаційного простору до світового.

UDC 001.32(477):021.64

Sokur Olena,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

LIBRARY COOPERATION NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF UKRAINE: PRIORITIES OF ACTIVITY AND PERSPECTIVES

The priority directions are outlined and prospects of library and information activity of libraries of the National Academy of Sciences of Ukraine are outlined.

Keywords: interplay, access, intercourse, Vernadsky National Library of Ukraine.

УДК: 811.161.2'374.2:02

Солоіденко Галина Іванівна,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,

провідний науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКОГО ТЕРМІНОЛОГІЧНОГО СЛОВНИКАРСТВА У БІБЛІОТЕЧНІЙ ГАЛУЗІ

Розглянуто проблеми термінологічної діяльності в бібліотечній галузі та стан забезпеченості її термінологічними і перекладними словниками.

Ключові слова: термінологія бібліотечно-інформаційної діяльності, словники бібліотечні, українські бібліотекознавці.

Становлення України як суверенної держави активізувало термінологічні дослідження в різних галузях знань, сприяло подальшому розвитку українського словникарства. Це стало можливим завдяки проведенню в Україні цілої низки конференцій та семінарів із термінологічних питань. Зокрема, міжнародних наукових конференцій: «Проблеми української науково-технічної термінології «СловоСвіт», «Українська термінологія і сучасність», «Українська наукова термінологія: історія та сучасний стан», «Термінологія документознавства та суміжних галузей знань» та ін.

Поява дисертаційних досліджень (М. Сташко «Формування української бібліотечно-бібліографічної термінології» (Київ, 1999); Г. Солоіденко «Розвиток бібліотечної термінології в Україні у другій половині ХХ століття» (Київ, 2006); Н. Стрішенець «Розвиток бібліотечно-інформаційної терміносистеми США (кінець ХХ – початок ХХІ ст. (Київ, 2012), О. Тур «Уніфікація та стандартизація документознавчої термінології в Україні» (Київ, 2019) дала можливість дослідити її історичні аспекти, поглиблено осмислити національну специфіку, визначити міру відповідності реальним професійним запитам бібліотечних працівників.

Упорядкування галузевої терміносистеми здійснюється у процесі створення термінологічних словників, які виконують три

функції: систематизаційну, довідкову та навчальну. За визначенням фахівців галузевий словник – це багатогранна праця, яка не лише відображає стан розвитку тієї чи іншої галузі знань та її термінології на час його створення, а є ще своєрідним пропагандистом нормативної, уніфікованої та кодифікованої термінології. Охоплюючи великий масив термінів, закріплюючи успіхи впорядкування термінології, словники водночас дають більш чи менш повну картину складу та зв'язків її елементів є найвищими показниками рівня розвитку галузі.

Серед українських учених, які зробили вагомий внесок у розвиток бібліотечного словникарства, слід назвати **Б. Комарова** («Короткий російсько-український словник бібліотечних термінів», Одеса, 1926), **С. Мінца** та **Е. Куделько** («Довідник з бібліотекознавства і бібліографії», Харків, 1969), **М. Сташко** («Російсько-український словник бібліотечно-бібліографічних термінів», Львів, 1996), **Г. Швецова-Водка** (керівник авторського колективу з підготовки «Короткого термінологічного словника із бібліографознавства та соціальної інформатики», Київ, 1998), **Н. Стрішенець** («Англо-український словник бібліотечної термінології», Київ, 2004), **П. Рогову** (керівник авторського колективу з підготовки «Інформаційні ресурси. Словник законодавчої та стандартизованої термінології», Київ, 2012).

Останнім часом з'явилися нові, невеликі та вкрай обмежені стосовно термінологічного матеріалу словнички: «Словник основних термінів з бібліотечно-інформаційної діяльності» (Івано-Франківськ, 2013), «Словник нових бібліотечних термінів» (Київ, 2013), які суттєво не впливають на унормування термінології та не дають повного уявлення про сучасну термінологічну систему бібліотечної галузі. У зв'язку з цим виникають запитання: Чому такий, м'яко кажучи, обмежений перелік словників, які були видані за майже 100-річну історію розвитку нашої галузі? З яких причин упродовж останнього двадцятиліття не було проведено жодної наукової конференції, чи круглого столу присвячено бібліотечній термінології? Невже термінологічна діяльність є неважливою для бібліотечної спільноти? Де діяльність творчих колективів та робочих груп із розроблення термінології? Чому відсутні навіть найменші структурні підрозділи у восьми націо-

нальних бібліотеках України? Чим пояснити той факт, що термінологічною діяльністю з укладання словників займаються окремі особистості за власним покликанням, а не структурні підрозділи державних бібліотек згідно робочих планів?

Питання необхідності та важливості розвитку бібліотечної термінології порушувалися нашими попередниками ще у 1920-х роках. Провідні бібліотекознавчі та книгознавчі установи, зокрема, ВБУ та УНІК, неодноразово порушували питання про стан бібліотечної термінології. Так, відомий бібліограф Михайло Ясинський наголошував, що термінологічна справа дуже складна й потребує систематичного студювання колективними зусиллями.

Крім словників, носіями термінології є галузеві енциклопедії. Розпочатий Національною бібліотекою України імені Ярослава Мудрого загальноукраїнський проект «Українська бібліотечна енциклопедія» є, безперечно, важливим та своєчасним (на сьогодні оприлюднено 696 статей), однак термінологія в ньому представлена ще досить обмеженою кількістю статей, і це – провина, мабуть, усіх нас – фахівців, які займаються термінологічною діяльністю.

Сьогодні, на фоні великої кількості прекрасних зарубіжних словникових та енциклопедичних видань, особливо очевидна слабка оснащеність праці нашого українського бібліотекаря. Загалом українське бібліотечне словникарство не тільки не забезпечує належним чином інформаційних потреб галузі, а й помітно відстає в якісних і кількісних показниках від рівня досягнутого сусідніми країнами. Як правило, у розвинутих країнах робота з підготовки енциклопедій та словників триває не один рік, здійснюється на державному рівні, до участі в ній залучаються найкращі фахівці.

До прикладу, підготовка Словенського одномовного «Словника бібліотечної термінології» розпочалася у 1987 р. Бібліотечною секцією Термінологічної комісії Інституту словенської мови при Науково-дослідному центрі Словенської академії наук і мистецтв і завершилася у 2009 р. публікацією словника та представленням його загальнодоступної електронної версії в Інтернеті. Під час підготовки словника відбулося 586 координаційних нарад Терміноло-

гічної комісії, до складу якої входило 20 фахівців. База даних на час видання друкованої версії містила 6520 словникових статей. Праця над словником триває, зокрема, здійснюються доповнення його новими термінами, забезпечується внесення до відомих словникових порталів, організується створення мережевого корпусу фахових та наукових текстів, присвячених бібліотечній справі.

Попри наявність окремих вдалих вітчизняних словників, сьогодні існує нагальна необхідність подальших теоретичних розробок та підготовки практичних термінологічних видань. Досвід засвідчує, що спочатку потрібно підготувати тлумачні або термінологічні словники, без них розібратися в спеціальній термінології неможливо. Проте створити словник, який би задовольняв професіоналів, одному автору не під силу. Таке завдання може вирішити тільки професійний колектив. Адже, як справедливо зауважують дослідники термінології, фахівець у будь-якій галузі науки безперечно вважає себе фахівцем із термінологічних питань, хоча, більшість із них, на жаль, мають досить приблизне уявлення про закони і правила творення термінів.

UDC 811.161.2'374.2:02

Soloidenko Halyna,

Candidate of Historical Sciences, Senior Research Associate,

Leading Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

PROBLEMS OF THE UKRAINIAN TERMINOLOGICAL DICTIONARY IN THE LIBRARY SECTOR

The problems of terminological activity in the library industry and the status of its terminological and translation dictionaries are considered.

Keywords: terminology of library and information activity, dictionaries for libraries, Ukrainian librarians.

УДК 004+009(476)

Тупчієнко-Кадирова Люція Георгіївна,
кандидат історичних наук, провідний бібліограф,
Національна бібліотека Білорусі,
Мінськ, Республіка Білорусь

САЙТ «БІЛОРУСЬ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ» НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ БІЛОРУСІ В КОНТЕКСТІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ

Представлено сайт «Білорусь в інформаційному просторі» Національної бібліотеки Білорусі, що представляє собою веб-навігатор. Його мета – в умовах забезпечення інформаційної безпеки суспільства орієнтувати користувачів в авторитетних онлайн-ресурсах про Білорусь.

Ключові слова: сайт «Білорусь в інформаційному просторі», інформаційна безпека, білорусознавчі ресурси, інформаційне суспільство, веб-навігатор.

Сьогодні розвиток кожної країни все більше залежить від впливу інформації, інформаційних процесів і технологій. У всесвітній мережі Інтернет щохвилини збільшується обсяг інформації, з'являються сайти, портали, путівники по ресурсах, пропонуються нові електронні послуги. Все це відповідає зростаючим потребам користувачів, розвитку галузей господарської та культурної діяльності окремих країн, загальному розвитку людства.

Білорусь також визначила одним із пріоритетних напрямів свого розвитку розбудову інформаційного суспільства та створення комфортного для діяльності й життя людей ІТ-середовища. Успішно вирішуються завдання створення інформаційних ресурсів різного рівня й змісту, в тому числі для презентації дружнього іміджу країни на світовій арені, для розвитку ефективного співробітництва з багатьма країнами.

Але процес інформатизації, що охопив тією чи іншою мірою всі країни, великі і малі, має і тіньові, якщо не сказати, негативні, сторони. Так, багаторазово зросла і збільшується конкуренція в інформаційній сфері. Протиріччя між державами іноді досягають рівня

інформаційної війни. Нерідко в хід йде така її «зброя», як приховування частини правди, дезінформація, поширення фейкових новин і т. д. Зростає кіберзлочинність. Все це призводить до того, що інформаційна безпека країни стає запорукою її існування, розвитку її економічної бази, комфортного й безпечного життя народу.

Щоб протистояти цьому, держави розробляють і впроваджують програми безпеки в інформаційній сфері. Одним з актуальних напрямів гуманітарного аспекту розвитку інформаційної сфери в «Концепції інформаційної безпеки Республіки Білорусь» названа реалізація «конституційних прав громадян на отримання, зберігання й поширення повної, достовірної та своєчасної інформації» [1, глава 4, п. 9].

Крім того, в світі з'являються все нові і нові інформаційні ресурси та джерела інформації, що «об'єктивно знижує в інформаційному просторі частку вітчизняного контенту і вимагає активнішої роботи по його просуванню» [1, глава 4, п. 11]. Тому поява й просування білорусознавчих ресурсів, які забезпечують користувачів авторитетною і правдивою інформацією, відповідає вимогам часу і новим викликам, що стоять перед країною.

Одним із таких ресурсів є «Білорусь в інформаційному просторі», створений у Національній бібліотеці Білорусі (НББ). (Ресурс доступний з головної сторінки порталу НББ за адресою: <https://infocenter.nlb.by/>.) Він представляє собою тематичний путівник по ресурсах про Білорусь. Цей веб-навігатор створений співробітниками Бібліотеки з метою не тільки представити інформацію про країну, але, насамперед, допомогти зорієнтуватися в численних мережевих ресурсах й мати доступ до них через систему посилань.

Інформація веб-сайту розділена по темах, розміщена в розділах і підрозділах. У кожному з них наявний перелік актуальних, ретельно відібраних посилань на авторитетні сайти (офіційних органів, державних, громадських організацій, закладів освіти, науки, культури, підприємств і т. п.), державні законодавчі акти і програми, бази даних, документальні колекції тощо. Перейшовши по віртуальним посиланням на ресурси, можна познайомитися з історією Білорусі, законодавством та інвестиційним потенціалом країни, розвитком її економіки і науки, культури і мистецтва, об'єкти для відвідування спортивні та туристичні об'єкти, музичні,

театральні чи кінозаходи, бібліотеки й музеї, і в цілому зрозуміти, чим сьогодні живе сучасна Білорусь.

Відмінною рисою сайту є те, що тут вперше сконцентрована мережа посилань на ресурси бібліотечної сфери Білорусі (в розділах «Ресурси бібліотек» та «Рік малої батьківщини»), в тому числі й безпосередньо створені Національною бібліотекою Білорусі, республіканськими, обласними чи районними бібліотеками, бібліотеками найбільших білоруських закладів вищої освіти (репозитарії).

Певний інтерес представляє список ювілейних і пам'ятних дат білоруського календаря (на минулий і поточний роки). Вибірковий перелік дат календаря відображає основні події та факти громадського, політичного та культурного життя країни, ювілеї відомих особистостей (із зазначенням місця народження), життя або діяльність яких пов'язана з Білоруссю.

Популярним є розділ «Міжнародні заходи в Білорусі», в якому по кварталах року представлені форуми, виставки, конференції та інші заходи, заплановані в країні.

Сайт також має стрічку новин, які також відбираються з авторитетних джерел. Розміщені повідомлення репрезентують найважливіші події, котрі відбулися в політичній, економічній, науковій, культурній, спортивній сфері Білорусі.

Важливо те, що сайт має білорусько-, російсько- та англійську версії, а тексти розділів і підрозділів ілюстровані фотографіями. Розміщена на сайті інформація регулярно оновлюється.

Отже, такі характеристики сайту, як білорусознавчий контент, актуальна й достовірні інформація, котра розміщена в ньому, розгалужена мережа посилань на авторитетні бази даних і ресурси – відповідають певним вимогам безпеки країни, а крім того, роблять його незамінним помічником для інтернет-подорожей країною.

Список використаної літератури

1. Концепция информационной безопасности Республики Беларусь : Постановление Совета безопасности Республики Беларусь от 18.03.2019 за № 1. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://president.gov.by/uploads/documents/2019/1post.pdf> (дата доступа 06.06.2019). – Заглавие с экрана.

References

1. Kontseptciia informacjonnoi bezopasnosti Respubliki Belarus : Postanovlenie Soveta bezopasnosti Respubliki Belarus ot 18.03.2019 za № 1 [The Concept of Information Security of the Republic of Belarus]. Retrieved June 6, 2019 from <http://president.gov.by/uploads/documents/2019/1post.pdf>. [In Russian].

UDC 004+009(476)

Tupchiienko-Kadyrova Liutsiia,

Candidate of Historical Sciences, Leading Bibliographer,

National Library of Belarus,

Minsk, Republic of Belarus

WEBSITE «BELORUS IN THE INFORMATION SPACE» OF THE NATIONAL LIBRARY OF BELARUS IN THE CONTEXT OF INFORMATION SECURITY

The website «Belarus in the Information Space» of the National Library of Belarus is presented in the article. He is a web navigator. It's purpose is to target users in authoritative online resources about Belarus. This is an actual task in terms of ensuring the information security of society.

Keywords: website «Belarus in the information space», information security, Belarusian-information resources, information society, web navigator.

УДК 02 (55)

Філімончук Леся Олександрівна,

головний бібліотекар,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

ОПРАЦЮВАННЯ ДОКУМЕНТІВ ВІДПОВІДНО ДО МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ БІБЛІОГРАФІЧНОГО ОПИСУ: ДОСВІД НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ ТА АРХІВУ ІСЛАМСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ ІРАН

Висвітлено, як національні правила каталогізації відображають національну специфіку країни з урахуванням міжнародного досвіду на прикладі діяльності Національної бібліотеки та архіву ІРІ (НБА ІРІ) у галузі

обробки документів відповідно до міжнародних стандартів бібліографічного опису.

Ключові слова: впровадження ISBD (M) – Міжнародного стандарту бібліографічного опису монографій для перської та арабської мов, Національна бібліотека та архів IPI (НБІ IPI), Бібліотека Конгресу (США).

Забезпечення безперешкодного доступу до інформації є однією з основних цілей кожного бібліотечного та інформаційного центру. Тому національні бібліотеки в усьому світі, крім Бібліотеки Конгресу, каталогізують колекції своїми державними мовами, незалежно від мови оригіналу. На початку 1980-х років перед Національною бібліотекою та архівом Ісламської республіки Іран (НБА IPI) постало питання каталогізації неперських документів перською мовою. У 1983 р. у НБА IPI був заснований Центр бібліотечних послуг (Тегеранський центр обробки книг). Його головне завдання полягало в каталогізації колекції ісламських досліджень НБА IPI на основі міжнародних бібліотечних стандартів. Фонди НБА IPI поділяються на два види за мовними ознаками: персько-арабські документи, каталогізація яких завжди проводилася перською мовою; документи іншими мовами.

Ідея каталогізації перською мовою спочатку була запропонована Національною бібліотекою (в 1977 р.) у формі проекту рекомендацій щодо створення Тегеранського центру обробки книг. Постала необхідність створення транслітераційної таблиці з різних мов на перську мову. Також було запропоновано, щоб каталогізація і некнижкових одиниць відбувалася перською. Згодом були рекомендовані такі розробки, як авторські Mark таблиці в Ірані, створення перських предметних рубрик, переклад англо-американського бібліографічного опису, а також упровадження ISBD (M) – міжнародного стандарту бібліографічного опису монографій для перської та арабської мов, розпочалася каталогізація перською мовою текстів латинського шрифту. Єдина проблема на початку цього проекту полягала у відсутності бібліотечних спеціалістів із навичками каталогізації та знаннями англійської, французької, російської та німецької мов. Однак робота з каталогізації французької колекції розпочалася у 1996 р., англійської та російської – у 1997 р., німецької – у 2000 р.

Між перською та латинською каталогізацією існують певні

відмінності. Невідповідність між каталогом фонду НБА ІРІ та фонду Бібліотеки Конгресу полягає не тільки в перекладі з однієї мови на іншу, але й у тому, що НБА ІРІ інтегрувала культурну та мовну ідентичність у систему класифікації Дьюї та систему класифікації Бібліотеки Конгресу. Незалежно від оригінального тексту, ця ініціатива поширюється на всі галузі знань, пов'язаних з Іраном (література, історія, географія, теологія, філософія, музика, мистецтво тощо). Тому поточна бібліографія Ірану / ісламських досліджень виграла від згаданих модифікацій, більш того, майже всі книги з цієї бібліографії містяться в колекції Бібліотеки Конгресу та в базах даних, а також в інших великих західних бібліотеках. Оскільки каталогізація Бібліотеки Конгресу має репутацію бездоганної точності, її записи часто використовуються в НБА ІРІ для порівняння, однак, кінцевий результат завжди має певні відмінності.

Специфічними особливостями є деякі приклади розбіжностей в описі документа за автором, назвою організації-видавця, предметною рубрикою. Запис імен, як правило, відрізняється від стилю Бібліотеки Конгресу. Наприклад, ви бачите Омар Хайям у базах даних / картковому каталозі Бібліотеки Конгресу, але в бібліографії НБА ІРІ ви бачите Хайям, Омар Ебн Ебрагім , 422–517 (ісламський календар).

У випадку, коли документ виданий установою або організацією, їхня назва перекладається перською без транслітерації. Так, Державний департамент США перекладається відповідно до того, як це є перською мовою, а саме Міністерство закордонних справ США, хоча назва оригінальною мовою завжди розміщена відразу за перекладом. Такі переклади здійснюються відповідно до опублікованого списку іноземних організацій, що зберігаються в НБА ІРІ.

У більшості випадків класифікація Бібліотеки Конгресу оригінальних творів іноземними мовами не містить ознак суб'єкта, як наприклад, поетичний твір, роман, оповідання тощо, або класифікує його за широким колом. Проте, переглянута перська версія вдосконалена задля полегшення пошуку за предметом шляхом створення конкретних предметних заголовків. Крім того, включено нові предметні рубрики до колекції, класифікованої за системою Бібліотеки Конгресу для видань іранських дослідників. Усі

тематичні рубрики перською мовою опубліковані НБА ІРІ у 2002 р. Того ж року колекція НБА ІРІ була повністю класифікована відповідно до Десяткової класифікації Дьюї та системи Бібліотеки Конгресу. До того ж фонди НБА ІРІ пройшли додаткову класифікацію для відповідності перським мовним та культурним вимогам.

Список використаної літератури

1. Fattahi F. Information organization in Iranian libraries and information centres: trends and developments. Iranian journal of information science and technology [Electronic resource] / F. Fattahi. – Vol. 5. – № 1. – P. 29–40, 2007. – Mode of access: <http://iskoiran.org/ir/wp-content/uploads/2017/07/information-organization-in-iran.pdf>. – Title from the screen.
2. Bell B. L. An examination of national bibliographies and their adherence to ICNBS standards and recommendations. 2001. Final report to the IFLA Standing Committee on Bibliography [Electronic resource] / B. L. Bell, A. M. Hasund Landballe. – Mode of access: <http://www.ifla.org/VII/s12/pubs/sbrep.pdf>. – Title from the screen.

References

1. Fattahi, Ferdowsi. (2007). Information organization in Iranian libraries and information centers: trends and developments. Iranian journal of information science and technology, Vol. 5, no. 1, 29-40, Retrieved from: <http://iskoiran.org/ir/wp-content/uploads/2017/07/information-organization-in-iran.pdf>. [In English].
2. Bell, Barbara L. & Hasund Langballe, Anne M. (2001). An examination of national bibliographies and their adherence to ICNBS standards and recommendations. Final report to the IFLA Standing Committee on Bibliography. Retrieved from: www.ifla.org/VII/s12/pubs/sbrep.pdf. [In English].

UDC 02 (55)

Filimonchuk Lesia,

Senior Librarian,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

PROCESSING OF DOCUMENTS IN ACCORDANCE WITH THE INTERNATIONAL STANDARDS OF BIBLIOGRAPHIC DESCRIPTION: EXPERIENCE OF THE NATIONAL LIBRARY AND ARCHIVES OF THE ISLAMIC REPUBLIC OF IRAN

The article describes how national cataloging rules reflect the national specificity of the country taking into account international experience on the example of the activities of the National Library and Archives of IRI (NL IRI) in the field of processing of documents in accordance with international standards of bibliographic description.

Keywords: introduction of ISBD (M) – International Standard for Bibliographic Description of Monographs for Persian and Arabic, National Library and Archives of IRI (NL IRI), Library of Congress (USA).

УДК 025.354-048.75]:001(477)

Шекера Павло Іванович,

завідувач відділу,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

РЕТРОСПЕКТИВНА КОНВЕРСІЯ РЕСУРСУ БІБЛОТЕЧНОГО КАТАЛОГУ ЯК ЗАСІБ ВВЕДЕННЯ У НАУКОВИЙ ОБІГ ПЕРСОНАЛЬНОГО ДОРОБКУ ВЧЕНИХ УКРАЇНИ

Розглянуто напрями ретроспективної роботи в цілому і зокрема в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського. Вказано шляхи вирішення питань рекаталогізації та ретроспекції на прикладі видатних учених України – засновників Академії наук та Бібліотеки.

Ключові слова: ретроспекція, карткові каталоги, інформаційний ресурс, бібліографічний опис. індексація, електронний каталог.

Інформаційні масиви, які з кожним роком збільшуються, змушують шукати більш сучасні підходи для вирішення питання пошуку та зберігання інформації. Мова йде, насамперед, про безпосереднього хранителя – бібліотеку та її каталоги. Одним з таких підходів є ретроспективна робота вже існуючого ресурсу, який не відображений у цифрових носіях та інтернеті.

Сучасна бібліотека не може бути представлена без електронних ресурсів, електронного каталогу, онлайн-доступу тощо. Постає питання, як доповнити сучасне до того, що надбано, каталогізовано і збережено до електронної ери. Відповідь знайдено уже понад чотири десятиліття і поступово впроваджується кожною

країною в життя. Вона отримала назву «ретроспективна каталогізація» наявного фонду та традиційних каталогів.

Варто нагадати, що процес ретроспекції, або ж ретроспективної конверсії традиційних карткових каталогів – це переопрацювання карткових каталогів у машиночитану форму з метою створення чи поповнення вже існуючих електронних масивів. Ретроспектива (лат. *retrospectare* – погляд назад) – погляд у минуле, огляд подій, які пройшли. До ретроспективної частини відносяться ті видання та джерела, які надійшли в бібліотеку до того, як почали вводитися в електронний каталог бібліографічні записи про нові надходження.

Закордонний досвід ретроспективної роботи дає підстави зробити висновки, що одночасно весь масив карткових каталогів перевести в машиночитану форму зробити неможливо. Ця можливість є лише у публічних, вишівських та невеликих бібліотеках, фонд яких нараховує до 300–500 тис. од. зб. Книгозбірні, з фондом понад зазначеної кількості, зокрема Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського з інформаційним ресурсом понад 15 млн, необхідно знаходити свої шляхи і способи прискорення цього процесу.

Світова практика, зокрема Бібліотеки Конгресу США, європейської когорти з великими масивами літератури варто виокремити декілька дійових способів вирішення цих актуальних питань, як от:

- 1) сканування існуючого ресурсу традиційних карткових каталогів;
- 2) введення інформації в ЕК з каталогізаційної картки і переведення в машиночитану форму;
- 3) повторний більш детальний бібліографічний опис кожного джерела за сучасними правилами каталогізації, тобто шляхом *de-visu*;
- 4) запозичення з інших електронних каталогів бібліотек світу повних бібліотечних записів, корегуючи лише певні поля.

Зупинимося на деяких із названих напрямів, які можуть слугувати основою і бути домінуючими в процесі ретроспективної каталогізації традиційних карткових каталогів.

Відсканований традиційний картковий каталог Генерального

алфавітного каталогу НБУВ, або ж імідж-каталог, існує і функціонує понад 13 років. Недосконалість і обмеження функцій як каталогу в цілому, певно, помічав не один користувач. Назвати повноцінним доповненням Електронного каталогу бібліотеки його не можна, враховуючи об'єктивні причини. Головною з них є невідповідність вимогам читача у плані пошуку і оперативності. Досить влучна назва цьому, як збереження традиційного алфавітного каталогу у вигляді відсканованих знімків.

Питання механічного перепису інформації з каталожної картки в комп'ютер розглядалось в Бібліотеці неодноразово. Цьому спонукало і недосконалість сканованого імідж-каталогу і підсилення функціональних можливостей ретро ресурсу Бібліотеки. Електронний каталог НБУВ ведеться з 1996 р. Всі записи, які були створені до сьогодні, підпадають у розряд ретроспекції. Якщо піти шляхом прискореного опрацювання вищезазначеного ресурсу, то проблем виникати не буде. Для цих процесів достатньо задіяти і некаталогізаторів (співробітники інших підрозділів, студенти-практиканти, люди, які знаходяться на законному відпочинку). У цьому випадку постає питання логічне – доцільність такої роботи, коли запис буде зроблено на автоматі в скороченому вигляді, обмежений у розширених функціях, з непроставленими індексами УДК та за Рубрикатором НБУВ. Така інформація попадає в ЕК. Користувач автоматично нею скористається і знайде масу помилок чи недоліків, або ж не знайде необхідне з цього джерела. Бо книга описана і знаходиться у фондах ще з 30-х років ХХ ст. Бібліографічний опис був зроблений згідно відповідних правил того часу, індекс пошуковий і предметний також проставлений не за сучасними таблицями УДК та ББК тощо. Тобто, є два варіанти розв'язання цієї проблеми, і ми поступово переходимо до наступного питання щодо шляхів вирішення ретроспекції у великих книгозбірнях.

Книга, як джерело для подальшої каталогізаційної роботи, є основою для каталогізатора чи систематизатора, який, отримуючи інформаційний масив у вигляді карти, нот, DVD, MP3, дисертації, плаката, відео тощо, має зробити бібліографічний опис. Або ж проставити відповідний індекс Рубрикатора НБУВ чи УДК. Що, власне і здійснюється. Лише після такого повноцінного опрацю-

вання можна стверджувати, що це джерело поповнило ЕК. Якщо опис здійснюється за картковим записом, вірогідність заповнити необхідні обов'язкові поля зменшується. І, відповідно, зменшується шанс оперативного пошуку в електронному каталозі. Доповнити і змінити будь-який знак чи літеру неможливо без оригіналу. Тобто, ми повертаємося до попереднього.

Як доповнення до тези про опис із каталожної картки варто зазначити, що для повноцінного проставлення індексу УДК та за Рубрикатором НБУВ і за назвою чи двома словами інколи неможливо з каталожної картки. Ось чому систематизатори відділу комплексного опрацювання документів НБУВ ретельно вивчають будь-яке джерело, яке надходить до Відділу.

Відсутність кадрів, недостатнє фінансування та недосконалість комп'ютерної техніки змусило прийняти рішення щодо роботи в ретроспективному плані в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського за такими напрямками:

- 1) відбір за традиційними каталогами осіб, які потребують бібліографічного опрацювання;
- 2) отримання книг для опрацювання de-vizu;
- 3) повний бібліографічний опис кожної без винятку, ретроспективної літератури, сюди враховано і проставлення нових індексів, анулювання старих, існуючих;
- 4) сканування титульної сторінки кожного джерела для наповнення ретроспективної бази ЕК НБУВ;
- 5) одночасна звірка з фондом з відповідними діями щодо уточнення в разі відсутності даного інформаційного джерела;
- 6) внесення змін в описі на каталожній картці в разі потреби, або ж вилучення картки з каталогу при відсутності книги;
- 7) наповнення авторитетної бази на персоналії ЕК НБУВ.

Пілотний проект «Вчені України – засновники Академії наук та Бібліотеки» набув свого розвитку і вдало продовжує функціонувати, як електронна база про українських учених, зокрема до 100-річчя Академії наук України та Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. За основу взято корифеїв української науки, засновників НБУВ, академіків і визначних діячів, які долучилися до становлення найбільшої книгозбірні України.

До них ввійшли В. І. Вернадський, Д. І. Багалій, М. Ф. Каценко, Ф. В. Тарановський, М. І. Петров, С. П. Тимошенко, А. Ю. Кримський та багато інших. Фізично масив праць цих та інших видатних постатей не відображений повноцінно в електронному каталозі НБУВ. При повторному бібліографічному опрацюванні виявлено цілу низку нових інформаційних новинок як для користувачів так і дослідників життя і діяльності цих осіб.

Наразі внесено понад 300 бібліографічних записів на вчених України, які діяли в часи створення Академії наук та Української книгозбірні, праці яких зберігаються у фондах Бібліотеки. Одночасно йде опрацювання творчих здобутків цих науковців і мовами світу, якщо такі зустрічаються. Розмаїття каталогів НБУВ може надати широкий спектр для підбору бібліографічних даних.

Традиційні карткові каталоги НБУВ, а їх – понад півтора десятка, не поповнюються з 2017 р. Нині вся інформація одразу йде до електронної бази даних. Тому, проводячи роботу з ретроспективним опрацюванням літератури, співробітники відділу комплексного опрацювання документів НБУВ у співпраці з Інститутом інформаційних технологій виконують одночасно декілька функцій, про які зазначалося вище. Основною і домінуючою складовою цієї роботи є ретроконверсія карткового каталогу та ретроспекція наявного фонду.

Користувач, знайшовши відповідну інформацію будь-якого характеру в імідж-каталозі Бібліотеки, автоматично отримує повний бібліографічний опис потрібного джерела. Або, навпаки, бо наразі цей запис є в пошуковій базі ЕК. Щодо предметних рубрик пошуку за цією схемою, картина осучаснена і не потребує коментарів. Онлайн доступ до джерел здійснюється в аналогічному режимі: як до нових надходжень, так і до книг, які вже мають історичне значення про творців епохи того часу.

Щодо останнього пункту першочергових завдань із ретроспективної каталогізації, а саме – запозичення інформації з інших електронних каталогів бібліотек України та світу, на сьогодні невизначено. Передумовою є корпоративна каталогізація, уніфікація форматів тощо. Тому прийнято рішення не залучати до бібліографічного опрацювання ретроспективної літератури інші джерела інформації.

Каталогізаційна картка на сьогодні є лише картинкою і носієм інформації для користувача, який безпосередньо працює з нею в каталозі. Розширення функцій цієї картки та інформаційне забезпечення про джерело, яке вказано в даному бібліографічному описі, може бути досягнуто лише завдяки ретроспективній роботі. Варіантів і способів досягнення результатів, як відомо, є декілька, але вони можуть принести користь не лише електронному каталогу будь-якої бібліотеки, але й збагатять інформаційне наповнення світового е-простору.

UDC 025.354-048.75]:001(477)

Shekera Pavlo,

Head of Department,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

**RETROSPECTIVE CONVERSION OF A LIBRARY
CATALOG RESOURCE AS A MEANS OF INTRODUCING
THE PERSONAL ACHIEVEMENTS
OF UKRAINIAN SCIENTISTS**

The variants of retrospective work in general and in particular in the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine are considered. The ways of solving the issues of recatalysis and retrospection on the example of prominent scientists of Ukraine – founders of the Academy of Sciences and the Library are indicated.

Keywords: retrospection, card catalogs, information resource, bibliographic description, indexing, online catalog.

УДК 027.54(477-25)НБУВ:025.2“2016/2019”

Шульга Ірина Олександрівна,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

**КРАЩІ НАУКОВІ ВИДАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ
БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО –
ПЕРЕМОЖЦІ ТА ЛАУРЕАТИ
КНИЖКОВИХ КОНКУРСІВ (2016–2019)**

Представлено інформацію щодо видань фахівців Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, які стали переможцями та нагороджені відзнаками на книжкових конкурсах.

Ключові слова: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, видавнича діяльність, наукові видання, формування бібліотечного фонду.

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (НБУВ) надає особливого значення питанням ефективного формування інформаційного потоку наукових видань, оскільки є провідним науково-інформаційним державним закладом, має статус науково-дослідного інституту у складі Відділення історії, філософії та права НАН України, забезпечує найрізноманітніші потреби користувачів, що сприяє розвитку національного науково-інформаційного простору. Відповідно до своїх завдань і функцій, забезпечує максимально повне формування, зберігання та загальнодоступність документально-інформаційних ресурсів з усіх галузей знань.

Сьогодні НБУВ за обсягами і історико-культурною цінністю своїх фондів є бібліотекою світового значення, фонди якої налічують понад 15,8 млн книг, рукописів, періодики, образотворчих матеріалів, нотних видань тощо.

НБУВ має багаторічний досвід науково-видавничої діяльності. За період 2015–2018 рр. установою було надруковано 129 найменувань наукових видань. Основу документного потоку видань НБУВ становлять колективні та індивідуальні монографії, на-

укові каталоги, путівники, довідники, в яких висвітлені дослідження історико-культурних фондів, а також актуальні проблеми розвитку національних інформаційних ресурсів, бібліотекознавства, книгознавства і соціальних комунікацій, біографістики та бібліографознавства, бібліометрії та наукометрії. Вагоме місце займають праці, присвячені історії НАН України та Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, видатним ученим, діячам науки, освіти і культури, а також фахові збірники наукових праць НБУВ.

Видання співробітників НБУВ – фахівців наукових підрозділів, неодноразово були відзначені дипломами та нагородами у різних конкурсах. Так, у 2016 р. Національна академія наук України започаткувала Конкурс на краще книжкове видання НАН України з метою підтримки творчої активності учених, популяризації наукових здобутків, зростання престижу наукової видавничої продукції та підвищення культури наукового книговидання (Постанова Президії НАН України від 30.12.2015 № 320). Ініціювала цей конкурс Науково-видавнича рада НАН України.

Представлені на Конкурс видання розподіляються у трьох наукових напрямках (фізико-математичні, хіміко-біологічні науки та суспільно-гуманітарні науки), у межах чотирьох номінацій для видань монографічних, довідкових, навчальних і науково-популярних. Кожне видання, яке презентується на вищезгаданий конкурс, оцінюється як комплекс ознак якості наукового змісту і його оформлення, за кожен книгу присуджується свідоцтво науковій установі, де було створено рукопис, і диплом видавцеві, який надрукував книгу. Детальну інформацію щодо Конкурсу на краще книжкове видання НАН України надано у публікаціях Ю. В. Діденко та А. І. Радченко.

Подані до участі у цьому Конкурсі наукові видання Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського одержали за суспільно-гуманітарним напрямом такі відзнаки: у 2016 р. – диплом переможця у номінації «Монографічні видання» за монографію директора Інституту книгознавства НБУВ Г. І. Ковальчук «*Український науковий інститут книгознавства (1922–1936)*» (ВД «*Академперіодика*», 2015), в якій висвітлено сторінки історії та наукової діяльності Українського наукового інституту книгознав-

ства, а також проаналізовано причини занепаду книгознавчих досліджень в Україні і аналіз здобутків УНІК; диплом переможця у номінації «Довідкові видання» за науковий каталог, підготовлений фахівцями відділу образотворчих мистецтв Інституту книгознавства НБУВ Д. Д. Фоменко, І. І. Цинковською та Г. М. Юхимцем «Мідні гравірувальні дошки українських друкарень XVII–XIX ст. у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» (ВД «Академперіодика», 2014), у якому описано колекцію мідних гравірувальних дощок із 288 одиниць зберігання, які є рідкісними і цінними пам'ятками української культури та мистецтва і представляють широкий спектр видів і жанрів мистецтва гравюри в Україні.

Серед суспільно-гуманітарних довідкових видань у 2018 р. на Конкурсі перемогу здобула ґрунтовна праця фахівців відділу національної бібліографії НБУВ Л. В. Беляєвої та І. Д. Войченко «Кобзар» Т. Г. Шевченка у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: книгознавче та бібліографічне дослідження» (НБУВ, 2015), яка була присвячена 200-річчю від дня народження Т. Шевченка та 175-річчю виходу друком першого видання «Кобзар».

На конкурсі «Краще книжкове видання НАН України», який відбувся у 2019 р., було представлено 28 робіт від академічних установ. Диплом лауреата у номінації «Довідкові видання» здобув каталог співробітниці відділу образотворчих мистецтв Інституту книгознавства НБУВ Л. М. Гутник «Український кіноплакат 1947–1994 років з фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» (ВД «Академперіодика», 2018). Книга видана на світовому рівні як за змістом, за поліграфією, ілюстративністю, так і за рівнем дослідницької роботи, оскільки це унікальне джерело з історії образотворчого та кіномистецтва України у якому вміщено значний документальний пласт українського друкованого кіноплаката (3442 назви), більшість з яких репродукуються вперше.

У 2018 р. Інститутом біографічних досліджень НБУВ з нагоди 100-літнього ювілею Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського було започатковано щорічний Всеукраїнський бібліотечний «Біографічний рейтинг» з метою виявлення

та популяризації доробку в галузі біографістики та біографіки вчених, краєзнавців і бібліологів України. Кращі видання першого «Біографічного рейтингу» назвали з числа книг, які були опубліковані в 2017 р. і увійшли до Топ-10 у чотирьох номінаціях: «Життєпис», «Колективна біографія», «Джерела біографії» та «Біобібліографічний покажчик». Відбір видань-переможців Рейтингу було здійснено 25 авторитетними експертами із числа провідних дослідників-біографістів України. У номінації «Джерела біографії» дипломом I ступеня було відзначено авторський колектив видання «Особові архівні фонди вчених НАН України в Інституті архівознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» (НБУВ, 2017), у якому репрезентовано дані про кількісний і видовий склад комплексу документів особових архівних фондів видатних учених Національної академії наук України, що зберігаються в Інституті архівознавства НБУВ і містять інформацію про життя та діяльність визначних осіб української науки, діяльність НАН України від початку її заснування до сьогодення; дипломом II ступеня нагороджено співробітників відділу стародруків та рідкісних видань Інституту книгознавства НБУВ Л. М. Дениско та Ю. К. Рудакову за каталог «Книжкові знаки на книгах із колекції рідкісних видань Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» (НБУВ, 2017), у якому вперше було представлено зображення та описи екслібрисів різних видів, що засвідчують власність приватних осіб або різних приватних і державних установ на книги, які нині входять до названої колекції.

Нагородження переможців Всеукраїнського бібліотечного «Біографічного рейтингу 2018» відбулося в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського (червень, 2019 р.) у 7-ми номінаціях: «Життєпис», «Колективний портрет», «Довідкові біографічні видання», «Джерела біографії (автобіографія, мемуари, листування)», «Персональний покажчик», «Збірник біобібліографічних матеріалів», «Дослідження з теорії та методики біографістики». На «Рейтинг 2018» було подано 238 видань із 33 міст України. У складі експертної ради Рейтингу – 34 фахівці, які представили 10 наукових центрів України. В подальшому підбиття підсумків Рейтингу буде приурочуватися до Дня біографів (Biographers Day) і відбуватиметься щорічно 16 травня.

Перше місце у номінації «Довідкові біографічні видання» здобув словник співробітнці відділу фондів рукописної спадщини Інституту рукопису НБУВ Л. В. Гарбар «Історія української бібліотечної справи в іменах (кінець XIX ст. – 1941 р.) : матеріали до біобібліографічного словника» (НБУВ, 2017). У цьому виданні репрезентовано біографічні довідки співробітників просвітянських, університетських, наукових, публічних, сільських та дитячих бібліотек – як знаних бібліотекознавців – розробників теорії, історії, методики та організації бібліотечної справи, так і пересічних, імена яких вдалося встановити за архівними джерелами та за згадками в опублікованих документах, а також відомості про українців – діячів бібліотечної, книжкової та видавничої справи інших держав, які зробили вагомий внесок у розвиток української національної книжкової культури та бібліотечної справи.

Видання фахівців і науковців Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, які неодноразово були переможцями та нагороджені відзнаками на книжкових конкурсах, використовуються для забезпечення власних фондів, бібліотек наукових установ НАН України, партнерів НБУВ із документообміну, а також представляють цінне джерело у забезпеченні інформаційних, освітніх та культурних потреб користувачів бібліотеки.

UDC 027.54(477-25)VNLU:025.2“2016/2019”

Shulga Iryna,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

THE BEST SCIENTIFIC PUBLICATIONS OF THE V. I. VERNADSKYI NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE – WINNERS AND LAUREATES OF BOOK COMPETITIONS (2016–2019)

Information was given about the publications of specialists of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine, who became winners and awarded with honors at book competitions.

Keywords: V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine, publishing, scientific publications, formation of library collection.

УДК 006.032 ISO:02

Яковенко Олена Григорівна,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

СУЧАСНА ДІЯЛЬНІСТЬ МІЖНАРОДНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ЗІ СТАНДАРТИЗАЦІЇ (ISO) В КОНТЕКСТІ БІБЛІОТЕЧНОЇ СПРАВИ

Проаналізовано основні напрями та результати діяльності Міжнародної організації зі стандартизації (ISO). Розглянуто цілі, завдання, структуру організації. Акцентовано увагу на діяльності технічного комітету ISO / TC 46, який здійснює стандартизацію в бібліотечній, інформаційній та суміжних галузях.

Ключові слова: Міжнародна організація зі стандартизації, ISO; технічний комітет; стандартизація; міжнародний стандарт; міжнародне співробітництво; бібліотечна справа.

Система стандартизації зумовлена необхідністю встановлювати вимоги, специфікації, керівні принципи або характеристики, відповідно до яких виробляються, взаємно визнаються, використовуються продукти й послуги, а також усуваються технічні бар'єри при входженні в світове співтовариство. Саме тому стандартизація швидко розвивається і стає чинником, який сприяє інноваціям і технічному прогресу в суспільстві.

Найбільшим у світі розробником стандартів є Міжнародна організація зі стандартизації (International Organization for Standardization, ISO; <https://www.iso.org>) – некомерційна, недержавна організація, членами якої є представники національних органів зі стандартизації зі 164 країн світу, серед яких – Україна, котру представляє державне підприємство «Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості» (ДП «УкрНДНЦ»; uas.org.ua).

За період свого існування ISO (заснована в 1947 р.) крім стандартів, розробляла технічних специфікацій ISO/TS, технічних зві-

тів ISO/TR, загальнодоступних специфікацій SO/PAS, угод міжнародного семінару IWA, керівництв ISO.

Згідно зі Статуту, визначальними завданнями ISO є: сприяння розвитку стандартизації і суміжних видів діяльності у світі з метою забезпечення міжнародного обміну товарами і послугами; розвиток співробітництва в інтелектуальній, науково-технічній і економічній галузях; підвищення обізнаності громадськості про стандарти і стандартизацію.

При розробці стандартів ISO тісно співпрацює з Міжнародною електротехнічною комісією (IEC) та Міжнародним союзом електров'язку (ITU). У 2001 р. ISO, IEC, ITU створили Всесвітній союз зі стандартизації (BCC) із метою зміцнення системи стандартів цих трьох організацій. Загалом, ISO співпрацює з більш ніж 700 міжнародними, зокрема Міжнародною федерацією бібліотечних асоціацій та установ (IFLA), регіональними, національними організаціями, які беруть участь у процесі розробки стандартів, а також обмінюються досвідом і кращими практиками.

Загальне стратегічне управління організацією здійснює вищий орган – Генеральна асамблея, яка проводиться раз на рік. У цьому засіданні беруть участь члени організації та вищі посадові особи. Вирішенням більшості питань, пов'язаних із управлінням, займається Рада ISO, до складу якої входять 20 представників із країн – членів організації. При Раді існує низка органів, які забезпечують керівництво й управління з конкретних питань. Нині організацію очолює *Президент* ISO Джон Уолтер (John Walter). Щоденну діяльність, спрямовану на реалізацію стратегічних цілей, здійснює Центральний секретаріат ISO, в якому під керівництвом Генерального секретаря працює 135 осіб (Женева, Швейцарія).

Технічне керівниче бюро відповідає за загальне керівництво структурою із 324 ТК, кожний з яких формує підкомітети та / або робочі групи, а також за роботу будь-яких стратегічних консультативних органів, створених задля вирішення технічних питань. До роботи в цих органах залучаються зацікавлені в роз-

робленні стандартів незалежні експерти з відповідних галузей.

Членство в ISO можливе в трьох категоріях, які розрізняються рівнем доступу до електронних ресурсів організації та ступінню впливу на систему ISO. Повноправні члени (або комітети – члени) уповноважені впливати на розробку стандартів і стратегію ISO; беруть участь у засіданнях і голосуванні; мають право продажу й прийняття міжнародних стандартів ISO на національному рівні. Члени – кореспонденти спостерігають за розробкою стандартів і стратегією ISO шляхом перегляду результатів голосування; беруть участь у міжнародних засіданнях як спостерігачі; мають право продажу й прийняття міжнародних стандартів ISO на національному рівні. Члени – абоненти отримують актуальну інформацію про роботи, які проводяться в ISO, але не мають права брати участь у її діяльності, продавати й приймати міжнародні стандарти на національному рівні.

Члени ISO сплачують внески, які покривають експлуатаційні витрати Центрального секретаріату. Внесок надходить від кожного члену організації і розраховується з урахуванням валового національного доходу країни та відомостей про зовнішньоторговельні обороти. Іншим джерелом доходу Центрального секретаріату є продаж стандартів.

Стандартизація бібліотечно-інформаційної галузі; видавничої справи; архівів; управління документами; музейної документації, послуг індексації та абстрагування; інформатики – це сфера діяльності ISO/TC 46 «Information and documentation», створеного в 1947 р. За період свого існування цей TC опублікував 122 стандарти, наразі 23 знаходяться в розробці. Стандартизацію безпосередньо бібліотечно-інформаційної галузі здійснюють підкомітети ISO/TC 46/SC 4 «Technical interoperability» («Технічна сумісність») та ISO/TC 46/SC 8 «Quality – Statistics and performance evaluation» («Якість – статистика та оцінка ефективності»). Зокрема, у березні 2019 р. ISO/TC 46/SC 8 опублікував стандарт ISO 21248:2019 «Quality assessment for national libraries» («Оцінка якості національних бібліотек»). Новий стандарт визначає якість бібліотечно-інформаційних послуг, допомагає з'ясувати конкрет-

ні показники ефективності та методи оцінки впливу національних бібліотек на суспільство.<https://www.iso.org/ru/news/ref2383.html>

Нині до складу ISO/TC 46 входить 40 повноправних членів і 33 спостерігача. Головою ТС до 2022 р. обрано Гаель Бегет (Gaëlle Béquet). Функції секретаріату ISO/TC 46 покладено на Французьку асоціацію стандартів (Association française de normalization, AFNOR; <https://www.afnor.org>). AFNOR, заснована в 1926 р., є об'єднанням, яке утворене з майже 2500 компаній – членів. AFNOR тісно співпрацює з 25 бюро стандартів, іншими професійними організаціями.

В Україні питаннями стандартизації у бібліотечно-інформаційній галузі опікується ТК 144 «Інформація і документація», який має статус спостерігача ISO/TC 46, що дозволяє вітчизняним фахівцям розвивати свій професіоналізм та обмінюватися ідеями й досвідом із представниками зарубіжних країн.

UDC 006.032 ISO:02

Yakovenko Olena,

Candidate of Historical Sciences, Senior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

MODERN ACTIVITY OF THE INTERNATIONAL ORGANIZATION FOR STANDARDIZATION (ISO) IN THE CONTEXT OF THE LIBRARIANSHIP

The main directions and results of the work of the International Organization for Standardization (ISO) have been studied. The goals, tasks, structure of the organization are considered. The focus is on the activities of the Technical Committee ISO / TC 46, which implements standardization in the library and information industries and related ones.

Keywords: International Organization for Standardization, ISO; technical committee; standardization, international standard; international cooperation, librarianship.

АТРИБУЦІЯ Й ОПИС КНИЖКОВИХ ТА ІНШИХ ДОКУМЕНТНИХ ПАМ'ЯТОК ЯК СКЛАДОВА НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

УДК 002(477)

Антонюк Тетяна Дмитрівна,

доктор історичних наук, доцент, завідувач відділу,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

АТРИБУЦІЯ ЗАМАСКОВАНИХ ВИДАНЬ УКРАЇНСЬКОГО ЗАРУБІЖЖЯ

Встановлено роки і місце видання, окремих авторів та видавництво книжок-обманок діаспори як важливого інформаційного ресурсу діячів українського зарубіжжя, які готували видання для пробудження національної свідомості громадян материкової України та відродження її незалежності.

Ключові слова: фонд відділу зарубіжної україніки Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, атрибуція, замасковані видання, українська діаспора.

Визначення достовірності книжкових видань, вихідні дані яких подані свідомо неправдиво, або не подані взагалі, є важливою проблемою книгознавства. Сучасні книгознавці працюють над розкриттям таємниць таких книжок, наполегливо розшукують причини появи подібних видань, роки їх виготовлення, авторів, видавництва, місця видання тощо. У фонді відділу зарубіжної україніки Інституту книгознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (ВЗУ ІК НБУВ) зберігається невелика кількість таких особливих видань, що з'явилися у ХХ ст. за межами України і відіграли надзвичайно важливу роль у пробудженні національної свідомості українства та відродженні держави Україна. Ці видання (брошури й книжки) були таємно різними способами переслані до материкової України у 60–80-х роках минулого століття для поширення серед українських громадян, щоб пробудити у них інтерес до національного питання і спонукати критично мислити щодо радянської дійсності. Брошури й книжки

мають переважно малий формат та одну характерну особливість – вони закамують під звичні для радянських видань книжки (колір палітурки, назва, видавництво, автор). Проте зміст їх відкриває заборонену тогочасною владою інформацію про Україну, її боротьбу за національну ідею, пробуджує і просвітлює читача, вселяє надію на перемогу.

Ці видання мають у науці різні означення: видавничі фальсифікати, замасковані видання, книжки-обманки, позацензурна, захальвна, заборонена, підпільна, антирадянська (антиросійська), самвидавівська, підривна література. Упродовж багатьох десятиліть ХХ ст. багатоаспектна видавнича продукція діаспори трактувалася в радянській Україні як ворожа, буржуазно-націоналістична, її не допускали до читача, зберігали в спецфонді як ворожу інтересам трудящих мас. У нових умовах цю літературу почали вивчати і означили її як таку, що відіграла велику роль у розвалі СРСР і постанні незалежних держав. Ці видання відкривали правдиву історію України, розкривали зміст національно-визвольної боротьби українців, критично аналізували життя українців в умовах панування комуністичної влади. Тому в наш час ця література відома ще й під назвою «бронебійна» [1, с. 261–262].

Видання книжок-обманок – це один із надійних способів непомітно передати важливу інформацію. Зовні такі книжки виглядають як звичайні, звичні вже за самою обкладинкою та назвою книги. В такий спосіб видавці вкладали в усталену форму інший зміст, присипали пильність митників, працівників радянських спецслужб, людей фанатично відданих радянській владі. У фонді ВЗУ зберігається кілька десятків таких книжок-обманок. Зокрема, такі: Білоусов Р. О. Вирішальний етап економічного змагання соціалізму з капіталізмом. – Київ : Друкарня «Радянська Україна», 1980. – 32 с.; Ковпак С. А. Від Путивля до Карпат / С. А. Ковпак. – Київ : Видавництво політичної літератури України, 1979. – 336 с.; Кравчук Петро. З рідним народом. – Київ : Товариство «Україна», 1979. – 32 с.; Матеріали ХХV з'їзду Комуністичної партії України. – Київ : Видавництво політичної літератури України, 1976. – 80 с.; Прокоп М. 60-річчя СРСР / Мирослав Прокоп. – Київ: Радянський письменник, 1982. – 20 с.; Римаренко Ю. І. Український буржуазний націоналізм – ворог інтернаціонального єднання трудящих / Академія Наук

Української РСР / Інститут філософії. – Київ : Видавництво «Наукова Думка», 1970. – 160 с.; Україна: сучасне і майбутнє: Збірник статей. – Б/м, Видання Української головної визвольної ради, 1959. – 112 с.; Український робітничий клас в боротьбі за мир. – Київ : Видавництво «Український робітник», 1981. – 21 с. та інші.

Для нас важливо атрибутувати ці видання, тобто достовірно становити, де насправді ці видання виходили в світ, в яких роках, у яких видавництвах, хто був автором конкретних книг і брошур?

Оскільки палітурка і титул цих книжок, як за кольоровою гамою, так і за назвою заголовка, підзаголовка оформлені за зразками радянських видань, то зразу їх істинне призначення розпізнати важко. Читачеві потрібно познайомитися з текстом всієї книжки, щоб зрозуміти задум видавців, який передбачав перехитрити радянську цензуру і доставити друковану продукцію користувачам, які переважно були зовсім не знайомі з висвітленими в ній проблемами, або знали ці проблеми у викривленому радянською ідеологією тлумаченні.

Зв'язки з діаспорними центрами та можливість науковців працювати в архівах, дали змогу розкрити таємниці цих видань. З'ясовано, що в основі видавничих фальсифікатів – тексти відомих авторів, що несуть в собі конкретну інформацію про боротьбу українства, яка не залишить байдужими читачів, відданих своїй мові, культурі, землі, а навпаки, пробудить в них віру в торжество справедливості, спонукатиме до відстоювання своєї ідентичності та державності.

З'ясовано, що творцями цих видань були українські патріоти у Лондоні прямо чи опосередковано пов'язані з друкарською справою. Вони готували до друку та засиляли в Україну значну кількість різної за формою та тематикою літературу. Пік цієї діяльності припадає на 60–80-ті роки ХХ ст. Кошти на цю видавничу продукцію надавала українська діаспора. Засилання цієї продукції через «залізну радянську завісу» цього небезпечного вантажу здійснювалося різними каналами. Знаходилися добровольці, які виконували роль кур'єрів, ризикуючи свободою і життям.

Коли радянська влада остаточно перемогла опір Організації українських націоналістів – Української повстанської армії (ОУН–УПА) на українських землях (1954 р.), члени національ-

но-визвольного руху, опинившись в еміграції, уже до початку 1960-х рр. розгорнули боротьбу з радянським режимом. Методи їх боротьби були мирні. Після 15 жовтня 1959 р. центр видання підривної літератури переміщається з Мюнхена до Великої Британії. Тут здійснювалося збирання, зберігання і перевидання численних документів і матеріалів, пов'язаних з С. А. Бандерою і національно-визвольним рухом. У місті Ноттінгемі, в Англії утворився своєрідний музей-архів збереження особистих речей, меблів та численних документів з мюнхенського помешкання С. А. Бандери. Урочисте відкриття цього своєрідного музею-архіву відбулося 20 жовтня 1962 року. У 1978 році всі матеріали були перевезені до Лондона, де при домі Української Видавничої Спільки було добудоване спеціальне приміщення. Українська Видавнича Спілька як націоналістичне видавництво спрямоване на читача в радянській Україні, розпочала перевидавати і поширювати агітаційні листівки, плакати, брошури, газети та журнали, рідше – книги. Авторами цих матеріалів були талановиті публіцисти, поети українського підпілля П. Волянський (Полтава), Д. Маївський (Дума), О. Дяків (Горновий), В. Василенко (Волох), графіки світового рівня Н. Хасевич, М. Черешньовський.

Підпільні видання, які готувалися у Лондоні, тиражувалися у Мюнхені, в кооперативній друкарні «Цицero». Так у 1951 р. було виготовлено першу партію назв передруків підпільних крайових видань. Цю продукцію відкривала брошура «Хто такі бандерівці та за що вони борються», автором якої був Петро Полтава (Петро Миколайович Федун – псевдо Полтава, Волянський, Север, Зенон, П. Савчук) – головний ідеолог («політвиховник») українського збройного підпілля ОУН–УПА 40–50-х років ХХ ст. – пропагандист, публіцист, автор та редактор багатьох повстанських публікацій. Автор праць: «Елементи революційності українського націоналізму», «Концепція Самостійної України і основна тенденція ідейно-політичного розвитку сучасного світу», «За тип організованої демократії в майбутній незалежній українській державі», «Хто є справжній націоналіст-революціонер», оповідання «Прапор Фінляндії» [1, с. 268–270].

У 1955 р. закордонні частини ОУН започаткували «Бібліотеку українського підпільника». Світ побачило 16 випусків. Обсяг

кожного тому в середньому становить приблизно 350 сторінок. Публікації «Бібліотеки українського підпільника» подають оригінали офіційних документів, що здійснював сам провід ОУН. Ці випуски дають повну і правдиву картину того, що, де, коли і як творилося від імені цієї організації.

Книжки-обманки за цілком лояльними палітурками і видавництвами, а часом і авторами вміщують офіційні матеріали чергових великих зборів ОУН, програму дій у галузі ідеології, стратегії і тактики на період «до завоювання і зміцнення Української соборної самостійної держави», висвітлюють реалії життя в СРСР, критично аналізують національну політику та соціальні проблеми радянського українства.

З перенесенням діяльності на рідні землі у першій половині 90-х років минулого століття, провід ОУН приймає рішення, замість «Бібліотеки українського підпільника» видавати «Бібліотеку Українського державника».

Отже, причиною появи замаскованих видань в діаспорі було прагнення українців-патріотів діаспори продовжити боротьбу за українську державність, що потребувало донесення вільного друкованого слова українцям в материковій Україні. Масове і постійне виготовлення цієї книги припадає на 60-ті – 80-ті роки ХХ ст. у видавництві «Українська Видавнича Спілка» (Лондон), де й була заснована «Бібліотека українського підпільника», яка з проголошенням незалежності України трансформувалася у «Бібліотеку Українського державника». Авторами цих видань були відомі борці за Україну та науковці діаспори Є. Орловський, Б. Крук, П. Полтава, Я. Стецько та інші.

Список використаної літератури

1. Тимошик М. Українська книга і світ / Передм. Володимира Іваненка. – Київ : Наша культура і наука; Вашингтон: Український університет, 2018. – 516 с.

References

1. Tymoshyk, M. (2018). *Ukrainska knyha i svit* [Ukrainian book and the world] / Peredm. Volodymyra Ivanenka. – Kyiv, Ukraine: Nasha kultura i nauka; Vashynhton, Ukrainyski universytet. [In Ukrainian].

UDC 002(477)

Antonjuk Tetiana,

Doctor of Historical Sciences Head of Department,
V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

ATTRIBUTION OF DISTIGUISED EDITIONS OF UKRAINIAN FOREIGNERS

Years and places of edition, some authors and publishing houses of diaspora's fake books as an important information resource of Ukrainian foreigners who were preparing publications for the awakening of national consciousness of the civic motherhood of Ukraine and the revival of its independence are established.

Keywords: Fund of the Department of Foreign Ukraine of the National Library of Ukraine named after V. I. V. I. Vernadskyi , attribution, disguised editions, Ukrainian diaspora.

УДК 094.1:003.51+930"15/16"

Бондар Наталія Петрівна,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,
завідувач відділу,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

ПРО ЧАС ДРУКУ ТРЕТЬОГО ВИДАННЯ АПОСТОЛА ДРУКАРНІ МАМОНІЧІВ (ФІЛІГРАНОЛОГІЧНА АТРИБУЦІЯ ПРИМІРНИКІВ)

Висвітлене питання про час виходу друком трьох видань віленського Апостола друкарні Мамоничів, надрукованих, відповідно до бібліографічних джерел, упродовж 1591–1595 р. Проаналізовано папір шести примірників третього видання Апостола, що не містить вихідних відомостей, і вважається опублікованим після 1595 р., встановлене кількісне представлення різних видів паперу в різних примірниках. Поаркушна фіксація філіграней демонструє синхронну зміну одних філіграней ін-

шими в усіх примірниках. Попередня атрибуція філіграней свідчить про друк тиражу не раніше останніх років XVI ст., проте окремі філіграні датовані другим десятиліттям XVII ст. Відтак час друку третього видання віленського Апостола, як і двох попередніх, потребує наступних комплексних досліджень із залученням різноманітних книгознавчих, джерелознавчих та філігранологічних методик.

Ключові слова: кириличні стародруки, філіграні, водяні знаки, друкарня Мамоничів, Апостол, атрибуція стародруків.

Упродовж роботи друкарні Мамоничів відповідно до бібліографічних джерел тут було тричі опубліковано «Діяння та послання святих апостолів», або скорочено Апостол. Перше з видань у передмові датоване червнем 1591 р. Друге та третє видання не датовані, відповідно до різних чинників час публікації другого видання визначається близько 1592 р., третього – після 1595 р. Досвід бібліографічної роботи зі стародруками свідчить про те, що навіть два близькі по часу однакові видання, як правило, є чітким маркером для їх ретельного книгознавчого аналізу з метою уточнення, чи дійсно йдеться про окремі самостійні заново набрані друки, чи, наприклад, про заміну титулу або частини аркушів тиражу, а подеколи й про неточності атрибуції та помилки бібліографів-попередників.

Три видання Апостола, що видала друкарня Мамоничів впродовж доволі короткого періоду приблизно в п'ять років, – 1591–1595 рр., – одразу ж вказують на необхідність критичного підходу для їх датування. А зважаючи на те, що інші повторювані видання цієї друкарні вже були або суттєво переатрибутовані за часом, як Євангелія без сигнатур та з сигнатурами, останнє з яких насправді було видане не через місяць після першого, а десь наприкінці 1610 – на початку 1620-х рр., або взагалі об'єднані між собою, як Триоди пісні 1609 та 1615 р., такий підхід ще більше актуалізується.

Найсуттєвішою відмінністю між трьома виданнями, зручною для їх розрізнення, є використання функціональних елементів тексту, таких як фоліація, сигнатури та кустоди. У першому з видань є колонцифри, сигнатури і кустоди, у другому – колонцифри і сигнатури, у третьому – тільки сигнатури без кустодів і колонцифр. У друкарні Мамоничів неодноразово вдавалися до

запровадження подібних видавничих відмінностей для полегшення візуального розрізнення аркушів різних видань (а даному випадку трьох) між собою. Проте деяке здивування викликає не додавання, а навпаки зменшення «сервісних» зручностей користування стародруком – усунення і нумерації аркушів, і кустодів, що ускладнило і роботу друкарів, і можливості читачів.

Перешкодою в дослідженнях і видань Апостола, і загалом друків Мамоничів є недоступність для нас примірників переважно через зберігання більшості з них у сховищах Росії, особливо це стосується примірників першого та другого видань. Збереглося відповідно 26 та 28 примірників першого та другого видань, та аж 52 примірники третього, що вдвічі більше, переважання вдвічі примірників третього видання свідчить або про кардинальне збільшення тиражу, або потребує аналізу з метою пошуку пояснення кращої збереженості його примірників.

У фонді Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі НБУВ) зберігається два примірники третього віленського видання Апостола друкарні Мамоничів, що датоване часом після 1595 р., двох попередніх видань в збірці немає. З метою уточнення атрибуції видання було посторінково проаналізовано папір примірників Кир.969 та Кол. Вітта 5. Загалом же ми переглянули філіграні шести примірників Апостола 1595 р. зі збіроч НБУВ, Національної бібліотеки Білорусі та Центральної наукової бібліотеки ім. Я. Коласа НАН Білорусі (далі ЦНБ БАНБ). Самостійних досліджень, присвячених паперу Апостола 1595 р., немає. Його філіграні посторінково зафіксовані тільки у каталозі ЦНБ БАНБ, що вийшов друком у 2017 р., у складі описаної збірки представлено два примірники. Укладачами каталогу знаки атрибутовано, згруповано за сюжетами і видами, вказано аркуші їх представлення та посилання на найбільш близькі зображення в альбомах філіграней.

Наш перегляд примірників показав, що зміна паперу відбувалася синхронно у всіх примірниках, що свідчить про закупівлю паперу окремими партіями різного обсягу. Поаркушна фіксація філіграней показала, що рідкісні філіграні трапляються в одних і тих же зошитах, чи навіть аркушах. Було зафіксовано таке приблизне співвідношення різних видів паперу в межах примірників – Маленьке коло

з хрестом на півмісяці (герб Побуг) – 32%; Лис в круглому картуші – 11%; Остоя в картуші під короною – 9%; Сліповрон в овальному бароковому картуші з хвостиками зверху – 8,5%; Лис в округлому бароковому картуші – 7,5%; Лілія в картуші – 6,5%; Чотиричасний герб Альдабрандініх в округлому картуші – 5,5%; Тупа підкова (Ястжембец) в бароковому картуші – 3%; Любич в видовженому бароковому картуші – 2,5%; Леопард /піворла (герб Чеків) у бароковому картуші – 2%; Леварт в бароковому картуші – 1,5%. Представлення всіх інших знаків коливається в межах одної – двох філіграней на примірник, ці знаки трапляються не у всіх примірниках. Серед них філіграні Топор у бароковому картуші зверху з орлом; Орел одноголовий без картуша; Любич в округлому бароковому картуші; Підкова з хрестом маленька без картуша; Вершник (Поштар) в колі; Лілія велика без обрамлення; Абданк в круглому картуші під митрою; Кабан без картуша; Єліта в бароковому картуші; Три корони в картуші. Усього в п'яти примірниках видання використано 21 вид паперу. З різних причин 6% філіграней не встановлено.

Попередня атрибуція видів паперу свідчить про друк тиражу не раніше останніх років XVI ст., проте окремі філіграні датовані другим десятиліттям XVII ст., що потребує пояснення шляхом подальших досліджень. Папір третього видання Апостола має збіги з іншими виданнями друкарні Мамоничів – Євангелієм 1600 р. без сигнатур, Псалтирем (з чорними крапками) приблизно 1600 р., Тріоддю цвітною 1609 р.

Дослідження показало, що примірники демонструють унікально велику кількість різновидів філіграней, чи не найбільшу порівняно з усіма іншими друками Мамоничів. Це ставить питання про запланований дуже значний тираж видання. Велика кількість сюжетних різновидів філіграней, серед яких продукція як місцевих папірень, так і традиційно привозний до Вільна польський папір підкраківських млинів, засвідчує ряд можливих чинників – недостатність паперу на місцевому ринку, організацію праці друкарні без попереднього замовлення паперу, а шляхом поточної закупівлі по мірі його використання, і всі ці аспекти книговидавничої практики підприємства Мамоничів потребують подальшого вивчення із залученням різноманітних книгознавчих, джерелознавчих та філігранологічних методик.

UDC 094.1:003.51+930"15/16"

Bondar Nataliia,

Candidate of Historical Sciences, Senior Research Associate,

Head of Department,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

ABOUT THE TIME OF THE THIRD EDITION OF MAMONICHI PRINTING-HOUSE APOSTLE PUBLISHING (FILIGREE ATTRIBUTION OF COPIES)

In the article the question on time of Vilnius Mamonichi printing-house Apostle three editions, which according to bibliographic sources were printed during 1591–1595, is posed. The paper of six copies of the third Apostle edition without date-line, which was considered as printed after 1595 is analyzed. The quantity of different types of paper within the copies is presented. Leaf-by-leaf fixation of filigrees demonstrates synchronic switch from one filigrees to others in all copies. Prior attribution of the filigrees evidences publishing of the issue not earlier than last years of 16th c., but some filigrees are dated by the second decade of 17th c. Thus the time of the third edition of Vilnius Apostle, as well as its previous two editions, demands further complex historical, bibliological and filigree studies.

Keywords: Cyrillic old-printed editions, filigrees, water-mark, Mamonichi printing-house, Apostle, old-printed editions attribution.

УДК 930.253(477)(Меженко Ю. О.)

Гарбар Лариса Володимирівна,

кандидат історичних наук, науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

ОСОБОВИЙ АРХІВНИЙ ФОНД Ю. О. МЕЖЕНКА: ІСТОРІЯ ФОРМУВАННЯ, ДОКУМЕНТАЛЬНИЙ СКЛАД ТА ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ

Відтворено історію формування особового архівного фонду відомого українського бібліографа, дослідника української книги та театру, ко-

лекціонера, бібліофіла Юрія Олексійовича Меженка, який зберігається в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Розглянуто загальну характеристику складу та змісту фонду. Визначено інформаційний потенціал особового фонду для досліджень з історії української науки, зокрема історії бібліотечної справи та театрального мистецтва. Окреслено актуальність вивчення спадщини Ю. О. Меженка зумовлений підвищенням інтересом історичної науки до проблем національної бібліографії.

Ключові слова: Юрій Олексійович Меженко, Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, особовий архівний фонд, наукове опрацювання, архівні документи.

Метою цього дослідження є висвітлення історії формування фонду, основних етапів діяльності вченого та інформаційного потенціалу документів для досліджень з історії української науки. Актуальність вивчення спадщини Юрія Олексійовича Меженка (1892–1969) зумовлюється підвищенням інтересом історичної науки до проблем національної бібліографії.

Серед українських та зарубіжних учених, які досліджували життя та наукову діяльність одного з організаторів бібліотечно-бібліографічних установ України часів розбудови Української держави в 1918 р., 1920–1930-х та повоєнних 1940-х років – С. О. Сірополко, В. В. Міяківський, М. П. Базилівський, Ю. А. Лавріненко, Ф. А. Брусилівська, Я. Р. Дашкевич, Г. І. Сварник, Ф. П. Максименко, Ф. К. Сарана, Е. К. Соколинський, Н. Ф. Королевич, Г. І. Ковальчук, Т. І. Ківшар, Н. В. Стрішенець, Н. В. Козакова, М. П. Зніщенко та ін. Поширював відомості про українського бібліографа на американському континенті голова Славістичної і Східноєвропейської секції Американської бібліотечної асоціації, бібліограф та бібліотекар україніки в Гарвардському університеті – Едвард Касинець.

Ім'я Юрія Меженка тісно пов'язане з історією Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Він двічі очолював найбільшу наукову книгозбірню України мабуть в найважчі часи для її становлення. З серпня 1920 р. на правах члена входив до Тимчасового комітету для заснування Всенародної (Національ-

ної) бібліотеки при Українській Академії наук у м. Києві. З 7 серпня 1920 р. і до березня 1922 р. очолював Раду бібліотекарів та виконував обов'язки завідуючого Бібліотекою. У 1945–1948 рр. Ю. О. Меженку довелося вдруге очолити Бібліотеку АН УРСР, де він доклав багато зусиль для відновлення бібліотеки та її фондів, зокрема відділу «Україніка», якому війна заподіяла великої шкоди. Під його керівництвом була відновлена видавнича діяльність Бібліотеки: вийшло три номери «Журналу Бібліотеки Академії наук УРСР» (1946–1947) та один випуск «Наукового збірника». Пріоритетною для Бібліотеки в цей період стала робота над складанням репертуару української книги 1798–1914 рр., яка була припинена з відновленням в УРСР безпідставних політичних звинувачень та переслідувань національно-свідомої інтелігенції.

З метою збереження документальної спадщини вченого в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського були здійснені заходи щодо формування особового фонду № 430 з документальних матеріалів Ю. О. Меженка, які надійшли до Інституту в 2015 р. від удови Михайла Андрійовича Грузова, знавця українського образотворчого мистецтва, дослідника мистецтва книги, голови клубу бібліофілів «Субота у Бегемота», який, у свою чергу, отримав їх від дочки Федора Кузьмича Сарани – Тетяни Коровіної.

Протягом 2018 року науковим співробітником Інституту рукопису Л. В. Гарбар було проведене наукове опрацювання та описування документів (ф. 430, 521 од. зб., крайні дати – 1881–2017 рр.). Для ознайомлення широкого громадського кола з інформаційним наповненням архіву його опис уміщено на сайті НБУВ. До уваги відвідувачів сайту – документальна виставка «Невтомний трудівник, вчений глибоких і різнобічних знань ...»: архів Юрія Олексійовича Меженка (1892–1969) в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» (<http://www.nbuv.gov.ua/node/4856>).

У процесі наукового описування документи Ю. О. Меженка були систематизовані за такими розділами: 1) «Документи біографічного характеру» (свідectво про одруження, смерть, атестати, посвідчення про освіту та присвоєння вчених звань, характеристика, відгуки про діяльність фондоутворювача, автобіографічні

нотатки, паспорт, трудова книжка, військовий квиток, довідки, членські та читацькі квитки, автобіографія, лист з обліку кадрів, анкета, спогади, перепустки тощо); 2) «Документи наукової та творчої діяльності фондоутворювача та матеріали до них» (статті, присвячені питанням бібліотекознавства, бібліографознавства, шевченкознавства, історії українського театру); 3) «Документи службової, громадської та іншої діяльності» (програми заходів, робоча інструкція, тематичний план, посвідчення тощо); 4) «Документи побутового та майново-господарчого характеру» (ордер про житло, заповіт тощо); 5) розділ «Листування» поділено на чотири підрозділи: адресати, кореспонденти, ювілейно-вітальні листи та адреси, запрошення; 6) «Документи про фондоутворювача та увічнення його пам'яті» (статті, спомини про життя та діяльність фондоутворювача, стенограми вечорів пам'яті тощо); 7) «Документи осіб, пов'язаних із фондоутворювачем» (документи дружини Ю. О. Меженка – Катерини Ієронімівни Скокан; учня та помічника Ю. О. Меженка – Федора Кузьмовича Сарани; товариша Ф. К. Сарани – Іллі Даниловича Чухрая-Міроненка); 8) «Документи інших осіб»; 9) «Листування інших осіб»; 10) «Фотодокументи, в т.ч. світліни фондоутворювача та членів його родини»; 11) «Колекції документів, зібрані фондоутворювачем».

Особливий інтерес для дослідників історії бібліотечної справи становить оригінал проекту «Статуту Київської громадської бібліотеки» [1905] з проектом кошторису бібліотеки на 1910 рік, надіслані головою правління Р. К. Лубковським члену правління Київської громадської бібліотеки Є. О. Ківлицькому (№ 402–403).

Багато років збирав Ю. О. Меженко документальні свідчення про виступи українських театральних труп кінця ХІХ – початку ХХ ст. Дослідникам історії українського театрального мистецтва стануть в нагоді наступні документи фонду: зошити Ю. О. Меженка з нотатками про виступи труп М. Л. Кропивницького (№ 81–87), М. П. Старицького (№ 88) та інших українських труп (№ 89); лист від директора Державного музею театрального мистецтва УРСР В. Й. Петраківського, що містить інформацію про виступи М. П. Старицького за 1884–1895 рр. (№ 123); стаття, написана М. М. Грінченко для видання, присвяченого Г. І. Борисоглібській про виступи артистки в Чернігові в 90-х роках «З минулого» (№ 477);

групові фотокартки «Склад працівників української трупи П. К. Саксаганського. Київ, літній сезон, 1908 рік» (№ 485) та «Склад працівників Українського державного національного театру під керівництвом І. О. Мар'яненка. 1918» (№ 486); уривок машинопису Є. Я. Сагайдачного, українського театрального декоратора, який навчався в майстерні М. Л. Бойчука в Українській академії мистецтв, а пізніше працював в театрах Києва та Петербурга «Театральні спогади. Частина 3. Сибір-Далекий Схід, Хіна й Японія» (№ 475); автограф І. Шихуцького про загальні збори Всеукраїнської спілки діячів театрального мистецтва [1917] року (№ 473), а також доповідна записка голови театрального відділу Міністерства народної освіти і мистецтва, режисера, педагога, заслуженої артистки УРСР – М. М. Старицької (№ 406).

Особовий фонд Ю. О. Меженка буде цікавим літературознавцям автографами відомих діячів доби Розстріляного Відродження – Валер'яна Петровича Підмогильного (№ 124), Івана Никифоровича Лакизи (№ 121), Миколи Антоновича Плеваки (№ 125).

Отже, особовий архівний фонд № 430 становить собою вагомий джерельний матеріал – як зібраний власне вченим, так і його учнями та послідовниками. Наукова інформативність даного комплексу може стати в нагоді для подальшого поглибленого вивчення життєвого шляху Ю. О. Меженка, його історичних студій, бібліографічних та літературознавчих праць, наукової, організаційної та громадської діяльності.

UDC 930.253(477)(Mezhenko Y. O.)

Garbar Larysa,

Candidate of Historical Sciences, Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

PERSONAL ARCHIVE FUND OF THE Y. O. MEZHENKA: HISTORY OF FORMATION, DOCUMENTARY COMPOSITION, INFORMATION POTENTIAL

In the paper the history of formation of the personal archival fund of the famous Ukrainian bibliographer, researcher of the Ukrainian book and theater, collector, bibliophile Yurii Mezhenko, which is stored in the

Institute of Manuscripts of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine is reproduced and considered general characteristics of the funds contents and composition. Information potential of personal fund for research of the history Ukrainian science are defined, including the history of library and theater arts. The urgency of studying the heritage of Y. O. Mezhenko is conditioned by the increased interest of historical science in the problems of national bibliography.

Keywords: Yuriy Mezhenko, the Institute of Manuscripts of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine, the personal archival fund, scientific processing, archival documents.

УДК 027.54(477-25)НБУВ:025.32:[025.172(477)»18-19»]

Гутник Людмила Миколаївна,

науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

Галькевич Тетяна Анатоліївна,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

**УКРАЇНСЬКА ВИДОВА ПОШТОВА ЛИСТІВКА
КІНЦЯ ХІХ – ПЕРШОЇ ТРЕТИНИ ХХ СТ.
З ФОНДІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ
ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО:
АТРИБУЦІЯ ТА НАУКОВИЙ ОПИС**

На основі зібрання українських видових поштових карток із фондів Відділу образотворчих мистецтв Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, які репрезентують архітектурне, містобудівне, ландшафтне середовище окремих міст та місцевостей кінця ХІХ – першої третини ХХ ст., розглянуто проблеми атрибуції та особливості наукового опису даного різновиду аркушевих образотворчих документів, а також презентовано ілюстровану ББД «Українська образотворча поштова картка» як базовий ресурс для подальших історико-краєзнавчих та культурологічних досліджень.

Ключові слова: видова поштова листівка, архітектура України, атрибуція, науковий опис, бібліографічна база даних (ББД), Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Українська видова поштова листівка останнім часом неодноразово стає об'єктом вивчення для широкого кола фахівців – краєзнавців, істориків, архітекторів, мистецтвознавців, культурологів. Предметом даного дослідження є вивчення, атрибуція, науковий опис поштових листівок, які репрезентують архітектурне, містобудівне, ландшафтне середовище окремих українських міст та місцевостей кінця XIX – першої третини XX ст. Джерельною базою дослідження стала частина зібрання українських образотворчих поштових карток з фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ), яка налічує більш як 1200 од. зб. Здебільшого це фотонатурні зображення архітектурних об'єктів, скульптурних пам'яток, розмаїтих ландшафтів та панорам тощо. Даний документальний пласт являє собою потужний науково-дослідницький ресурс, адже в одних випадках, виключно на поштових картках збереглися види окремих місцевостей, споруд чи об'єктів, в інших – вони є цінним джерелом для відновлення втрачених та реставрації пошкоджених пам'яток. Ми маємо унікальну можливість прослідкувати побутування та видозміни окремих споруд протягом певного періоду, а також простежити організацію видавництва листівок, особливості тогочасної поштової справи, окреслити коло фотографів, видавців, редакторів тощо. Поєднання візуальної та вербальної інформації, притаманне поштівці, а також наявність сформованого у бібліотечних фондах такого роду зібрання, науковий підхід у його вивченні, уможливорює комплексне дослідження цього різновиду аркушевих образотворчих видань, яке є на сьогодні актуальним і своєчасним напрямком сучасної гуманітарної науки. З метою розкриття інформаційного потенціалу зібрання українських видових листівок, введення їх до наукового обігу та забезпечення мобільного пошуку потрібних даних, було прийнято рішення про створення та наповнення бібліографічної бази даних (ББД), розробленої на основі системи автоматизації бібліотек «ІРБІС-64». Ця робота здійснювалася фахівцями Відділу образотворчих мистецтв НБУВ

за участю та постійною технічною підтримкою співробітників Інституту інформаційних технологій. Для ведення ББД було розроблено робочий лист-завдання, який враховував як стандартний бібліографічний опис аркушевих образотворчих видань, так і особливості опису, притаманні видовій поштової листівці, що відображаються здебільшого у зоні приміток. ББД містить поля: Інформаційна примітка, та Додаткові відомості, які вміщують різноманітні дані, що відсутні на виданні, але є вкрай важливими для потенційних дослідників (розвідка про зображення, відомості про авторів, видавництва, видавців, типографії, допущені неточності та друкарські помилки на листівках, наявність марок, поштових та інших штемпелів чи печаток тощо); Географічна рубрика, в якій подано інформацію про зміну назв міст, сіл, селищ; Бібліографія, яка відображає перелік використаних для атрибуції та наукового опису поштівки документальних джерел; Файли, які містять цифрове зображення лицевого та зворотнього боків кожної поштової листівки.

Наповнення означених полів ББД вимагає пошуку та уточнення додаткової інформації в достовірних спеціальних наукових джерелах. Разом з тим при дослідженні масиву видових поштових листівок вибудовуються шляхи їх атрибуції, що є надзвичайно важливою і кропіткою роботою науковців. Вона вимагає багато часу, зусиль та знань з різних галузей наук, поштової справи, а також філокартії. Атрибуція базується на комплексному дослідженні зображальної частини документа (історичні факти виникнення чи функціонування об'єктів), а також на аналізі всіх наявних елементів типографського і поштового оформлення. Так, у процесі атрибуції вивчаються, розшифровуються та описуються видавничі марки, логотипи видавництв, монограми видавців, авторів листівок, а також поштові штемпелі, рукописні тексти дописувачів, досліджується візуальне зображення.

Особлива увага приділяється питанням визначення часу видання поштівки, оскільки у більшості випадків на листівках даного періоду не зазначено рік їх виходу. З метою визначення дати випуску враховуються всі особливості зовнішнього оформлення поштового бланку, виходячи з його поступової еволюції: поява вертикальної розподільної смуги (1904 зворотний бік п. л. роз-

ділено на 2 частини – для адреси та тексту); варіанти позначення виду документа («Открытое письмо», «Поштова картка» (від 1909 р.)); час функціонування видавництва чи типографії; види, форма та особливості поштових штемпелів, а також дат, проставлених на них; аналіз змісту та датування письмового сповіщення дописувачів; зображення, подане на лицевому боці листівки (відомості стосовно відтворених на листівках об'єктів частково можуть слугувати орієнтовною датою випуску чи визначення крайніх хронологічних меж, оскільки видавці могли використовувати одні й ті ж світлини неодноразово).

Встановлення авторства фотографій, які лежать в основі листівок, також потребує особливих зусиль, оскільки імена багатьох з них не зазначено. Одним із методів атрибуції в окремих випадках слугує порівняльний аналіз ідентичних світлин на поштівках.

Визначення видавництва та видавців, які випускали листівки здійснюється шляхом вивчення та аналізу їх логотипів, а також розшифруванням абрєвіатур прізвищ видавців.

Вагому частину дослідження займає атрибуція та аналіз візуальної інформації, що сприяє доповненню і поглибленню відомостей про зображений об'єкт. У науковий обіг вводиться не лише масив унікальних фотодокументальних джерел, а й подається ґрунтовна історична довідка стосовно побутування зображеного на поштівках об'єктів у часовому просторі.

Таким чином, у кінцевому результаті багатоетапного процесу атрибуції та комплексного джерелознавчого аналізу видових поштових листівок, ми отримуємо розгорнутий опис документів, який містить елементи музейного наукового опрацювання, а створена на основі зібрання українських образотворчих поштових карток із фондів НБУВ ілюстрована ББД є ґрунтовним базовим інформаційним ресурсом для подальших історико-краєзнавчих та культурологічних досліджень.

UDC 027.54 (477-25) VNLU: 025.32: [025.172 (477)]»18-19»]

Liudmila Hutnyk,

Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

Tetiana Galkevich

Junior Research Associate,
V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

**UKRAINIAN POSTCARDS VIEWS THE END
OF THE 19 OF THE FIRST 20 TH CENTURY FROM
V. I. VERNADSKYI NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE:
ATTRIBUTION AND SCIENTIFIC DESCRIPTION**

On the basis of a collection of Ukrainian postcards views from the funds of the Department of Fine Arts of the V.I.Vernadsky National Library of Ukraine, representing the architectural, urban, landscape environment of individual cities and localities of the end of the 19th – the first third of the 20th century, the problems of attribution and the peculiarities of the scientific description of this type of sheet art documents are considered. An illustrative database «Ukrainian graphic postcard» is presented as a basic resource for cultural.

Keywords: postcard views, architecture of Ukraine, attribution, scientific description, bibliographic database (BDB), V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine.

УДК 027.54(477-25)НБУВ:025.171:003.349»16»

Добрянська Тетяна Андріївна,

кандидат історичних наук, науковий співробітник,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

**ДОСЛІДЖЕННЯ ТИТУЛЬНИХ АРКУШІВ
КИРИЛИЧНИХ РУКОПИСНИХ КНИГ XVII СТ.
(ЗА ФОНДАМИ ІНСТИТУТУ РУКОПISУ
НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ
ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО)**

Уперше розглянуто титульні аркуші кириличних рукописних книг XVII ст., які зберігаються у фонді Інституту рукопису Національної

бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Критично переглянуто описи кодексів у відповідності до сучасних даних археографії, кодикології, філігранології. Уточнено час написання кодексів у порівнянні з вихідними даними вказаними на титульних аркушах рукописних книг зазначеного періоду. Встановлено основні типи титульних аркушів та їхні художні особливості.

Ключові слова: Інститут рукопису, титульний аркуш, рукописні книги XVII ст., атрибуція, кодекс.

Під час дослідження кириличних рукописних книг XVII ст. із фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі ІР НБУВ) ми звернули увагу на художні особливості титульних аркушів.

Цей напрям дослідження є актуальним, адже титульний аркуш рукописних книг XVII ст. є досить рідкісним явищем, так званім «нововведенням». Уперше титульний аркуш зустрічається в Україні у стародрукованих текстах, зокрема у виданні Івана Федорова «Читанка» 1578 р. Для порівняння, в рукописних книгах українського походження титульний аркуш набуває поширення лише з XVII ст., а в російських кодексах – лише на початку XVIII ст. [1, с. 190]. Для рукописних книг XVII ст., зокрема українських, титульний аркуш вважався типовим художнім елементом і створювався та заповнювався за зразком друкованих фортів.

Під час науково-дослідницької роботи нами були опрацьовані кодекси із фондів ІР НБУВ, а саме: Зібрання літературних творів і документів поч. XII–XX ст. (фонд І), колекція рукописних книг (фонд 30), колекція рукописів із зібрання Церковно-археологічного музею (фонд 301), зібрання бібліотеки Києво-Софійського собору (фонд 312), зібрання бібліотеки Києво-Видубицького Михайлівського монастиря (фонд 309). Варто зазначити, що дані описів потребують критичного перегляду відповідно до сучасних досягнень кодикології, палеографії, філігранології, мистецтвознавства тощо.

До наукового пошуку долучались богослужбові та світські кириличні рукописні книги, в результаті чого було виявлено ряд рукописів, які оздоблені титульними аркушами. В цій роботі ми подаємо лише огляд пам'яток. Робота з виявлення, атрибуції та

описування кодексів продовжується, тому розглянемо рукописні книги XVII ст., які можуть мати науковий інтерес для дослідників.

Важливим залишається питання уточнення та зіставлення вихідних даних, вказаних на титулі, адже зазначені вихідні дані можуть не співпадати з отриманими даними дослідника, адже пишець міг просто перенести дані з титульного аркуша протографа.

1. Збірник слів і повчань, фонд 30, № 60. Рукопис датується 1655 р. Кодекс форматом в 2°, 255 арк., написано півустановом декількох почерків.

2. Пом'яник Луцької церкви, фонд 30, № 50. Рукопис датується 1677 р. Кодекс форматом у 2°, 119 арк., у незадовільному стані, оправа не збереглась, написано староукраїнською мовою декількох почерків.

3. Хронограф, фонд 30, № 89. Рукопис датується 1699 р. Кодекс форматом у 2°, 401 арк., написаний староукраїнською мовою, скорописом XVII ст. Уточнення жанру та датування було здійснено Л. А. Гнатенко [2, с. 63–64, № 44].

4. Службник і Требник Архієрейський, фонд 312 (Соф.), № 60. Рукопис датується 1632 р. Кодекс форматом у 2°, 269 арк., написаний церковнослов'янською мовою, української редакції, українським стилізованим уставом з елементами півустанову. Атрибуція кодексу, датування та опис пам'ятки проведено О. А. Івановою [3].

5. Патерик Києво-Печерський, фонд 301(ЦАМ КДА), № 580 П. Рукопис датується 1657–1658 рр. Кодекс форматом в 2°, 380 арк., написаний півустановом одного почерку. Відомо декілька рукописних списків Патерика Києво-Печерського, зокрема опрацьований нами список був виконаний Тарасієм Рибчовичем на замовлення ігумена Красногорського Гадяцького монастиря Калістрата Холошевського, про що зазначено на титульному аркуші.

6. «Вінець віри», фонд 301 (ЦАМ КДА), № 849 Л. Рукопис датується кінцем 90-х років XVII ст. Кодекс форматом у 2°, 405 арк., написаний українським скорописом, різними почерками.

7. «Огородок Марії Богородиці» фонд 309, № 560/І. Рукопис датується 1671 р. Кодекс форматом у 2°, 1906 арк., написано рукопис півустановом декількох почерків.

8. «Огородок Марії Богородиці» фонд 309, № 560/ІІ. Рукопис

датується 1688 р. Кодекс форматом у 2°, 1616 арк., написаний українським півуставом, різними почерками.

9. «Зодіак», фонд 307 (Мих. Зол.), № 474. Рукопис датується 1685 р. Кодекс форматом у 4°, 199 арк., написано скорописом одного почерку.

10. Міня місячна на квітень, фонд I, № 1658. Рукопис датується 1685 р. Кодекс форматом у 2°, 248 арк., написано півуставом другої половини XVII ст., одним почерком.

Варто звернути увагу на рукописні книги XVII ст., які містять гарно оздоблені титульні аркуші. Зокрема, твір відомого письменника XVII ст. Симеона Полоцького «Вінець віри», 90-ті роки XVII ст. (фонд 301, № 849 Л) оздоблено титульним аркушем у вигляді арки з рослинними візерункам – бутонами, квітами та листками. Подібну рослинну орнаментику можна спостерігати в рукописному Пом'янику 1677 р. (фонд 30, № 50). Значно складніше оздоблено Патерик Печерський 1657–1658 рр. (фонд 301, № 580 П). Переважають титульні аркуші з більш ускладненими композиціями, зокрема яскравим прикладом барокової орнаментики є титульний аркуш Службника і Требника Архієрейського 1632 р. (фонд 312, № 60). Кольоровий, гарно оздоблений архітектурно-сюжетний титул у вигляді акри-порталу. Схожий кольоровий титульний аркуш можна спостерігати в Хронографі 1699 р. (фонд 30, № 89).

Схиляючись до думки провідних мистецтвознавців, нами також було виділено два основні типи титульних аркушів, притаманних кириличним рукописним книгам XVII ст. [4]. Зокрема яскравим прикладом архітектурного типу титульного аркуша є рукописні книги XVII ст. під № 3, 4. Не менш цікавими для мистецтвознавців є іконостасні типи титульних аркушів рукописних книг XVII ст. під № 1, 5, 7, 8, 10.

Отже, на початковому етапі дослідження нами вже атрибутовано і встановлено точне датування для декількох рукописних кодексів XVII ст. (№ 3, 4, 6). Відповідно до філігранологічного аналізу, перший кодекс дійсно датується 1699 р., другий також має точну дату написання 1632 р., третя пам'ятка нами датована кінцем 90-х років XVII ст. Таким чином, ці рукописні книги XVII ст. представляють науковий інтерес для подальших досліджень.

Список використаної літератури

1. Тимошик М. С. Історія видавничої справи: підручник / М. С. Тимошик. – Київ : Наша культура і наука, 2007. – 496 с.
2. Гнатенко, Л. А. Просвітителі Кирило і Мефодій у писемних джерелах Інституту рукопису ЦНБ НАН України. Каталог рукописів другої половини XV – першої чверті XX ст. / Л. А. Гнатенко. – Київ : НБУВ, 1995. – 113 с.
3. Іванова О. А. Служебник і Требник архієрейський 1632 року: кодикологічний опис / О. А. Іванова // Рукописна та книжкова спадщина України. – Київ : НБУВ, 2012. – Вип. 16. – С. 316–324.
4. Степовик Д. В. Українська графіка XVI–XVIII ст. : Еволюція образної системи / Д. В. Степовик. – Київ : Наук. думка, 1982. – 331 с.

Refereces

1. Tymoshyk, M. S. (2007). *Istoriia vydavnychoi spravy*: pidruchnyk [The history of publishing: a textbook]. Kyiv, Ukraine : Nasha kultura i nauka. [In Ukrainian].
2. Hnatenko, L. A. (1995). *Prosvityteli Kyrylo i Mefodii u pysemnykh dzhherelakh Instytutu rukopysu TSNB NAN Ukrainy*. Kataloh rukopysiv druhoi polovyny XV – pershoi chverti XX st. [Explorers of Cyril and Methodius in written sources of the Institute of Manuscripts of the National Library of Science of Ukraine. Catalog of manuscripts of the second half of the XV–XX century]. Kyiv, Ukraine : VNLU. [In Ukrainian].
3. Ivanova, O. A. (2012). *Sluzhebnik i Trebnyk arkhieiereyskyi 1632 roku: kodykologichnyi opys* [Serviceman and Trebnik bishopric in 1632: codecological description]. Kyiv, Ukraine : VNLU. [In Ukrainian].
4. Stepovyk, D. V. (1982). *Ukrainska hrafiika XVI–XVIII st.: Evoliutsiia obraznoi systemy* [Ukrainian graphics of the XVI–XVIII centuries. : Evolution of a figurative system]. Kyiv, Ukraine : Naukova dumka. [In Ukrainian].

UDC 027.54(477-25)VNLU:025.171:003.349»16»

Dobrianska Tatiana,

Candidate of Historical Sciences, Research Associate,
V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

STADY OF THE TITLES OF CYRILLIC HANDWRITTEN BOOKS OF XVII CENTURY (FROM THE FUNDS OF INSTITUTE OF MANUSCRIPT BY V. I. VERNADSKYI NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE)

At first analysis of titles in Cyrillic handwritten books of XVIIth century from the funds of Institute of Manuscript V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine. Critically revised descriptions of codex by modern data of

archeography, codicology, filigranology. The time of writing codes is specified, in comparison with the initial data specified on the title sheets of handwritten books of the specified period. Established the basic types of title sheets and their main artistic features.

Keywords: Institute of Manuscript of V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine, title, handwritten books of XVIIth century, attribution, codex.

УДК 021:316:3:004

Дубровіна Ірина Володимирівна,

кандидат педагогічних наук, науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

СПЕЦИФІКА СКЛАДАННЯ АНОТАЦІЙ ДО УКРАЇНСЬКИХ ПІДРУЧНИКІВ ХІХ СТ. ЗІ СПІВУ

Проаналізовано специфіку складання анотацій до українських підручників ХІХ ст. зі співу. Охарактеризовано процес анотування підручників ХІХ ст. зі співу, його види та етапи. Доведено, що докладний бібліографічний опис і анотація є авторитетними елементами щодо атрибуції та експертизи підручників ХІХ ст.

Ключові слова: українські підручники, спів, анотація, план-макет, поаспектний анкетний аналіз.

Специфіка складання анотацій до українських підручників ХІХ ст. зі співу найперше вимагає використання рекомендаційних анотацій, які б могли пропагувати видання сучасним педагогам-вокалістам, узагальнювати ретроспективний досвід викладання вокального мистецтва дітям, привертати і переконувати в правильності вибраної методики вокально-хорової роботи. Водночас у рекомендаційних анотаціях даються узагальнені оцінки видання, що спираються на опрацювання бібліографами критико-бібліографічних, історико-мистецтвознавчих праць, рецензій до підручників. Анотація має складатися з таких елементів: основна тема, проблема, мета роботи; результати роботи; ін-

новаційність праці порівняно з іншими у цій галузі; відомості про автора; рік видання, свідчення про цінність даного видання у галузі вокального мистецтва, що взяті з інших джерел. Розглядаючи проблематику складання анотацій до українських підручників ХІХ ст. зі співу, вважаємо, що процес анотування цього типу видань має три послідовні етапи.

На першому етапі здійснюється музично-педагогічна оцінка значущості документа (аналізується актуальність підручника, оригінальність змісту, методична доцільність, достовірність музично-педагогічних підходів у роботі з дітьми).

На другому етапі розглядається методологія теми, мета, завдання та принципи викладеної методики за певним підручником (оцінюється концепція видання, особливості видання, окреслюється цільове читацьке призначення, виявлення найбільш вагомих відомостей).

На третьому етапі відбувається процес узагальнення навчально-методичної інформації та пропонуються рекомендації щодо використання у навчальних закладах конкретної методики з певною категорією учнів.

Для оптимізації процесів аналізу інформації у музичній бібліографії рекомендують використовувати формалізовані методи, зокрема поаспектний (анкетний), фасетний та контент-аналіз. Вони сприяють пошуковому образу документа через згортання інформації та переведення її у інформаційно-пошукове поле. При складанні рекомендаційної анотації розглянемо план-макет поаспектного анкетного аналізу підручників ХІХ ст. зі співу:

1. Відомості про композитора, педагога-вокаліста.
2. Коротка характеристика його мистецького шляху.
3. Характеристика анотованого музичного твору.
4. Дидактична оцінка підручника у музично-педагогічній сфері.
5. Методичні та стилістичні особливості підручника ХІХ ст. зі співу.
6. Аналіз ретроспективного художньо-поліграфічного та редакційно-видавничого оформлення, наявність пояснювально-методичних ілюстрацій для учнів щодо співацького дихання, положення тіла, характеру звуковедення.

7. Цільове призначення підручника відповідно до складності виконання вокальних вправ та музичного репертуару.

8. Узагальнена оцінка вагомості підручника, перспективи використання його надбань у практиці вокальної роботи з учнями.

З одного боку, механізм складання анотацій до навчальних підручників XIX ст. зі співу спирається на традиційні підходи, а, з іншого, потребує усвідомлення векторів філософської мистецької освіти того часу, культурно-історичних передумов. Тому важливо сучасним читачам звертатися до першооснов та джерел ретроспективних праць, які мають вагомий потенціал у навчанні дітей і сьогодні. Адже підручники XIX ст. зі співу є зразком передачі сучасним фахівцям певних ретроспективних методик та технологій різних вокальних шкіл, сприяючи засвоєнню у вихованців вокально-хорових умінь і навичок на основі звернення до цінного пласту напрацьованого досвіду вокальної педагогіки в Україні.

Написання анотації до підручників XIX ст. зі співу має служити коротким рефератом для фахівців вокального мистецтва, яке дозволить визначити необхідність звернення до ретроспективних джерел. За рекомендаційною анотацією до підручників XIX ст. зі співу читачем буде оцінюватися глибина проведеного дослідження, її методика, новизна та актуальність, доцільність у використанні навчальних матеріалів. Саме рекомендаційна анотація допоможе швидко проаналізувати методологічні основи навчання співу, що викладені у підручнику з метою використання та адаптації до сучасних вимог мистецької освіти. Робота музичного бібліографа, його якість опису підручників XIX ст. зі співу значною мірою залежить від порівняльного аналізу цього видання з іншими, переосмислення історичних надбань розвитку музичної думки в Україні, дослідження сформованих культурологічних традицій, що потребує наукового пошуку.

Серед авторів підручників співу кінця XIX ст. вирізняється яскрава постать Сидора Воробкевича (1863 – 1903) – письменника, композитора, диригента, фольклориста, етнографа, журналіста, громадського діяча та духівника. Саме він у 1860 р. видав два німецькомовних підручника музики й співу, а згодом, у 1870 р. – «Збірник пісень для шкіл народних, нижчих класів гімназійних і реальних», який став попередником «Співаника...» – цінного по-

сібника в школах Буковини й Галичини, що витримав шість перевидань. У трьох частинах «Співаника...» зібрано 129 пісень, з них третина – народні, решта – на слова Т. Шевченка, Ю. Федьковича, І. Франка, Я. Головацького, М. Шашкевича, М. Емінеску, В. Александри та власних текстів.

Упродовж 1870–1890-х років вийшли друком підручники зі співу інших авторів: «Учебник початкових відомостей музики та співів» І. Кіпрян, «Співаник церковний для шкіл народних» А. Вахнянина, «Самоучкам до навчання співу» М. Копка, «Руський співаник» К. Панеківського та ін.

Отже, ретроспективне анотування підручників ХІХ ст. зі співу має відбивати їхню самотуність та педагогічну доцільність для широкого кола сучасних читачів, педагогів, шанувальників вокального мистецтва. Адже ґрунтовна анотація до старовинних підручників є допомогою не тільки для педагогів, але й для експертизи та атрибуції самих документів, особливо документів ХІХ ст., оскільки не виключено, що за роки свого існування вони могли втратити деякі важливі складові примірника (у т. ч. титульний аркуш).

UDC021:316:3:004

Dubrovina Iryna,

Candidate of Pedagogical Sciences, Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

SPECIFICATION OF COMPOSITION OF ANNOTATIONS TO UKRAINIAN SUSPECTIVES FROM THE SUMMARY OF THE XIX CENTURY

The specifics of compilation of annotations to the Ukrainian textbooks of the XIX century on singing are analyzed in accordance. The process of annotation of teaching aids, its types and stages is described. It is proved that the detailed bibliographic description and annotation are authoritative elements in the attribution and examination of educational editions of the XIX century.

Keywords: Ukrainian textbooks, singing, annotation, layout, pseudo questionnaire analysis.

УДК 655.3.066.11:015(477)»17»

Заболотна Наталія Валентинівна,

кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

УНІВСЬКІ СЛУЖЕБНИКИ 1740 Р.: ВАРІАНТИ ДРУКУ

Розглянуто варіанти друку певних аркушів в унівському Служебнику 1740 р., які стало можливим виявити завдяки детальному дослідженню великого масиву примірників цього видання з фондів НБУВ. Зокрема, встановлено факти заміни однієї заставки на іншу з тим самим сюжетом та заміни регламентаційного тексту на тексти служб свв. Антонію Падуанському та Казимиру. З'ясовано частоту поширення вклеєної гравюри «Розп'яття з чотирма предстоячими» та ймовірність побутування її як паперової ікони.

Ключові слова: історія друкарства, кириличні стародруки, варіанти видання, атрибуція.

Для періоду XV–XVIII ст., коли одна установа поєднувала функції і друкарні, й видавництва, а процеси підготовки книги до друку та власне друкарський не були розділені (наприклад, коректор міг стояти при верстаті поряд зі складальником і правити помилки безпосередньо в наборі), явище виникнення варіантів друку певних аркушів, частин тексту тощо було доволі поширеним. Можливі причини внесення змін варіюються від втручання у зміст автора, цензури, церковної влади до банального порушення набору внаслідок фізичної дії зовнішніх чинників на друкарську форму. Не була винятком у цьому і друкарня Унівського Успенського монастиря, що добре простежується на виданні Служебника 1740 р. (№ 1358 за каталогом стародруків «Пам'ятки книжкового мистецтва» Я. П. Запаса та Я. Д. Ісаєвича (Львів, 1984) із дещо неточною аркушевою формулою), представленому в фонді відділу стародруків та рідкісних видань НБУВ 46 примірниками, що дає широкий простір для порівняння.

У масиві примірників під час звірки виявлено чотири чинники варіативності: правку друкарської хиби в оформленні, заміну

заставки на іншу, що потягло за собою зміни в наборі художнього оформлення сторінки, заміну частини тексту й відповідно оформлення, включення вклейки. Зіставивши примірники за цими параметрами, можна спробувати пояснити причини та встановити хронологію виникнення варіантних аркушів.

Найпростіше пояснити помилкове розміщення ініціала «Б» на с. 100, який у трьох примірниках надруковано в перевернутій позиції, згодом цю хибу виправлено. Значно більше запитань викликає заміна заставки, присвяченої Воскресінню Христовому на с. 314. Для унівських видань, зокрема Службників, характерним є використання сюжетних заставок. Друкарня Унівського Успенського монастиря мала у своєму розпорядженні комплект заставок, присвячених дванадцятьом святам. Ці заставки мають прямокутну форму, всю їх площину займає зображення відповідної події, будь-які оздоби, на зразок рослинних мотивів, відсутні (інколи можуть бути вузькі орнаментальні смужки по боках дошки), композиція включає також дескрипцію з назвою свята. По суті, ці елементи художнього оздоблення можна вважати як заставками – за місцем розташування на початку розділу, так і потекстовими ілюстраціями, оскільки вони позбавлені чистої декоративності, натомість ілюструють подію, якій присвячене святкове богослужіння. Автором комплекту був відомий вітчизняний митець Никодим Зубрицький – це засвідчує його підпис «NZ» в кутку заставки, присвяченої Зішестю Св. Духа.

Зіставлення примірників Службника 1740 р. показало, що під час друку накладу було використано дві різні дошки з сюжетом Воскресіння Христового: одна з зазначеного комплекту (розмір 108 x 20 мм; опублікована у виданні В. Г. Бочковської, Л. В. Хаухи, В. А. Адамовича «Каталог видань Почаївського та Унівського монастирів XVIII–XX ст. з колекції Музею книги і друкарства України» (Київ, 2008) під № 2; у каталозі О. О. Гусевої «Украинские книги кирилловской печати XVI – XVIII вв.», вип. II, ч. 2 (Москва, 1990) як заставка під № 1842; наявна в 31 примірнику НБУВ), друга інакша за художнім поданням сюжету (124 x 58 мм; підписана Никодимом Зубрицьким; опублікована у згаданому ка-

талозі В. Г. Бочковської, Л. В. Хаухи, В. А. Адамовича під № 63; у згаданому каталозі О. О. Гусевої – як ілюстрація під № 2105; вміщена в решті 15 примірниках). За названим каталогом О. О. Гусевої, вперше обидві заставки трапляються в Євангелії учительному К. Транквіліона-Ставровецького, виданому в Уневі 1696 р. (заставка під № 2 там ще має бічні орнаментальні смужки), тобто заставки є «сучасницями» одна одної, а не новішою й давнішою.

Обидві заставки розташовано на початку сторінки в оточенні виливних прикрас, решта набору на цих сторінках залишається без змін. За примірниками НБУВ, відбитки другої заставки низької якості – логічно припустити, що саме через це її було замінено на меншу за розміром, але вищу за «друкарською якістю» заставку з комплекту, а вільне місце, щоб не порушувати вже складений текст, заповнено інакшим обрамленням з виливних прикрас. Проте залишається незрозумілим, чому друкарі відразу не задіяли заставку з комплекту, адже вона вже була використана у виданні Службника 1733 р., а пізніше також у Службнику 1747 р., і з нею художнє оформлення видання виглядає витриманим в одному стилі. Можна припускати, що на це вплинули якісь чинники, не пов'язані безпосередньо з друкарським процесом (дошка з комплекту кудись упала тощо, і поки її не знайшли, використали гіршу, щоб тільки не сповільнювати друкарський процес?).

Питання для дослідника ставить і заміна тексту на с. 265 та її нумерованому звороті. В основній масі примірників (40) тут, після служби до Імені Ісусового, вміщено розділ «Увіщання о службах обцих», оздоблений кінцівкою з рослинними мотивами. Натомість у шести примірниках після служби до Імені Ісусового (яку складено з відмінностями в розташуванні рядків у такий спосіб, що вона займає першу колонку до кінця з переходом на другу; в основному накладі обидві колонки «врівноважено») на місці «увіщання» надруковано служби святим католицької церкви Антонію Падуанському та Казимиру. Ненумерована сторінка вся заповнена друкованим текстом, тому місця для кінцівки немає, але наявний інший елемент художнього оздоблення – ініціал «Б». В обох варіантах ненумерованої сторінки використано ту саму рамку з виливних прикрас, підтвердженням

є двокрапка поміж виливними прикрасами в нижньому краї рамки, розташована в обох випадках на тому самому місці. Отже, під час створення варіантів набір повністю не порушували, залишаючи ті частини, до яких не потрібно було вносити змін.

Якщо технічний бік виникнення варіантного набору реконструювати порівняно нескладно, то встановлення хронології виникнення двох варіантів потребуватиме подальших досліджень. Служб названим святам немає в унівських Службениках попередньому – 1733 р. та наступному – 1747 р. ані в окремому розділі, ані серед святкових служб у дні їх пам'яті, тому для пошуків відповіді на це питання потрібно залучити матеріал інших василіянських друкарень. Для співвіднесення етапів хронології підготовки та друку цього Службеника цікавим є те, що в усіх примірниках зі службами свв. Антонію Падуанському та Казимиру на с. 314 використано заставку з комплекту на честь дванадцяти свят. У детальнішій публікації планується здійснити порівняльний аналіз складу унівських та інших василіянських Службеників для встановлення кількості доданих служб та часу їх появи.

Найцікавішою особливістю розглянутого видання є вклейка – гравюра з зображенням Розп'яття Ісуса Христа з чотирма предстоячими. У формулі видання, наведеній у каталозі Я. П. Запаса та Я. Д. Ісаєвича, аркуш із гравюрою не враховано. Мідерит розміром 265 x 155 мм вклеєно між с. 26 і 27 – у тексті Літургії Іоана Златоустого, в 7 із 40 примірників НБУВ; ще в одному примірнику ця гравюра є в іншому місці. Також 9 примірників мають сліди смужки клею на с. 27, які можуть вказувати на вилучення вклейки. Фізичний стан двох примірників не дозволяє зробити висновків, чи була вона там раніше. Отже, 17 із 40 примірників НБУВ мають збережену гравюру або сліди її наявності в минулому. Так само мають вклеєну гравюру Службеники 1740 р. із фондів Музею книги і друкарства України (опублікована у згаданому каталозі В. Г. Бочковської, Л. В. Хаухи, В. А. Адамовича під № 32, описи Службеників під № 6 і 7). Можна припустити, що гравюра від початку потрапляла не до кожного примірника Службеника, будучи надрукованою або меншим накладом, ніж сама книга, або

тоді, коли частина накладу Службеника вже розійшлася. Вилучення гравюри з видання можна пояснити подальшим побутуванням її як паперової ікони.

Увага до таких відмінностей, як виправлення в тексті чи оформленні, заміна елементів оздоблення, вклейки, заміни частин тексту, особливо стане в нагоді під час атрибуції примірників з істотною дефектністю та фрагментів. У зв'язку з цим особливо актуальним є укладання попримірникових каталогів з якнайповнішими описами видань і примірників, що доповнило би історію як вітчизняної книжності загалом, так і історію мистецтва, друкарства, допомогло би в точнішій атрибуції стародруків.

UDC 655.3.066.11:015(477)''17''

Zabolotna Nataliia,

Candidate of Philological Sciences, Senior Research Associate,
V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

SLUZHEBNIK OF UNIV, 1740TH: THE VARIANTS OF THE PUBLICATION

The paper considers variants of printing of certain pages in the Sluzhebnyk (the Missal of the Eastern Rite) printed in Univ in 1740, which became possible to be discovered through a detailed study of a large amount of copies of this edition from the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine funds. In particular, the facts of replacing one decorative head-piece with another one of the same plot and replacing the regulative text for priests with the texts of the services to saints Anthony of Padua and Casimir are established. The frequency of using of the engraving «Crucifixion with the four upcoming» in the book and probability of its existence as a paper icon is determined.

Keywords: the history of printing, Cyrillic old-printed books, variants of the publication, attribution.

УДК 09-057.86::331.104:[094»18/19»(045)

Ковальчук Галина Іванівна,

доктор історичних наук, професор, директор Інституту книгознавства,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

ПРОФЕСІЙНІ ВИМОГИ ДО КВАЛІФІКАЦІЇ ЕКСПЕРТІВ КНИЖКОВИХ ПАМ'ЯТОК

Викладено основні постулати професіограми експерта книжкових пам'яток. Коротко сформульовано, що має знати і що має вміти спеціаліст, який проводить експертизу давніх книг – рукописів, стародруків, рідкісних і цінних видань ХІХ–ХХ ст.

Ключові слова: експерт, рідкісні книги, книжкові пам'ятки, професійні вимоги

Введення в науковий обіг книжкової спадщини, що є актуальним завданням сучасного книгознавства, бібліотекознавства, культурології, передбачає високий рівень професійних знань, якими має володіти спеціаліст, котрий досліджує ретроспективні фонди, колекції чи окремі книжкові пам'ятки. Належні знання та відповідний досвід роботи з такою категорією пам'яток історії та культури може перетворити працівника бібліотеки, архіву, музею дійсно в експерта, тобто спеціаліста, фахівця, який здатен проводити експертизу – дослідження, всебічний аналіз, у даному випадку – книжкової пам'ятки, з метою зробити правильний висновок, дати правильну оцінку цьому предмету культурної спадщини. Питання офіційного ліцензування в країні експертів книжкових пам'яток лишається відкритим.

Які ж вимоги висуваються до таких співробітників? Безумовно, насамперед – вища гуманітарна освіта: історична, філологічна, культурологічна, мистецтвознавча, книгознавча чи бібліотекознавча. По-друге, обов'язковим є досвід, стаж роботи з фондами книжкових пам'яток не менше (а краще більше) п'яти років. Дуже важливою є готовність співробітника до самоосвіти, здатність до засвоєння нового, вміння здобувати інформацію. Отже, однією з основних вимог до професіонала в цій галузі є його інтелект і

відповідні знання.

Зазвичай в посадових інструкціях прописують, що повинен знати і що вміти спеціаліст, який займає ту чи іншу посаду. Експерт книжкових пам'яток має знати: історію книги та книговидання; основи атрибуції пам'яток писемності та друку, дефектних примірників; елементи і послідовність бібліографічного опису; бібліографічні та інші джерела перевірки правильності опису пам'ятки; види графіки давнього письма, основи палеографії; види шрифтів стародруків (кириличний, глаголичний, гражданський, латинський, грецький, арабський, єврейський тощо); давні мови (латинська, старослов'янська, в ідеалі – грецька, польська, французька, німецька, особливо готикою), принаймні в обсязі університетського курсу, з метою розпізнавання та визначення мови книги та її належного опису; уніфіковані назви літургійних кириличних пам'яток; системи літочислення з метою визначення дати рукопису чи стародруку; види матеріалів, що використовували для книгописання та книгодрукування, їх зовнішні особливості відповідно до часу виготовлення, основи філігранології; визначення формату рукописних книг, стародруків, пізніших видань; регіональні та хронологічні відмінності художнього оформлення рукописних книг, стародруків; конструктивні елементи та опис обкладинки, оправ, окладу; нормативні документи у сфері вивезення та ввезення культурних цінностей, створення Державного реєстру національного культурного надбання, його складової частини – реєстру книжкових пам'яток; книгознавчі терміни для адекватного уніфікованого опису книги в експертному висновку.

Експерт повинен вміти: щодо рукописних книг – визначити автора (автора твору, переписувача тексту, перекладача, компілятора), назву (уніфіковану наукову назву книги чи збірника, заголовок (самоназву) книги, назву твору); чи є книга конволютом, її обсяг (кількість аркушів або сторінок); місце створення рукописної книги, її мову, характер почерку, дату створення твору і дату написання даного кодексу; матеріал для письма, формат; подати характеристику художнього оздоблення (мініатюри, заставки, кінцівки, ініціали); зазначити фізичний стан книги; описати провенієнції, маргінальні записи; виявити можливу пізнішу підробку.

Щодо стародруків, насамперед кириличних, експерт повинен вміти ідентифікувати видання за авторитетними бібліографічними джерелами, скласти повний бібліографічний опис книги за прийнятою методикою опису стародруків, виявити можливі відмінності представленого на експертизу примірника від решти тиражу даного видання, відомого за бібліографічними джерелами (різниця в пагінації, сигнатурах, оформленні, складі тексту, шрифтах тощо). Якщо у примірнику відсутні вихідні відомості, провести атрибуцію за колонтитулами, колофоном, передмовою чи післямовою, згадками в тексті історичних осіб, філігранями на папері, форматом видання, шрифтами, кількістю рядків на сторінці, художнім оформленням та ін.; розпізнавати і передавати арабськими цифрами дату виходу книги, якщо вона вказана літерами кирилиці, що мають цифрове значення; якщо дата вказана на книзі в системі літочислення «від створення світу» (напр., 7136 р.), передавати її в сучасному літочисленні, «від Різдва Христового»; визначати формат стародруку в частках аркуша за філігранями, лініями верже і понтюзо, кількістю аркушів у зшитках; зазначати пагінацію чи фоліацію книги (відповідно вказуючи її обсяг), що для кириличних стародруків може бути додатковою ідентифікуючою ознакою; вказувати сигнатури, пропуски в нумерації – видавничі помилки чи дефектність примірника; виявляти варіанти видань, а також старообрядницькі видання з фальшивими вихідними відомостями, інші фальсифікати; визначати техніку гравірування, подавати характеристику художнього оздоблення книги; описувати оправу чи оклад стародруку; характеризувати маргінальні записи, що залишені на книзі в процесі її побутування, у разі виявлення важливої історичної інформації – відтворювати їх; визначати стан збереження книги, чітко вказувати її можливу дефектність.

Щодо іноземних стародруків: за відсутності титульного аркуша в давніх друках – встановлювати початкові відомості за зачином (*Incipit*) чи кінцевою фразою (*Explicit*); відшукати опис видання в бібліографічних джерелах, вказати конкорданс; подавати загальноприйняту латинізовану форму імені для античних авторів та тих авторів, що писали латинською мовою, та форму імені автора, як зазначено на книзі; у разі зазначення прізвища автора на книзі в родовому відмінку, подавати його в називному відмінку

тією ж мовою; наводити сучасні назви міст видання, крім тих, які позначені на книзі; у разі зазначення дати виходу латинськими літерами, наводити дату видання арабськими цифрами; знати загальноприйняті латинські скорочення в описі щодо приблизної дати виходу книги; виявляти конволюти і зазначати всі алігати.

Щодо нелегальних видань XIX ст.: визначати техніку друку (літографовані, друквані на гектографі, мімеографі чи ін., що може надати відомості про час і місце видання); встановлювати авторство анонімних творів; виявляти видавничі фальсифікати. Щодо інших категорій книжкових пам'яток: встановлювати відомості щодо цінності та рідкісності видання: чи є воно прижиттєвим, чи було воно особливо важливим за змістом для своєї епохи, чи містить унікальну інформацію про свою епоху; яким накладом вийшло, яким (можливо незвичайним) форматом чи формою випущено; яким способом відтворено текст та ілюстрації, який художник ілюстрував; які додаткові вставки чи малюнки є в примірнику, автограф чи екслібрис якої видатної особи міститься на примірнику, кому раніше належав примірник; на якому папері чи іншому матеріалі надруковано; чи є це бібліофільським виданням, чи становить ця книга шедевр поліграфії, палітурної майстерності; чи є на сьогодні це видання рідкісним.

Експерт має вміти виявляти сучасні підробки рукописних книг, стародруків, рідкісних та цінних видань; встановлювати прогнозну (оцінну) вартість книги; складати висновок державної експертизи щодо книжкової пам'ятки, доцільності занесення її опису до Державного реєстру національного культурного надбання.

UDC 09-057.86:331.104:[094"18/19"(045)

Kovalchuk Halyna,

Doctor of Historical Sciences, Professor, Director of Bibliology Institute,
V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

PROFESSIONAL REQUIREMENTS TO BOOK MONUMENT EXPERTS QUALIFICATION

The main principles of book monuments expert professiogram are defined. The things that expert, who accomplishes an expertise of old books – manuscripts, old-printed editions, rare and valuable editions of 19-20th cc.,

should be acquainted with and skilled in, are briefly formulated.

Keywords: expert, rare books, book monuments, professional requirements

УДК 002.2:82-1=161.2“16”

Курганова Олена Юрївна,

кандидат філологічних наук, докторант, науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

ЦИКЛ ЕПІГРАМ «СВЯТОМУ ДАМАСКІНУ ВІРШИ» В УКРАЇНСЬКІЙ КНИЖКОВІЙ КУЛЬТУРІ XVII СТ.: ПРОБЛЕМА АТРИБУЦІЇ

Розглянуто проблему атрибуції барокових епіграм на прикладі анонімного циклу «Святому Дамаскіну вірши» з рукописного збірника Києво-Софійського собору другої половини XVII ст. Фіксація цих текстів у супроводі фронтиспісних гравюр з Октоїху 1630 р. друкарні львівського братства дозволяє спростувати версію щодо їх належності одному з поетів київсько-чернігівського кола. Обґрунтовано потребу ширшого компаративного аналізу віршів із рукописних книг XVII–XVIII ст. та поезії, надрукованої у складі стародрукованих видань.

Ключові слова: атрибуція, барокова епіграма, українські стародруки, декриптивна поезія.

У добу Бароко авторська індивідуальність цінувалась набагато менше, ніж вміння майстерно наслідувати авторитетні риторичні зразки. Великі масиви літературних пам'яток XVII–XVIII ст. дійшли до нашого часу подібно «текстам у пляшці» – без автора, дати створення та первинного контексту функціонування. Яскравим прикладом такої «пляшки», наповненої анонімними текстами, є рукописний збірник, створений у другій половині XVII ст. у стінах Києво-Софійського монастиря [2]. До його складу увійшла низка текстів найрізноманітніших жанрів та тематики: молитви, релігійні та світські епіграматичні вірші, проповіді та повчання, «Лічебник» з описом властивостей різних продуктів харчування,

поради з ефективного кровопускання тощо. Серед віршованих творів, уміщених у збірнику впереміш із текстами літургійних молитов, переважають анонімні епіграми. У широкий літературознавчий контекст вони увійшли насамперед завдяки науковим перевиданням у складі зібрання творів Івана Величковського [1] та антології української поезії середини XVII ст. [4]. Причому, у збірці творів Івана Величковського саме його названо найбільш імовірним автором анонімних епіграм збірника [1, с. 177]. Натомість в антології української поезії більшість із них переатрибутовано як твори свт. Димитрія (Туптала) [4, с. 607].

Складність атрибуції анонімних епіграм XVII ст. полягає в розповсюдженості цього жанру, лаконічною формою якого майстерно володіли усі барокові літератори. Значна частина епіграм, здебільшого анонімних, функціонувала в якості вербального доповнення до книжкових гравюр – так звані дескриптивні вірші. Деякі з них, за нашими спостереженнями, впродовж XVII–XVIII ст. по кілька разів передруковувалися в різних виданнях однієї друкарні, і навіть використовувалися у виданнях інших друкарень. Чимало анонімних віршів із Києво-Софійського збірника за формою подібні саме до дескриптивних епіграм. У них виразно виявляється апеляція до певного графічного зображення, що може виражатися і у назві («Вірши на Євангеліє для иконописцев» [2, арк. 70–75], «О иконі чудотворной Ил[л]инской Черніговской» [2, арк. 121] тощо). Беззастережно до жанру дескриптивної епіграми можна віднести, зокрема, вміщений у збірнику цикл з трьох чотирирядкових епіграм, присвячених Іоанну Дамаскіну [2, арк. 93]. Від інших віршів у структурі збірника ці три епіграми відділено заголовком «Святому Дамаскіну вірши», написаним червоною фарбою. Червоним виділено і першу літеру кожної з епіграм. Також кожна з епіграм маркована кириличною літерою з числовим значенням. Першу епіграму виділяє літера «а», що позначає один, другу – «є», тобто п'ять, третю – «и», тобто вісім.

Фактологічні дані щодо можливості віднесення циклу «Святому Дамаскіну вірши» до поетичної спадщини одного з поетів киево-чернігівського кола та з'ясування значення цифр, що супроводжують кожна з епіграм, вдалося отримати завдяки фіксації

цих віршів у складі видання Октоїха друкарні львівського братства 1630 р.

Перша епіграма, позначена літерою «а» (один), у структурі Октоїха підписує фронтиспісну гравюру із зображенням Дамаскіна, вміщену перед текстом першого гласу. В ній адресата оспівано як церковного мислителя.

Октоїх 1630	Києво-Софійський збірник
«Вишнею благодатью во ситость упоен / Глубиною мудрости обильно исполнен, / О благодати горней, Дамаскин, мудрствует, / Благодатному Орлу, спішно вслід шествует» [3, арк. 2 зв]	«Вишнею благодатию во ситость упоен, / глубиною мудрости обилно исполнен, / О благодати горней Дамаскин мудрствует, / Благодатному орлу в слід путешествуєт» [2, арк. 93].

Перед стихирою п'ятого гласу вміщено цю ж гравюру з Дамаскіним, проте з епіграмою, яка апелює до події чудодійного зіцлення святого.

«Іоан Дамаскин ціл душею Святою: / От Икономах же усичен свя рукою. / От Матере слова, паки ся исціляєт, / И пиша, Имя Сина ея прославляєт [3, арк. 136 зв.]	«Іоан Дамаскин, ціл душею святою, / От икономах же бив усичен рукою. / От Матере ся Слова паки исціляєт, / И пиша, имя Сина ея прославляєт» [2, арк. 93].
--	---

Епіграма перед текстом стихир восьмого гласу, вміщена під незмінною фронтиспісною гравюрою, вводить тему завершення роботи над книгою.

«Іоан Дамаскин с Богом начиная, / И споспїшеством Духа Книгу скончаяя. / С Сином, Матери Божой Хвалу возсилает. / Піснословити всегда и нас научает» [3, арк. 232 зв.]».	«Святыї Іоан Дамаскин, з Богом начиная, / И споспїшеством духа книгу скончаяя. / З Синомъ Матери Божой хвалу возсылаєт, / Піснословити и нас всегда научает» [2, арк. 93].
--	--

Тобто, числа перед епіграмами з рукописного Києво-Софійського збірника відповідають номеру гласу, перед яким їх було надруковано у структурі Октоїху: перший, п'ятий, восьмий. Як видно із наведених цитат, транслітерованих графікою сучасної мови, між

друкованим текстом 1630 р. та його пізнішою рукописною копією є лише незначні лексичні та синтаксичні відмінності, які не дають підстав говорити про авторську художню обробку первинного тексту. Ці епіграми функціонували в книжковій культурі на два десятки років раніше від народження свт. Димитрія (Туптала) та Івана Величковського, що розглядалися як його ймовірні автори.

Наведений приклад промовисто ілюструє тісний взаємозв'язок між історією літератури та книжковою культурою доби Бароко. Атрибуція та інтерпретація анонімних віршів з рукописних збірників XVII–XVIII ст. потребує залучення ширшого контексту їх попереднього функціонування. У випадку дескриптивних епіграм цим контекстом часто виявляється стародрукована книга. Компаративне дослідження віршів, що тиражувалися у складі українських стародрукованих видань та рукописних збірників, дасть змогу точніше атрибутувати окремі тексти та простежити тривалість їх функціонування в книжковій культурі та літературному процесі свого часу.

Список використаної літератури

1. Величковський Іван. Твори / Іван Величковський. – Київ : Наук. думка, 1972. – 191 с.
2. Інститут Рукопису НБУВ. – Фонд 312. – Од. 186 (362).
3. Октоїх. – Львів : Друкарня львівського братства, 1630. – 272 арк.
4. Українська поезія. Середина XVII ст. / Упор. В. І. Кречотень, М. М. Сулима. – Київ : Наук. думка, 1992. – 680 с.

References

1. Velychkovskiy, Ivan. (1972). *Tvory* [Works]. Kyiv, Ukraine: Naukova dumka. [In Ukrainian].
2. Institute of Manuscripts of V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine, fund 312, 186(362). [In Ukrainian].
3. Oktoikh [*The Octoechos*]. (1630). Lviv, Ukraine: Drukarnya lvivskoho bratstva. [In Ukrainian].
4. Krekoten, V. I., & Sulyma, M. M. (Comps.). (1992). *Ukrainska poezia. Seredyna XVII st.* [Ukrainian poetry. The middle of 17th century]. Kyiv, Ukraine: Naukova dumka. [In Ukrainian].

UDC 002.2:82-1=161.2“16”

Kurhanova Olena,

Candidate of Philological Sciences, Research Associate,

V. I. Vernadskyi National library of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

**THE EPIGRAM CYCLE «TO SAINT DAMASCENE VERSES»
IN UKRAINIAN BOOK CULTURE OF 17th C.:
THE ISSUE OF ATTRIBUTION**

The issue of baroque verses attribution on the basis of anonymous cycle «To Saint Damascene Verses» from manuscript anthology of Kyiv Saint Sophia Cathedral of the second part of 17th century is revised. The fixation of these epigrams under frontispiece engravings in Lviv Brotherhood the Octoechos edition of 1630 enables to controvert the version of their attribution to one of the poets of Kyiv–Chernigiv circle. The need for wider comparative analysis of verses from handwritten books of 17–18th cc. and poetic texts, included to the structure of old-printed editions, is demonstrated.

Keywords: attribution, Baroque epigram, Ukrainian old-printed books, descriptive poetry.

УДК 78.08 + 783.8/9

Літвінова Світлана Анатоліївна,

ORCID 0000-0003-0687-9450,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

**АТРИБУЦІЯ ЛІТЕРАТУРНИХ ТЕКСТІВ У КОЛЕКЦІЇ
«МУЗИЧНИЙ ФОНД УКРАЇНИ» НАЦІОНАЛЬНОЇ
БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО**

Розглянуто проблеми атрибуції літературних текстів симфонічних та оперних творів у колекції «Музичний фонд України» (ноти).

Ключові слова: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, атрибуція, колекція, текст, симфонія, опера, жанр.

Однією з перлин серед зібрань відділу музичних фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського є колекція «Музичний фонд України», яку в 1994 р. передало на зберігання

Міністерство культури України. На сьогодні колекція складається з понад 2000 документів з датуванням від 1947 до 2013 рр. та без датування взагалі (значна кількість). Колекція містить нотні рукописи (автографи та рукописні копії з них), репрографії з рукописів, невелику кількість нотних видань; машинописні лібрето та сценарії опер, вистав, мюзиклів, поетичні тексти пісень; програми вистав та рецензії на них; листування авторів з Міністерством культури УРСР; подаровані рукописи та копії з рукописів українських композиторів (після 2004 р.).

У різні роки колекцію досліджували Л. В. Івченко, І. Ф. Бобришева, Ю. В. Бентя. Науковцями відділу музичних фондів НБУВ зроблено опис опрацьованої частини колекції «Фонд № 1. Музичний фонд України. Колекція рукописів українських композиторів та музичних письменників, переданих Репертуарно-редакційною комісією Міністерства культури і мистецтв України. Крайні дати документів: [1947], 1948–2004, б/д. 2005 р.» (машинопис). Також було частково складено електронний каталог «Музичного фонду України» в ІРБІСі (доопрацювання триває). Унікальність цього зібрання безперечна, хоча би тому, що велика кількість творів, як показує практика, існує тільки в єдиному примірнику – рукописному; частина з них ніколи не виконувалася і не була опублікована; колекція містить автографи видатних композиторів України – О. Білаша, В. Губаренка, Ю. Іщенка, М. Скорика, Є. Станковича та інших, а також менш знаних, імена яких практично забуті нашими сучасними виконавцями та дослідниками.

Колекція «Музичний фонд України» представляє широкий масив музичних творів різноманітних жанрів, у яких працювали композитори ХХ ст. Серед них – музично-сценічні: опери, балети, мюзикли, музично-театральні вистави; симфонічні твори: клавіри та партитури симфоній, поем та ін.; вокально-хорові твори а *carrella* та в супроводі інструментальних ансамблів або фортепіано: літургії, кантати, вокальні цикли, хорові мініатюри та ін.; камерно-інструментальні твори: поеми, фантазії та ін. Подальше дослідження колекції розкриє широкий спектр жанрів та їх різновидів, у яких працювали українські митці означеного періоду. Наприклад, жанр опери в «Музичному фонді України» представлено такими різновидами: опера-ораторія, опера-казка, опера-легенда,

фольк-опера, опера-балет, опера-мюзикл, моноопера, концертна опера, рок-легенда. Жанр симфонії має такі різновиди: симфонія, камерна симфонія, симфонія-концерт, симфонія-балет, симфоніетта, симфонія-поема, симфонія-диптих.

У процесі роботи з колекцією «Музичний фонд України» стикаємося з певними труднощами атрибуції. Серед них – дата написання твору, атрибуція літературного тексту (вербальної основи музичного твору), визначення рукопису як автографу чи як списку з автографу. Так, із вирішенням проблеми датування твору, якщо воно не зазначене в рукописі, нам можуть допомогти архівні документи, в яких вказано дати надходження до Репертуарно-редакційної комісії Міністерства культури і мистецтв України, дата присвяти твору до ювілею певної особи або до події та різноманітна довідкова література.

Особливу складність для предметного індексування та відповідно атрибуції літературних текстів із колекції «Музичний фонд України» становлять симфонічні та кантатно-ораторіальні жанри. Такі твори мають лібрето, основою якого є від одного до п'ятнадцяти різних літературних джерел. Це можуть бути найрізноманітніші комбінації текстів, де використано вірші одного чи різних поетів, тексти з Біблії, українські народні пісні, фрагменти епістолярію.

До творів зі складною атрибуцією літературних текстів належать: монументальна опера-ораторія В. Губаренка «Згадайте, братія моя», ор. 43 (1990–1991, лібрето М. Черкашиної-Губаренко); симфонія для тенора, сопрано та симфонічного оркестру В. Губаренка «De profundis», ор. 51 (1994–1995); «Симфонія № 6» («Думи мої, думи...» – з поезії Т. Г. Шевченка, для сопрано, баса та великого симфонічного оркестру) В. Бібіка; «Диптих» (для мішаного хору та оркестру українських народних інструментів) та «О, Руська земле» – (драматична кантата для читця, сопрано, чоловічої групи хору та оркестру українських народних інструментів) В. Степурка; «Безсмертному Кобзареві» (кантата для чоловічого хору і симфонічного оркестру в шести частинах) Я. Цегляра та ін.

Так, у монументальній опері-ораторії В. Губаренка «Згадайте, братія моя» вказано на титульному аркуші: «за творами Т. Шевченка». І дійсно, основна частина вербального тексту – поезії

Т. Шевченка: поетичне послання «І мертвим, і живим...», «Хіба самому написати...», «В казематі», уривки з різних частин поем «Неофіти» та «Гайдамаки», «Полякам», «Думка» («Тяжко, важко в світі жити...»), «Думка» («Нащо мені чорні брови...») та «Давидові псалми» (уривки з окремих псалмів № 12, 93, 132, 136). Однак у процесі дослідження окрім поезій Шевченка, виявлено також окремі вірші з псалма «Благослови, душе моя, Господа...» (№ 102 : 1, 2, 13–16 а) у перекладі українською мовою І. Огієнка.

У симфонії В. Губаренка «De profundis» також не зазначено використання у другій частині текстів із Псалтиря у перекладі І. Огієнка. У симфонії використано уривки з десяти творів Т. Шевченка та окремі вірші з псалмів (№№ 6, 21, 30; переклад І. Огієнка). До того ж, і сама назва симфонії є літературним інципітом (латиною) псалма № 129 «De profundis».

Згадані монументальні твори українських композиторів є відображенням актуальних позачасових проблем українського суспільства. Це – величні оркестрові полотна з сольними вокальними партіями та хоровими партитурами різного складу. Лібрето творів мають трагічний або драматичний зміст, на основі яких композитор вибудовує складну, багаторівневу драматургію. Численні сюжетні лінії накладаються одна на одну, заглиблюючи слухача у світ релігійно-філософських, біблійних питань крізь призму історії України, що представлено слухачеві через реальні історичні постаті (Т. Шевченко, В. Репніна-Волконська та ін.) та узагальнені літературні образи (Шевченкова Катерина, мати, козак та ін.).

Колекція «Музичний фонд України» – яскраве відображення музично-культурного життя України за період з 1947 по 2013 рр. Вона становить культурно-історичну цінність для наступних поколінь як основа багаторівневих наукових досліджень у галузях релігії, філософії, музикознавства, філології, соціології та історії культури. Ця колекція також є невичерпним джерелом численних виконавських інтерпретацій творів в авторських версіях і нових аранжуваннях та перекладеннях. Саме тому атрибуція літературних текстів – це важливий крок до створення глибинного наукового індексування з максимальною кількістю додаткових точок доступу, що необхідно для оперативного та багатоаспектного задоволення запиту читача-науковця.

UDC 78.08+783.8/9

Litvinova Svitlana,

ORCID 0000-0003-0687-9450,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

**ATTRIBUTION OF LITERARY TEXTS IN THE COLLECTION
«MUSIC FUND OF UKRAINE» OF V. I. VERNADSKYI NATIONAL
LIBRARY OF UKRAINE**

The problems of attribution of literary texts of symphonic and opera works in the collection «Musical fund of Ukraine» (scores) are considered.

Key words: V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine, attribution, collection, text, symphony, opera, genre.

УДК 821.161.2:7.034.7:003.628

Максимчук Ольга Василівна,

кандидат філологічних наук, науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

**ГЕНЕЗА ЕМБЛЕМАТИЧНОЇ ОБРАЗНОСТІ
У ПРОПОВІДЯХ АНТОНІЯ РАДИВИЛОВСЬКОГО**

На матеріалі двох рукописних проповідей Антонія Радивиловського, присвячених роковинам смерті київського митрополита Петра Могили, проаналізовано екфраситичне використання українським казнодією емблематичної образності, джерелом якої, очевидно, слугують різноманітні латиномовні збірки символів та емблем ранньомодерної доби. Як правило, проповідник не вказує на те, звідки походить емблема, яку він використовує, однак наводить її тлумачення і переклад девізу, що супроводжує графічне зображення.

Ключові слова: українська барокова література, Антоній Радивиловський, проповідь, емблема, екфразис, інтермедіальність.

Інтермедіальність – одна з чільних ознак українського Бароко, що проявляється зокрема у тенденції до синкретичності різних видів мистецтва, приміром, у взаємодії вербальних і невербальних компонентів твору, функціональній єдності тексту і зображення. Візуальність може бути присутня в тексті як експліцитно (гравіровані ілюстрації, неграматичне, але семантично значуще використання великих літер), так і імпліцитно, коли автор звертається до конкретного зображального елемента, що не обов'язково супроводжує текст у його оформленні.

Серед українських авторів XVII ст., творчість яких засвідчує проникнення зорових образів до площини тексту, чільне місце посідає Антоній Радивилівський. Свої казання, які є взірцем барокового проповідництва киево-чернігівського культурного осередку, Антоній наповнює численними, запозиченими переважно із західних джерел, прикладами зі сфери природознавства, історії, політики, покликаними урізноманітнити виклад і зацікавити реципієнта. Серед таких «*exempla*» – чимало описів, які стосуються певного зображального елемента, наприклад, емблеми чи герба, до символічного змісту яких апелює автор. Сам проповідник називає їх «*емблема*», «*символом*», «*герб*» чи «*клейнот*», «*подобенство*».

Те, що Антоній неодноразово використовує як художній засіб словесне відтворення певного візуального образу, дозволяє говорити про особливу схильність українського проповідника до фігури екфразису. Оскільки у випадку гомілетичного доробку Антонія Радивилівського ідеться насамперед про інтермедіальність літератури та графічного мистецтва, то тут під екфразисом ми маємо на увазі вербальний опис іконічного знака, передовсім емблематичного зображення, до якого відсилає автор.

Оскільки масив проповідницьких текстів Антонія Радивилівського досить великий, то ми обмежимо коло текстів, які беремо до огляду, двома «*словами на рочини*», тобто проповідями на роковини з дня смерті Київського митрополита Петра Могили. Ці «*слова*» містяться у рукописній збірці проповідей Антонія «*Огородок Пресвятої Богородиці*», що датується 1671 р. Більша частина казань із цієї пам'ятки увійшла до друкованих книг проповідника, передовсім до майже однойменної збірки «*Огородок Марії*

Богродиці» (1676), однак жодне зі «слів на рочини» так і не було надруковане.

Приклади екфразису, які трапляються у цих проповідях, стосуються емблематичних зображень, що покликані схарактеризувати постать покійного митрополита. Більша частина з них позначає явища живої чи неживої природи: сонце, соняшник, слон, олень, дельфін, діамант. Інші випадки екфразису стосуються рукотворних речей зі світу людей (циркуль); сюди ж належать також символічні елементи на гербі Петра Могили, що його описує проповідник (приміром, схрещені шаблі, човен із увіткнутою шаблею, три списи). Така кількість випадків використання візуального екфразису, що стосується емблеми чи герба, у межах двох проповідей свідчить про те, що автор активно послуговується емблематичними збірками і запозичує з них необхідний образний матеріал. Антоній не наводить назву збірки чи ім'я її упорядника, переважно оминає і згадки про імена інших осіб, які мають стосунок до гербового чи емблематичного зображення («єден гетман войска родийчиков», «єден дунській, новерській, готській кроль», «єдина матрона» тощо). Можливо, проповідник не хотів обтяжувати реципієнтів зайвими деталями або ж прагнув надати своїм «словам» більшої універсальності. Виняток становить лише «Ісабелля, кроліова аракгонская», символ якої складався з зображення двох квіток, названих соняшником і місячником.

Цей приклад із першого «слова на рочини» дає підстави припустити, що проповідник не завжди користується збіркою емблем безпосередньо, натомість може звертатися до згадки про емблему, вміщеної в іншому тексті: адже екфразис у Антонія майже дослівно повторює фрагмент із «Жалоби по смерті найяснішої Констанції, королеви польської» (1631) єзуїта Якуба Ольшевського, у якому наведено опис цієї ж емблеми.

Як правило, екфразис у творчості українського проповідника поєднується із наступним його поясненням, переходом на алегорико-символічний рівень репрезентації образу. Антоній не просто словесно відтворює на письмі емблему, а й пропонує авторську інтерпретацію та приклад застосування емблематичного образу в контексті своєї проповіді. Найчастіше пояснення, наведені Ан-

тонієм, не надто відрізняються від тлумачень, які супроводжують гравійовані зображення в емблематичних збірниках. Звертаючись до конкретного емблематичного образу, Антоній наводить у своїх проповідях також і девіз (він називає його лемою), що, як правило, доповнює графічний малюнок і вказує на його алегоричний сенс. Антоній перекладає латиномовний девіз на староукраїнську мову, очевидно, з метою зробити своє казання зрозумілим для широкого кола реципієнтів.

Не в усіх випадках вдалося встановити генезу емблематичних образів із наведених прикладів екфразису. Однак кілька емблем зі «слів на рочини» Антонія Радивилівського все ж можна приблизно ідентифікувати. Циркуль із девізом «Працею і статечністю» є видавничою маркою друкарів Плантенів з Антверпена. Сонце із написом «Всюди подобен» узято, очевидно, з книги символів Сильвестра П'єтрасанти «*De symbolis heroicis*». Отруєний олень, що біжить до джерела, із девізом «Єдино здорове» нагадує емблему з цієї ж книжки, а також подібне емблематичне зображення зі збірки «*Symbolorum et emblematum*» Йоахима Камерарія. «Слон вежу двигает... з таким написом: Царствія змощняет побожность», ймовірно, відсилає до зображення зі збірки «*Selectorum symbolorum heroicorum centuria gemina*» Соломона Нейгебауера, яке представляє «клейнот» данського короля Кристіана IV.

Отже, аналіз двох «слів на рочини Петра Могили» Антонія Радивилівського свідчить про непоодинокі екфрастичне використання проповідником емблематичної образності, запозиченої з різноманітних західних збірок символів та емблем. Така взаємодія вербальних і візуальних форм вираження характерна для української літератури доби Бароко і демонструє належність України до загальноєвропейського культурного простору.

UDC 821.161.2:7.034.7:003.628

Maksymchuk Olha,

Candidate of Philological Sciences, Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

GENESIS OF THE EMBLEMATIC IMAGERY IN ANTONII RADYVYLOVSKYI'S SERMONS

The ekphrastic description of the emblematic imagery in two Antonii Radyvylovskiy's sermons on the anniversary of Metropolitan Petro Mohyla's death is considered. The source of emblematic images found in the sermons is the numerous Latin books of symbols and emblems spreading in the Early-modern Europe. As a rule, the Ukrainian preacher does not mention whence the emblems he uses are taken. Meanwhile, he proposes a short explanation of an emblem and a translation of a motto accompanying graphic images.

Keywords: Ukrainian Baroque literature, Antonii Radyvylovskiy, sermon, emblem, ekphrasis, intermediality.

УДК 655.413:78(436)

Москалець Олександр Володимирович,

ORCID 0000-0001-6441-7647,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

РІДКІСНІ ПРИМІРНИКИ ВІДЕНСЬКОГО ПІОНЕРА НОТНОГО ДРУКАРСТВА КРИСТОФА ТОРРИЧЕЛЛА В ФОНДАХ НБУВ

Атрибутовано і вперше описано шість примірників рідкісних видань піонера віденського нотодрукарства Кристофа Торричелла (працював лише упродовж 1781–1786 рр.). Охарактеризовано особливості цих видань, їхнє місце в контексті видавничої діяльності Торричелла, розкрито персоналії, які зустрічаються в присвятах цих творів, проаналізовано і доповнено перелік композиторів, з якими співробітничав Торричелла. Два з шести документів, за попередніми даними, відсутні в інших бібліотеках.

Ключові слова: нотне видавництво, Торричелла, Артарія, Крайт, Лем, Відень.

Починаючи від останньої чверті XVIII ст. в музичній галузі Австрія обрала своїм культурним ментором Італію. Близьке суспільство цих країн призводило до постійної появи на музично-видавничому ринку австрійської столиці дедалі новіших видавців італійського походження. Цю тенденцію ілюструє низка прізвищ: родина Артарія, Кристоф Торричелла, П'єтро Мекетті, Транкуїлло Молло, Джованні Каппі, Антоніо Діабеллі.

Кристоф Торричелла (1715–1798), уродженець Швейцарії, став одним із піонерів нотного друкарства у Відні, але працював порівняно недовго: його самостійна видавнича діяльність тривала п'ять років – з 1781 по 1786 рр. Ще з 1775 р. Торричелла працював комісіонером у деяких французьких, голландських та англійських видавництвах (зокрема, у Антуана Хуберті), а також відкрив власний магазин у Відні, який він зберіг за собою навіть після припинення видавничої діяльності. Короткочасність перебування Торричелла на музичному ринку пояснюється двома причинами: потужною конкуренцією (насамперед – із видавництвом «Artaria & Co.»), а також похилим віком видавця: у тодішній Австрії вважалося, що після сімдесяти років вести власну справу надто обтяжливо. У серпні 1786 р. Торричелла влаштував аукціон, на якому 980 нотних дощок було продано видавництву «Artaria & Co.». Неважко здогадатися, що найвірогідніше, це були кліше найвідоміших композиторів і найпопулярніших творів того часу – Моцарта (три сонати і клавир увертюри до «Викрадення з Сералю»), чотирьох симфоній Й. Гайдна (Ноб. І N 73, 76, 77, 78), також твори К. В. Глюка, Дж. Сарті, Дж. Паїзіелло і ще деяких композиторів. У переліку композиторів, твори яких видавав Торричелла, трапляються багато відомих на той час імен – Й. Б. Ванхаль, К. Стаміц, А. Сал'єрі, М. Клементі, Л. Кожелух, Ф. А. Гоффмайстер. Серед видань Торричелла – також три концерти та шість сонат Й.-С. Баха.

Ноти, випущені цим видавництвом, вигідно відрізнялися від тодішніх віденських та багатьох інших європейських видань ефектними гравюрами, що прикрашали титульні аркуші. Ці гравюри є окремим предметом дослідження фахівців з обра-

зотворчого мистецтва. Відомо, що Торричелла друкував і книги. Зокрема, в 1782 р. вийшов його власний філософський трактат «Сьогоднішнє фарисейство» («Das Heutige Pharisäerthum»). Його надруковано стандартним готичним шрифтом німецькою мовою. Це єдине зі всіх його видань, електронну копію якого нині можна відшукати у Інтернет-мережі.

У відділі музичних фондів (далі ВМФ) при Інституті книгознавства НБУВ продовжується ретрокаталогізація видань для електронного каталогу, який значно спрощує пошук для користувачів, а бібліографів спонукає виконувати бібліографічний опис з урахуванням недавніх досліджень музикознавців та сучасних можливостей зведених нотних каталогів, представлених в Інтернет середовищі. Отож, нещодавно було ретрокаталогізовано шість примірників видань, випущених віденським видавництвом Кристофа Торричелла з нотного зібрання Розумовських. Сукупна кількість видань Торричелла, що збереглися в світі, є невеликою і кожне з них вважається раритетним. Серед знахідок у фонді ВМФ маємо «перлини»: два видання з шести торричеллівських, що ймовірно є унікальними. Інформації про збереження примірників цих видань у бібліотеках світу не знайдено ані в електронних, ані у друкованих довідково-бібліографічних ресурсах у галузі нотного друкарства. Немає відомостей навіть про сам факт існування їхнього існування. Крім того, цінність знахідки збільшує те, опубліковані музичні твори досі не досліджувалися музикознавцями і, вони, ймовірно, не виконувалася протягом щонайменше 230 років.

Тексти титульних аркушів видавництва Торричелла, які зберігаються у ВМФ, складені французькою і рясніють орфографічними помилками. До того ж у різних виданнях можуть трапляються бути розбіжності в написанні поширених слів. Це свідчить про недостатнє володіння французькою як самим Торричелла, так і деякими його гравірувальниками (наприклад, Йозефом Заграднічком).

Першим із віднайдених раритетів, а можливо й унікальних видань, є примірник «Гармонічної музики, або Партити для двох

гобоїв, двох кларнетів, двох фаготів та двох мисливських ріжків» віденського композитора і флейтиста Карла Крайта.

Крайт, Карл (бл. 1746, Відень – 1803).

Musique harmonique ou Parthie [Ноти] : pour Deux Hautbois [! hautbois], Deux Clarinettes, Deux Fagottes et Deux Cors de Chasse [Es dur] / Composé par M[-r] C. Kreith ; Dedié à Son Excellence Monsieur le Comte de Pellegrini, Comandeur de l'ordre Militaire de Marie Therese Conseiller intime d'Etat General de l'Artillerie, du Genie Comandant les Corps de Ingenieurs, Mineurs Sappeurs [! Sapeurs], de S. M. I. R. A. & . [Sa Majesté Impériale et Royale Apostolique] par son tres humble et très obeisant [! obéissant] serviteur Christoph Torricella Marchand d'Estampes, et Editeur de Musique & . – [Parties]. – À Vienne : Publiés, et se trouvent [! trouve] ... Chez Christoph Torricella, [ca 1781]. – 7 part. (ob - 4 p., cl in B 1 - 5, [1] p., cl in B 2 - 5, [1] p., fg 1 - 5, [1] p., fg 2 - 5, [1] p., cor da caccia in Es 1 - 4 p., cor da caccia in Es 2 - 4 p.) : il.; 37×25 cm.

Збірку опубліковано у вигляді семи не зброшурованих партій духових інструментів, оправлених в обкладинку (загальна кількість сторінок у партіях – 36). Видання збереглося до нашого часу у задовільному стані. На титульному аркуші зазначено помилковий склад виконавців: не октет (таке визначення є правильним), а септет (без другого гобоя). Твір присвячено графу Карлу Пеллегріні. Рукопис цього твору Крайта, датований бл. 1780 р., зберігається в замку Вольфегт у Музичному архіві князя Вальдбург-Вольфегт-Вальдзейського в Німеччині (земля Баден-Вюртемберг) (RISM ID no.: 454000272). Видання датуємо не раніше 1781 р., з огляду на рік появи рукопису та початок діяльності видавництва К. Торричелла. У кожній із партій одна або кілька сторінок у центрі містять філіграні – зображення щита, увінчаного короною. Розворот партії другого фагота (на згині) містить філігрань у вигляді гербоподібного візерунка. За даними RISM, друкованих примірників цього твору у світових бібліотеках не знайдено.

Другим раритетним або унікальним виданням є «Великий концерт для скрипки та інших інструментів» данського скрипаль-віртуоза і композитора Петера Мандрупа Лема.

Лем, Петер (П'єр) Мандруп (1758–1828).

Grand Concert [Ноти] : [G dur] : pour le Violon à Different Instruments / Composé par M[-r] Pierre Lem ; Dedié à Sa Majesté Christian VII Roi de Dannemarck et de Norvege, des Vandalls et

Gothes, Duc de Folstein, Schlewik, Storman et Ditmarsen, Comte d'Oldenburg et Delmenhorst &: &: par son très humble et très Obéissant Serviteur Chr. Torricella Marchand d'Estampes et Editeur de Musique. – À Vienne : Publiés, et se vend ... Chez Christoph Torricella, [1781–1784]. – 4 part. (vl princ – 7, [1] p., vl 1 – 5, [1] p., vl 2 – 5, [1] p., vla – 3, [1] p., vlc – 3, [1] p., b – 1, [1] p., ob 1 – 1, [1] p., ob 2 – 1, [1] p., fl 1 – 3, [1] p., fl 2 – 3, [1] p., cor in G 1 – 1, [1] p., cor in G 2 – 1, [1] p.) : il.; 36×26 cm.

Відомостей про видання творів цього автора, які дійшли до нашого часу, у RISM не знайдено. Роки видання (1781–1784) встановлено з огляду на вкрай нетривалий період існування видавництва К. Торричелла. Твір присвячено Кристіану VII Скаженому, королю Данії та Норвегії, титул прикрашає вишукана гравюра. Філіграні та номер нотної дошки відсутні. Особливості використання французьких діакритичних знаків та пунктуацію в тексті титульного аркуша збережено у бібліографічному описі.

Ретрокаталогізація нот із ВМФ продовжується, а це надає надію, що співробітники ВМФ зможуть поповнити зведений Міжнародний каталог музичних джерел (RISM) не лише раритетними, але й унікальними виданнями і таким чином скорегувати історичні відомості про західноєвропейську музичну культуру та її розповсюдження на українських теренах XVIII ст.

Список використаної літератури

1. Weinmann A. *Katalog Anton Huberty (Wien) und Christoph Torricella* / A. Weinmann. – Vienne, Universal Edition, 1962. – 88 p.
2. Івченко Л. Реконструкція нотної колекції графа О. К. Розумовського за каталогами XVIII сторіччя / Л. Івченко. – Київ, 2004. – 643 с.

References

1. Weinmann, A. (1962). *Katalog Anton Huberty (Wien) und Christoph Torricella*. Vienna, Austria: Universal Edition. [In German].
2. Ivchenko, L. (2004). *Rekonstruktsiia Notnoi Kolektsii Hrafa O. K. Rozumovskoho Za Katalohamy XVIII Storichchia* [Reconstruction of Count's O. K. Rozumovsky Score Collection following XVIII century catalogues]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

UDC 655.413:78(436)

Moskalets Oleksandr,

ORCID 0000-0001-6441-7647,
Junior Research Associate,
V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

RARE SAMPLES OF PIONEER OF VIENNA MUSIC PUBLISHING CHRISTOPH TORRICELLA IN THE FUNDS OF V. I. VERNADSKYI NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE

6 samples of rare Vienna music publisher Christoph Torricella were attributed and described in Vernadsky National Library of Ukraine. This editor was a pioneer of music publishing in Vienna, he worked only during 5 years (1781–1786). According to the data bases of RISM and other sources, 2 of these documents are not presented in the libraries of the world (works by K. Kreith and P. Lem). The article deals with special features of these editions, personalia of people to whom they are dedicated.

Keywords: music publisher, Torricella, Artaria, Kreith, Lem, Vienna.

УДК 090.1(093)–021.361

Мяскова Тетяна Євгенівна,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ОПИСУ ЦІЛІСНИХ ІСТОРИЧНИХ КНИЖКОВИХ КОЛЕКЦІЙ ТА ЗІБРАНЬ

Розглянуто особливості наукового опису історично сформованих бібліотечних зібрань та колекцій. Базою досліджень були історико-культурні фонди, що зберігаються у відділі бібліотечних зібрань та історичних колекцій Інституту книгознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Наведено назви основних рубрик описових статей про колекції та зібрання. Така систематизація є важливою для створення довідкового видання. Показано, що провенієнції є визначальними структурними елементами при складанні наукового опису книжкової колекції чи зібрання.

Ключові слова: історична колекція та зібрання, науковий опис, провенієнція, книжковий знак, довідник.

У відділі бібліотечних зібрань та історичних колекцій Інституту книгознавства (далі Відділ) Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі НБУВ) знаходиться більше 100 історично сформованих колекцій та зібрань, які є своєрідним віддзеркаленням історичного розвитку нашого суспільства, а отже, і об'єктом самостійних історико-книгознавчих досліджень. Це зібрання світських та релігійних навчальних закладів, монастирів, державних установ, громадських і наукових організацій, особові, родові зібрання, штучно сформовані зібрання дореволюційних журналів та ін. Основна кількість з цих колекцій і зібрань була сформована колись, переважно до ХХ ст., в установах-фондоутворювачах або приватними особами; інша частина зібрань організована вже у ВБУ–НБУВ (штучно створені колекції). Певні колекції та зібрання і зараз перебувають у стадії реконструкції; поповнені з резервного фонду НБУВ, а також іноземними виданнями, переданими з основних фондів Бібліотеки у 2014 р. Неабияке значення має науковий опис цих цілісних книжкових зібрань як самостійного історично утвореного об'єкта дослідження різних історико-книгознавчих дисциплін.

Ще на початку 90-х років ХХ ст. у Відділі було здійснено комплекс робіт зі складання довідок і паспортів на колекції та зібрання НБУВ, що дозволило не лише організувати облік колекцій і зібрань, а й розкрити історико-культурні фонди, окреслити перспективи роботи з ними з метою залучення до наукового обігу цінного джерелознавчого матеріалу. Практичне опрацювання багатьох бібліотечних колекцій та зібрань призвело до появи великого обсягу інформації, яку необхідно ввести до наукового обігу, найкраще у вигляді випуску довідника, який би розкрив ретроспективні історико-культурні фонди НБУВ. Для фіксування найбільш важливих відомостей про історичне зібрання чи колекції, зміст такого виду інформаційного ресурсу повинен бути наповнений наступними описовими рубриками: Заголовок (офіційно прийнята назва бібліотеки, колекції чи зібрання). У цій рубриці доречно подавати й альтернативну назву. Адже є чимало зібрань,

які впродовж свого історичного побутування отримали і неформальні найменування, наприклад, бібліотека польського короля Станіслава Августа Понятовського відома як «Королівська бібліотека» та «Collectio Regia», родова бібліотека графів Йоахіма й Адама Хрептовичів має альтернативну назву «Щорсівська книгозбірня»; Фондозасновник: офіційна назва й дати існування установи або прізвище, ім'я та по батькові та дати життя засновника фонду; Інформаційна довідка про фондозасновника; Дата та місце формування фонду; Історична довідка про фонд; *Характеристика історико-культурного фонду*; Хронологічні [граничні] межі видань у колекції чи зібранні; Кількісний склад фонду; Мова видань; *Зовнішні ознаки колекції*; Науково-довідковий апарат колекції; Використані джерела і література; Ім'я та прізвище автора статті.

Особливої уваги потребує розділ «*Зовнішні ознаки колекції*», оскільки артефактної цінності окремим виданням з історичних книжкових зібрань надають саме особливості, набуті шляхом антропогенного впливу, у вигляді таких власницьких елементів, як суперекслібриси, екслібриси, печатки, наклейки зі старими шифрами, вкладні чи власницькі записи, дарчі написи. Тобто все те, що відрізняє конкретний примірник від основного накладу. Тому при науковому описі колекцій та зібрань для будь-якого довідкового видання слід обов'язково вказувати всі наявні на книжках чи інших виданнях провенієнції з додаванням графічних зображень власницьких книжкових знаків. Це суттєво допоможе при реконструкції розпорошених раніше книгозбірень. Так за допомогою архівних джерел дізнаємося про бібліотеки, які потрапили до складу фондів Всенародної бібліотеки України в перші десятиріччя її існування, але були розпорошені. Відшукати книги з цих книгозбірень допоможуть саме власницькі знаки. Наприклад, на виданнях з реконструйованої нещодавно книгозбірні Київського інституту шляхетних дівчат, окрім власницьких знаків цієї установи, а саме: штампу «Киевский институт благородных девиц», знаходимо печатки таких установ : «Держкурси Чужоземних мов. Бібліотека. Київ» та «Бібліотека Київського будинку вчених інв. №».

Паралельно друкованому довіднику повинна бути створена

електронна база даних, яка містила би науковий опис колекції чи зібрання для того, щоб у будь-який момент, користуючись пошуком, отримати дані про кількісний та тематичний склад, інформацію про фондодержавників і фондодержавника, видавців і продавців, власницькі знаки, маргіналії, дефектні екземпляри, ознайомитися з особливостями паперу чи оправи, бібліографію тощо.

Отже, при складанні наукового опису колекцій та зібрань ставляться високі кваліфікаційні вимоги до фахівців, що проводять дані наукові дослідження. Отримані при проведенні такої роботи результати можуть бути базою для нових розробок і досліджень. Науковий опис сформованих цілісних книжкових фондів, зокрема, графічне подання всіх бібліотечних реквізитів минулих власників, дасть можливість пошуку втрачених книг з цих історичних зібрань не тільки в межах НБУВ, а й в інших установах України.

UDC 090.1(093)–021.361

Miaskova Tetiana,

Candidate of Historical Sciences, Senior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

FEATURES OF DESCRIPTION OF INTACT HISTORICAL BOOK COLLECTIONS AND GATHERINGS

Features of the scientific description of historically formed library collections and gatherings were considered. The investigations were performed based on the historical and cultural finds that are stored in the Department of library collections and historical gatherings of the Institute of Book Science of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine. The titles of the main sections of descriptive articles about collections and collections are given. Such systematization is important for the preparation of a reference edition. Proveniences were shown to be decisive structural elements in the compilation of a scientific description of a book collection or gatherings.

Keywords: historical collection and gathering, scientific description, provenientia, bookmark, reference book.

УДК 528.912(942):913.1/913.8

Осталецька Олена Іванівна,

науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

КАРТОГРАФІЧНИЙ ФОНД ЯК КОМПОНЕНТ ІНТЕГРОВАНОГО ЦИФРОВОГО РЕСУРСУ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

Обґрунтовано необхідність та можливість використання фондового картографічного зібрання у рамках формування цифрових проєктів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, зокрема, «Цифрової бібліотеки історико-культурної спадщини» та електронної бібліотеки «Україніка». Розкрито комплекс електронних ресурсів (тематичні бази даних, електронні колекції та віртуальні виставки), створених на основі спеціалізованого підрозділу бібліотеки – залу картографічних видань для забезпечення інтерактивного віддаленого доступу до даного інформаційного продукту.

Ключові слова: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, фонд картографічних видань, тематичні бази даних картографічних документів, електронна колекція карт, цифрова бібліотека історико-культурної спадщини, електронна бібліотека «Україніка», віртуальні виставки.

Зміна читацьких пріоритетів по відношенню до друкованої продукції, їх переорієнтація на використання електронних ресурсів із можливістю дистанційного обслуговування зумовлює поширення таких форм бібліотечної роботи, які пов'язані з упровадженням сучасних інформаційних технологій. В положенні «Концепції розвитку Національної академії наук на 2014–2023 роки» ставиться завдання з активізації використання наявних можливостей мережевого доступу до електронних баз інформації зі створенням відповідної інфраструктури для забезпечення інтеграції різних видів наукових інформаційних ресурсів [2, с. 30–31]. Такий підхід сприятиме подальшому розширенню віртуального доступу до наукових об'єктів, їх ефек-

тивному використанню, виготовленню електронних копій документів.

Невід'ємним складником інформаційного ресурсу Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі НБУВ), що володіє такими рисами, як об'єктивність, актуальність, відповідність відображеної інформації існуючим реаліям, є картографічні документи. Фондове зібрання картографічних творів НБУВ з рукописними та друкованими першоджерелами, є основою для аргументованого науково-історичного сприйняття та представлення зафіксованих подій суспільної діяльності. Це зумовлює використання картографічних видань у комплексі електронних ресурсів та цифрових колекцій бібліотеки для вирішення наукових і прикладних завдань.

Актуальним питанням сьогодення є цифрова конверсія паперового, зокрема, картографічного документального фонду, створення бібліотечних електронних колекцій та страхових копій. Переведення друкованих видань в електронну форму вирішує нагальну проблему збереження культурного надбання, адже в першу чергу оцифровуються джерела, що мають особливу культурно-історичну цінність.

Багаторічна робота з формування тематичних баз даних («Картографічні видання», «Рукописні карти», «Стародруковані карти») та їх онлайн публікація на сторінках інформаційного ресурсу «Історико-культурні фонди НБУВ» дає можливість віртуальним та реальним читачам орієнтуватись у картографічній інформації, отримувати тематичні добірки за географічними рубриками. Додаткові пошукові словники створюють точки доступу до необхідних елементів опису карт: тип карти, масштаб, географічна рубрика, країна, регіон, населений пункт, тип географічного об'єкту, техніка виготовлення, колекція.

Сервісні можливості пошукової системи дають змогу за одним запитом шукати інформацію у всіх базах одночасно, що забезпечує користувачам зручні інструменти навігації та значно економить час на здійснення пошукових операцій. Усі бази даних оновлюються на сайті НБУВ автоматично після введення записів каталогізаторами. На веб-сторінках підрозділу для користувачів представлена інформація про картографічний фонд, каталоги і бази даних, електронні виставки і колекції.

Наразі віддалені користувачі електронних ресурсів НБУВ мають можливість користуватись новим форматом «Цифрової бібліотеки історико-культурної спадщини» з налаштованою навігаційною панеллю пошуку матеріалів за типом ресурсів: книги, карти, газети, журнали, стародруки, рукописи, ноти тощо. Забезпечено багатоаспектний пошук інформації: за ключовими словами, іменами, назвами, датами та комбінацією цих параметрів. Картографічний масив у цифровій бібліотеці представлений переважно археологічними картами України і світу, а також рукописними і друкowanними планами міста Києва ХІХ – початку ХХ ст.

Карти є одним із джерел для наповнення фундаментальної електронної колекції «Україніка» – найбільшого тематичного зібрання «Цифрової бібліотеки» НБУВ. Цей новий проект акумулює у цифровому форматі різнопланові документи українознавчої тематики до 1945 р.: матеріали про природне, географічне середовище, демографічний, економічний, соціальний, освітній, науковий потенціал України, здобутки української нації, її місце у світовому цивілізаційному розвитку.

Опрацьовані професійними бібліографами описи картографічних документів стали основою для створення сучасних інформаційних продуктів бібліотеки – електронних виставок і колекцій, які розкривають зміст фондowego зібрання карт і вводять у суспільний обіг інформацію про цей пласт історико-культурного надбання України. Тематика електронних виставок відповідає актуальним подіям сьогодення, відображає історичні і культурні реалії України та світу («Екологічні дослідження в Україні»; «Київ на стародавніх та сучасних картах»; «Китай – країна великої культури (до року Китаю в Україні)»; «Туристична Туреччина: від сакральності до буденності» та ін.).

Отже, формування цифрових колекцій та електронних ресурсів на основі історико-культурних фондів НБУВ, у т. ч. і картографічного, що здійснюється відповідно до завдань сучасної бібліотечної науки і практики, є важливою умовою для удосконалення та підвищення ефективності науково-дослідної роботи співробітників спеціалізованих підрозділів бібліотеки; розширення дистанційного доступу до оцифрованих документів та розвитку сучасних форм обслуговування читачів; забезпечення збережен-

ня раритетних бібліотечних фондів в електронному вигляді та запобігання фізичному зношенню рідкісних друкованих пам'яток; поширення електронних копій документів новітніми носіями інформації.

Список використаної літератури

1. Дубровіна Л. Розвиток електронних інформаційних ресурсів рукописної та книжкової спадщини в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського / Л. Дубровіна, Г. Ковальчук // Бібл. вісник. – 2016. – № 1 (231). – С. 3–11.
2. Концепція розвитку Національної академії наук України на 2014–2023 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/68742. – Назва з екрана.
3. Лобузін К. Технології організації знанневих ресурсів у бібліотечно-інформаційній діяльності / К. Лобузін ; відп. ред. О. С. Онищенко ; НАН України, Нац. Б-ка України імені В. І. Вернадського. – Київ, 2012. – 252 с.

References

1. Dubrovina, L. (2016). Rozvytok elektronnykh informatsiinykh resursiv rukopysnoi ta knyzhkovoї spadshchyny v Natsionalnii bibliotetsi Ukrainy imeni V. I. Vernadskogo [Development of Electronic Information Resources of Manuscript and Book Heritage in the V. I. Vernadsky's National Library of Ukraine]. *Biblioteknyi Visnyk – Library Bulletin, 1*, 3-11. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
2. Kontsepsiia rozvytku Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy na 2014–2023 roky. [Concept of development of the National Academy of Sciences of Ukraine for 2014–2023 years]. Retrived from: dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/68742. [In Ukrainian].
3. Lobuzina, K. (2012). Tekhnologii organizatsii znannievyykh resursiv u bibliotekho-informatsiinii diialnosti [*Technologies of organization of knowledge resources in library and information activity*]. Kyiv, Ukraine [In Ukrainian].

UDK 528.912(942):913.1/913.8

Ostaletska Olena,

Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

CARTOGRAPHIC FUND AS A COMPONENT OF INTEGRATED DIGITAL RESOURCES OF THE V. I. VERNADSKYI NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE

The necessity and possibilities of using the stock map collection in the framework of digital projects of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine, in particular, the digital library of historical and cultural heritage

and the electronic library «Ukrainica», were substantiated. The complex of electronic resources (thematic databases, electronic collections and virtual exhibitions), created on the basis of a specialized division of the library – the hall of cartographic editions, is provided for providing interactive remote access to this information product and solving scientific and applied tasks in the interests of many users.

Keywords: V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine, fund of cartographic editions, thematic databases of cartographic documents, electronic collection of maps, digital library of historical and cultural heritage, electronic library «Ukrainica», electronic exhibitions.

УДК 78.031.4(4777=411.16):061.2»1908/1924):027.54(477–25) НБУВ
Ривкіна Ганна Абрамівна,
головний бібліотекар,
Національна бібліотеки України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

ІСТОРІЯ ТОВАРИСТВА ЄВРЕЙСЬКОЇ НАРОДНОЇ МУЗИКИ ЯК СКЛАДОВА НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ІСТОРІЇ МУЗИКИ ЄВРЕЙСЬКОЇ СПІЛЬНОТИ

Проведено огляд діяльності Товариства єврейської народної музики. Виявлено та досліджено друковані видання Товариства за 1908–1924 рр., які зберігаються у відділі фонду юдаїки Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

Ключові слова: єврейська народна музика, музичний фольклор, відділ фонду юдаїки Інституту рукопису

На рубежі XIX–XX ст. у Російській імперії сформувався унікальний феномен єврейської композиторської школи та національної музики. Значною мірою цьому сприяла діяльність М. А. Римського-Корсакова, який викладав у Петербурзькій консерваторії по класу композиції, де навчалось багато єврейських студентів. Це пов'язано з тим, що на навчання у Петербурзькій консерваторії не діяла процентна норма для студентів-євреїв, яка

поширювалася на всіх інші вищі навчальні заклади імперії з 1887 по 1917 рр.

М. А. Римський-Корсаков вважав, що студентам-євреям необхідно вивчати та розвивати власну національну музику, приділяти увагу єврейському мелосу. Натхненні знаним учителем, вони зібрали гроші, купили фонограф і об'їздили «смугу осілости» (територія компактного проживання євреїв у Російській імперії) в пошуках музичного фольклору. Саме зусиллями ентузіастів, пов'язаних з Петербурзькою консерваторією, у Санкт-Петербурзі (листопад 1908) було створено «Товариство єврейської народної музики» (далі Товариство). Діяльність Товариства сприяла вивченню та поширенню єврейської народної музики (релігійної і світської); збиранню народних пісень та їх аранжуванню; допомозі єврейським композиторам; виданню нот і музикознавчих досліджень; влаштуванню музичних вечорів, лекцій, концертів, оперних вистав; організації хорів і оркестрів; відкриттю публічних бібліотек; участі в публікаціях, присвячених єврейській музиці; заснуванню премій за «музичні твори єврейського характеру». Товариство стало єдиним на теренах Російській імперії об'єднанням єврейських музикантів і значною мірою сприяло створенню першої в світовій історії школи єврейської концертної музики.

Вже на кінець 1911 р. Товариство налічувало понад 300 членів, а в 1913 р. відкрилися його відділення у Москві (474 члена), Петербурзі (410 членів), згодом філії запрацювали в Баку, Вітебську, Києві, Одесі, Ризі, Ростові-на-Дону, Сімферополі, Харкові.

В різні періоди Товариство очолювали: Д. Черномордик, І. Кнорозовський та В. Мандель. Серед діячів Товариства були Ш. Розовський, Л. Самінський, М. Гнесін, А. Житомирський, З. Кисельгоф, Л. Штрайхер, Й. Ахрон, Ю. Вейсберг, О. Крейн, П. Львов, М. Мільнер, Е. Шкляр, Й. Яссер і багато інших.

Діяльність Товариства розвивалася в різних напрямках. Першим і основним напрямком діяльності стало збирання і записування єврейських народних мелодій. У 1912-14 рр. Семеном Ан-ським (Шломо Раппопорт) були організовані етнографічні експедиції на Волинь і Поділля. Спеціальні фольклорні експедиції були в Бессарабії, Північно-західному краї, в районах Вітебська, Херсона, та Палестині (здійснив І. Лур'є у 1913 р.).

Другим напрямком була активна концертна і лекторська діяльність, пропаганда єврейського музичного мистецтва. На зборах та засіданнях Товариства виконувались твори єврейських композиторів та обробки народних пісень, останнім приділялася чільне місце, практично нарівні з оригінальними творами. Організовувалися і окремі концерти єврейської музики: до літа 1914 р. було організовано 154 концерти в різних містах.

На зборах Товариства читалися і обговорювалися доповіді присвячені різним аспектам вивчення єврейської музики. Вони стали першою серйозною спробою осмислити місце єврейської культури в Європі в контексті загально європейської культури. На них вперше було піднято питання про взаємовідносини музики історичної батьківщини єврейського народу і єврейської музики країн розсіювання. Майже всі ці доповіді були насичені музичними ілюстраціями, супроводжувалися виступами музикантів Товариства. Серед доповідачів були: М. Шаліт, З. Кисельгоф, М. Рівесман, Л. Самінський, М. Гнесін та інші. Частими на засіданнях були дискусії про характер національної музики.

Третім напрямом була видавнича діяльність. Вже на кінець 1911 р. видані 34 народні пісні, аранжовані для сольного і хорового співу та для виконання на різних інструментах, а також 89 пісень «для єврейської школи і сім'ї». На початок I світової війни опубліковано понад 100 видань вокальних та інструментальних творів, в тому числі збірки: Ю. Енгеля «50 єврейських дитячих пісень для дитячих будинків, шкіл і сімей» (Москва, 1916); З. Кисельгофа, О. Житомирського та П. Львова «Лідерзамлбух» («Пісенник», С. Петербург., 1912).

Виключне значення в діяльності Т-ва займала дослідницька, літературна і енциклопедична діяльність його членів. Зокрема, С. Ан-ський і Д. Маггід паралельно з Товариством брали активну участь в роботі Єврейського історико-етнографічного товариства. У своїх статтях вони неодноразово зверталися до музичної традиції в єврейській культурі.

Ю. Енгель, музикознавець, перекладач, фольклорист, композитор зробив величезний внесок не тільки в єврейську, а й російську музичну культуру, зокрема, в музичну лексикографію. Брав активну участь у створенні в Берліні філії Товариства «Товариство

для видання єврейської музики» разом з видавництвом «Ювал ферлаг» (1922–1924 pp.).

Діяльність Товариства тривала до 1924 р. Багато його діячів емігрували, а тих, хто залишився, привчали до думки, що єврейської музики – як поняття, як школи – не існує. Єврейська професійна музика вступила в період офіційного «не існування». Порівняно з єврейськими письменниками, практично повністю винищеними в 30–40-х роках, музиканти постраждали меншою мірою.

У Відділі фонду юдаїки Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського виявлені та атрибутовані публікації, пов'язані з діяльністю Товариства. Це обробки єврейських народних і традиційних пісень і мелодій Східної Європи; оригінальні твори композиторів – членів Т-ва; видання відділень Товариства в Москві, Петербурзі та філії у Берліні, надруковані й художньо оздоблені видавництвом «Ювал ферлаг»; серія «Книги для читання в єврейській школі та сім'ї»; статут і звіти Товариства; дослідницькі літературознавчі та музикознавчі праці різних періодів; статті про історію Товариства та долі його засновників і діячів; роботи, що розкривають вплив Товариства на подальший розвиток єврейської музичної культури; зібрання фонографічних записів єврейського музичного фольклору (НБУВ, спільно з Інститутом проблем реєстрації інформації НАН України, створили страхові копії з фоноциліндрів. На даний час видано 9 CD-дисків); видання з печатками Товариства та його бібліотеки.

Товариство об'єднувало кращих єврейських музикантів і вчених. Засноване з метою вивчення і поширення шедеврів єврейської музичної традиції, воно стало закономірним і в той же час унікальним феноменом на небосхилі не лише російської, а й загальноєвропейської культури початку ХХ ст. Кращі єврейські музиканти, завдяки співпраці з Товариством, змогли реалізувати себе, проявивши свою національну свідомість в музиці.

UDC 78.031.4(4777=411.16):061.2"1908/1924):027.54(477–25)VNLU

Ryvkina Hanna,

Chief Librarian,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

THE HISTORY OF THE YEWISH FOLK MUSIC SOCIETY AS A COMPONENT OF THE RESEARCH OF THE HISTORY OF MUSIC OF THE YEWISH COMMUNITY

A review of the Jewish Folk Music Society was conducted. The printed publications of the Society of 1908–1924 stored in the Judaica Department of the Institute of Manuscripts of V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine were found and studied.

Keywords: Jewish folk music, musical folklore, Judaica Department of the Institute of Manuscripts of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine.

УДК 069.538:908 (477.51)

Рой Світлана Вікторівна,

науковий співробітник,

Ніжинський краєзнавчий музей ім. І. Спаського,

Ніжин, Україна

ВИДАННЯ ТВОРІВ В.І. ДАЛЯ ДО 1917 Р. У ФОНДАХ НІЖИНСЬКОГО КРАЄЗНАВЧОГО МУЗЕЮ ІМ. І. СПАСЬКОГО

Розглянуто наявні в НКМ ім. І. Спаського твори В. І. Даля кінця ХІХ ст. Основною метою розвідки є атрибуція цих видань як цінних музейних експонатів – пам'яток писемності та культури.

Ключові слова: НКМ ім. І. Спаського, В.І. Даль, «Козак Луганський», М. О. Вольф, фондово-експонаторна характеристика, типографія.

Володимир Іванович Даль, літературний псевдонім Козак Луганський, – відомий український та російський письменник, лексикограф та етнограф. Народився у 1801 р. у селищі Луганське (нині м. Луганськ). Здобув фах лікаря. В. І. Даль був обдарованим ученим: у 1838 р. його було обрано членом-кореспондентом Петербурзької АН у відділення природничих наук, а у 1863 р. присвоєно звання почесного академіка. Наукова діяльність В. І. Даля на філологічній ниві розпочалась у 30-х роках ХІХ ст., тоді він

збирав фольклорний і етнографічний матеріал, що пізніше трансформувалося у професійну філологічну та мовознавчу дослідницьку діяльність. Мовознавча спадщина В. І. Даля має велике значення для теорії і практики східнослов'янської лексикографії, діалектології, історії мови. Серед наукового та творчого доробку вченого, що налічує 364 одиниці текстів, 20 жанрових форм, низку творів письменника присвячено українській тематиці. Це, зокрема, такі твори: «Были и небылицы Казака Луганского», оповідання «Ваша воля, наша доля», «Світлий празник», «Скарб», «Упир», повість «Подолька», «Мічман Поцелуєв, або живучи озирайся», «Савелій Граб».

У фондах Ніжинського краєзнавчого музею імені І. Спаського зберігаються лише повні посмертні видання творів В. І. Даля, видані 1897 р. Протягом 1897–1898 рр. вийшло десять томів повного зібрання творів Володимира Даля. У фондах НКМ імені І. Спаського зберігаються п'ятий, шостий та сьомий томи цього зібрання. Як і решта видань того періоду (1897–1898), вони побачили світ у друкарні «Товариства М.О. Вольфа» у м. Санкт-Петербург. Цю друкарню заснував відомий російсько-польський книговидавець Матвій Осипович Вольф у 1882 р. Проіснувала вона до 1918 р., випустивши близько 4000 тисяч книг. Власником авторських прав на видання творів В. І. Даля став Микола Григорович Вознесенський, випускник Московського учительського інституту, викладач Сичовського міського училища, а з 1878 р. прогімназії. Праці В. І. Даля користувалися неабиякою популярністю серед науковців і пересічних громадян. Міністерство народної освіти навіть включило їх до списку рекомендованих для бібліотек навчальних закладів. Повне зібрання творів В. І. Даля, а також і окремі видання того періоду мають велику цінність для колекціонерів, оскільки пожежа на складі друкарні «Товариства М. О. Вольфа» у 1900 р. знищила основний наклад.

Усі томи зібрання видавалися під спільною назвою: «Полное собрание сочинений Владимира Даля (Козака Луганского). Первое посмертное полное издание, дополненное, сверенное и вновь просмотренное по рукописям». Том п'ятий цього продовженого видання називається «Повести и рассказы», до нього увійшли такі повісті: 1) «Поверка»; 2) «Беглянка»; 3) «Вор»; 4) «Сухая

беда»; 5) «Находка»; 6) «Искушение»; 7) «Цыганка»; 8) «Капитанша»; 9) «Кандидать»; 10) «Варнак»; «11) Кликуша»; 12) «Бред»; 13) «Рогатина»; 14) «Невеста с площади»; 15) «Мертвое тело»; 16) «Самовар: (Быль)»; 17) «Прокат»; 18) «Мандарин»; 19) «Круговая беседа»; 20) «Другая круговая беседа». 21) «Напраслина»; 22) «Осколок льду»; 23) «Рассказ Верховлонцова о Пугачеве»; 24) «Цыган: (Пустобайка)»; 25) «Подтоп»; 26) «Послух: (Предание)»; 27) «Архистратиг»; 28) «Клад»; 29) «Грех»; «Двух-аршинный нос»; 30) «Крушение»; 31) «Степнячок»; 32) «Бочка вина»; 33) «Подземное село. Удавлено, а не скажу».

Книга оправлена в тканинну палітурку червоного кольору з рельєфним тисненням на флористичну тему: орнамент у вигляді шестипелюсткових квітів з листям, і квітів лілії. На титульному аркуші красується напис: «В. И. Даль».

Том шостий цього продовженого багатотомного видання був оформлений за схожим зразком з тим же квітковим орнаментом, та авторським написом: «В. И. Даль». Шостий том виданий у 1897 р., має обсяг 422 стор. Книга містить такі глави: «Солдатские досуги», «Матросские досуги». Цікаво, що до цього тому увійшло найбільше повістей та оповідань.

У главу «Солдатские досуги», шостого тому «Зібрань творів В.І. Даля» були включені такі оповідання: «Супостаты наши»; «Часовой»; «Самородный паром»; «Милосердный воин»; «Дашков»; «Кто смерти боится?»; «Ответ русского генерала»; «Петр первый под Полтавою»; «Спасай да спасен будешь»; «Повиновение начальству»; «Застрельщик; Бомбардир Рудаченко»; «Земля»; Честь и бесчестье; Солдатский привар; «Возьмешь коли велят»; «Удалой ответ; Что такое отчизна?»; «Загадки; Находчивость»; «Колотов»; «Честь солдату всего дороже»; «Сражение»; «Где горе, там и смех; Один на пятерых»; «Старый и молодой; Таблица умножения»; «Исправность и расторопность»; «Мародерство»; «Покажи ему лоб»; «Заветные слова; Загадки»; «Как солдату, конному и пешему, управляться с неприятелем»; «На своих не пойду»; «Неподкупная честь»; «Загадки»; «Знахарство и заговоры»; «Ворожейка»; «Знахарь»; «Волхв»; «Здравствуй товарищ!»; «Загадки; Кому жить веселее: пьяному, аль трезвому»; «Сметливость»; «Гол, да исправен; Молодец»; «Песня»; «Поле-

жать можно»; «Ложь и правда»; «Загадки солдатские; Тимофей Уланов»; «Письмо»; «Жизнь и здоровье»; «Конвойный»; «Мастеровой человек нигде не пропадет»; «Притча о дятле; Притча о дубовой бочке»; «Притча о вороне»; «Загадки»; «Расторопные ребята»; «Дай отведаю!»; «Русский солдат»; «Савва Иванович Беляев»; «Дервянов»; «Загадки»; «У тебя у самого свой ум»; «Шило в мешке, а грех на совести не утаишь»; «До чего доводит авось да небось».

До другої глави тому шостого під назвою «Матросские досуги» увійшла також чимала кількість оповідань та повістей: «Вселенная»; «Пословицы»; «Петербург»; «Первый корабль»; «Первый поход»; «Первое сражение на Балтийском море»; «Первая победа на Балтийском море»; «Нельсон»; «Царь-адмирал»; «Переправа»; «Пожелания врага»; «Правосудие»; «Крушение большого конвоя судов»; «Наука»; «Гибель английского корабля «Центавр»; «Холмогорские горшки»; «Оплошность»; «Твердость духа»; «Корабль король Георг»; «Крушение английского купецкого корабля Фанни»; «Офицерские жены»; «Олады; Пословица»; «Чесменское сражение»; «Пашинский суд»; «Круг»; «Бедствие корабля Наследник Александр»; «Песня»; «Матка»; «Новый адмирал»; «Бриг Меркурий»; «На санях в море»; «Крушение английского фрегата Феникс»; «Бесчинство»; «Сержант Щепотьев с товарищами»; «Гибель русского корабля принц Густав»; «Ретвизан: (Рассказ матроса Ситникова)»; «Военный приз»; «Ворожея»; «Тараканова быль»; «Вырезка судов под Варной»; «Пословицы»; «Воздушный шар»; «Корабельный мастер; Остров Питкерн»; «Петербургская верфь»; «Тендер струя»; «Кит»; «Смелым Бог владеет»; «Нахлобучка»; «Не горазд, да находчив»; «Алеуты; Пословицы»; «Пророчество»; «Товарищи»; «Ожог и ознобы»; «Сражение при Гренгаме, 1720»; «Свалки на море»; «Колумб»; «Быль про себя»; «Дедушка»; «Адмирал крон»; «Турецкий флот в 1829 году»; «Заклад»; «Три супостата»; «Плен и побег; «Криво-толк»; «Пароход Амазонка»; «Акула»; «Встреча морского царя»; «Животные»; «Пожар и потоп»; «Битва с индейцами»; «Беседа за хлебом-солью»; «Сосна и ель»; «Перелицовка»; «Водопой»; «Тендер Отвага»; «Ветер»; «Пьяница»; «Спасение из полону»; «Как рубятся»; «Реи и брасы; Треканье»; «Рогатый неприятель»;

«Играй назад»; «Сигнал»; «Наваринская битва»; «Подчиненность и послушание»; «Крушение английского корабля Репульс»; «Английский пароход Авенжер»; «Французский пароход Панама»; Загадки; «Битва при Гогланде»; «Спасение утопающего»; «Конвойный»; «Два корабля во льдах»; «Коса на камень»; «Вольный моряк Герасимов»; «Конвойная команда»; «Черкесский пленник»; «Первый салют»; «Клад на корабле»; «Равный бой»; «Бортник на салинге»; «Опасение»; «Отец и брат»; «Хилков с товарищами»; «Битва при Афонской горе»; «Кончина Петра Великого».

Том сьомий дещо відрізняється за своїм стилістичним та змістовим наповненням. Книга в оправі з тканини червоного кольору, палітуркові кришки прикрашені тисненням у вигляді квітового орнаменту на чорному фоні. Як і в інших зібраннях творів В. І. Даля кінця ХІХ ст., на титульному аркуші є напис: «В. И. Даль». Обсяг видання налічує 412 сторінок, рік видання також 1897. У змісті вказується шістнадцять розповідей та повістей: 1) «Червоно-русские предания»; 2) «Две былины»; 3) «Упырь: (Украинское предание)»; 4) «Полуночник» (Уральское предание); 5) «Заумаркина могила»; 6) «Богатырские могилы»; 7) «Цыганка»; 8) «Болгарка»; 9) «Полянка»; 10) «Европа и Азия»; 11) «Уральский казак»; 12) «Рассказ вышедших из Хивы русских пленников об осаде, в 1837 и 1838 годах, персиянами крепости Герата»; 13) «Рассказ пленника Федора Федоровича Грушина»; 14) «Бикей и Мауляна»; 15) «Башкирская русалка»; 16) «Майна».

Твори Володимира Даля були і залишаються взірцем прози середини ХІХ ст. Вони вирізняються з-поміж інших своєю оригінальністю та лаконічністю. Представлені видання у фондах НКМ не є виключенням, оскільки мають свої особливості. Слід зауважити, що спільним для всіх зібрань є рік видання – 1897, місце видання – Санкт-Петербург, поліграфічне оформлення п'ятого та шостого тому – однакове (орнамент із квітів та листя на червоному тлі), до того ж усі томи зібрання об'єднані спільною назвою, різняться лише назви основних глав. Характерною ознакою цих, без перебільшення, рідкісних видань є наявність на титульному аркуші напису «В. И. Даль» російською мовою, а також екслібрису «Типография товарищества М. О. Вольфа» на кожному з томів. Змістове наповнення кожного тому – розмаїте, своєрідне, автен-

тичне. Охарактеризовані видання є справжньою окрасою книжкових фондів НКМ ім. І. Спаського.

Список використаної літератури

1. Даль В. И. Полное собрание сочинений Владимира Даля (Казака Луганскаго). Первое посмертное полное издание, дополненное, сверенное и вновь пересмотренное в рукописях. / В. И. Даль. – Санкт-Петербург; Москва: Товарищество М. О. Вольфа. Серия «Библиотека знаменитых писателей». – Т. V. Повести и рассказы. – 1897. – 344 с.
2. Даль В. И. Полное собрание сочинений Владимира Даля (Казака Луганскаго). Первое посмертное полное издание, дополненное, сверенное и вновь пересмотренное в рукописях. / В. И. Даль. – Санкт-Петербург; Москва: Товарищество М. О. Вольфа. Серия «Библиотека знаменитых писателей». Т. VI. – Ч. I. Солдатские досуги; Ч. II. Матросские досуги. – 1897. – 422, с.
3. Даль В. И. Полное собрание сочинений Владимира Даля (Казака Луганскаго). Первое посмертное полное издание, дополненное, сверенное и вновь пересмотренное в рукописях. / В. И. Даль. – Санкт-Петербург; Москва: Товарищества М. О. Вольфа. Серия «Библиотека знаменитых писателей». – Т. VII. Повести и рассказы, 1897. – 413 с.

References

1. Dal, V. I. (1897) *Polnoe sobranie sochinenii Vladimira Dalia (Kazaka Luganskago). Pervoe posmertnoe polnoe izdanie, dopolnennoe, sverennoe i vnov peresmotrennoe v rukopisiakh* [The complete works of Vladimir Dahl (Cossack Luhansk). The first posthumous full edition, supplemented, reconciled and revised in manuscripts.]. Vol. V. Povesti i razskazy. [T. V. Tales and stories]. Sankt-Petersburg, Moscow, Russia: Tovarishchestvo M. O. Volfa. Seriya «Biblioteka znamenitykh pisateley». [In Russian].
2. Dal, V. I. (1897). *Polnoe sobranie sochinenii Vladimira Dalia (Kazaka Luganskago). Pervoe posmertnoe polnoe izdanie, dopolnennoe, sverennoe i vnov peresmotrennoe v rukopisiakh* [The complete works of Vladimir Dahl (Cossack Luhansk). The first posthumous full edition, supplemented, reconciled and revised in manuscripts]. Vol. VI. Ch. I. Soldatskiie dosugi. Ch. II. Matrosskiie dosugi. [Part I. Soldier leisure. Part II. Sailor leisure]. Sankt-Petersburg, Moscow, Russia: Tovarishchestvo M. O. Volfa. Seriya «Biblioteka znamenitykh pisateley». [In Russian].
3. Dal, V. I. (1897). *Polnoe sobranie sochinenii Vladimira Dalia (Kazaka Luganskago). Pervoe posmertnoe polnoe izdanie, dopolnennoe, sverennoe i vnov peresmotrennoe v rukopisiakh* [The complete works of Vladimir Dahl (Cossack Luhansk). The first posthumous full edition, supplemented, reconciled and revised in manuscripts]. Vol. VII. Povesti i razskazy [Story and storytelling]. Sankt-Petersburg, Moscow, Russia: Tovarishchestvo M. O. Volfa. Seriya «Biblioteka znamenitykh pisateley». [In Russian].

UDC 069.538:908 (477.51)

Roi Svitlana,

Research Associate,

Ivan Spasskyi Nizhyn Museum of Local History,

Nizhyn, Ukraine

**VOLODYMYR DAL EDITIONS (PUBLISHED TILL 1917)
IN THE FONDS OF IVAN SPASSKYI NIZHYN MUSEUM
OF LOCAL HISTORY**

These theses are devoted to the study of the Volodymyr Dal editions, published in the end of XIX century, that now are kept in fonds of Ivan Spasskyi Nizhyn Museum of Local History. The main purpose of this study is attribution of these editions, as valuable museum exhibits, literary and cultural monuments.

Keywords: Ivan Spasskyi Nizhyn Museum of Local History, Volodymyr Dal, Kozak Luhanskyi, M.O. Wolf, stock-exhibit characteristics, typography.

УДК 094.1:655.535.28:761.1“15”

Рудакова Юлія Костянтинівна,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

**ВСТАНОВЛЕННЯ ВИХІДНИХ ВІДОМОСТЕЙ ВИДАННЯ
ЗА ХУДОЖНІМ ОФОРМЛЕННЯМ ЯК ОДИН ІЗ ШЛЯХІВ
АТРИБУЦІЇ (НА ПРИКЛАДІ ПАЛЕОТИПА)**

Проаналізовано можливість встановити вихідні відомості видання за друкарськими елементами, насамперед художнім оздобленням. На прикладі палеотипа проілюстровано важливість залучення комплексу історико-книгознавчих даних для досягнення точнішого результату при проведенні атрибуції. За наявним друкарським матеріалом і додатковими бібліографічними та історичними даними з високим ступенем вірогідності визначено друкарню, в якій було опубліковано в 1508 р. твір ассирійського лікаря Юханни ібн Масавайха.

Ключові слова: атрибуція, вихідні відомості, елементи художнього оздоблення, ініціал, ксилографура.

Естетика стародрукованої книги впродовж усього часу її створення диктувала, наслідуючи рукописну книгу, використання певного набору художніх засобів оздоблення видання. На початковому етапі книгодрукування оздоблення кожного примірника здійснювалося вручну, переважно шляхом малювання орнаментальних рамок довкола тексту та ініціальних літер на спеціально залишених для цього місцях у друкованому тексті. Менше ніж через півстоліття, наприкінці інкунабульного періоду, ксилографічні ініціали вже широко використовувалися у друкарській практиці, деякий час співіснуючи з попереднім методом оздоблення. Окремі видання кінця XV – початку XVI ст. демонструють одночасно як гравійовані ініціали, так і порожні місця на початку абзаців із надрукованими чи ненадрукованими початковими літерами. У 70-х – 80-х роках XV ст. видання починають прикрашати сюжетні ксилографюри. У першій половині – середині XVI ст. поступово входять в обіг інші художні друкарські елементи: форти, кінцівки, заставки, виливні прикраси.

Названі елементи оздоблення видань могли бути виготовлені в друкарні, замовлені в інших друкарнях або у незалежних граверів, а також куплені на ярмарках тощо. Тому не завжди можна стверджувати про унікальність елементів оздоблення, які використовувалися в тому чи іншому друкарському осередку. Ініціали, заставки та іншу фурнітуру виготовляли на продаж у неординарному екземплярі, кілька їх копій без помітних відмінностей або з незначними розбіжностями могли одночасно функціонувати у різних, навіть територіально віддалених друкарнях. Таку вірогідність повторюваності друкарських засобів треба мати на увазі, приймаючи їх як атрибууючі елементи.

Під час проведення атрибуції видання за художнім оформленням найбільш точний результат можливий при роботі з масивом продукції певної друкарні, в результаті якої накопичується великий обсяг даних про друкарські особливості: елементи оздоблення, їх стиль, шрифти, засади організації тексту тощо. Комбінування різних компонентів друку дає при атрибуції точніший результат, ніж можливий у ситуації, коли для пошуку та аналізу доступний одиничний фактор. У остан-

ньому випадку результатом атрибуції буде лише припущення.

У фонді відділу стародруків та рідкісних видань Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського зберігається конволют із трьох венеціанських видань медичної тематики: палеотипа 1508 р. без зазначення видавця/друкаря – видання твору ассирійського лікаря IX ст. Юханни ібн Масавайха (Yuhanna ibn Masawaih, Johannes Mesue) під назвою «Mesue cum expositione Mondini super canones universales» – та двох інкунабул 1497 та 1496 pp., опублікованих у друкарні Бонето Локателло (Boneto Locatello) у співпраці з видавцем Оттавіано Ското (Ottaviano Scoto): твору перського вченого початку X ст. Абу Бакра Мухаммада ар-Рази (Abu Bakr Muhammad ibn Zakariya al-Razi, Muhammad Rhazes) «Practica» з коментарями Джованні Арколано, а також твору самого італійського медика XV ст. Дж. Арколано (Giovanni Arcolano, Johannes Arculanus) «Expositio in primam fen quarti Canonis Avicennae».

Палеотип на першому аркуші тексту містить великий гравійований ініціал I, розмірами 48 x 44 мм, який є єдиним у виданні, у всіх наступних випадках на початку абзаців залишено порожні місця з надрукованими в центрі початковими літерами. В інкунабулах подібним чином перший аркуш тексту оздоблено великим ініціалом приблизно таких же розмірів, відповідно E і F, у подальшому використано різні ініціали, переважно невеликих розмірів – 16 x 16 мм. Названі три великі ініціали виконані в одній стилістиці. Крім того, зорова подібність всіх трьох видань підкреслюється друком тексту у дві шпальти, використанням готичного шрифту, наявністю верхніх колонтитулів, нумеруванням аркушів арабськими літерами у верхньому зовнішньому куті.

Названий палеотип у доступних електронних каталогах, зокрема зведених бази каталогів італійських книгозбірень, вказується без зазначення друкаря, навіть імовірного. Пошук підтвердження того, що це видання могло вийти в друкарні Б. Локателло та О. Ското дало, однак, несподіваний результат.

Венеція в останні десятиліття XV – перші десятиліття XVI ст. була потужним центром книгодрукування, в якому одночасно ді-

яли декілька видавничих осередків, практично рівнозначних за обсягом і високою якістю виробленої продукції. Деякі друкарні, серед іншого, обслуговували Падуанський університет, видаючи книжки за певними стандартами, серед яких – формат у аркуш (in folio), друк готичним шрифтом у дві шпальти тощо. Що стосується тематичного різноманіття, чільне місце посідали твори юридичної, філософської, медичної тематики, твори класичної грецької та римської, згодом також італійської літератури.

Одна з венеціанських друкарень належала братам Джованні та Грегоріо де Грегорі (Giovanni e Gregorio De Gregori), які працювали разом у 1483–1505 рр., молодший Грегоріо самотійно – до 1528 р. (більш детально про видавничу діяльність братів де Грегорі – в Біографічному словнику італійців, URL: [http://www.treccani.it/enciclopedia/de-gregori-giovanni-e-gregorio_\(Dizionario-Biografico\)/](http://www.treccani.it/enciclopedia/de-gregori-giovanni-e-gregorio_(Dizionario-Biografico)/)). Вірогідно, Грегоріо де Грегорі був також і гравером – автором ксилографічних ініціалів, форт і сюжетних гравюр для продукції власної друкарні. Крім того, очевидно, його гравюри, щонайменше ініціали, використовували й інші венеціанські друкарі, як свідчать художні матеріали, зібрані в колекції Музею Вікторії та Альберта (Victoria and Albert Museum, URL: <https://www.vam.ac.uk/>), а також вищезгадані інкунабули 1497 та 1496 рр.

Зазначений твір Юханни ібн Масаваїха видавався у друкарні братів де Грегорі в 1497 р., і в ньому на першому аркуші тексту міститься той самий ініціал I, що й у виданні 1508 р., тільки перевернутий. Далі в тексті в частині випадків на початку абзаців залишено порожні місця з надрукованими початковими літерами, в інших випадках вміщено гравійовані ініціали різних розмірів, переважно квадратні зі стороною 14, 19, 23 мм тощо. Можливо економічна криза кінця XV ст. у Венеції позначилася не лише на кількості, а і на якості продукції друкарні братів де Грегорі в частині використання фарби для друку всіх передбачених у виданні ініціалів. Хоча й у виданнях найвдаліших для друкарні років час від часу трапляються випадки, коли ініціали не надруковано.

Відомо, що коли в 1505 р. молодший із братів де Грегорі зали-

шився у сімейному бізнесі сам, він упродовж декількох років знову мав фінансові проблеми, шукав співпраці з іншими видавцями, начебто навіть друкував для когось із них анонімно. Можливо видання 1508 р. – один із анонімних друків де Грегорі. Цю версію певною мірою підтверджують і шрифти, які мають більше спільних компонентів із шрифтами, використаними в інших виданнях друкарні братів де Грегорі, ніж їхніх венеціанських конкурентів початку XVI ст.

Таким чином, ксилографічний ініціал, виконаний у пізнаваному авторському стилі, нехарактерний для початку XVI ст. факт лише часткової наявності у виданні елементів художнього оздоблення, шрифти, а також відомості про книгодрукування у Венеції наприкінці XV – на початку XVI ст. дозволяють з високою вірогідністю атрибуувати перевидання 1508 р. медичного твору Юханни ібн Масавайха друкарні де Грегорі.

UDC 094.1:655.535.28:761.1“15”

Rudakova Yulia,

Doctor of Humanities (History), Senior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

DEFINING THE PUBLISHER'S IMPRINT BY DECORATION ELEMENTS AS ONE OF THE WAYS OF ATTRIBUTION (ON THE EXAMPLE OF THE PALEOTYPE)

Ability to define publisher's imprint by printing elements, in particular, elements of decoration, is analyzed. The example of the paleotype illustrates the importance of involving a complex of historical and bibliographic data to achieve a more accurate result in the course of attribution. According to the available printed material and additional bibliographic and historical data, the printing house, in which the work of the Assyrian physician Yuhanna ibn Masawaih was published in 1508, is specified with a high degree of certainty.

Keywords: attribution, publisher's imprint, elements of decoration, initial, woodcut.

УДК 78.783:09

Руденко Людмила Григорівна,

ORCID 0000-0002-0329-0504

кандидат мистецтвознавства, старший науковий співробітник,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

РУКОПИСНІ СПИСКИ ТВОРІВ СТЕПАНА ДЕГТЯРЬОВА У НОТНІЙ БІБЛІОТЕЦІ ХОРУ КИЇВСЬКОЇ ДУХОВНОЇ АКАДЕМІЇ

Розглянуто розповсюдження творчого доробку композитора Степана Дегтярьова в Україні, зокрема наявність джерел у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського. Відзначено необхідність подальшого музикознавчого дослідження церковно-хорової творчості С. Дегтярьова як одного з творців духовного концерту нового стилю.

Ключові слова: духовний концерт, хор, нотна бібліотека Київської духовної академії, церковна музика.

Степан Дегтярьов (1766–1813) належить до когорти найвидатніших українських композиторів кінця XVIII – початку XIX ст. Йому судилася гірка доля кріпака, який мусив прославляти державу, що його закріпачила і, врешті, як і багато інших українців, стати «выдающимся русским» митцем. Однак біографічні відомості композитора та історичні факти свідчать, що Степан Дегтярьов народився в українській слободі Борисівка, яка належала родині Шереметєвих, в сім'ї українського кріпака Оникія Дегтяревського [1].

Музична спадщина Степана Дегтярьова досить багатогранна. Він написав чимало як інструментальних, так і хорових творів, які відповідали інтересам тогочасного суспільства. Доробок композитора займає вагомє місце в історії української та російської культури. Упродовж XIX–XX ст. твори митця входили до програм хорових та вокально-інструментальних концертів, а фрагменти з ораторії «Мінін і Пожарський» стали традиційним репертуарним матеріалом професійних, учбових і аматорських хорів. Проте на особливу увагу заслуговує спадщина Степана

Дегтярьова в галузі церковно-хорового мистецтва, яке насправді є основою його творчості. У кінці ХІХ – на початку ХХ ст. окремі духовні твори композитора надруковано відомими видавцями П. К. Селіверстовим (Санкт-Петербург) та Василем Петрушевським (Київ) [4, с. 154–157]. Однак, більша частина духовної спадщини С. Дегтярьова й донині залишається в рукописних копіях і зберігається в архівах Москви та Петербурга. Російські музикознавці здійснили велику роботу щодо розшуку творів композитора, оскільки більшість з них збережені без зазначення авторства. Ученим Москви та Петербурга належать публікації духовної музики митця в різних нотних виданнях (кінець ХХ – початок ХХІ ст.).

Талант композитора завжди високо цінували на його Батьківщині, в Україні, де хорове виконавство протягом сторіч посідає почесне місце в розвитку музичної культури. Одним з українських хорів, до репертуару якого входили церковні твори Степана Дегтярьова є хор Київської духовної академії (далі КДА). Традиційною практикою хору впродовж історії його існування було виконання творів українських композиторів. Доказом цього є нотні документи, які належали бібліотеці хору, що знаходиться у Відділі бібліотечних зібрань та історичних колекцій Національної бібліотеки України імені В. Вернадського [4, с. 45–69]. Рукописні списки, що збереглися в партитурах та поголосниках, а також друковані видання відтворюють реальну картину репертуару академічного хору, оскільки на їхніх сторінках під або перед нотним текстом знаходимо записи регентів та копійстів, де в більшості випадків вказано дату копіювання та виконання твору. Наприклад, під керівництвом Андрія Лелявського (час регентства 1881–1885 рр.) у виконанні хору КДА звучав концерт С. Дегтярьова «Благо есть». Це зафіксовано учасниками хору: «Сегодня пели Турчанинова. 26.11.1883 пели концерт С. Дехтярёва Благо есть» [4, с. 303].

Через сумнозвісний указ Павла І, що забороняв духовні концерти, прирікаючи на смерть церковну творчість Степана Дегтярьова, Степана Давидова, Артемія Веделя, Максима Березовського та багатьох інших талановитих митців, рукописні списки духовних композицій С. Дегтярьова, які збереглися в

колекції, а саме концерти «Благо єсть», «Блажені всі», «С нами Бог», «Помилуй мя, Боже», «Преславная днесь», переписано як анонімні або під іншим авторством. На сьогодні з'ясовано, що всі перелічені твори належать Степану Дегтярьову. Для встановлення авторства музикознавці і ми використовували як музикознавчі так і джерелознавчі методи дослідження. Проведено музично-стильовий аналіз (гармонія, мелодика, ритміка, тональність). Аналізувалися початкові такти, кінцівки твору, поліфонічні прийоми тощо. При встановленні авторства до роботи залучалися різні джерела, зокрема, опубліковані твори композитора та каталоги церковної музики. Під час проведення дослідницької роботи, виявилось, що деякі твори, які російські дослідники вважали збереженими лише в Росії, знаходяться у нотній бібліотеці хору КДА і не в одній копії. Зокрема, концерт «Благо єсть», який учена Антоніна Лебедева-Смеліна вважає збереженим лише в Росії у єдиному примірнику, є в двох рукописних копіях в нотній колекції КДА: один – у рукописній партитурній збірці під шифром Ее 1435 П. № 1, другий – у рукописі під шифром Ее 1547 П. № 5, переписаний з зазначенням помилкового авторства Алейнікова. [3, с. 185; 4, с. 154–157].

У збірнику під шифром Ее 1547 П. № 5, є концерт «Гласом моім», який приписують А. Веделеві. За стильовими ознаками він належить Степану Дегтярьову, однак, ймовірно, в попередніх копіях, він був під авторством Артемія Веделя. Про це зазначав у своєму записі перед нотним текстом твору регент Іван Макаревич: «Концерт Гласом моим Дехтерева. Хотя благ. бывший регент ак. хора К[...] переписывал его с Веделя, но я с ним не согласен. В [вказ.] нотах «Дехтерева» замарано, но надпись есть, [...] [не может быть совсем возражения, что концерт Дехтерева]». Ймовірно, що помилковий запис у нотах КДА спричинив видання твору під прізвиськом А. Веделя на початку ХХ століття у восьмому томі «Исторической хрестоматии церковного пения» під редакцією Михайла Гольтісона та у двотомнику «Сборник концертов для смешанного хора А. Веделя, С. Дегтярьова», виданому П. М. Киреевим 1917 р. Відтоді і донедавна, цей твір приписували А. Веделю. Те що концерт належить йому, зазначено й у працях російських дослідників Алли Семенюк та Антоніни

Лебедевої-Ємеліної. Питанням визначення авторства невірно атрибутованих творів А. Веделя та С. Дегтярьова впродовж багатьох років займається піаніст та музикознавець Андрій Кутасевич. У своїй кандидатській дисертації він доводить, що концерт «Гласом моїм» належить не А. Веделю, а С. Дегтярьову [2, 13–15].

Отже, проблема атрибуції музичних творів, особливо композиторів XVIII ст. – золоті доби української культури, коли духовна музика досягла свого апогею, залишається актуальною і вимагає ще багато зусиль як музикознавців, так і джерелознавців та бібліографів. А творча спадщина українського композитора Степана Дегтярьова має бути опублікованою й завжди доступною слухачеві як в Україні, так і за кордоном.

Список використаної літератури

1. Кук В. Його згубили талант і рабство / В. Кук // Україна. – 1989. – № 40. – С. 14–15.
2. Кутасевич А. В. Стильова диференціація духовно-музичних спадщин Степана Дегтярьова та Артема Веделя : питання авторства творів суперечливої атрибуції : автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства: 17.00.03. / А. В. Кутасевич ; Нац. муз. акад. України ім. П. І. Чайковського. – Київ, 2015. – 18 с.
3. Лебедева-Ємеліна А. В. Русская духовная музыка эпохи классицизма: Каталог произведений. – Москва : Прогресс-Традиция, 2004. – 655 с.
4. Руденко Л. Г. Нотна бібліотека хору Київської духовної академії / Л. Г. Руденко ; наук. ред. Л. В. Івченко. – Київ, 2013. – 416 с.

References

1. Kuk, V. (1989). *Yoho zgybyly talant i rabstvo* [His talent and slavery were destroyed]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
2. Kutasevych, A. (2015). *Stylova dyferentsiatsiia dukhovno-muzychnykh spadshchyn Stepana Dehtiarova ta Artema Vedelia: pytannia avtorstva tvoriv superechlyvoi atrybutsii* [Stylistic differentiation of spiritual and musical heritage of Stepan Degtyarev and Artem Vedel: questions of authorship of works of contradictory attribution]. (Extended abstract of PhD dissertation) Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
3. Lebedeva-Emelina, A. (2004). *Russkaia dukhovnaia muzyka epokhi klassitsyzyzma : 1765–1825 : Katalog proizvedenyi* [Russian sacred music of the classicism era: 1765–1825: Catalog of works]. Moscow, Russia: Progress-Traditsia. [In Russian].
4. Rudenko, L. (2013). *Notna biblioteka khoru Kyivskoi dukhovnoi akademii* [A library of chorus of the Kiev Theological Academy]/ (Ivchenko, L. V. (Ed.)). Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

UDC 78.783:09

Rudenko Ludmyla,

ORCID 0000-0002-0329-0504, Candidate of Art Studies,

Senior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

MANUSCRIPTS OF WORKS BY STEPAN DEGTYAREV AT THE MUSIC LIBRARY OF THE KIEV THEOLOGICAL ACADEMY

This research indicates the importance of further musicological studies of church-choral works of Sergei Degtyarev as one of the founders of the spiritual concert of the new style.

Keywords: spiritual concert, choir, church music, Music library of the Kyiv Theological Academy.

УДК 655.413:78(477)

Савченко Ірина Валентинівна,

науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

НОТО-ВИДАВНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ТОВАРИСТВА «КРИНИЦЯ»

Проаналізовано ното-видавничу діяльність т-ва «Криниця» в контексті соціокультурних подій 1917–1918 рр. Розглянуто нотний репертуар видавництва, особливості та умови його відбору та друку. Окреслені напрями розвитку музичної культури країни, вплив окремих діячів і установ на її формування.

Ключові слова: видавнича політика, кооперативні товариства, т-во «Криниця», музичні видавництва, друкарська справа, нотні видання

Утворення у постреволюційний період низки кооперативних товариств – Криниця, Дніпросоюз, Вернигора, Т-во ім. Леонто-

вича та ін., відіграло значну роль у музичній культурі України. Кооперативне видавниче товариство «Криниця» було засновано у Києві на початку 1912 р., діяло до 1920 р., у подальшому увійшло до складу видавничої секції Вукоопспілки. Спочатку «Криниця» спеціалізувалося на публікації переважно художньої, згодом науково-популярної та навчальної літератури. Нотовидавнича діяльність товариства припала саме на 1917–1918 рр. і цим періодом обмежилася, чому було декілька історично обумовлених причин.

Револуційний переворот 1917–1918 рр. став каталізатором у всіх сферах культуро-творчих процесів країни. Перші результати падіння імперії – багатовладдя, а іноді і безвладдя та, як наслідок, тимчасове послаблення контролю за друкованою продукцією (пресою). Період передишки від цензури був нетривалим, бо вже наприкінці 1919 р. у країні функціонували численні контролюючі відомства – «органи осведомлення и пропаганды». Тому, саме у перші пореволюційні вільні роки і з'явилася можливість створення і друку музичних творів, які ні до, ні пізніше опублікувати у країні було неможливо. Крім того, за часів Директорії УНР, до роботи Музичної Театральної Комісії приєднався О. Кошиць, людина надзвичайно талановита, енергійна, смілива та патріотична. Цей факт теж визначив тимчасові зміни у музично-видавничій політиці Києва. Ставши одним із засновників музичної секції т-ва «Криниця» він започаткував серію «Музична бібліотека під ред. О. Кошиця», у подальшому назва серії змінилася на «Т-во «Криниця» Музична бібліотека». Первісно серія складалась з 8 випусків, згодом – з 11. Характерно, що вся серія орієнтувалася у першу чергу на гімнову патріотичну музику. На останніх сторінках більшості примірників нотних видань «Криниці», знаходилися рекламні проспекти, за якими можна реконструювати репертуар видавництва, навіть якщо самого видання у фондах бібліотеки бракує. Саме завдяки рекламним проспектам дізнаємося про зміст перших двох випусків у серії «Музична бібліотека під ред. О. Кошиця», хоча самих раритетів у відділі музичних фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (ВМФ НБУВ) немає. Звісно, що музику на вірш П. Чубинського «Ще не вмерла Україна», крім найвідомішого гімну М. Вербицького,

створювали й інші видатні українські композитори і номером 1-м у 1917 р. опубліковано гімн «Ще не вмерла Україна» К. Стеценка. Незважаючи на те, що надруковано твір було величезним для того часу накладом – 8000 примірників, його розпродали вже до червня 1917 р. Випуском під № 2 у серії був гімн «Ще не вмерла Україна» із музикою Д. Січинського. З цих же рекламних проспектів дізнаємося про ще один варіант гімну «Ще не вмерла Україна» переклад на 4 голоси М. Левицького гімну з музикою М. Вербицького (випуск № 8). За часів Радянського союзу саме ці три гімни було втрачено, вилучено з кошицевської серії.

Усього у ВМФ НБУВ збереглося 14 нотних видань т-ва «Криниця» – твори О. Кошиця, К. Стеценка, М. Левицького, Д. Січинського, В. Борецького. Переважна більшість видань – патріотичні твори українських композиторів, є також обробки народних українських пісень, романс і збірка творів для дітей (С. Титаренка, у 2-х виданнях). Досліджуючи нотні видання товариства та архівні документи, що залишились з тих часів, приголомшує надзвичайна оперативність видавничої діяльності у «Криниці», майже відсутність часу поміж створенням твору та його публікацією. У фондах Інституту рукопису НБУВ зберігається лист членів правління т-ва «Криниця» до К. Стеценка від 3 червня 1917 р. (Ф. 62, № 147), з якого можна дізнатися історію публікації деяких музичних творів. Виявляється, що гімн К. Стеценка «Ще не вмерла Україна» (№ 1 у серії) надруковано без згоди автора, правління товариства пояснювало це надзвичайною потребою в цих нотах і браком на той час адреси композитора. У листі, правління видавничого товариства просить пробачення у К. Стеценка, пропонує стати їх постійним співробітником і благає негайно надіслати для видання ноти гімнів «Слава Україні» та «Україна-Мати. Кат сконав». Друкувати ноти збиралися «клішевим» способом, оскільки єдина київська спеціалізована нотодрукарня «І. І. Чоколов» була переобтяжена замовленнями. До речі, в портфелі видавництва вже було декілька творів О. Кошиця та інших авторів, що за планами т-ва «Криниця» нотодрукарня «І. І. Чоколов» мала здійснити у червні або липні 1917 р. Однак, під № 3 у серії «Музична бібліотека під ред. О. Кошиця» було надруковано гімн К. Стеценка «Слава Україні», і не «клішевим», як повідомлялося у листі, тобто кустарним, фо-

томеханічним способом у друкарні, не спорядженій обладнанням для нот, а офсетним – у нотодрукарні «І. І. Чоколов». Під № 4 видано «Заповіт» Т. Шевченка у розкладі на 4 голоси М. Левицького. Твори ж самого редактора серії, О. Кошиця, – розташовано лише у другій частині видавничого проспекту, із початком: «Друкуються й незабаром вийдуть». Це – один із прикладів, що розкриває етику взаємовідносин композиторів, делікатні моменти альтруїзму, що були характерними ознаками культурного життя часу.

Аналізуючи нотні видання, архівні джерела, що надійшли до нас крізь це жорстоке століття, вражає культурний підйом у країні в ці часи, значна кількість написаних творів, надзвичайна оперативність видавничої діяльності. На жаль, певна частина нотних документів того часу не збереглася. Однак, завдяки сучасній кропіткій науково-бібліографічній роботі здійснюється реконструкція репертуару видавництва, до нотобібліографії попадають навіть втрачені нотні раритети цього бунтівливого періоду, поступово окреслюється повний творчий доробок композиторів. Якщо бібліографування стародруків має свої традиції, нотні пам'ятки цього, забороненого періоду, що переважно також є раритетами, з політичних причин, не були враховані і досліджені. Саме зараз історична наука, музична бібліографія, прагне відродити картину реальних подій минулого та, на підставі аналізу джерел, усвідомити наслідки діяльності окремих діячів та установ культури.

UDC 655.413:78(477)

Savchenko Iryna,

Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

MUSIC PUBLISHING ACTIVITY OF «KRUNICA» SOCIETY

The article deals with the publishing activity of the «Krynica» edition in the context of socio-cultural events of 1917–1918 in Ukraine. The score repertoire of the publishing house, peculiarities and conditions of its selection and printing are considered. The directions of development of musical culture of the country in the studied period, the significant influence of certain institutions and cultural figures on its formation are analyzed.

Keywords: publishing policy, cooperative societies, printing, music publishing houses, publishing house «Krynitsya».

УДК 027.1:097-051Потоцький:027.54(477.411)НІБУ

Смирнова Світлана Миколаївна,

завідувач НДВ стародруків, цінних та рідкісних видань,

Національна історична бібліотека України,

Київ, Україна

ВИДАННЯ З КНИГОЗБІРНИ П. П. ПОТОЦЬКОГО У ФОНДІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІСТОРИЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ: ПОШУК ТА ІДЕНТИФІКАЦІЯ

Висвітлено методику пошуку за власницькими ознаками видань з книжкового зібрання П. П. Потоцького у фонді Національної історичної бібліотеки України.

Ключові слова: Павло Платонович Потоцький, книжковий знак, екслібрис, суперекслібрис, штамп, власницький запис, книжкове зібрання, Національна історична бібліотека України.

Національна історична бібліотека України відзначає цьогоріч своє 80-ліття. Під час її утворення у 1939 році однією зі складових книжкового фонду стала книгозбірня Павла Платоновича Потоцького (1857–1938) – видатного українця, військового, генерала від артилерії, громадського і культурного діяча, історика, музеєзнавця, бібліофіла.

Більше як 50 років П. Потоцький збирав і вивчав унікальну науково-художню колекцію українських старожитностей, яку в 1926 році передав у дар Україні [1, с. 108–109]. Під назвою «Музей України. Збірка Потоцького» зібрання з 1927 року розміщувалось у 6-му корпусі Всеукраїнського музейного містечка (територія Києво-Печерської лаври).

Найбільшою за кількістю частиною колекції була бібліотека, яка за різними даними [4, с. 181; 1, с. 149; 3, с. 21] нараховувала від 14 до 20 тис. томів на десяти мовах світу (5424 назви). Це переважно книги та періодичні видання з військово-історичної тематики (763 назви – 5699 томів) та історії України (4419 томів), 408 видань фігурували як особливо цінні та рідкісні [1, с. 149].

Сумнозвісні 1930-ті роки трагічно позначились на долі як

самого збирача, так і його колекції: зібрання, зокрема і фонди бібліотеки, було розпорошено.

Сьогодні окремі примірники видань із книгозбірні Потоцького перебувають у фондах різних установ, організацій та приватних колекціях [3, с. 23].

З метою виявлення книг П. П. Потоцького у фонді Національної історичної бібліотеки України, здійснення принаймні часткової реконструкції зібрання, у НБУ започатковано дослідження «Бібліотека Павла Платоновича Потоцького», у якому беруть участь усі відділи-фондоутримувачі бібліотеки. Дослідження складається з декількох етапів: виявлення та опрацювання наукових розвідок і бібліографічних джерел, що висвітлюють історію формування, наповненість книжкового зібрання, особливості власницьких ознак, за якими можлива ідентифікація документів [1, 2]; розробка методики дослідження: окреслення тематики та визначення хронологічних рамок бібліотеки Потоцького; перегляд фонду *de visu*; зібрання виявлених документів в окрему колекцію; створення електронної бази даних з детальним описом книжкових знаків кожного окремого примірника; складання друкованого каталогу видань колекції.

Як найбільш оптимальний обрано метод суцільного перегляду книг, продовжуваних та періодичних видань, що вийшли друком упродовж XVII – першої третини XX ст., з таких галузей знань: історія, історичні науки (джерелознавство, археографія, генеалогія, геральдика, нумізMATика, фалеристика, сфрагістика); історія військової справи; археологія; музеєзнавство; мистецтвознавство; літературознавство (особлива увага – шевченкіані). Ідентифікації сприяють провенієнції, які в тому чи іншому обсязі присутні на книгах: власницький напис «ПОТОЦКИЙ» або «П. ПОТОЦКИЙ» (як правило, на форзаці видань); вензель П. П. Потоцького (дві схрещені латинські літери «Р») (у більшості випадків – на титульній сторінці, під вихідними даними видання); шрифтовий екслібрис «Павель Платоновичъ ПОТОЦКІЙ. Екатеринбург. пр., д. №8» (може розміщуватись на форзаці, титульній сторінці, на перших сторінках видань); шрифтовий екслібрис – «ППП» (зустрічається на титульній сторінці); екслібрис, виконаний конгревним тисненням у формі кола з написом «Потоцкій» і двома зірками (п'яти-

кінцева та шестикінцева) (як правило, на титульній сторінці, над заголовком видання); тиснений золотом суперекслібрис «П. П. П.»; суперекслібрис блінтового тиснення «П. П. Потоцкий» (обидва – у нижній частині корінця оправы). На більшості примірників колекціонер зазначив вартість книги (фіолетовим олівцем, над виділивими даними), на деяких є написи «ценная», «редка», «рд», «ред», «редк.», «б. ред.» або «б. редкость».

Під час пошуку книг траплялись особливо цікаві знахідки. Наприклад, на форзаці книги «История лейб-гвардии Преображенского полка. 1683–1883 г. Т. 2 (СПб, 1883)» з колекції Потоцького виявлено запис відомого книгознавця Я. Бердичевського про те, що він придбав її у 1960 році у київському книжковому магазині №18. На титульній сторінці «Краткого путеводителя по Храму-музею сооруженному Е. С. Рахлиным-Румянцевым, в Новгородской губ., Валдайского уезда, близ села Рютина» (Петербург, 1922) – дарчий напис автора – історика архітектури, відомого колекціонера М. П. Романченка (1869–1923): «Глубокоуважаемому Павлу Платоновичу Потоцкому от [признательного] [підпис Романченка]. 22.IX.1922». У середині книги зберігся навіть листок-запрошення на відкриття Музею.

Ще одна незвичайна знахідка – збірка «Известия Императорского Русского Археологического Общества. Т. X. Вып. 1–2 (СПб., 1881)». В оправі, окрім «Известий», виявили частину книги, автора і назву якої потрібно було з'ясувати, адже обкладинка, титульний аркуш, закінчення відсутні. Дослідивши видання, ми з'ясували, що це – 2-ий том фундаментальної праці відомого нумізмата, дослідника медальєрного мистецтва Ю. Б. Іверсена (1823–1900) «Медали в честь русских государственных деятелей и частных лиц (СПб., 1883)».

І ще багато-багато цікавих раритетів було виявлено під час пошуку, зокрема книги з колекції П. Потоцького, вивезені штабом А. Розенберга під час німецької окупації Києва 1941–1943 рр., які, судячи зі штампу «Zentralbibliothek der Hohen Schule», призначались для бібліотеки Вищої партійної школи НСДАП.

Загалом на сьогодні знайдено і опрацьовано 152 примірники книг, періодичних та продовжуваних видань з зібрання П. П. Потоцького, з них – 26 рідкісних (як їх визначив сам колекціонер).

Робота з виявлення документів з бібліотеки П. П. Потоцького продовжується.

Список використаної літератури

1. Білокінь С. Музей України (Збірка П. Потоцького). Дослідження, матеріали / Сергій Білокінь ; Нац. Києво-Печер. іст.-культ. заповідник ; НАН України, Ін-т історії України, Центр культурол. студій. – Київ, 2006. – 474 с. : іл.
2. Музей України (Собрание П. П. Потоцького). Ч. 1 : указатель архивных материалов и библиографии / сост. Екатерина Климова ; НАН Украины, Ин-т укр. археогр. и источниковедения им. М. С. Грушевского, Нац. музей ист. Украины. – Киев, 1995. – 137 с. (Научно-справочные издания по истории Украины ; вып. 32).
3. Климова К. Бібліотека Павла Потоцького / Катерина Климова // Бібл. вісник. 1994. – №5–6. – С. 21–23.
4. Стеллецький Г. Українська збірка П. Потоцького / Г. Стеллецький // Червоний шлях. – 1927. – №3 (48). – С. 180–182.

References

1. Bilokin, Serhii. (2006). Muzei Ukrainy (Zbirka P. Pototskoho). Doslidzhennia, materialy [Museum of Ukraine (Collection of Pavlo Pototskyi). Studies and research data]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
2. Klymova, Ekateryna. (Comps.). (1995). Muzei Ukrainy (Sobranije P. P. Pototskogo). Ch. 1: ukazatel arkhivnykh materialov i biblyografii. [Museum of Ukraine (Collection of Pavel Pototskyi) Part 1 : Index of Archival Data and Bibliographic Index]. Kiev, Ukraine. [In Russian].
3. Klymova, Kateryna. (1994). Biblioteka Pavla Pototskoho [Pavlo Pototskyi's Library]. *Biblioteknyi Visnyk*, 5-6, 21-22. [In Ukrainian].
4. Stelletsnyi, H. (1927). Ukrainska zbirka P. Pototskoho [Pavlo Pototskyi's Ukrainian Collection]. *Chervonyi Shliakh*, 3 (48), 180-182. [In Ukrainian].

UDC 027.1:097-051Pototsky:027.54(477.411)NHLU

Smyrnova Svitlana,

The Head of the SRD old prints, valuable and rare editions,
The National Historical Library of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

PUBLICATIONS FROM THE LIBRARY P. P. POTOTSKY IN THE FUND OF THE NATIONAL HISTORICAL LIBRARY OF UKRAINE: SEARCH AND IDENTIFICATION

The method of searching for proprietary features of publications from the book collection by P. P. Pototsky in the fund of the National Historical Library of Ukraine is presented.

Keywords: Pavlo Platonovych Pototsky, bookmark, bookplate, super

bookplate, stamp, personal record, book collection, the National Historical Library of Ukraine.

УДК 026:94(477–87)(71)::005.33(165.242–0.27.542)

Солонська Наталя Гаврилівна,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

АТРИБУЦІЯ ІСТОРИЧНИХ БІБЛІОТЕК УКРАЇНСЬКОЇ СПІЛЬНОТИ КАНАДИ ЯК ФАКТОР НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

На підставі досліджень істориків української діаспори Канади та інших учених, на підґрунті аналізу численних опублікованих спогадів переселенців до цієї країни, вперше у вітчизняній історичній науці обґрунтовано віднесення різних за типологією бібліотек канадсько-українського середовища, що створювалися впродовж чотирьох хвиль еміграції до Канади, і виконували свою історичну місію збереження національної ідентичності, української мови і культури, до історичних бібліотек України.

Ключові слова: бібліотеки української діаспори Канади; атрибуція бібліотек українського зарубіжжя; Свято книги, Бібліотечний тиждень.

Історія наших вітчизняних бібліотек включає й історію книгозбірень українського зарубіжжя, яка потребує спеціального монографічного дослідження. Її, на нашу думку, належить рахувати від появи перших поселенців із Галичини, Буковини на канадській території, тобто, з 1891 р., оскільки вони як християни, везли із собою з батьківщини молитовники, Біблію, Євангелія та іншу богослужбову літературу і, по суті, мали свої маленькі домашні книгозбірні.

В історичній літературі прийнято вважати, що український бібліотечний рух у Канаді розпочали оо. Василіани в Мондері (Альберта), де в 1905 р. було засновано бібліотеку з фондом обсягом у шість тис. книг, серед яких мали місце й рідкісні видання.

У тому ж, 1905 р. заснована і читальня «Просвіти» у Вінніпезі, найстарша серед українських осередків такого типу в Канаді.

Мозаїчну картину історії бібліотек чотирьох хвиль української еміграції до країни «кленового листка» відбито в працях таких науковців, як: Т. Антонюк, В. Березкіна, М. Боровик, О. Войценко, Л. Дехтяренко, М. Марунчак, Я. Рудницький, Н. Солонська, О. Супронюк, М. Тимошик та ін.

Бібліотеки канадських українців належить, з нашої точки зору, розглядати як історичний факт, історичне явище. Тому для своєї атрибуції, ці різні за своєю типологією книгозбірні, потребують моделювання історичних процесів, внаслідок яких була спричинена еміграція українців до Канади і під впливом яких вона відбувалася; врахування особливостей національної ментальності; встановлення багатьох інших факторів. Отже, атрибуція бібліотек належить до міждисциплінарного дослідження.

Щодо вивчення цієї проблеми в історичній та бібліотекознавчій науці, то вона в такій постановці, а саме стосовно української імміграції в Канаді, порушується вперше.

Одержання цілісної, об'єктивної картини створення бібліотек канадських українців, формування фондів книгозбірень, їх діяльності, концепцій, структури, пов'язане з моделюванням досліджуваного об'єкта, яким і є бібліотека як соціальний інститут.

Т. І. Катаргіна відносить зарубіжні бібліотеки іммігрантського співтовариства українців до пам'яток української історико-культурної спадщини [1]. Однак в її дослідженні йдеться тільки про українські бібліотеки іммігрантів в Європі. І розглядаються вони відповідно до своєрідності середовища перебування іммігрантів. Згідно з цим Т. І. Катаргіна пропонує і розподіл (класифікацію) українських бібліотек зарубіжжя в Європі. У Канаді він матиме іншу градацію та специфіку.

Серед бібліотек та бібліотечних осередків українства Канади ми б виділили такі: домашні, читальні-бібліотеки, читацькі гуртки (скажімо, у Монреалі), бібліотеки товариства «Просвіта», бібліотеки громадських організацій (братств, спілок, союзів, у тому числі жіночих, молодіжних, студентських та українських народних домів (УНД), об'єднань колишніх вояків, дитячих, за професійними інтересами (медичні, напр.) та ін.). Приміром: То-

вариства Взаємної Помочі у Ванкувері); навчальних установ (Інститут Петра Могили, колегія ім. Андрея Шептицького тощо); бібліотеки при церквах, приватні (книгозбірня митрополита Іларіона (Івана Огієнка); бібліотека відомого українського вченого Я. Рудницького та ін.

Бібліотеки-читальні, як правило, мали відділи: белетристики, де були прозові твори; політично-історична література; поезії і драми; відділи Шевченкіани; Франкіани, Лесі Українки, архівний відділ та ін. [2].

Бібліотечний рух канадських українців помітно активізувався після Другої світової війни, коли до Канади переселилася велика група української інтелігенції, яка не могла співпрацювати з радянською владою.

Четвертий Конгрес українців Канади в 1953 р. схвалив резолюцію Культурно-освітньої комісії щодо створення українсько-канадської центральної бібліотеки; українсько-канадської книжкової колекції (церковні книгозбірні, світські, приватні).

У 1954 р. в Канаді було засновано Комітет поширення української книжки. Він, зокрема, діяв в університетській та міській бібліотеках.

Діяльність усіх бібліотек українського зарубіжжя було спрямовано на згуртованість, на об'єднувальні спільні заходи громади, збереження національної ідентичності, зокрема проведення культурно-просвітницьких заходів, релігійних, фольклорних свят. У бібліотеках-читальнях працювали різні гуртки, зокрема художньої самодіяльності, танцювальні; народні театри; недільні школи для дітей і дорослих для того, щоб навчати читати й писати українською мовою; організовувалися виставки народної творчості; художні експозиції митців; лекції, концерти; проводилися Свята книги, Канадський бібліотечний тиждень тощо. То були в «мініатюрі» національні бібліотеки, де представники діаспори могли зібратися, поспілкуватися рідною мовою, поринути в стихію народних звичаїв, в свою історію; відчутти невіддільність від прабатьківщини і потужну потенційність духовності, що сягає давнини.

Висновок: канадсько-українські бібліотеки чотирьох хвиль еміграції до Канади виконали свою історичну місію; вони є сторінкою в історії України. Позитивний досвід їх діяльності може

прислужитися і у нас сьогодні. Було б доцільно скористатися канадською ідеєю і запровадити в Україні Свято книги, Бібліотечний тиждень, заходи, що сприяють підвищенню інтересу до книги та бібліотеки, піднесенню загального духовного розвитку українства.

Список використаної літератури

1. Катаргіна Т. І. Зарубіжні бібліотеки як пам'ятки української історико-культурної спадщини / Т. Катаргіна // Україна ХХ століття : культура, ідеологія, політика. – 2014. – Вип. 19. – С. 244–256.
2. Рудницький Я. Бібліотека читальні Просвіти у Вінніпегу / Я. Рудницький. – 2-е вид. – Вінніпег : Читальня Просвіти, 1956. – 30 с. – (Літопис / УВАН ; ч. 14).

References

1. Katargina, T. I. (2014). Katarhina T. I. Zarubizhni biblioteky yak pamiatky ukrainskoi istoryko-kulturnoi spadshchyny [Foreign libraries as monuments of Ukrainian historical and cultural heritage]. In *Ukraina XX stolittia : kultura, ideolohiia, polityka*, 19, 244–256. [In Ukrainian].
2. Rudnytskyi Ya. (1956). Biblioteka chytalni Prosvity u Vinnipehu [The Reading Library of the Enlightenment in Winnipeg]. (2nd ed.). (Litopys / UVAN ; ch. 14). Winnipeg, Canada : Reading Room "Enlightenment". [In Ukrainian].

UDC 026:94(477–87)(71)::005.33(165.242–0.27.542)

Solonskaia Natalia,

Candidate of Historical Sciences, Senior Research Associate,
V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

ATTRIBUTION OF HISTORICAL LIBRARY OF THE UKRAINIAN CANADA COMMUNITY AS A FACTOR OF NATIONAL IDENTITY

On the basis of objective data, studies by historians of the Ukrainian diaspora of Canada and other scholars, based on the analysis of numerous published memories of immigrants to this country, for the first time in the national historical science, the classification of different typologies of libraries of the Canadian-Ukrainian environment, created during the four waves of emigration to Canada, and fulfilled their historic mission of preserving national identity, Ukrainian language and culture, and historic libraries of Ukraine.

Keywords: libraries of the Ukrainian diaspora of Canada; attribution of libraries of Ukrainian foreign countries; Holiday book, Library Week.

УДК 017/019::082:(093)

Супронюк Оксана Костянтинівна,

кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

**ЗБІРНИКИ «ЗА ДЕРЖАВНІСТЬ: МАТЕРІАЛИ
ДО ІСТОРІЇ ВІЙСЬКА УКРАЇНСЬКОГО
(КАЛІШ–ВАРШАВА–ТОРОНТО, 1929–1966)»:
АТРИБУЦІЯ, ВИКОРИСТАННЯ, ЗБЕРЕЖЕННЯ**

Дослідження присвячено одному з напрямів діяльності відділу зарубіжної україніки НБУВ – атрибуції, використанню й збереженню культурної спадщини України. Один із проєктів, який реалізується на нинішньому етапі – це підготовка відділом систематичного покажчика змісту 11-томного видання «За державність: матеріали до історії війська українського», що є плановою роботою відділу на 2019–2021 рр. У збірнику збережено рідкісні сторінки до історії визвольних змагань 1917–1921 рр., досвід, який свідчить, що гібридна війна Росії проти України велася вже в часи першої української революції, і який є актуальним в часи сучасної військової агресії Росії в Україні.

Ключові слова: відділ зарубіжної україніки, гібридна війна, збірник «За Державність», Українське Воєнно-Історичне товариство, історія Армії УНР, збройні сили Армії УНР.

Одне із завдань Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського – збереження та забезпечення доступу до документальної та цифрової історико-культурної спадщини. Відділ зарубіжної україніки НБУВ (далі ВЗУ) вводить до наукового обігу рідкісні й актуальні для осмислення сучасної історії ретроспективні видання, які за радянського часу не були в науковому обігу. Серед них збірник «За Державність», рідкісне, раритетне видання, що виходило в Каліші, Варшаві, Торонто у 1929–1966 рр. До 1990-го р. воно зберігалось в Україні у спецфондах в режимі особливої секретності.

11 томів збірника – це невідомі й рідкісні сторінки до історії визвольних змагань 1917–1921 рр., безцінний досвід створення

війська і державотворення, досвід того покоління українців, що намагалося завоювати державність для України на початку ХХ ст. Ініціювало створення цього ресурсу для збирання історичних матеріалів з визвольних змагань Українське Воєнно-Історичне товариство в Каліші, що виникло в таборах для інтернованих після поразки першої української революції. Тоді Україна не відбулася як суверенна держава і була поділена між чотирма державами (Росією, Польщею, Румунією і Чехословаччиною).

Організатором, а згодом і головою товариства був М. В. Садовський (1887–1967). Збірник містить мемуари, авторами яких були учасники визвольних змагань. Цінність надрукованих в збірнику текстів, написаних учасниками історичних подій першої української національної революції, полягає в тому, що вони подані в еміграційному дискурсі, тобто без прийнятих в радянській історіографії дефініцій. У радянській Україні, як відомо, спогади учасників подій першої української революції та їх дослідження в еміграції подавалися як контрреволюційні та буржуазно-націоналістичні і планомірно винищувалися. Джерела до історії української революції та визвольних змагань збереглися головним чином в еміграції.

У редакційній вступній статті до першого випуску збірника зазначалося, що ХІХ ст. було епохою боротьби народів за національну самоідентифікацію і самовизначення. Велика світова війна зламау ХІХ і ХХ ст. дала новий імпульс визвольним змаганням поневолених народів. Так, на руїнах Австрії й Росії постали новітні національні держави. Серед них на короткий час – Україна, Грузія, Азербайджан та інші. З того часу процес визволення України йде своїм шляхом, але історія нам показує, що велетенська праця по усвідомленню етносу нацією не приводить до кінцевої мети – до створення власної держави. За державу треба боротися.

Тематика спогадів, розміщених у збірнику, дуже різноманітна: формування українського війська у 1917–1919 рр.; українізація військових частин російської армії в 1917–1920-х рр.; формування керівних структур збройних сил України; історія Армії УНР; бойові дії Армії УНР; бойовий шлях окремих військових підрозділів; повстансько-партизанський рух на Наддніпрянщині; інтернування Армії УНР у Польщі та Румунії після поразки визволь-

них змагань; історія українського флоту, підняття українського прапора на Чорноморському флоті у Криму в 1918 р.; цікаві й неординарні події під час бойових дій (які фактично розкривають столітню історію гібридної війни Росії з Україною), біографії військових діячів; некрологи. Основна ідея збірника – побудувати державу і захистити її можна тільки мілітарним шляхом. Фактично, зміст збірника – це історія усвідомлення українцями цієї ідеї.

Учасники визвольних змагань відзначали, що вони мають власний досвід будівництва держави, досвід гіркий, оплачений кривавою ціною. Важливо зберегти цей досвід боротьби, щоб в часи нових випробувань задарма не гинули нові борці за визволення України, повторюючи старі помилки. Завданням Українського Воєнно-Історичного товариства було визначено збір воєнно-історичних матеріалів, їх класифікація та систематизація, на основі яких у перспективі можна було б створити відповідну українському менталітету воєнну доктрину.

Таким чином, в 11-томному збірнику «За державність» у кондесованому вигляді маємо історію ідеї втілення в життя побудови українського війська і української держави в українському зарубіжжі доби панування радянської ідеології (1929–1966). Зміст збірника «За державність» як інформаційного ресурсу свідчить про те, що історичні реалії, проблематика епохи 100-річної давності і сучасності збігаються. Історія рухається по спіралі або по колу. Багато проблем, які існували 100 років тому, актуальні й сьогодні. Цінна та рідкісна інформація, що збереглася в збірниках, ідея побудови й укріплення української держави є злободенною в часи військової агресії Росії проти України, гібридної війни нових часів.

Призначення і місія ВЗУ – це атрибуція, використання і збереження книжкової спадщини, що складає національне надбання України. Збірники «За державність» – частина цієї спадщини, що є цінною джерельною базою історії українських визвольних змагань не тільки для фахівців, а й для читачів, учасників визвольної боротьби сьогодення.

Планом роботи ВЗУ на 2019–2021 рр. передбачено підготовку систематичного покажчика змісту 11 томів збірника «За держав-

ність». Для належного представлення результатів дослідження в інформаційному та науковому просторі планується підготовка й оформлення традиційного (паперового, друкованого) та електронного його варіантів. Заплановано: публікацію мемуарів, галереї фотографій, портретів, картосхем, військових відзнак, карт боїв та інших ілюстрацій; оформлення на базі тексту серії покажчиків: іменного, назв статей, географічного та предметного; публікацію систематичного покажчика в електронній базі «Україніка» на платформі НБУВ. Робота здійснюватиметься за підтримки Інституту інформаційних технологій НБУВ.

Збірники «За державність» як джерело важливі своїм символічним значенням і змістом. Семантичні складові опублікованих в них матеріалів, такі, як знання, традиції, цінності, образи, символи, формують колективну пам'ять, менталітет населення. Вони сприяють культурній соціалізації громадян, транслюють спадкові моральні й культурні норми, формують колективну історичну пам'ять, допомагають людям прилучатися до надбань національної й культурної спадщини, створювати українську версію історії України.

Таким чином, збірники «За державність» – це інформаційний ресурс, зміст якого дає нам розуміння, що гібридна війна Росії проти України ведеться вже протягом тривалого часу. Ця зброя, оптимізована під сучасний контекст, використовується для того, щоб українці втратили відчуття цінності держави. Тому завдання, яке стоїть перед нами, – подавати, поширювати і вводити до наукового й культурного обігу суспільно важливу інформацію – знання про історію України, зокрема унікальну інформацію про історію українського війська, актуальну в часи військової агресії Росії проти України. Її потрібно популяризувати, доносити до відома сучасних вояків і всіх, хто має безпосередній стосунок до військових дій у нинішній війні Росії проти України.

У сучасній Україні, де відбувається протистояння двох інформаційно-культурних просторів – українського, національного, і російського, імперського, в умовах розколотості свідомості населення України історико-політичною ситуацією, дуже важливим

завданням є формування національної свідомості й створення й утвердження української версії історичних подій. І введення до наукового та культурного обігу змісту збірників «За державність» є одним із засобів формування й утвердження цієї нової свідомості, утвердження української версії історії й формування нового конкурентоспроможного культурно-інформаційного поля України.

Вказаний інформаційний продукт сприятиме поширенню змісту збірників у науковому обігу і в свідомості громадян. Це сприятиме здійсненню нашою країною цивілізаційного стрибка, щоб постати оновленою і життєздатною самодостатньою державою.

UDC 017/019:082:(093)

Suproniuk Oksana,

Candidate of Philological Sciences, Senior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

**COLLECTION «FOR STATEHOOD: MATERIALS FOR THE
HISTORY OF THE UKRAINIAN ARMY»
(KALISH-WARSAWA-TORONTO, 1929–1966):
ATTRIBUTION, USE, CONSERVATION**

This paper focuses on a content-index of 11-Volume Set book named «A Desire for Statehood: The Ukrainian Army Historical Materials» (Kalisz-Toronto, 1929–1966), prepared by Foreign Ucrainica department researchers in V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine. In this content-index edition we can find unknown facts about Ukrainian Liberation Struggle during 1917–1920 and information regarding Military power creating and State formation. The Society for Military Ukrainian History (in Kalish) for liberation movement data collection. The 100th anniversary of Russian Hybrid Warfare against the Ukraine. The issue of attribution in Tangible Cultural Heritage – the Leading Directions of Foreign Ucrainica department research activity in V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine.

Keywords: foreign Ucrainica department, hybrid warfare, an historical digest «A Desire for Statehood», The Military History Society of Ukraine, history of Ukrainian People's Army, UNA Armed Forces.

УДК 022.2:39](477)»1917/1918»:[061.1:015](477.411)

Хайло Альона Сергіївна,

науковий співробітник,

Книжкова палата України ім. І. Федорова,

Київ, Україна

СПЕЦФОНД КНИЖКОВОЇ ПАЛАТИ УКРАЇНИ: КНИГОЗНАВЧЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВИДАНЬ ФОЛЬКЛОРНИХ ТЕКСТІВ 1917–1918 РР.

Проведено книгознавчий аналіз фольклорних видань 1917–1918 рр., що зберігаються у спецфонді Книжкової палати України. Розглянуто як окремі видання творів фольклору та фольклорні збірники, так і публікації фольклорних текстів у збірниках художньої літератури. Здійснено статистичний аналіз фольклорних видань: за кількістю видань, за місцем видання, видавництвом, здійснена класифікація книг за їх тематикою та жанрами фольклору, які в них представлені.

Ключові слова: фольклористика, фольклор, спецфонд, Книжкова палата України, «Книгарь», книгознавство, фольклорні видання.

Частина спецфонду Книжкової палати України – не відокремленої частини фонду Державного архіву друку 1917–1976 рр., що містить видання, заборонені органами цензури, – яку складають видання фольклорних текстів, на сьогодні є недослідженою. Метою дослідження є книгознавчий огляд наявних у фонді видань зазначеної тематики, а також їх статистичний аналіз. Проаналізовано як окремі видання творів фольклору, так і публікації у збірниках.

У 1917–1918 рр. – період Української Народної Республіки та Української Держави (Гетьманату) – почався етап позитивних змін і помітного розвитку української науки, культури та мови. Підйом відбувся також у видавничій сфері: почався активний друк української книги. За даними книгознавчих досліджень О. Васьківської [1], у 1917–1918 рр. українськими видавництвами надруковано 6503 книги. Є серед них і фольклористичні видання та видання фольклорних текстів, які досі не досліджувалися. У спецфонді Книжкової палати України за 1917–1918 рр. налічується 2396 примірників книжкових видань. З них 663 видання – худож-

ня література, літературознавчі праці, фольклористичні дослідження та фольклорні видання, що становлять невелику частину фонду: усього 60 одиниць. З них 13 видань – фольклористичні дослідження, решта 47 – збірники фольклору та видання окремих фольклорних текстів (зазвичай орієнтовані на дітей), а також фольклорні тексти, що увійшли до збірників художньої літератури. Жанрова палітра фольклорних текстів, що видавалися в той час, різноманітна – наявні як епічні фольклорні жанри, так і ліричні та ліро-епічні.

Найбільшу частину становлять видання казкової прози. Деякі тексти українських народних казок або без змін взяті зі збірок фольклору (видання казок, зібраних братами І. Рудченком та А. Рудченком), або «переказані» авторами (серія казок, видана І. Трубою). Крім українських народних, друкувалися і переклади (або перекази) казок інших народів – осетинські, чеські, німецькі та французькі. Перекладали або переказували такі відомі особистості, як С. Васильченко, І. Труба, С. Русова, О. Косач-Кривинюк та М. Кривинюк. У виданнях казкової прози міститься також багато ілюстрацій, серед яких можна окремо виділити роботи П. Холодного, Ю. Павловича та В. Карріка.

До тематично-жанрової групи публікацій, які містять пісенні фольклорні тексти, увійшли як суто фольклорні збірки, так і збірки поезій, до яких укладачі додали й народні твори. Найбільш значущим є видання, що складається з двох книг: першої та другої частин «Народних мелодій з голосу Лесі Українки», які записані та укладені українським музикознавцем-фольклористом, чоловіком письменниці К. Квіткою. Обидві частини були видані в Києві, проте видавництво «Час» вказано лише в другому томі. Упорядник планував видати зібрання текстів однією книгою, але в процесі літографування спочатку було виготовлено лише частину збірки, у якій містилось 122 пісні. І вже після перерви, у 1918 р., ще 103 пісні були опубліковані як друга частина [2]. Інші збірки пісенних текстів менш значущі, проте досить цікаві: «Дітські пісні, казки й загадки», зібрані та впорядковані М. Лободовським (Київ, «Шкільна освіта», 1917 р.; є передруком видання 1876 р.), «Військовий співаник» («Національна свідомість» в Українській

Народній Армії, без дати та місця видання), впорядкований Б. Левитським та збірка «Колядки» (2-ге видання, Київ, «Друкарь», 1918), упорядник якої невідомий.

У фонді зберігається шість збірок художніх текстів (поезій), що містять також народні уснопоетичні тексти, два з яких – співаники, і чотири – видання для читалень та просвітницьких товариств. Співаники мають національно-патріотичний характер і видані на вимогу часу: «Ще не вмерла Україна» (3-тє видання, Катеринослав, «Просвіта», 1917 р.) та «Козацькі пісні волі» (Кам'янець-Подільський, «Подільський національний союз», 1918 р.). Упорядники збірок невідомі, у виданнях не вказано навіть ініціалів. Збірки для просвітницьких товариств та читалень, до яких увійшли фольклорні тексти, представлені у фонді такими виданнями: «Сніжинки» (Полтава, 1917 р.), упорядником якого є М. Рудинський (у збірці вказані лише ініціали М. Я.); «Маленький декляматор для «Просвіт» (Харків, «Просвещение», 1918 р.), упорядкований письменником та етнографом Г. Хоткевичем (встановлено за передмовою, примітками та рекламною сторінкою книги); «Український декламатор» (Київ, «Друкарня Раїціса», 1918 р.), укладений П. Ковальчуком; «Шляхом волі» (Лейпциг–Київ, «Українська накладня», 1918 р.), укладач якої невідомий.

Отже, у спецфонді 1917–1918 рр. зберігається відносно невелика кількість видань фольклорних текстів. Представлені серед них як фольклорні збірки, так і збірки художньої літератури, до яких увійшли також і народні тексти. Можна також зробити висновок, що у 1917–1918 рр. продовжували цікавитися народною культурою та фольклором. Збірок фольклорних текстів виходило вже значно менше, ніж в другій половині XIX століття, проте видань, так чи інакше пов'язаних з фольклором, все одно друкували багато, змінилося лише читацьке призначення – від збиральництва фольклору та випуску фольклорних збірок перейшли до видань для широкого кола читачів і видань для дітей.

Список використаної літератури

1. Васьківська О. Л. Книговидавнича справа в губерніях України у роки визвольних змагань (1917–1920 рр.): тенденції розвитку / О. Л. Васьківська // Вісник

Книжкової палати. – 2018. – № 2. – С. 38–48.

2. Українка Леся. Зібрання творів : у 12 т. – Київ : Наук. думка, 1977. – Т. 9. – 431 с.

References

1. Vaskivska, O. L. (2018). Knyhovydavnycha sprava v huberniiakh Ukrainy u roky vyzvolnykh zmahan (1917–1920): tendentsii rozvytku [The Book-printing in Ukrainian huberniyas in the Years of the Liberation Movement (1917–1920): Tendencies of Development]. *Visnyk Knyzhkovoї palaty*, 2, 38–48. [In Ukrainian].
2. Ukrainka, Lesia. *Zibrannia tvoriv u 12 t.* [Collected Works in 12 Volumes]. (Vol. 9). Kyiv, Ukraine: Naukova dumka. [In Ukrainian].

UDC 022.2:39](477)“1917/1918”:[061.1:015](477.411)

Khailo Aliona,

Research Associate,

Book Chamber of Ukraine named after Ivan Fedorov,

Kyiv, Ukraine

SPECIAL FUND OF THE BOOK CHAMBER OF UKRAINE: BIBLIOLOGICAL RESEARCH OF THE EDITIONS OF FOLKLORE TEXTS IN 1917–1918 YEARS

Bibliological analysis of folklore editions of 1917–1918 years that are stored in the special fund of the Book Chamber of Ukraine is conducted. Separate editions of folklore piece and folklore collections are analyzed, as well as the publication of folklore texts contained in collections of fiction. The statistical analysis of folklore editions is conducted: by the number of publications in general, by the place of publication, by the publishing house; the classification of books according to their subjects and folklore genres presented in them is carried out as well.

Keywords: folklore, folklore studies, special fund, The Book Chamber of Ukraine, Knyhar, bibliology, folklore editions, collections of folklore.

УДК 78.085.2

Цибульська Олена Анатоліївна,

ORCID 0000-0002-3492-6368,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

КОМПОЗИТОРИ-ОДНОФАМІЛЬЦІ: З ПРАКТИКИ МУЗИЧНОЇ БІБЛЮГРАФІЇ ТА АТРИБУЦІЇ ТВОРІВ ШТРАУСІВ

Розглянуто особливості ідентифікації авторів у бібліографічному описі на прикладі музикантів Штраусів.

Ключові слова: бібліографія, атрибуція, автор, ноти, однофамільці, Штраус, електронний ресурс, авторитетний файл.

У бібліографічних описах музичних джерел (нотних видань, грамплатівок, фотографій із зображенням музикантів, концертних програмок, афіш) трапляються випадки, коли через збіг прізвищ авторів або виконавців з'являються помилки. Інколи це спричинено самими документами, де вміщено неправильну або неповну інформацію. Навіть у наш час розвинених комунікацій у сучасному виданні, що поступило до фондів НБУВ, виявлено неточність в імені автора популярного твору – вальсу «Блакитний Дунай»: замість Йоганна Штрауса (сина) автором музики зазначено Ріхарда Штрауса, і досить часто в Інтернет-ресурсах плутають зображення батька і сина Штраусів. Через це виникає необхідність уважного вибору імені і прізвища композитора, поета, перекладача, виконавця тощо для бібліографічного опису та уточнення інформації за допомогою додаткових даних, що можуть бути розміщені у полях про авторство в електронній базі даних. Це не тільки обов'язкові ініціали з їх розширенням, але й додатки до імен (батько, син, молодший, старший, 1-й, 2-й), роки життя, різночитання імен та прізвищ або додаткові імена.

Неврахування будь-яких ознак може призвести до хибних даних у каталожних описах, неправильного розташування при-

мірників у книгосховищах (при алфавітній або систематичній розстановці) і погіршностей у наукових дослідженнях. До найбільшої зони ризику, як не дивно, підпадають видані твори добре знаних композиторів з найбільш відомими широкому колу прізвищами. До ускладнень при атрибуції осіб музикантів, на наш погляд, можна віднести випадки з однофамільцями. Скажімо, тільки Йоганів Бахів налічується 12 осіб, Вагнерів – 17 однофамільців, Веберів – 25, Моцартів – 4, Шуманів – 6, Штраусів – 10.

Пропонуємо звернути увагу на деякі складності та особливості ідентифікації авторів та інших осіб у бібліографії на прикладі музикантів Штраусів:

- більшість Штраусів-композиторів, маючи різне родинне коріння, належали до одного географічного регіону – Відня, а їх діяльність хронологічно до XIX ст.;

- майже усі Штрауси писали танцювальну музику: вальси, польки, марші, кадрили тощо, більшість вальсів характеризуються за жанровими ознаками як 5-ти частинні «віденські» вальси;

- варіантність написання прізвища Штраус німецькою мовою – Strauss, Strauß, Straus, а у виданнях кирилицею – Страус і Штраус спричиняють додаткові труднощі;

- у родині найвідоміших Штраусів музикантами були Йоганн (батько) (1804–1849), сини – Йоганн (1825–1899), Йозеф (1827–1870) і Едуард (1835–1916), онуки – Йоганн (Марія Едуард) (1866–1939), Едуард (Леопольд Марія) (1910–1969);

- серед інших музичних діячів із прізвищем Штраус, що не є родичами, найвідоміші – Ріхард Штраус (1864–1949) і Оскар Штраус (1870–1954);

- найбільші непорозуміння виникають у розмежуванні творів найвідоміших представників Штраусів, оскільки батько і старший син не тільки мали повний збіг ім'я та прізвища – Йоганн Батист Штраус, але й однаковий неформальний музичний титул «король вальсів»;

- плутанина у використанні портретів батька і сина (ілюстрації на обкладинках і титульних аркушах книжкових, нотних видань, у журналах тощо) – видавці використовували образ соліста-скрипаля і одночасно диригента як для Йоганна Штрауса (батька), так і для Йоганна Штрауса (сина);

- на прижиттєвих виданнях не зазначалося який саме з Йоганнів (батько чи син) є автором творів; перші видання творів обох композиторів друкувалися у видавництві Хаслінгера у Відні, а з 1844 по 1849 рр. ще й одночасно;

- видавці навмисно могли вводити в оману покупців нот через комерційну вигоду чи політичні обставини: так, батько і син Штрауси, хоча і служили при дворі правлячої еліти, але опинилися по різні боки барикад у Відні під час революції 1848 р., коли Штраус-син грав «Марсельезу» для повстанців, а батько підтримував Габсбургів і написав на їхню честь «Марш Радецького» (марш згодом став одним з неофіційних гімнів Австрії, і на сьогоднішній день є найвідомішим твором Й. Штрауса (батька). Саме цим маршем традиційно завершується кожний новорічний концерт Віденської філармонії);

- на відміну від Штрауса-сина, Штраус-батько не писав оперет (завдяки цьому факту, рамки пошуків та систематизації нот звужуються);

- по смерті Штрауса (батька) з 1849 р. титул «короля вальсів» повністю перейшов до Йоганна Штрауса (сина) разом з увагою нотних видавців, які друкували свіжі модні тогочасні бальні танці активного молодого композитора і, мабуть, не відчували потреби вказувати, який саме з Йоганнів (батько чи син) є автором твору: вони всі належали Йоганну-молодшому, і тільки у 1889 р. році в Лейпцигу музична спадщина батька була видана коштом його сина Йоганна Штрауса.

- Додатковим надійним джерелом для ідентифікації осіб композиторів, їхніх творів та співавторів слугують дані, що представлені на фахових авторитетних веб-сайтах: RISM (Міжнародний каталог музичних джерел, <https://opac.rism.info>); IMSLP (Міжнародний бібліотечний проект нотних партитур, <https://imslp.org>); VIAF (Віртуальний міжнародний авторитетний файл, <https://viaf.org>); WDL (Всесвітня цифрова бібліотека, <https://www.wdl.org>); WorldCat (Всесвітня бібліографічна база даних, <https://www.worldcat.org>).

Отже, для здійснення атрибуції нотних видань сучасний бібліограф має володіти інформацією про історичний контекст музичних пам'яток, користуватися матеріалами з біографічними

відомостями про автора та його творчість, мати доступ до сучасних електронних міжнародних ресурсів та користуватися ними.

UDC 78.085.2

Tsybulska Olena,
ORCID 0000-0002-3492-6368,
Junior Research Associate,
V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

**COMPOSERS- NAMESAKE:
FROM PRACTICE OF MUSICAL BIBLIOGRAPHY
AND ATTRIBUTION MUSICAL WORKS OF STRAUSS**

The article deals with the features of author`s identification in the bibliographic description on the example of Strauss musicians.

Keywords: bibliography, attribution, author, notes, namesake, Strauss, electronic resource, authoritative file.

УДК 098:655.532.28-021

Ціборовська-Римарович Ірина Олегівна,
кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

**НЕВІДОМЕ У БІБЛІОГРАФІЇ ВИДАННЯ
«НАУКИ ПАРОХІАЛЬНІЯ»
ЮЛІАНА ДОБРИЛОВСЬКОГО (бл. 1760–1825) ДРУКАРНІ
ЛУЦЬКОГО ДОМІНІКАНСЬКОГО МОНАСТІРЯ**

Подано історико-книгознавчий і друкарський аналіз невідомого у бібліографії видання «Науки парохіальнїя», підготовленого українським ченцем-василіянином Юліаном Добриловським (1760–1825) – проповідником, місіонером, перекладачем, поетом, і виданого у друкарні Луцького домініканського монастиря.

Ключові слова: Луцька домініканська друкарня, Юліан Добриловський, «Науки парохіальнія», книговидання в Україні.

Друкарня Луцького домініканського монастиря діяла у 1787–1836 рр. Її історія і видавнича діяльність на сьогодні дослідженні недостатньо. На підтвердження цієї тези може служити примірник праці «Науки парохіальнія» Юліана Добриловського, надрукований українською мовою латинським шрифтом у луцькій друкарні отців домініканців, з фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Він зберігається у відділі бібліотечних зібрань та історичних колекцій (далі ВІК) у колекції «Бібліотека В. Б. Антоновича» (шифр: XVI/31). На форзаці примірника знаходиться власницький запис видатного історика: «В. Антонович».

«Науки парохіальнія» представляють собою збірку проповідей на всі свята року. Такі збірки були потрібні як священикам для проповідницької діяльності, так і членам пастви для самостійного читання та морального самовдосконалення. Переклад «Наук парохіальніх» з церковнослов'янської мови на українську був зроблений українським ченцем-василіянином Юліаном Добриловським (бл. 1760–1825) – проповідником і місіонером, поетом і перекладачем. Він був настоятелем василіанських монастирів в Угорниках і Бучачі, виконував священицькі обов'язки в монастирях у Кременці, Підгірцях, Бродах, Львові. Брав участь у редагуванні відомого почаївського Богогласника (Почаїв, 1790–1791). Автор проповідей і низки духовних і світських пісень. Йому належать два популярних вірші, які стали народними піснями: «Дай же, Боже, добрий час» і «Станьмо, браття, в коло».

Видання «Наук парохіальніх» луцької домініканської друкарні не зафіксоване у «Bibliografii polskiej» К. Естрайхера, у списку луцьких домініканських видань, вміщеному у праці Я. М. Гіжицького (Wołyniak) «Wykaz klasztorów dominikańskich prowincyi Ruskiej» (Краків, 1923), і в каталозі «Пам'ятки книжкового мистецтва. Каталог стародруків, виданих на Україні. 1574–1800» (Львів, 1981, 1984), укладеному Я. Ісаєвичем та Я. Запаском.

Титульний аркуш луцького видання має такий текст: «Nauki parochialnyia na Niedziły i Swiata uroczystyia ciłoho roku, z Jewanhelyi,

podłuh obriadu Hreczeskaho raspołożennyh..., z Sławensko-Ruskaho, na prostyy Jazyk Ruskyu preložennya, Powelinyiem Własty Duchownoy wtoroie tyrom yzdannya w Typohrafiy Łuckoy OO. Dominikanów». Рік видання не вказано, формат книжки – 8°, береги сторінок обрізано. Наклад видання залишається невідомим. З огляду на факти, його видавці не знали про те, що побачило світ вже два видання «Наук парохіальних», інакше вони б не повідомляли на титульному аркуші латиношрифтного видання, що воно є другим.

Цей примірник містить у собі тільки першу частину «Наук парохіальних»: «Czast perwaja na Nedily siłoho roku». Через брак фактографічного матеріалу залишається нез'ясованим, чи побачила світ друга частина «Наук парохіальних» у такому ж виконанні, як їхня перша частина. Примірник В. Б. Антоновича надруковано на блакитному папері, що може свідчити про публікацію його на початку ХІХ ст.

Для художнього оформлення книжки використано традиційні для луцьких видань композиції з виливних прикрас в якості кінцівок (п'ять видів різних композицій) і в якості заставки (одна), чотири види вінєток в якості кінцівок, орнаментальні смужки з виливних прикрас двох видів, крупнокегельні ініціали, колонлінії, кустоди.

До луцького видання під назвою «Науки парохіальния» було надруковано українською мовою кириличним шрифтом два видання у друкарні Почаївської лаври у 1792 р. та 1794 р. форматом 4°. Наклади видань залишаються невідомими. Обидва видання були надруковані за розпорядженням греко-католицького єпископа Степана Левинського (бл. 1710–1806), адміністратора та ординарія Луцької і Острозької єпархії. Він був останнім єпископом греко-католицької луцько-острозької єпархії, скасованої російською імператрицею Катериною ІІ у 1795 р. Видання 1792 р. має присвяту С. Левинському, підписану Юліаном Добриловським. Почаївські видання складаються з двох частин. У змісті ці частини мають такі назви: ч. 1 – «Оглавление Бесід Недільних в Книге сей обритающихся»; ч. 2 – «Оглавление Бесід на Свята Оурочистия». Художнє оформлення обох видань дуже скромне: кустоди, крупнокегельні ініціали, орнаментальні смужки з ви-

ливних прикрас (12 видів), одна віньєтка в якості кінцівки, дві композиції з виливних прикрас в якості кінцівок (1792); кустоди, крупнокегельні ініціали, орнаментальні смужки з виливних прикрас (11 видів), одна віньєтка в якості кінцівки (1794). За змістом титульні аркуші обох почаївських видань ідентичні. На них не вказується, що видання 1794 р. є другим. Обидва видання мають ідентичні тексти звернення до Читача «К Благословенному і Всечесному Читателю». У цьому зверненні вказано, що «Науки парохіальнія» спочатку було перекладено з італійської мови на польську, потім – на церковнослов'янську, а тепер – з церковнослов'янської на руську (українську). Переклад зроблено, як зазначає у зверненні до читача, очевидно, сам перекладач, для того, щоб «Науки» «простим і звичайним руського язика бесіди посполитой способом... для латвейшаго простих людей і неукон вирозуменія і спасенного оних пожитку». Луцьке видання не має присвят, а текст звернення до Читача майже ідентичний почаївським виданням. У зверненні луцького видання скорочено одне речення, яке звучить так: «Відомо бо єст тобі благоговійний Читателю, же в руской сій простой, в Полщи звичайной и посполитой Бесіді, слова и способи их вираженія суть рожни, и не всім еднаковий: на Волиню иншої, на Подолю, и на Україні иншої, в Полісію иншої ведлуг свого звичаю маот люде якоби свойственний свій язик, и інший способ Бесіди и слов вираженія». Його замінено таким реченням: «Widomo bo iest tebi błałohowiyuny Czytatelu, że w ruskoj sey prostoy, zwyczajnoy u pospołytoy mowі, słowa u sposoby uch wyrażenія, sut różni, w różnych storonach u ne wsim iednakowiyi».

К. Естрайхер зробив припущення, що польськомовним виданням, з якого міг бути зроблений переклад, був твір провінціала Пруської провінції Ордену братів менших реформатів Фелікса Синакевича (Synakiewicz) «Uwagi zbawienne kaznodziejom, nauczycielem ducha i każdemu do doskonałości chrześciańskiej dążącemu pożyteczne. We włoskim ięzyku do druku podane, a teraz na polski przez feliksa Synakiewicza... przełożone» (Варшава: Надвірна королівська друкарня, 1786; Естр. т. 30, с. 122–123) (Естр. т. 15, с. 266).

Постає одне з головних питань заявленої теми: Чому і для чого було здійснено перевидання «Наук парохіальних» латинським

шрифтом у луцькій друкарні? Точної документально підтвердженої відповіді на нього немає. Але може бути подано обґрунтоване дотичними фактами припущення цього з'явища.

В історії книговидавничої справи в Україні маємо непоодинокі випадки, коли твори католицьких авторів друкувалися в друкарнях греко-католицьких монастирів. Наприклад, твір єзуїта Павла Гіжицького (†1762) «Relacja apperencyi u samego aku pogrzebowego ostatniego z domu... Wiśniowieckieigo Michała Serwacego...» (1745) – опис церемонії поховання останнього представника українського князівського роду Вишневецьких герба Корибу Михайла Серватія (1680–1744), проповідь домініканця Августина Филиповича (†1751) «Kazanie w oktawę solenney koronacji cudownego N. Maryi Panny obrazu w kościele Łuckim... Oyców Dominikanów...» (1749), твір тринітарія Єжи від св. Ієроніма «Droga do Boga naupewnieysza u nauprościeysza...» (1756) були надруковані в друкарні василіанського Почаївського монастиря. Тож міг трапитися факт друкування праці василіянина в друкарні католицького кляштору.

Очевидно, на той час у новому виданні «Наук парохіальних» була суспільна потреба у регіоні Правобережної України, адже просто так не витрачалися б кошти на публікацію книжки, у розповсюдженні якої не було певності. І це після того, як майже підряд було здійснено публікацію двох почаївських видань кирилицею. Матеріальні витрати мусили окупитися.

Нам відомий тільки один документ з 1831 р., в якому міститься інформація про реманент друкарні Луцького домініканського монастиря: шрифти, обладнання, начиння. У цьому документі у переліку шрифтів не згадуються кириличні шрифти чи «гражданка». Готуючи каталог видань домініканської друкарні, ми не натрапили ані в бібліографічних джерелах, ані в роботі з книжковими фондами *de visu* на видання цієї друкарні кириличним чи гражданським шрифтами. Можливо в друкарні просто бракувало цих шрифтів?

Низка питань, пов'язаних із книгознавчим дослідженням луцького видання «Наук парохіальних», сьогодні залишається без відповіді. Подальше дослідження видавничої діяльності друкарні Луцького домініканського монастиря, евристична робота з стародрукованими бібліотечними та архівними фондами можли-

во дасть на них відповіді. До таких «відкритих» питань можемо віднести такі.

Без сумніву на друкування книжки було замовлення. Але хто замовник і чому замовлення надійшло саме до луцької друкарні, а не до почаївської (в цій друкарні вже надрукували два видання названої книги) чи бердичівської (ця друкарня мала у своєму розпорядженні гражданський шрифт і використовувала його у видавничій діяльності)? Ближче? Дешевше?

Хто готував латиношрифтний текст до друку: робив його транслітерацію, відредагував передмову? Необхідно було досконало володіти і українською, і польською мовами. То копітка і марудна робота, яка мусила зайняти чимало часу. Чи був причетний до латиношрифтного видання Ю. Добриловський?

Чи пов'язаний вихід нового видання «Наук парохіальних» з соціально-політичною атмосферою в Російській імперії? Перші два видання були випущені після другого поділу Речі Посполитої перед третім до ліквідації греко-католицьких єпархій на теренах, які відійшли до Росії. Якщо припустити, що латиношрифтне видання побачило світ в часи правління російського імператора Павла I, коли у релігійному житті імперії тривала короткочасна відлига, то це могло стимулювати підготовку нового видання.

Представлений матеріал розширює відомості про репертуар друкарні Луцького домініканського монастиря, подає невідомі факти до історії видання «Наук парохіальних», вводить нове джерело для лінгвістичних досліджень української мови.

UDC 098:655.532–28–021

Tsiborovska-Rymarovych Iryna,

Candidate of Historical Sciences, Senior Research Associate,

Senior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

**UNKNOWN IN BIBLIOGRAPHY EDITION «NAUKI
PAROHIALNYIA» BY JULIAN DOBRYLOVSKY (1760–1825)
FROM THE LUTSK DOMINICAN PRINTING-HOUSE**

The book-science and typographical analysis of the unknown in bibliography edition «Nauki parohialnyia» by ukrainian basilian-monk Julian Dobrylovsky

(1760–1825) – preacher, missionary, translator, poet, from the Lutsk Dominican printing-house is observed in the publication.

Keywords: Lutsk Dominican printing-house, Julian Dobrylovsky, «Nauki parohialnyia», printed book production in Ukraine.

УДК 94(477):019.5(093)”1919”

Шорсткіна Олександра Федорівна,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

АГІТАЦІЙНО-ПРОПАГАНДИСТСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ МІНІСТЕРСТВА ПРЕСИ Й ІНФОРМАЦІЇ УНР У 1919 Р. (НА ОСНОВІ КОЛЕКЦІЇ ЛИСТІВОК НБУВ)

Проаналізовано комплекс аркушевих видань, здійснених Міністерством преси й інформації Української Народної Республіки доби Директорії у 1919 р. здебільшого з метою агітації до збройної боротьби за державність, як також із метою антибільшовицької пропаганди серед цивільного населення та військових. Виокремлено тематичні блоки летючок із фондів відділу стародруків та рідкісних видань Інституту книгознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, які видавалися та поширювалися протягом найбільш складного та драматичного періоду національно-визвольних змагань українців 1917–1921 рр.

Ключові слова: агітація, пропаганда, листівки, Міністерство преси й інформації, Директорія УНР, Українська революція.

У контексті відзначення 100-річчя віхових подій і процесів Української революційної доби вагомого значення набувають як ушанування та популяризація пов'язаних із цим періодом вже відомих героїчних сторінок вітчизняної історії, так і порушення науковцями маловивчених аспектів і актуалізація нових пластів джерельних матеріалів, особливо якщо вони дають змогу провести корисні паралелі з реаліями сучасного етапу існування Української держави. Окреслену проблематику частково висвітлено у

праця О. Богуславського [1], С. Михайлової [2], О. Надтоки [3].

Профільне відомство в галузі агітації та пропаганди у складі уряду було сформоване незадовго після перемоги антигетьманського повстання та утвердження при владі Директорії УНР. Так, 30 грудня 1918 р. видано Декрет про створення Управління преси та інформації на правах окремого міністерства (згодом воно мало назви Міністерства преси й інформації / Міністерства преси та пропаганди) на чолі з Осипом Назаруком (1883–1940), відомим державно-політичним діячем, письменником і журналістом, галичанином за походженням. Згідно з документом, ключові завдання нового відомства полягали в тому, щоб «освідомляти широкі народні маси на Україні про самостійнодержавницькі інтереси Української Народньої Республіки, як також заступати ці інтереси перед громадською думкою за кордоном».

Перший очільник Міністерства О. Назарук у своїх спогадах так описував власний досвід у справі розбудови новоствореного органу: «...Відносини праці були незвичайно тяжкі: мало було вироблених людей. Коли я нпр. сконтролював інформаційне бюро для армії, то переконався, що на 14 начальників різних відділів, тільки оден знав, що робиться в його відділі, кілька він людей має і т. п. Мільйони йшли на пресу й інформування населення. Але преса поза Київ майже ніде не виходила, а в краю були великі полоси, де по двох місяцях від вибуху повстання селянство не знало нічого про нову владу. Мої найближчі товариші працювали також так, що часто й на обід не було часу піти. Але нас було замало» [4, с. 88–89]. Про ці ж негаразди зазначав інший сучасник І. Метлинський у статті «Нагальна справа», опублікованій у «Вістнику УНР» від 12 лютого 1919 р. [1, с. 126–127]. Так чи інакше, завдяки зусиллям О. Назарука, а також за наступних народних міністрів преси й інформації – Івана Лизанівського (1892–1934?; квітень – серпень 1919 р.) та Теофана Черкаського (1892–1938; з кінця серпня 1919 р.) Міністерство розгорнуло потужну агітаційно-пропагандистську діяльність, яка виступала невід’ємною складовою відчайдушної збройної боротьби за збереження української державності. Найбільше аркушівок у 1919 р. було видрукувано за умов другої війни УНР із більшовиками.

Значний масив продукованої Міністерством листівкової літератури припадає на Кам'янецьку добу Директорії УНР (червень – листопад 1919 р.). Підготовкою та публікуванням летючок у той час займався спеціально організований при відомстві «Відділ народних видань» [1, с. 132]. Відомство публікувало листівки здебільшого у власній 1-й Друкарні Міністерства преси та інформації, а також в інших друкарнях – Подільської губернської народної управи, С. Клігера та ін. На деяких документах з колекції відділу стародруків та рідкісних видань зберігся відбиток печатки Міністерства «Українська Народна Республіка / Управління преси й інформації».

Помітна частина документів стосувалася військової сфери. Зокрема, цілу низку документів було поширено у зв'язку з переходом на Кам'яничину вояків Української Галицької армії у липні 1919 р. та прилученням її до визвольних змагань на Наддніпрянщині. Так, Міністерство випустило листівку «Привіт Наддністрянським Козакам і Старшинам від Державної Інспектури Української Народної Армії», звернення «Козаки і старшини Галицької армії!», в яких висловлювалося сподівання на плідну взаємодію двох українських армій на антибільшовицькому фронті. Метелик «До галицьких жовнірів» мав підзаголовок «З приводу більшовицьких прокламацій до козаків Галицької армії», викладені в ньому тези розвінчували облудну «червону» пропаганду серед бійців УГА, знайомили їх із дійсною історією визвольних змагань на Великій Україні, постаттю С. Петлюри як борця за українську державу. Стерегтися провокацій головного ворога України закликала й летючка «Більшовицька брехня». Окрім того, аркушівки на цю тематику поширювалися серед місцевого населення – «Помагаймо Галичанам – вони й нам допоможуть», «Селяне Поділля!» та ін. Такі видання були покликані подолати інформаційну прірву між українцями по обидва боки Збруча, сприяти втіленню в життя проголошеної Актом Злуки ідеї соборності.

Вагоме значення відігравали агітки про поповнення добровольцями Армії УНР («Всі ідіть до війська!!!»), оповіщення до населення про формування Кінного коша, заклики до жіноцтва допомагати воякам. Антибільшовицьким спрямуванням відзна-

чаються летючки «До населення місцевостей України, зайнятих більшовиками», «Московські комуністи вже готують мішки на наш новий урожай», «Більшовики знов хочуть ограбувати селян!», адресовані селянству на окупованих Червоною армією територіях України.

У листівковій формі представлені також деякі накази Головного отамана Армії УНР, обмін вітаннями між Республіканськими Військами (Штабом Головного отамана) та повстанським табором зі взаємними запевненнями провадити спільну боротьбу проти більшовиків, відозви до війська з нагоди важливих подій (відзначення другої річниці Першого Універсалу Центральної Ради в червні 1919 р., вступу об'єднаних українських армій до Києва 30 серпня 1919 р.) тощо.

Публікувалися у вигляді метеликів і більш розлогі тести. Листівка «Пора вже бути нам свідомими і корисними громадянами Української Народної Республіки» (вересень 1919 р.) мала на меті вплинути на настрої подільського селянства, якому набридло воювати, «кидати родину, поле, хатину і таскати за плечима рушницю». Автором зауважено про часту байдужість українців до громадянських обов'язків; висновок був невтішним: «Наші селяне не тільки не розуміють сучасного менту і свого становища... не мають в своїм серці ні краплі любови до рідного краю», відтак є «такі короткозорі до тої небезпеки, яка нас обгортає»; тимчасом як «вороги напружують всі свої сили, всякими правдами і неправдами, брехнями і насильством силкуються просрочити своє перебування на Україні, а ми такі несвідомі, такі байдужі, такі темні і тупоголові, що не хочемо зрозуміти своєї небезпеки...». Наприкінці агітка закликала схаменутись та, пам'ятаючи про подвиги і жертвність лицарів України, зробити маленький внесок в оборону Вітчизни.

Таким чином, досвід УНР доби Директорії, зокрема 1919 р., є гідним прикладом інформаційного протистояння агресорові, зважаючи на вкрай несприятливі для учасників українських національно-визвольних змагань умов бойових дій, втрати великої частини території, відсутнього ворожого агітаційно-пропагандистського впливу на населення й армію та потребує подальшого вивчення та популяризації.

Список використаної літератури

1. Богуславський О. В. Інформаційно-пресова діяльність Центральної Ради та українських урядів 1917–1920 рр. / О. В. Богуславський/ – Запоріжжя : ГУ «ЗІДМУ», 2003. – 236 с.
2. Михайлова С. В. Агітаційна діяльність Директорії УНР у боротьбі за селянство Поділля / С. В. Михайлова // Історія України: маловідомі імена, події, факти. – Київ ; Хмельницький, 2005. – Вип. 32. – С. 241–249.
3. Надтока О. Революційна доба у сприйнятті її сучасників – українців (на прикладі листівок 1917–1919 рр.) // Листівки Української революційної доби (1917–1919 рр.): збірник документів / укл. О. М. Надтока, Г. С. Черевичний. – Київ : ДП «Інформ-аналіт. агентство», 2014. – С. 9–29.
4. Назарук О. Рік на Великій Україні: конспект споминів з Української революції / Др. Осип Назарук. – Відень: Вид. «Українського прапору», 1920. – 344 с. (Українські мемуари).

References

1. Bohuslavskiy, O. (2003). *Informatsiino-presova diialnist Tsentralnoi Rady ta ukrainskykh uriadiv 1917–1920* [Informatively and Press Activity of the Central Council and Ukrainian Governments 1917–1920]. Zaporizhzhia, Ukraine: GU "ZIDMU". [In Ukrainian].
2. Mykhailova, S. (2005). Ahitatsiina diialnist Dyrektorii UNR u borotbi za selianstvo Podillia [Agitation Activity of the UNR's Directorate in the Struggle for the Peasantry of Podolia]. *Istoriia Ukrainy: Malovidomi imena, podii, facty* [History of Ukraine: Little-known Names, Events, Facts], No. 32, 241–249. [In Ukrainian].
3. Nadтока, O., Cherevychnyi, H. (2014). Revoliutsiina doba u spryiniatti yii suchasnykiv-ukrainsiv (na prykladi lystivok 1917–1919 rr.) [Revolutionary Times in the Reception of Its Contemporaries – Ukrainians (On the Example of the Leaflets of 1917–1919)]. In *Lystivky Ukrainskoyi revoliutsiinoi doby (1917–1919): Zbirnyk dokumentiv* [The Leaflets of Ukrainian Revolutionary Period (1917–1919): Collection of Documents] (pp. 9–29). Kyiv, Ukraine: DP «Inform-Analit. Ahentstvo». [In Ukrainian].
4. Nazaruk, O. (1920). *Rik na Velykii Ukraini: konspekt spomyniv z Ukrainskoi revolyutsii* [A Year in Greater Ukraine: A Synopsis of the Memories of the Ukrainian Revolution]. Wien, Austria: Vyd. "Ukrayinskoho praporu". (Ukrainian Memoirs) [In Ukrainian].

UDC 94(477):019.5(093)“1919”

Shorstkina Oleksandra,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

AGITATION AND PROPAGANDA ACTIVITIES OF UNR'S MINISTRY OF PRESS AND INFORMATION IN 1919 (ON THE BASE OF LEAFLETS COLECTION OF VNLU)

It is analyzed the complex of worksheets published by the Ministry of Press and Information of the Ukrainian National Republic, mainly for the purpose both of agitation for the armed struggle for statehood and anti-Bolshevik propaganda among the civilian population and the military in the period of the Directory in 1919. It is distinguished the thematic blocks of flyers from the funds of the Department of Old-Printed Books and Rare Editions of the Institute of Bibliology of V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine, which were published and distributed during the most difficult and dramatic period of national liberation movement of Ukrainians during 1917–1921.

Keywords: Agitation, Propaganda, Leaflets, Ministry of Press and Information, Directory of UNR, Ukrainian Revolution.

УДК 017:084:76.071.1 (4-15)"17"Баттіст]:027.54 (471-25)НБУВ

Щеколдіна Наталія Олексіївна,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

АТРИБУЦІЯ ГРАВІЮР ДЖОВАННІ БАТТІСТА ГАЛЕСТРУЦІ З КОЛЕКЦІЇ «КУЖБУШКІВ»

Здійснено атрибуцію чотирьох офортів італійського гравера XVII ст. Джованні Баттіста Галеструцці з колекції альбомів навчальних малярів іконописної та малярської майстерні Києво-Печерської лаври – «Кужбушки».

Ключові слова: атрибуція, гравюра, офорт, італійська опера.

В Альбомі № 40 фонду 229 Інституту рукопису НБУВ, серед численних гравюр різного змісту, є декілька цікавих екземплярів із зображенням театральних декорацій та сцен із спектаклів XVII ст. Складність наукової обробки переважної більшості естампів в

альбомах полягала у визначенні сюжетів та авторства. Утруднювали роботу над атрибуцією цих гравюр, по-перше, стан їхнього збереження – майже всі вони були обрізані до зображення чи навіть більше та наклеєні на аркуші альбому, що не давало змоги побачити зворот та філігрань, тобто через обрізання таким чином гравюр – цінна інформація з написами та підписами авторів була втрачена. Пояснюється це тим, що учнів лаврської майстерні, які користувалися ними як зразками для копіювання, перш за все цікавив декоративний чи іконографічний аспект твору, ніж його авторство. По-друге, ускладнювала визначення авторства естампу відсутність спеціалізованої довідникової літератури з друкованої графіки.

Атрибуція гравюр здійснювалась нами на основі стилістичного аналізу – творчого почерку авторів, а також техніки виконання творів; опрацювання величезного корпусу друкованих і електронних джерел – наукових каталогів та довідкової літератури, дотичних публікацій та сайтів провідних музеїв світу.

Отже, нами було встановлено авторство, сюжет, час створення та призначення творів. Ними виявилися чотири (з п'яти) офорта Джованні Баттіста Галеструцці (Galestruzzi, Giovanni Battista, 1615/1618 – бл. 1669; Італія) за сценографією Джованні Франческо Грімалді (Grimaldi, Giovanni Francesco, 1606–1680; Італія) до опери «*La Vita humana ovvero, Il trionfo della pietà*» («Життя людини чи Триумф благочестя»). 1657 р. офорт, 275 x 378 (лист); №№ 40. 13/21, 40. 14/23, 40. 15/25, 40. 16/27).

Опера «*La vita humana ovvero, Il trionfo della pietà*» («Життя людини чи Триумф благочестя») в пролозі і трьох актах, лібрето Джуліо Роспільозі, музика Марко Мараццолі. Вперше опера була представлена в Палаццо Барберіні-аль-Куатро-Фонтане у Римі 31 січня 1656 р. і відтворена в розкішному виданні під назвою: «*La vita humana, ouero, Il trionfo della pietà : dramma musicale : rappresentato e dedicato alla serenissima Regina di Suetia* / [Marco Marazzoli]. In Roma: Per il Mascardi, 1658, ([4], 243, [5] p.: ill; fol.). До нього увійшло 5 офортів зі зображенням декорацій та сцен з вистави, а також жанрові сцени з народного життя і види міста.

Опера була написана на замовлення королеви Швеції Христини і відіграла визначну роль в музичному житті Італії XVII ст.

Відомо, що Христина I зреклася престолу, перейшла в католицизм і емігрувала зі Швеції до Риму. Протестантській королеві, що перейшла в католицизм, в Римі була організована урочиста зустріч. Біля воріт міста на неї чекала карета, запряжена шістьма конями, зроблена за малюнком Берніні. Але Христина відмовилась від карети і в'їхала в місто верхи, у чоловічому сідлі. Королева Христина була високоосвіченою людиною, пристрасним колекціонером творів мистецтва, мала найкращу тогочасну бібліотеку, володіла сімома мовами. Її двір у Римі став мистецько – культурним осередком для відомих і молодих талановитих вчених, художників, освічених прелатів. Приїзд до Риму королеви Христини супроводжувався численними грандіозними прийомами та кількома операми. Зима 1655/6 рр. була цілком присвячена оперному сезону, який назвали «*carnevale della regina*». 31 січня відбулася прем'єра «*La Vita humana ovvero Il trionfo della pietà*» в театрі Алле-Кватро Фонтане в Палаццо Барберіні для 3000 глядачів. Це була остання опера Марко Маразцолі (Marazzoli, Marco, бл. 1602–1662) одного з найбільш різнобічних і талановитих композиторів вокальної музики Італії того часу. Лібретто написав Джуліо Роспільозі (Giulio Rospigliosi, 1600–1669), майбутній Папа Римський Климент IX (1667–1669). Він був покровителем мистецтв, пристрасним любителем оперної музики і автором оперних лібрето; відкрив перший публічний оперний театр в Римі *Tor di Nona*.

Сценографом для вистави був запрошений Джованні Франческо Грімалді (Grimaldi, Giovanni Francesco, 1606–1680), славетний болонський художник, офортист, рисувальник; архітектор; навчався в академії Карраччі, працював з 1627 р. в Римі, був президентом Академії Св. Луки з 1666 р. Працював в Парижі у 1648–1651 рр. для кардинала Мазаріні та Ани Австрійської. Проекти декорацій Дж. Грімалді для театру принесли йому заслужену славу серед сучасників. Ми маємо можливість познайомитись з декораціями Грімалді до опери *La Vita humana* завдяки офортам Джованні Баттіста Галеструцці (Galestruzzi, Giovanni Battista, 1619–1678) – флорентійського гравера, рисувальника і художника, який з 1652 р. працював в Римі. Опера в алегоричній формі представляє «*Людське життя*» («*Vita humana*»), що бореться між вибором радощів світу, з одного боку, і побожним жит-

тям, з іншого. На гравюрі № 40. 14/23 – відтворенні першого акту вистави – зображені дві міцні фортеці, що уособлюють кожний з таборів. «Невинність» («Innocenza») вітає день, що настає, пробуджуючи «Порочність» («Colpa»). Вони тримають лозунги з написами: «Lice se piace» – «Дозволено, якщо це подобається» та «Piace se lice» – «Подобається, якщо це дозволено». Гравюра виконана в манері барочного пейзажу з деревами, що хитаються під вітром, з вузькою та звивистою дорогою між ними; останнє символізує життєвий шлях. На гравюрі № 40. 14/23 – алегорична фігура «Життя» («Vita») в розкішному саду «Задоволення». Гравюра № 40. 13/21 відтворює декорацію до першої сцени вистави, яка нагадує фасад вілли Фарнезе (Карпарола) з двома гвинтовими пандусами. В останній сцені спектаклю на честь королеви було влаштовано фейерверк («Жирандола»), (як показано на гравюрі № 40. 16/27) який кілька разів на рік влаштовувався в Римі з даху замку св. Ангела. Це вид на Рим, Тибр, собор Святого Петра – оригінальний зв'язок вигаданого і справжнього в бароковому стилі.

Отже, розглянуті гравюри є видатними творами західноєвропейського мистецтва, які дають нам унікальну можливість ознайомитися з сценографією і загалом, театром XVII ст.

UDC 017:084:76.071.1 (4-15)»17»Battista]:027.54 (471-25)VNLU

Shchekoldina Natalia,

Junior Researcher Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

ATTRIBUTION OF ENGRAVINGS BY GIONANNI BATTISTA GALESTRUZZI FROM THE KUZHBUSHKI COLLECTION

Attribution of four etchings of the Italian engraver of the 17th century Giovanni Battista Galestruzzi from the collection of albums of educational drawings of the icon painting workshop of the Kyiv-Pechersk Lavra Monastery – «Kuzhbushki».

Keywords: attribution, engraving, etching, «Kuzhbushki», Italian opera.

УДК 027.54(477-25)НБУВ:025.177:[7.041.5:929.731(44)“15/17”

Юхимець Гліб Миколайович,

кандидат мистецтвознавства, завідувач відділу,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

Цинковська Ірина Іванівна,

молодший науковий співробітник,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

ІКОНОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ АТРИБУЦІЇ ГРАВІРОВаних ПОРТРЕТІВ XVI–XVIII СТ. ЗІБРАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

Представлено методику іконографічного дослідження як інструмента атрибуції європейських гравірованих портретів XVI–XVIII ст. на прикладі портретів короля Франції Людовика XIII Справедливого з зібрання НБУВ. Встановлено, що серед багатьох існуючих зображень, малюнок відомого французького рисувальника Симона Вуе найбільш точно передає портретну схожість французького монарха. Але зразком для портрета короля з зібрання НБУВ П'єр Даре де Казеньов обрав парадні портрети короля пензля придворного живописця Филиппа де Шампєня.

Ключові слова: атрибуція, іконографія, портретна схожість, гравюра, портрет.

Зібрання оригіналів європейського гравірованого портрета Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського відзначається широкою географією походження творів, хронологією, що охоплює чотири століття, великою кількістю портретованих осіб, а також авторів портретів – рисувальників і граверів. Завдання атрибуції кожної пам'ятки, як ключового інструмента дослідження будь-якого артефакту, передбачає отримання відповіді на численні складні питання, як обов'язкової умови наукового каталожного опису.

Одним із найважливіших елементів наукової атрибуції є іконографія, яка за визначенням Ервіна Панофського як розділ історії мистецтва досліджує зміст твору мистецтва, а не його форму.

У жанрі портрета зміст, або значення є зображена особа (її прізвище, соціальний стан, професія, діяльність, її біографія та ін.). Форма – допомагає уявити її зовнішній вигляд, риси обличчя, характер портретованої особи, зафіксований художником її психологічний стан та ін. Але зрозуміло, скласти «внутрішній портрет зображеної особи» лише за образом, створеним художником, і тим паче лише через сприйняття форми як такої, навряд чи можливо – необхідно чимало додаткових відомостей (біографія, інші її портрети, і не лише у творах образотворчого мистецтва, а й словесні портрети та інше).

Практичне застосування іконографічного аналізу для визначення авторства та підтвердження відповідності зазначеного у текстовій частині прізвища зображеної особи, можна простежити на прикладі дослідження трьох портретів короля Франції Людовика XIII Справедливого з зібрання НБУВ. Зображені риси обличчя короля Франції на цих портретах суттєво відрізняються і мають різні іконографічні джерела. У рисах обличчя юного, увінчаного короною короля Франції, награвірованого Ніколасом де Клерком (1615–1617), вгадується парадний портрет 1611 р. із Палаццо Пітті, написаним Франсом Порбусом Молодшим, коли Людовику виповнилося десять років. Гравюра Ніколаса де Клерка також має свої ознаки парадного портрета: широка зовнішня рама із символічними мотивами, монарше облачення юного короля, з короною, орден Святого Духа – вища нагорода Французького королівства. За статутом королівського ордена св. Духа сини короля і старший син дофіна ставали кавалерами за правом народження, проте допускались в орден не раніше 12 років. Відсутність ордена в живописному портреті 1611 р. пензля Франса Порбуса Молодшого лише підтверджує дату його створення.

Визначенню дати портрета Людовика XIII, награвірованого Ніколасом де Клерком між 1615–1617 рр. допомогли «Розважальні історії» французького літератора з оточення мадам Рамбуїє Жедєона Таллемана де Рео (1619–1692). З «Розважальних історій» Таллемана де Рео дізнаємося, що король був з дитинства слабого здоров'я і борода й вуса у нього почали рости після двадцяти років. Тільки но король навчився голитися самотужки, він «поголив усім своїм офіцерам бороди, залишивши маленький

шматочок волосся під нижньою губою. (З того часу ті, хто ще не досяг занадто похилого віку, голять бороду и залишають вуса). З цього приводу була написана пісенька». Це дає підставу вважати, що на гравюрі Ніколаса де Клерка король зображений приблизно шістнадцятирічним юнаком, і не старшим. Тому вірогідною датою гравюри можна вважати 1615 р.

Ключова роль іконографічного дослідження полягає у встановленні відповідності зображеної особи і його іменем, зазначеному автором у текстовій частині гравюри. На портретах французького короля Людовика XIII із зібрання НБУВ, награвірованих П'єром Даре де Казеньовим (Інв. № Ал.598/85) та Маттеусом Меріаном Старшим(?). (Інв. № Ал.598/84) риси обличчя зображеного настільки несхожі, що викликають сумнів щодо відповідності його імені, зазначеному у тексті.

У процесі пошуку інших творів 1610–1640-х років із зображенням Людовика XIII виявилось, що кожний із портретів зібрання НБУВ має свій іконографічний ряд. Риси обличчя короля, зображеного на портреті з видання «Theatrum Europaeum...». (Маттеус Меріан Старший; 1646. С. 100), мають певну схожість (попри суттєво молодший вік) з особою, зображеною у парному живописному портреті Людовика XIII і його дружини Анни Австрійської (автор Франс Пурбус Старший, бл. 1630 р.). На парному портреті король виглядає молодшим років на двадцять п'ять, та все ж – овал лица, густі кучері, брови, очі, форма носа, вуси і борідка, губи – не залишають сумніву, що обидва художники, вірогідно, вважали свої портрети (у Франса Пурбуса – король у молодому, а у Маттеуса Меріана – у старшому віці) схожими на Людовика XIII.

Найбільш близьким до гравюри з видання «Theatrum Europaeum...» (1646. С. 100.) є портрет Людовика XIII, підписаний голландським видавцем, картографом і гравером Фредеріком де Вітом (нід. Frederick De Wit; 1629/1630–1673), датований 1642–1643 рр. Риси обличчя на обох портретах майже ідентичні і відрізняються незначною деталлю – кількістю і глибиною зморшок.

Друга іконографічна лінія, до якої належить гравюра П'єра Даре де Казаньова, простежується у портретах короля Людовика XIII роботи таких знаменитих художників, як Пітер Пауль

Рубенс, Пурбус Франс Молодший, Симон Вуе, Филипп де Шампень. Авторитет цих майстрів і їх вплив був надзвичайно високим і гравери не лише створювали графічні версії їхніх творів, а часто-густо різали дошки-кліше за підготовчими малюнками живописців. Риси обличчя Людовика XIII в гравюрі Даре де Казаньова вгадуються вже у юнацьких живописних портретах короля, блискуче написаних на початку 1620-х років Пітером Паулем Рубенсом та Франсом Пурбусом Молодшим. У цих портретах бачимо ніжне, ще не огрубіле обличчя, з характерним юнацьким рум'янцем і легким пушком над губами. Риси обличчя юного короля, зображені Рубенсом і Пурбусом, ще не до кінця сформовані, але упізнаванні в парадних портретах Филиппа де Шампеня, які стали основним іконографічним джерелом для Даре де Казаньова.

Та все ж перед дослідником зібрання європейського гравірованого портрета з фондів НБУВ постає питання – який з двох портретів Людовика XIII з зібрання НБУВ – Маттеуса Меріана Старшого чи П'єра Даре де Казаньова точніше передає риси обличчя короля? На користь останнього з названих граверів можна навести наступні аргументи. Серед відомих авторам статті зображень короля є витончений олівцевий малюнок – прижиттєвий портрет Людовика XIII, виконаний відомим французьким рисувальником, портретистом і декоратором Симоном Вуе (Simon Vouet; 1590–1649) і датований близько 1632–1635 рр. Малюнок цей зберігається у Метрополітен-музеї в Нью-Йорку. Мистецтво французького олівцевого портрета, без перебільшення, видатне явище в історії європейського мистецтва XVI–XVII ст., в якому рисувальники досягли надзвичайної художньої майстерності. Художники олівцевого портрета переважно малювали портрети з натури і завжди прагнули до максимальної правдивості і точності в передачі натури. Малюнок Симона Вуе, серед інших існуючих портретів, вочевидь, найправдивіше і точніше передає образ тридцятирічного короля Франції.

Отже, іконографічне дослідження гравірованих портретів методом порівняльного аналізу з максимальною кількістю інших існуючих зображень портретованого (насамперед, прижиттєвих та близьких за часом створення) – метод надзвичайно ефективний для встановлення або уточнення ключових завдань атрибуції і,

насамперед, визначення, підтвердження або уточнення прізвища зображеної особи, авторства, дати створення та інших важливих позицій каталожного опису.

UDC 027.54(477-25)VNLU:025.177:[7.041.5:929.731(44)“15/17”

Yukhimets Glib,

Candidate of Art Studies, Head of Department,
V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

Tsynkovska Iryna,

Research Associate,
V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

**ICONOGRAPHIC RESEARCHES AS AN ATTRIBUTION TOOL
GRAVED PORTRAITS XVI–XVIII ART. MEETINGS
V. I. VERNADSKYI NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE**

The methodology of iconographic research as an instrument of attribution of European engraved portraits of the XVI-XVIII centuries is presented. on the example of the portraits of the King of France Louis XIII from the collection of V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine. It has been established that among many existing images, the picture of the famous French painter Simon Vouet most accurately transmits the portrait similarity of the French monarch. But for a portrait of the king from the collection of VNLU, Pierre Daret de Cazeneuve chose the royal portraits of the king of the brush of the court painter Philippe de Champaigne.

Keywords: attribution, iconography, portrait likeness, engraving, portrait.

НАУКОВІ БІБЛІОТЕКИ В ДОСЛІДНИЦЬКІЙ ІНФРАСТРУКТУРІ УКРАЇНИ

УДК 025.4

Галицька Світлана Володимирівна,
науковий співробітник,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

Оршина Наталія Володимирівна,
молодший науковий співробітник,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

АКТУАЛІЗАЦІЯ РУБРИК СКОРОЧЕНОГО ВІДПІСЬОГО РУБРИКАТОРА НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

Розглянуто питання удосконалення лінгвістичних засобів пошукової системи бібліотеки, які сприяють підвищенню релевантності інформаційних запитів користувачів. Зазначено, що вони надають читачеві усі можливості усвідомленого пошуку документальних джерел інформації оптимальним способом. Визначено, що актуалізація рубрик скороченого варіанта Рубрикатора НБУВ розширює межі використання бібліотечної ієрархії. Наголошено на важливості актуалізації власної класифікаційної системи бібліотеки, що дає змогу реалізувати предметний доступ до ресурсів бібліотечного фонду.

Ключові слова: скорочений варіант Рубрикатора Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, електронний каталог, тематичний навігатор, предметний пошук.

Зростає значення лінгвістичних засобів тематичного пошуку, які застосовують для орієнтування на бібліотечних сайтах. Основні засоби навігації мають надавати користувачу усі можливості усвідомленого пошуку документальних джерел інформації

найзручнішим для нього, доцільним і оптимальним способом: за бібліотечною ієрархією, предметними рубриками, ключовими словами, комплексом різних пошукових елементів тощо.

Основою створення і ефективного функціонування тематичного навігатора Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, розробленого відділами комплексного опрацювання документів та інформаційно-комунікаційних технологій НБУВ, є база даних «Скорочений варіант Рубрикатора НБУВ для наукової бібліотеки», призначена для систематизації документів, організації систематичних каталогів тощо.

Саме у цій базі формується лінгвістичне забезпечення тематичного навігатора. Лінгвістичні засоби здатні забезпечити багатоаспектний інтелектуальний пошук в електронному каталозі бібліотеки, але потребують постійної актуалізації, удосконалення своїх параметрів: складу, структури, тематичного наповнення.

Основним елементом скороченого варіанта Рубрикатора НБУВ є рубрика (класифікаційний поділ), оснащена методичним апаратом і необхідними навігаційними інструментами, серед яких – класифікаційні індекси і заголовки рубрик УДК, які визначають повний або частковий збіг змісту рубрик двох класифікацій і забезпечують взаємозв'язок між різними класифікаційними системами. Наявність індексів і заголовків рубрик УДК в описі рубрики створює додаткові умови для реалізації інтелектуального пошуку в електронному каталозі бібліотеки. Ефективність пошуку підвищується завдяки інтеграції двох незалежних класифікацій, основою якої є зіставлення класифікаційних рядів і визначення семантичних зв'язків понять.

Тематичний навігатор НБУВ надає відомості щодо кількості документів, зібраних під певною рубрикою. Велика кількість наявних документів свідчить про необхідність подальшої деталізації рубрики скороченого варіанта Рубрикатора НБУВ з відповідним ретельним опрацюванням кожної підрубрики. Глибина деталізації рубрик не обмежується. Вже деталізовано деякі рубрики розділів і підрозділів «397 Інформаційна та обчислюваль-

на техніка», «ТЗ Історія», зокрема «ТЗ(4УКР) Історія України», «Х8(4УКР) Держава і право України» тощо.

Так, наприклад, підрозділ «ТЗ(4УКР) Історія України» у скороченому варіанті Рубрикатора НБУВ, виданого 2016 р., налічував 50 рубрик. Після доопрацювання підрозділ містить 105 рубрик і підрубрик.

Під час деталізації рубрики скороченого варіанта Рубрикатора НБУВ обов'язково отримують відповідні індекси УДК:

ТЗ(4УКР)414-4 Соціально-економічні рухи та боротьба

94(477):323.1]»05/11» Історія національного руху в Україні VI–XII ст.

94(477):325.8]»05/11» Рух за незалежність в Україні VI–XII ст.

Також рубрики доповнюють відповідним методичним апаратом (методичні вказівки, додаткові заголовки, посилання):

3970.40 Захист інформації

Під індексом 3970.40 збирається література загального характеру з питань захисту інформації та комп'ютерної безпеки.

Література з окремих питань захисту інформації та комп'ютерної безпеки збирається під рубриками підрозділу 397 відповідно до призначених систем мереж, комп'ютерів.

Інформаційна безпека ; захист системи ; комп'ютерна безпека.

Безпека комп'ютерних мереж див. 3970.31-016.8.

Захист баз даних див. 3970.61-016.8

УДК 004.056.5 Захист

Терміни алфавітно-предметного покажчика до певної рубрики також отримують індекси УДК. Наприклад, терміни покажчика для рубрики «3970.40 Захист інформації»:

Захисні системи

004.056.52 Обмежений доступ

Комп'ютерні віруси

004.056.57 Захист від комп'ютерних вірусів

Криптографія

003.26 Секретні системи письма. Тайнопис. Криптографія

004.056.55 Шифрування

Згідно з тематикою надходжень АПП поповнюється: додають-

ся терміни з відповідними індексами УДК, які уточнюють змістове наповнення рубрик, окреслюють нові, а також пріоритетні напрямки наукових досліджень і технологій тощо.

Скористаємося тематичним навігатором для визначення кількості наявних документів з питань вирощування зернових культур:

- книжкові видання – 2038;
- періодичні видання – 215;
- реферативна інформація – 2057.

Зазначену кількість документів бажано поділити за тематикою. У зв'язку з тим, що серед надходжень переважають документи, які розглядають питання вирощування пшениці, виокремимо їх в рубрику «П212.1 Пшениця».

Зазначуємо поле «Індекс УДК»: «633.11 Пшениця. Triticum». Це рубрика, яка повністю відповідає рубриці «П212.1 Пшениця». Для заповнення полів АПП використано терміни «пшениця озима» і «пшениця ярова», які раніше знаходилися у рубриці «П212 Зернові культури» (633.1 Хлібні злаки. Зернові культури), а також внесено терміни з агротехніки, селекції та генетики пшениці з утвореними індексами УДК.

У деяких випадках, з метою уніфікації індексів, актуальним є фіксування за допомогою відповідних термінів АПП в описі рубрики прийнятих класифікаційних рішень. Саме такі індекси будуть надані новим документам відповідної тематики у подальшому опрацюванні. Наприклад,

008:316.346.32-053.6 Молодіжна культура

94(477:37-11):327]»05/11» Історія відносин України VI–XII ст. з Візантією

004.087:37.091.64 Електронні навчальні посібники

У результаті наповнення рубрик скороченого варіанта Рубрикатора НБУВ термінами, які найчастіше зустрічаються під час аналітико-синтетичного опрацювання надходжень, з відповідними індексами УДК, у тематичному навігаторі автоматично поповнюються переліки понять, зібраних під його рубриками, а також формуються переліки відповідних індексів УДК, що, безумовно, допомагає користувачам усвідомити основні принципи розподілу

документів за темами і оволодіти навичками тематичного пошуку.

Ще один напрям роботи з систематичною частиною скороченого варіанта Рубрикатора НБУВ – доопрацювання рубрик, зокрема, оснащення їх належним методичним апаратом. Першою чергою це стосується досить нового розділу «А Загальнонаукове і міждисциплінарне знання», який перебуває в стадії розробки. Так, для рубрики «А4 Системні дослідження» внесено перелік додаткових заголовків, які уточнюють тематичний зміст рубрики, а також посилання до галузевих розділів, під якими збираються документи галузевого характеру, що висвітлюють певний аспект розглядання теми або предмету:

А4 Системні дослідження

безпека систем; види та типи систем; загальна теорія систем; синергетика; систематика; системний аналіз; системотехніка; спеціалізовані теорії систем; теорія великих систем; теорія самоорганізації

Теорія систем, системотехніка, системологія, теорія складних систем див. 3813 Системний аналіз. Автоматичні системи регулювання, контролю, керування див. 3965 Автоматика. Типи автоматичних систем див. 3965.1/9. Телемеханічні системи див. 3968 Телемеханіка. Обчислювальні системи див. 3970.2 Обчислювальні системи (ОС). Інформаційні системи див. 3970.4 Інформаційні системи та технології. Інтелектуальні системи див. 3970.5. Системи оброблення даних див. 3970.6. Спеціалізовані обчислювальні системи див. 3970.7.

УДК 001.8 Методологія

Таким чином, актуалізація рубрик скороченого варіанта Рубрикатора НБУВ, який є методично-лінгвістичною основою тематичного навігатора НБУВ, їх постійне удосконалення і доповнення розширюють межі використання бібліотечної ієрархії, за якою упорядковано інформаційний ресурс бібліотеки, для наукового опрацювання документів та тематичного пошуку в електронному каталозі НБУВ.

Список використаної літератури

1. Гиляревский Р. С. Рубрикатор как инструмент информационной навигации /

- Р. С. Гиляревский, А. В. Шапкин, В. Н. Белоозеров. – Санкт-Петербург : Профессия, 2008. – 352 с.
2. Лобузіна К. В., Клочок А. Г. Електронний каталог НБУВ: проблеми адаптації до умов сучасного інформаційного середовища / К. В. Лобузіна, А. Г. Клочок // Бібл. вісник. – 2011. – № 4. – С. 3–10.
3. Лобузіна К. В. Удосконалення рубрикатора наукової бібліотеки як лінгвістичної основи пошукової інформаційно-комунікативної системи / К. В. Лобузіна, С. В. Галицька, Н. В. Орешина // Наук. праці Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – 2016. – № 44. – С. 448–460.
4. Лобузіна К. В. Формування системи відповідності між Рубрикатором НБУВ і УДК в електронному каталозі / К. В. Лобузіна, С. В. Галицька, Н. В. Орешина // Бібл. вісник. – 2018. – № 4. – С. 10–14.
5. Лобузіна К. В. Рубрикатор НБУВ. Скорочений варіант / К. В. Лобузіна, С. В. Галицька, Н. Я. Зайченко, Т. С. Медвідь, Н. В. Орешина, І. П. Перенесієнко, О. Г. Сандул; відп. ред. К. В. Лобузіна; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2016. – 570 с.

References

1. Gilarevskii, R. S., & Shapkin, A. V., Beloozerov, V. N. (2008). *Rubrikator kak instrument informatcionnoi navigatsii* [Rubricator as an information navigation tool]. St. Petersburg, Russia: Professia. [In Russian].
2. Lobuzina, K. V., & Klochok, A. H. (2011). *Elektronnyi katalog natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho: problemy adaptatsii do umov suchasnoho informatsiinoho seredovyshcha* [The electronic catalog of Vernadsky National Library of Ukraine: Problems of adaptation to the modern information environment]. *Bibliotechnyi Visnyk*, 4, 3-10. [In Ukrainian].
3. Lobuzina, K. V., & Halytska, S. V., Orieshyna, N. V. (2016). *Udoskonalennia rubrykatora naukovoї biblioteki iak lingvistichnoi osnovy poshukovoї informatsiino-komunikatyvnoi systemy* [Improvement of the nomenclature of the scientific library as a linguistic basis of the search information and communicative system]. *Naukovi Pratsi Natsionalnoi Biblioteki Ukrainy Imeni V. I. Vernadskoho*, 44, 448-460. [In Ukrainian].
4. Lobuzina, K. V., & Halytska, S. V., Orieshyna, N. V. (2018). *Formuvannia systemy vidpovidnosti mizh Rubrikatorom NBUV i UDK v elektronnomu katalogi* [Formation of the correspondence system between the Rubikator of VNLU and UDC in the electronic catalog]. *Bibliotechnyi Visnyk*, 4, 10-14. [In Ukrainian].
5. Lobuzina, K. V., & Halytska, S. V., Zaichenko, N. Ya., Medvid, T. S., Orieshyna, N. V., Perenesiienko, I. P., ... Sandul, O. H. (2016). *Rubrykator Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho. Skorochenyi variant* [The Rubricator of The Vernadsky National Library of Ukraine. Short version] Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

UDC 025.4

Halytska Svitlana,

Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

Orieshyna Nataliia,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

UPDATING OF THE HEADINGS ABRIDGED VERSION OF THE RUBRICATOR OF THE V. I. VERNADSKYI NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE

In this publication, we are reviewing the question of enhancement of linguistic tools of library's search system that contribute to an increase of user's search request relevancy. It is stated that these tools give readers broader possibilities for conducting a more conscious and optimal search for documented sources of information. It has been revealed that actualization of rubrics of a «Abridged version of VNLU Rubricator» extends the boundaries for use of library hierarchy. The publication highlights the importance of actualization of library's own classification system, which gives a possibility to realize the subject access to resources of the library fund.

Keywords: Abridged version of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine sectional catalog, electronic catalog, thematic navigator, subject search.

УДК 025.5:004.65

Гарагуля Сергій Сергійович,

ORCID 0000-0002-5564-9494,

кандидат наук із соціальних комунікацій, в. о. завідувача відділу,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ЕЛЕКТРОННИХ РЕФЕРАТИВНИХ РЕСУРСІВ

Розглянуто специфіку організації реферативної інформації у веб-середовищі. Проаналізовано широкий спектр інтелектуальних

засобів організації електронних бібліотечних ресурсів. Виокремлено інструментарій, що максимально відповідає потребам опрацювання та репрезентації бібліотекою масиву реферативної інформації. Узагальнено досвід НБУВ з упровадження семантичних бібліотечних технологій. Наведено методичні рекомендації щодо імплементації реферативними сервісами новітніх інтелектуальних веб-технологій.

Ключові слова: бібліотечні онтології, інтелектуальних аналіз даних, метадані, парсинг даних, пов'язані дані, реферативні ресурси, семантичний веб, управління знаннями.

Формування науковою бібліотекою масиву реферативної інформації є одним із ключових засобів подолання комунікативної кризи, що полягає у неспівмірності обсягів нової інформації, що мають сталу тенденцію до зростання, та операційної здатності людської пам'яті та уваги. Реферативний ресурс бібліотек завдяки концентрації на сутнісних характеристиках документа (мета, джерельна база, методологія, висновки дослідження) виокремлює для дослідника ключові аспекти ресурсів та дозволяє сфокусуватися на роботі з ними.

Питанню впровадження інтелектуальних технологій у роботу бібліотек, і зокрема, їх реферативних служб, присвячена низка публікацій вітчизняних (К. В. Лобузін, О. Ю. Мар'їна, Н. Е. Кунанець) та зарубіжних (С. Bailey, К. Calhoun, S. Kelsey) авторів. Дослідники одностайні щодо потенціалу веб-технологій у заощадженні часових, матеріальних та людських ресурсів завдяки уніфікації опрацювання документального потоку на рівні методології, технології та дескриптивних стандартів.

Серед інтелектуальних технологій організації електронних реферативних ресурсів варто передусім виокремити інтегровані бібліотечні бази знань, семантичний пошуковий та аналітичний інструментарій, засоби наукометрії тощо.

Інтеграцією, тобто поєднанням в єдиному вікні доступу всіх ресурсів бібліотеки з можливістю одночасної роботи з ними, досягається низка важливих властивостей електронного реферативного ресурсу:

1. Однозначність. Інтеграція усуває розбіжності, зумовлені використанням різного програмного забезпечення, різних

форматів метаданих, локальним характером авторитетного контролю тощо, уніфікуючи вихідний інформаційний потік за заздалегідь визначеними правилами.

2. Консолідація. Інтеграція реферативної інформації створює єдину інформаційну інфраструктуру держави замість розподілених локальних ресурсів, що створюються автономно й здебільшого хаотично та дублюють один одного.

3. Аналітичність. Завдяки надбудові дослідницьким інструментарієм, мультидисциплінарний масив реферативної інформації набуває систематичності, чіткої ієрархічної структури, встановлюються глибинні взаємозв'язки між окремими джерелами, з'являється можливість здійснювати аналітико-синтетичну обробку інформації.

Розвиток діяльності бібліотек у веб-просторі передбачає широке застосування семантичних технологій. Завдяки впровадженню семантичного пошукового та аналітичного інструментарію, використанню пов'язаних даних (*linked data*), зокрема бібліотечних онтологій, реферативні сервіси отримують сучасні інструменти для організації відповідних методів обслуговування та підвищення його якості; формування іміджу й авторитетної позиції установи в інтернет-комунікаціях через створення інтелектуальних агрегованих ресурсів, відбір, оцінку та координацію їхнього використання цільовою аудиторією.

Інтелектуальні технології не в останню чергу сприяють й упорядкуванню бібліографічної інформації у реферативних базах даних. Скажімо, наявність у дескриптивному масиві омогліфів (символів, що візуально подібні, але мають різне функціональне навантаження) вносить чималий хаос у структуру метаданих, і водночас ця проблема майже не придатна для розв'язання людським оком. Лише спеціальне програмне забезпечення здатне усунути дескриптивні розбіжності (найчастіше йдеться про сплутування кириличних та латинських символів на клавіатурі) та відновити релевантність пошуку.

Сьогодні процеси інтеграції бібліотечних та веб-технологій особливо інтенсивно розвиваються у галузі організації доступу до наукової інформації, зокрема *наукометрії та бібліометрії*. Набуття популярності у всьому світі ідеї відкритого доступу до

наукової інформації спричинилося до накопичення величезних обсягів наукових та освітніх ресурсів в електронному вигляді. Було створено низку агрегаторів наукових публікацій, проте здебільшого ті функціонують на умовах передплати (Scopus, Web of Science, галузеві бази даних компаній Clarivate Analytics та Elsevier тощо) Загальнодоступним інтегратором цих ресурсів стала глобальна пошукова система Google Академія (Google Scholar), призначена для виокремлення із глобального інформаційного потоку реферативних джерел наукової інформації. Останнім часом відбулись істотні зміни в наукометричних та бібліометричних можливостях системи. Зокрема, було удосконалено алгоритми екстрагування метаданих веб-сторінок та автоматичного виявлення цитування наукових публікацій, забезпечено можливість створення наукометричних профілів вчених та наукових фахових видань, що дає змогу авторам стежити за цитуванням своїх статей, автоматично вибудовувати мережі співавторства.

Цікавою з огляду на впровадження семантичних технологій є дослідження проблеми виявлення нового знання у сховищах даних електронних документів – Knowledge Discovery in Databases і основний алгоритм цього процесу – Data Mining – *інтелектуальний аналіз даних* або, дослівно, «добування даних». Йдеться про аналітичний процес дослідження людиною великого обсягу інформації із залученням засобів автоматизованого сканування даних з метою виявлення прихованих у них структур або залежностей. Застосування методів Data Mining (побудова моделей аналізу, використання моделі, спостереження за нею, опрацювання даних та інтерпретація отриманих результатів, висновки систем звітності) в електронній бібліотеці спрямоване поліпшити інформаційне обслуговування користувачів завдяки глибинному скануванню повнотекстових баз знань й встановленню неочевидних концептуальних взаємозв'язків між масивами наукової інформації.

Новою та малодослідженою є співпраця реферативних сервісів та веб-маркетингу у царині пошукової оптимізації сайтів, досліджень у фокус-групах та таргетуванні контенту. Важливою є роль інтеграції видавництва та бібліотечної сфери у

контексті технологій «книги на замовлення» (book-in-print, print-on-demand). Краудфандингові та фандрайзингові платформи на кшталт Kickstarter, Gofunded, Patreon, і зокрема українські BigIdea, Komubook та Спільнокошт украї зацікавлені у парсингу даних, зокрема, у вивченні користувацького попиту електронних бібліотек, позаяк поточний досвід їхньої діяльності свідчить про певний користувацький волонтаризм, за якого чималу кількість проєктів не вдалося забезпечити належним фінансуванням – пропозиції окремих учасників краудфандингу не знаходили підтримки у решти.

Потенціал цих технологій у розвитку реферування є великим, зокрема, й тому, що передбачене семантичними алгоритмами делегування все більшої операційної діяльності комп'ютерам звільняє нові часові та людські ресурси для виконання бібліотечними фахівцями питомо консультативних, модераторських, кураторських функцій тощо.

Список використаної літератури

1. Гриценко Н. О. Реферативні бази даних у системі інформаційного забезпечення освіти та науки [Електронний ресурс] / Н. О. Гриценко, О. В. Кльошнікова, О. Г. Сандул // *Наук. праці Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. – 2018. – Вип. 50. – С. 308–320. – Режим доступу : <https://doi.org/10.15407/nr.50.308>. – Назва з екрана.
2. Кропачева Н. М. Перспективи застосування технологій краудсорсингу у формуванні галузевого реферативного ресурсу / Н. М. Кропачева // *Вісник Книжкової палати*. – 2017. – № 1. – С. 33–36.
3. Кунанець Н. Е. Консолідація інформаційних ресурсів бібліотек, архівів, музеїв: світовий досвід / Н. Е. Кунанець, Г. І. Липак // *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. – 2016. – № 3. – С. 11–19.
4. Лобузін К. В. Електронні інформаційні ресурси наукової бібліотеки в сучасному веб-середовищі / К. В. Лобузін, Л. В. Коновал // *Бібл. вісник*. – 2018. – № 6. – С. 51–53.
5. Мар'їна О. Ю. Веб-орієнтована концепція розвитку бібліотек у контексті еволюції веб-технологій / О. Ю. Мар'їна // *Вісник Книжкової палати*. – 2016. – № 10. – С. 24–27.
6. Ямчук А. В., Євтушенко В. М., Куранда Т. К. Реферативні інформаційні ресурси як інтеграційна основа системи наукової комунікації / А. В. Ямчук, В. М. Євтушенко, Т. К. Куранда // *Науково-технічна інформація*. – 2010. – № 4. – С. 3–6.

References

1. Hrytsenko, N. O., & Kliushnikova, O. V., Sandul, O. H. (2018). Referatyvni bazy danykh u systemi informatsiinoho zabezpechennia osvity ta nauky [Abstract Databases in the System of Information Providing of Education and Science]. *Naukovi Pratsi Natsionalnoi Biblioteky Ukrainy Imeni V. I. Vernadskoho*, 50, 308-320. Retrieved June 1, 2019 from <https://doi.org/10.15407/np.50.308>. [In Ukrainian].
2. Kropocheva, N. M. (2017). Perspektyvy zastosuvannia tekhnolohii kraudsorsynhu u formuvanni haluzevoho referatyvnoho resursu [Perspectives of application of technologies of crowdsourcing in formation of branch abstract resource]. *Visnyk Knyzhkovoї Palaty*, 1, 33-36. [In Ukrainian].
3. Kunanets, N. E., & Lypak, H. I. (2016). Konsolidatsiia informatsiinykh resursiv bibliotek, arkhiviv, muzeiv: svitovy dosvid [Consolidation of information resources of libraries, archives, museums: a global experience]. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia*, 3, 11-19. [In Ukrainian].
4. Lobuzina, K. V., & Konoval L. V. (2018). Elektronni informatsiini resursy naukovoї biblioteky v suchasnomu veb-seredovyshchi [Electronic information resources of the scientific library in modern web-environment]. *Bibliotechnyi Visnyk*, 6, 51-53. [In Ukrainian].
5. Marina, O. Yu. (2016). Veb-orientovana kontseptsiiia rozvytku bibliotek u konteksti evoliutsii veb-tekhnolohii [Web-based concept for library development in the context of the evolution of web-technologies]. *Visnyk Knyzhkovoї Palaty*, 10, 24-27. [In Ukrainian].
6. Yamchuk, A. V., Yevtushenko, V. M., & Kuranda, T. K. (2010). Referatyvni informatsiini resursy yak intehratsiina osnova systemy naukovoї komunikatsii [Abstract information resources as an integration basis of the system of scientific communication]. *Naukovo-Tekhnichna Informatsiia*, 4, 3-6. [In Ukrainian].

UDC 025.5:004.65

Harahulia Serhii,

ORCID 0000-0002-5564-9494,

Candidate of Science in Social Communications,

Head of Abstract Department,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

INTELLECTUAL TECHNOLOGIES OF THE ELECTRONIC ABSTRACT RESOURCES ORGANIZATION

The specificity of the organization of abstract information in the web environment is considered. A wide range of intellectual resources for the organization of electronic library resources is analyzed. The toolkit that maximally meets the needs of processing and presentation of abstract

information in libraries is separated. The V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine experience of implementing semantic library technologies is generalized. Methodical recommendations for the implementation of the latest intellectual web technologies by abstract services are given.

Keywords: abstract resources, data mining, data parsing, knowledge management, library ontologies, linked data, metadata, semantic web.

УДК 025.5:004.65:014.3]:001.89

Гриценко Наталія Олексіївна,

ORCID 0000-0002-8653-6345,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

Клюшнікова Олена Валентинівна,

ORCID 0000-0002-6827-955X,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

Сандул Оксана Георгіївна,

ORCID 0000-0003-3305-9319,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

РЕФЕРАТИВНІ БАЗИ ДАНИХ ЯК ІНСТРУМЕНТ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Проаналізовано новітній інструментарій наукового дослідження із залученням мережевих технологій. Розглянуто інструментальний потенціал реферативних баз даних у сприянні науково-дослідній діяльності. З'ясовано місце та роль реферативної інформації у глобальній науковій комунікації. Запропоновано аналітичний інструментарій здійснення наукового дослідження у базах даних реферативної інформації.

Ключові слова: бібліотечні бази даних, веб-ресурси, інтегровані ресурси, інтелектуальний аналіз даних, пошукові інструменти, реферативна інформація, семантичні мережі.

Функціонування бібліотек і науково-дослідних установ набуло нового імпульсу з поширенням мережевих технологій. На зміну автономним спеціалізованим, галузевим чи навіть загальнодержавним дослідженням приходить нова наукова парадигма, що характеризується глобальністю та міждисциплінарністю. Пришвидшення наукової комунікації, з одного боку, сприяє комплексному розв'язанню наукових проблем та якіснішій апробації наукових результатів, з іншого ж, – потребує принципово нових інструментів аналізу та верифікації першоджерел, інших пошукових можливостей тощо.

Метою дослідження є обґрунтування місця та ролі реферативної інформації у глобальному документальному потоці та утвердження потенціалу реферативних баз даних як інструменту науково-дослідної діяльності.

Як зазначає К. В. Лобузін, «у сучасній концепції сервіс-орієнтованої науки більшість наукових комунікацій здійснюється завдяки інформаційним інструментам, доступним як сервіси, до яких звертаються вчені» [4, с. 115]. Українським важливим здобутком поширення мережевих технологій стала глобальна доступність та «багаточаровість» цих сервісів: йдеться про можливість одночасно оперувати бібліографічними, реферативними, повнотекстовими базами даних, тематичними покажчиками, мультимедійними колекціями тощо. Принциповим аспектом при цьому виступає рівень інтегрованості цих сервісів: у вирашному становищі опиняються користувачі тих інформаційних продуктів, де він вищий, адже тоді дослідник отримує не тільки джерельну базу, надбудовану масивом аналітичної (вторинної) інформації, а й інтелектуальний інструментарій для виявлення неочевидних глибинних зв'язків між цими джерелами [1].

Ключовими властивостями реферативної інформації є відображення нею основної інформації публікації у сконденсованому вигляді, нівелювання пов'язаного з диференціацією наук розсіяння публікацій, встановлення дотичних досліджень у суміжних дисциплінах, інтеграція наукових напрямів і досліджень [3, с. 345]. Цими характеристиками й умотивована теза про інструментальний потенціал реферативних баз даних для науково-дослідної діяльності.

Акцент саме на електронній формі організації реферативних ресурсів, втіленій у технологічну модель бази даних, зроблено не випадково. Видавнича продукція вітчизняних та зарубіжних реферативних сервісів залишається важливим інструментом точного інформування про публікаційну активність та тематику дослідницьких робіт. Проте, очевидно, що за самим своїм характером реферативні журнали не можуть стати частиною інтегрованої системи електронної бібліотеки, містити посилання на повнотекстові матеріали чи надавати аналітичний інструментарій, а отже втілитися у комплексний інформаційний продукт.

Розглянемо кілька ключових переваг електронної реферативної інформації при проведенні наукового дослідження:

динамічність, постійна актуалізація ресурсу. Ідеальною для вчасного інформування користувачів була би ситуація нульової затримки оприлюднення реферативної інформації та уникнення проміжних технологічних ланок. У цьому контексті наразі у НБУВ тривають роботи з налагодження корпоративного алгоритму наповнення РБД «Україніка наукова» шляхом надання віддаленого доступу безпосередньо редакціям наукових фахових журналів;

технологічна відкритість. Окрім власне надання відкритого доступу користувачам у глобальному інформаційному просторі, йдеться також про залучення партнерських установ у межах корпоративного проекту з національного, галузевого, тематичного реферування тощо. Ця технологія передбачає здійснення аналітичної обробки документів-першоджерел за єдиною методикою, відповідно до розроблених протоколів електронного обміну інформацією з учасниками інформаційної взаємодії та програмним забезпеченням для її інтегрованого розміщення в єдиній РБД [2, с. 180];

гіпертекстовий характер інформації, завдяки якому досягається взаємодоповнення рефератів повнотекстовою та мультимедійною інформацією. Важливим є не тільки ресурсне наповнення та технологічний інструментарій цих бібліотечних продуктів, а й можливість безперешкодної інтеграції всіх ресурсів через єдину точку доступу завдяки уніфікації програмного забезпечення та форматів метаданих;

наявність інтелектуальних аналітичних інструментів (пошукові засоби семантичної мережі, бібліотечні онтології, засоби

інтелектуального аналізу даних (data mining), науко-, бібліо- та вебліометричні модулі тощо).

Останній пункт потребує детальнішого розгляду. Провідні міжнародні реферативні бази даних (Scopus, Web of Science, Google Scholar, Directory of Open Access Journals, Index Copernicus, CiteFactor, MathSci тощо) довели, що семантичні технології та засоби інтелектуального аналізу даних (data mining) спроможні якісно аналізувати та організовувати інтелектуальні ресурси величезного обсягу. Новітній аналітичний інструментарій більшості цих глобальних агрегаторів реферативних ресурсів дозволяє на підставі глибокого контент-аналізу публікацій з'ясувати неочевидні семантичні зв'язки наукових текстів, вибудовувати на підставі цитованості коефіцієнти впливовості та бібліометричні рейтинги науковців, встановлювати мережі співавторства тощо.

Реферативна база даних «Україніка Наукова» як складова інтегрованих електронних ресурсів НБУВ так само використовує засоби семантичного вебу в якості технологічної надбудови над масивом акумульованої реферативної інформації. Представлений на сайті бібліотеки науковий пошук публікацій web 3.0 індексує низку повнотекстових баз даних НБУВ і реалізовує інтелектуальний доступ до зібраних у них джерел наукової інформації.

Розглянуті функціональні можливості реферативних баз даних доводять їх інструментальний потенціал при проведенні наукового дослідження. Важливо також наголосити, що максимально корисними та зручними для науковців можуть бути тільки інтегровані в спільний комплекс, єдине вікно доступу електронні ресурси. У цьому контексті варто підкреслити успішний досвід НБУВ зі створення інтегрованого електронного середовища, де масив повнотекстових документів наукової періодики анотується і розтлумачується реферативною інформацією, база даних науковців допомагає встановити мережі співавторства та розкрити ступінь опрацювання проблематики, авторитетний контроль збирає до єдиної точки доступу різночитання імен дослідників та назв наукових установ, а семантичний інструментарій забезпечує параметризований пошук та багатоаспектне опрацювання електронних документів в єдиному користувацькому інтерфейсі. Такий інтегрований ресурс, на відміну від автономних, не залу-

чених до системи наукових взаємозв'язків електронних книгозбірень, стає повноцінним чинником наукової комунікації та інструментом управління знаннями (knowledge management). У підсумку, реферативна інформація, технологічно втілена у бази даних відкритого доступу, посідає важливе місце у глобальній науковій комунікації та стає одним із ключових інструментів наукового дослідження.

Список використаної літератури

1. Гарагуля С. С. Основні тенденції інтеграції наукових бібліографічно-інформаційних ресурсів: типологія і принципи організації [Електронний ресурс] / С. С. Гарагуля // *Наук. праці Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. – 2017. – Вип. 48. – С. 373–383. – Режим доступу : <https://doi.org/10.15407/np.48.373>. – Назва з екрана.
2. Інформаційно-комунікаційна діяльність наукових бібліотек в умовах розвитку суспільства знань : монографія / О. М. Василенко та ін. ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2017. – 410 с.
3. Кириленко С. Е., Лахтаріна Н. В., Чала Н. І. Консолідація наукової інформації засобами реферативної бази даних «Україніка наукова» (корпоративний аспект) [Електронний ресурс] / С. Е. Кириленко, Н. В. Лахтаріна, Н. І. Чала // *Наук. праці Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. – 2018. – Вип. 50. – С. 344–355. – Режим доступу : <https://doi.org/10.15407/np.50.344>. – Назва з екрана
4. Лобузін К. В. Проблемно-орієнтовані бази знань бібліотек як джерельна база соціогуманітарних досліджень / Лобузін К. В. // *Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики*. – 2015. – Ч. 25. – С. 115–122.

References

1. Harahulia, S. (2017). *Osnovni tendentsii intehratsii naukovykh bibliografichno-informatsiinykh resursiv: typologhiia i pryntsyvy orhanizatsii* [The main trends of integration of scientific bibliographic information resources: typology and principles of organization]. *Naukovi Pratsi Natsionalnoi Biblioteky Ukrainy Imeni V. I. Vernadskoho*, 48, 373-383. DOI: <https://doi.org/10.15407/np.48.373>. [In Ukrainian].
2. Vasylenko, O. M., & Dobko, T. V., Zaichenko, N. Ya., Kaliberda, N. Yu., Kyrylenko, O. H., Klymenko, O. Z., ... Samokhina, N. F. (2017). *Informatsiino-komunikatsiina diialnist naukovykh bibliotek v umovakh rozvytku suspilstva znan* [Information and communication activities of scientific libraries in the conditions of development of the knowledge society]. Kyiv, Ukraine: Vernadsky National Library of Ukraine. [In Ukrainian].
3. Kyrylenko, S., & Lakhatarina, N., Chala, N. (2018). *Konsolidatsiia naukovi informatsii zasobamy referatyvnoi bazy danykh "Ukrainika naukova" (korporatyvnyi aspekt)* [Consolidation of Scientific Information through the Abstract Database

"Ukrainika Scientific" (Corporate Aspect)]. *Nauk. Pratsi Nats. Bibl. Ukrainy im. V. I. Vernadskoho*, 50, 344-355. DOI: doi.org/10.15407/np.50.344. [In Ukrainian].
4. Lobuzina, K. (2015). Problemno-orientovani bazy znan bibliotek yak dzherelna baza sotsiohumanitarnykh doslidzhen [Problem-oriented knowledge base of libraries as a source base for socio-humanitarian research]. *Spetsialni Istorychni Dstsypliny: Pytannia Teorii ta Metodyky*, 25, 115-122. [In Ukrainian].

UDC 025.5:004.65:014.3]:001.89

Hrytsenko Nataliia,

ORCID 0000-0002-8653-6345,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

Kliushnikova Olena,

ORCID 0000-0002-6827-955X,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

Sandul Oksana,

ORCID 0000-0003-3305-9319,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

ABSTRACT DATABASES AS A TOOL OF SCIENTIFIC RESEARCH

The latest research tools with the involvement of network technologies are analyzed. The instrumental potential of abstract databases in promoting research activities is considered. The place and role of abstract information in global scientific communication have been clarified. Analytical tools for scientific research in databases of abstract information are offered.

Keywords: library databases, web resources, integrated resources, data mining, search tools, abstract information, semantic networks.

УДК 81'373,45+81'373.613]:[004.65:014.3]:070(477)

Ейсмонт Юлія Володимирівна,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

ВИКОРИСТАННЯ ЗАПОЗИЧЕНЬ У РЕФЕРАТИВНИХ ТЕКСТАХ РБД «УКРАЇНІКА НАУКОВА»: ДИСКУСІЙНІ АСПЕКТИ

Виявлено співвідношення найпоширеніших вітчизняних термінів і запозичень у текстах РБД «Україніка наукова». З'ясовано яким термінам, українським чи іншомовним, віддають перевагу науковці. Наведено окремі українські відповідники до іншомовних термінів із економіки, медицини, культури, науки й освіти. Досліджено динаміку частотності використання українських термінів і запозичень з різних галузей знання в РБД «Україніка наукова» за період 2015–2017 рр.

Ключові слова: запозичення, термін, частотність, реферативний текст, РБД «Україніка наукова».

Розвиток ринкових відносин, наявність культурних, суспільних, політичних зв'язків України з іншими державами в кінці ХХ – на початку ХХІ ст. сприяли інтенсивному процесу запозичень іншомовної лексики. З'ясування доцільності чи недоцільності використання запозичень, проблеми збагачення чи надуживання іншомовними словами в українській мові, питання адаптації лексичних запозичень є особливо актуальними на сучасному етапі. Надмірне використання запозичень в економічній, інформаційній, медичній, культурній сферах викликають занепокоєння і дискусії серед мовознавців і всіх небайдужих до розвитку рідної мови українців.

Наукові дослідження зазначених проблем проводили багато учених. Етапи і ступені адаптації іншомовних лексичних запозичень в українській мові вивчала Л. Архипенко [1]; структуру та семантику лексичних запозичень з англійської в українську мову новітнього періоду досліджувала Н. Попова [5]; проблеми осво-

ення іншомовних запозичень у наукових терміносистемах привернули увагу О. Лисенко [3]. Питання запозичення досліджували також А. Олійник [4]; П. Селігей [6]; І. Вакулик [2] та інші.

Мета дослідження – аналіз частоти використання в Реферативній базі даних «Україніка наукова» (далі РБД «Україніка наукова»), що є вагомим електронним ресурсом Бібліотеки, поширених українських термінів і запозичень з різних галузей знання для з'ясування яким термінам, вітчизняним чи запозиченим, надають перевагу українські науковці.

Результати дослідження відображено у Табл. 1, 2, зокрема у Табл. 1 відображено загальну кількість записів із різних галузей знання в РБД «Україніка наукова» за 2015–2017 рр., опрацьованих для визначення частоти використання запозичень і їх українських відповідників.

Таблиця 1.

Загальна кількість записів з різних галузей знання в РБД «Україніка наукова» за 2015–2017 рр.

Галузь знання	Кількість реферативних записів, рік		
	2015	2016	2017
Економіка	6 421	4 742	3 672
Медицина	8 825	6 732	4 671
Культура, наука, освіта	2 777	1 711	900

Таблиця 2.

Динаміка частотності використання українських термінів і запозичень з різних галузей знання в РБД «Україніка наукова» за 2015–2017 рр.

№	Терміни	Галузь знання	Частотність використання, рік		
			2015	2016	2017
1.	запровадження	економіка	78	44	5
	імплементация		0	4	0

2.	відшкодування компенсація	економіка	10 0	4 0	1 0
3.	управління	економіка	1 131	521	44
4.	менеджмент показник	медичина	234 462	118 270	11 30
5.	маркер прихований	медичина	118 6	66 2	12 1
6.	латентний виявляти	медичина	4 4	8 3	0 1
7.	маніфестувати щеплення	медичина	0 1	0 1	0 0
8.	вакцинація творчий	культура, наука, освіта	1 145	0 72	0 1
9.	креативний мовний	культура, наука, освіта	17 22	7 13	0 0
10.	лінгвальний покоління	культура, наука, освіта	0 10	0 5	0 0
11.	генерація категорія	культура, наука, освіта	0 0	1 1	0 0
	концепт		102	55	0

Дослідження реферативних наукових текстів РБД «Україніка наукова» доводить незаперечний факт: вітчизняні науковці віддають перевагу питомим українським термінам, а не запозиченням. Співвідношення національного та іншомовного явно свідчить на користь першого. Надходження запозичень з різних галузей знання, зокрема економічної, інформаційної, медичної та ін., не становлять загрозу для української мови. Дискусії з приводу перенасичення вітчизняної термінології іноземними елементами дещо

перебільшені, адже, як свідчать дані проведеного дослідження наукової продукції, більшість українських науковців не вживають запозичень у випадках, коли можна скористатися вдалим українським відповідником. Результати проведеного дослідження можуть слугувати основою для подальшого вивчення використання запозичень у наукових реферативних текстах; спонукатимуть науковців не зловживати іноземними термінами, якщо в мові є вдалий питомий відповідник; сприятимуть зразковому науковому викладу, в якому питома лексика переважає над запозиченою.

Список використаної літератури

1. Архипенко Л. Етапи і ступені адаптації іншомовних лексичних запозичень в українській мові (на матеріалі англіцизмів у пресі кінця XX – початку XXI ст.) : монографія / Л. Архипенко. – Харків : ХНЕУ, 2008. – 168 с.
2. Вакулик І. Запозичення з класичних мов у науковій термінології сучасних європейських мов (на матеріалі юридичних та економічних термінів української, російської, німецької, французької, англійської мов) : автореф. дис. ... канд. філол. наук / І. Вакулик ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т філології. – Київ, 2004. – 20 с.
3. Лисенко О. Освоєння німецькомовних запозичень в українській науково-технічній термінології : дис. ... канд. філол. наук / О. Лисенко ; Харків. держ. ун-т. – Харків, 1999. – 179 с.
4. Олійник А. Роль запозичень-англіцизмів у розвитку сучасної української мікроекономічної термінології : автореф. дис. ... канд. філол. наук / А. Олійник ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ, 2002. – 20 с.
5. Попова Н. Структура та семантика лексичних запозичень з англійської в українську мову новітнього періоду : монографія / Н. Попова ; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – Харків : ХНАДУ, 2007. – 220 с.
6. Селігей П. Чужого навчасмося, а свого не цураємося... / П. Селігей // Дивослово. – 2008. – № 7. – С. 36–40.
7. Сімонок В. Адаптація іншомовних елементів у системі української мови / В. Сімонок // Вестн. Междунар. славян. ун-та. – 2001. – Т. 4, № 1. – С. 29–31.

References

1. Arkhypenko, L. (2008). *Etapy i stupeni adaptatsii inshomovnykh leksychnykh zapozychen v ukrainskii movi (na materialii anhlytsyzmiv u presi kintsia XX – pochatku XXI st.)*. [Phases and stages of adaptation of foreign-language lexical borrowings in the Ukrainian language: on the material of Anglicisms in the press of the late XX – early XXI centuries]. Kharkiv, Ukraine: KHNEU. [In Ukrainian].
2. Vakulyk, I. (2004). *Zapozychennia z klasychnykh mov u naukovii terminolohii suchasnykh yevropeyskykh mov (na materialii yurydychnykh ta ekonomichnykh terminiv ukrainskoi, rosiiskoi, nimetskoi, frantsuzkoi, anhliiskoi mov)* [Borrowing

from classical languages in the scientific terminology of modern European languages (based on the legal and economic terms of Ukrainian, Russian, German, French, English)] (Extended abstract of PhD dissertation). Shevchenko National University, Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

3 Lysenko, O. (1999). *Osvoiennia nimetskomovnykh zapozychen v ukrainskii naukovo-tekhnichnii terminolohii* [Development of Germanic borrowings in Ukrainian scientific and technical terminology] (Extended abstract of PhD dissertation). Kharkiv State University, Kharkiv, Ukraine. [In Ukrainian].

4. Oliinyk, A. (2002). *Rol zapozychen-anhlytsyzmiv u rozvytku suchasnoi ukrainskoi mikroekonomichnoi terminolohii* [The role of borrowing Anglicisms in the development of contemporary Ukrainian microeconomic terminology] (Extended abstract of PhD dissertation). Shevchenko National University, Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

5. Popova, N. (2007). *Struktura ta semantyka leksychnykh zapozychen z anhliiskoi v ukrainsku movu novitnoho periodu* [The structure and semantics of lexical borrowings from English into Ukrainian of the recent period]. Kharkiv, Ukraine. [In Ukrainian].

6. Selihei, P. (2008). Chuzhoho navchaiemosia, a svoho ne tsuraiemosia... [We learn from others, but we do not shun ours...]. *Dyvoslovo*, 7, 36-40. [In Ukrainian].

7. Simonok, V. (2001). Adaptatsiia inshomovnykh elementiv u systemi ukrainskoi movy [Adaptation of foreign-language elements in Ukrainian]. *Vestnyk Mezhdunar. Slovian. Un-ta*, 4(1), 29-31. [In Ukrainian].

UDC 81'373,45+81'373.613]:[004.65:014.3]:070(477)

Eysmont Yuliya,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

USAGE OF BORROWINGS IN ABSTRACT TEXTS OF BD «UKRAINIKA SCIENTIFIC»: ASPECTS FOR DISCUSSION

The correlation between most spread Ukrainian terms and borrowings in texts of DB «Ukrainika scientific». The preference of terms, Ukrainian or borrowed, by scientists has been studied. Separate Ukrainian matches for foreign borrowings in economy, medicine, culture, science and education are given. The dynamics of frequency of Ukrainian terms and borrowings in different sphere of knowledge in DB «Ukrainika scientific» in the period of 2015–2017 has been studied.

Keywords: borrowing, term, frequency, abstract text, DB «Ukrainika scientific».

УДК 001.8:004.891]:003.623:025.32

Ісаєва Ольга Володимирівна,

ORCID 0000-0002-8936-6361,

науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

Дорош Марина Вікторівна,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

Власова Тетяна Юрївна,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

МІЖНАРОДНІ ІДЕНТИФІКАТОРИ В АВТОРИТЕТНІЙ РОБОТІ

Визначено, що розвиток комп'ютерних технологій актуалізував питання про розширення складу записів авторитетного файлу. Доведено, що продуктивність пошуку у веб-середовищі підвищується у разі використання авторитетних файлів, доповнених довідковою інформацією, а також посиланнями на міжнародні системи ідентифікації імен / назв осіб / організацій. Обґрунтовано, що такі авторитетні файли становлять основу інфраструктури наукових комунікацій.

Ключові слова: нормативний контроль, авторитетний контроль, авторитетні файли, міжнародні ідентифікатори.

Розвиток бібліотечної галузі сьогодні визначається адаптацією до умов цифрової культури, прагненням до розширення знаневих кордонів. Використання сучасних технологій та світових практик реалізації багатоаспектного пошуку дає бібліотекам можливість формувати необмежений за обсягом інформаційний ресурс; інтегрувати всі види інформації на всіх існуючих носіях; забезпечити доступ читачеві / користувачеві до будь-якої відкритої інформації в будь-якому місці планети. Саме це аргументує наявність в структурі авторитетного запису (АЗ) окрім традиційних «авторитетних полів» на імена/назви осіб/організацій, міжнародних ідентифікаторів пошукових систем ISNI, VIAF, WorldCat.

Вони прив'язують авторитетний файл (АФ) НБУВ до міжнародного веб-середовища і передбачають можливість подальшого поповнення цих систем даними українських національних АФ стосовно осіб: імен видатних українських науковців, діячів культури, освіти, що ще повніше презентує Україну в міжнародному середовищі. Використання міжнародних ідентифікаторів у структурі АЗ НБУВ наближає авторитетний контроль до методики нормативного контролю у веб-середовищі.

Міжнародні ідентифікатори надають можливість продовжити пошук у каталогах інших бібліотек світу; ці ідентифікатори також додаються до біографічних статей Вікіпедії в зоні нормативного контролю.

Порівнюючи поняття авторитетного та нормативного контролю, слід відзначити їх особливості, враховуючи розмитість їх визначень.

Нормативний контроль у бібліотечній справі – це організація бібліотечних каталогів та бібліографічної інформації шляхом створення унікальних заголовків, які послідовно використовуються у каталогах та працюють разом з іншими технологічними даними. Каталогізатори національних бібліотек присвоюють кожній сутності (автор, установа тощо) унікальний текстовий ідентифікатор, який послідовно використовується для однозначного опису всіх відсилань до цієї сутності, навіть якщо це варіант запису, псевдонім або криптонім. Унікальний заголовок дозволяє отримати усю релевантну інформацію, включаючи відомості пов'язані з даними сутностями. Нормативний контроль функціонує у конкретній базі даних та містить зв'язки з іншими сутностями й іншими базами. Тому нормативний контроль є різновидом бібліографічного контролю та нормативного словника. Нормативний контроль супроводжується міжнародними ідентифікаторами, що уможливорює пошук у каталогах світових бібліотек, не зважаючи на різні правила формулювання пошукових точок доступу і різні національні стандарти каталогізації.

Особливостями нормативного контролю можна вважати такі:
збагачення даних за допомогою посилань на зовнішні ресурси;
спрощення пошуку: у запитах можна використовувати логічні оператори І, АБО, НІ та інші;

забезпечення релевантності пошуку;
підвищення ефективності каталогізації;

розширення інформаційних ресурсів бібліотеки завдяки додатковій інформації, а саме: *de facto* в конкретній бібліотеці відсутній конкретний документ, але є інформація про його наявність в інших бібліотеках;

зменшення кількості помилок в інформаційних базах даних (наприклад, друкарських, видавничих тощо).

Авторитетний контроль як засіб управління інформаційними масивами електронного каталогу визначається через комплекс процесів із підтримки однаковості, постійності, логічності, сумісності та взаємодії різних форм представлення точок доступу до каталогізаційних записів і створення зв'язків між ними в середовищі різних носіїв інформації [3].

Авторитетний контроль, як окрема предметна галузь, нараховує вже понад сорок років існування. Часом відліку можна вважати 1974 р., коли на Міжурядовій конференції ЮНЕСКО у програмі IFLA «Універсальний бібліографічний контроль» була сформульована принципова для авторитетного контролю засада, а саме: відповідальність за встановлення авторитетної форми імен авторів (індивідуальних і колективних) для кожної країни та покладення на національні бібліографічні агентства надання авторитетних переліків цих імен [7].

Як складова нормативного контролю виступає WorldCat – найбільша у світі бібліографічна база даних. Вона була заснована у 1967 р. американським бібліотекарем Фредом Кілгуром. База створюється спільними зусиллями більш ніж 72 000 бібліотек з 171 країни світу. WorldCat з кожним днем розширюється, база даних містить сотні мільйонів бібліографічних записів 470 мовами. Вона призначена для забезпечення доступу до ресурсів Інтернету, де більшість користувачів починають свій пошук інформації [2]. З серпня 2006 р. вільний доступ до пошуку у цій БД став можливим з вебсторінки worldcat.org.

WorldCat зберігає записи з державних і приватних бібліотек у усьому світі. Програма Open WorldCat доповнює базу даних WorldCat OCLC бібліотечними матеріалами, доступними для вебкористувачів на популярних інтернет-пошуковиках, бібліографічних та книготорговельних сайтах. У жовтні 2005 року, техніч-

ний персонал OCLC розпочав вікіпроект, що дозволяє читачам додавати коментарі і структуроване поле інформації, пов'язаної з будь-яким записом WorldCat.

WorldCat.org дозволяє вести одночасний пошук у всіх задіяних бібліотеках, а також знаходити необхідну інформацію в бібліотеці поблизу (на різній відстані у км від місцезнаходження шукача). Об'єктами пошуку слугують книжкові видання, музичні компакт-диски і відео, статті та цифрові матеріали (наприклад, аудіокниги), які можна не тільки переглянути, але й завантажити безпосередньо через сайт. Користувачеві в електронному вигляді доступні також фотографії історичного значення; та цифрові версії рідкісних документів, до яких нема безпосереднього доступу. Сайт надає можливість отримати додаткову консультацію через посилання «Запитай бібліотекаря» та інші служби, додати свій відгук про отримані послуги або надати уточнюючі дані про інформаційні ресурси.

Не можна не відзначити, що в системі WorldCat дати життя особи є єдиною складовою з іменем і не завжди є повними: не зазначена дата смерті. Це пояснюється тим, що національні бібліотеки, які надають інформацію, простежують актуальність даних, насамперед, заголовків національних авторитетних файлів.

Враховуючи, що WorldCat є агрегованим бібліотечним ресурсом, він пов'язаний з іншими міжнародними системами ідентифікації, такими як ISNI та VIAF, посилання на які також присутні в авторитетних записах НБУВ.

До міжнародної системи ідентифікації відноситься ISNI.

ISNI – це сертифікований ISO глобальний стандарт для ідентифікації мільйонів авторів творів і тих, хто займається їх розповсюдженням, у тому числі письменників, художників, виконавців, дослідників, продюсерів, видавців, агрегаторів, персоналій та багатьох інших. ISNI є частиною сімейства міжнародних стандартних ідентифікаторів, які включають ідентифікатори осіб у всіх репертуарах творчої діяльності, наприклад, DOI, ISAN, ISBN, ISRC, ISSN, ISTC і ISWC, слугує для швидкого, точного і простого пошуку.

Ідентифікатор складається з 16 цифр, розділених на чотири блоки. Стандарт був розроблений під егідою міжнародної організації зі стандартизації (ISO) як проект міжнародного стандарту

27729, і опублікований 15 березня 2012 року. За розробку стандарту відповідає технічний комітет ISO 46, підкомітет 9 (TC 46 / SC 9).

Особливо важливим є перелік взаємозв'язаних назв (тимчасових колективів, установ, видавництв тощо), імен співавторів та інших осіб, пов'язаних з інтелектуальною діяльністю. Окремий інформаційний блок містить посилання до пов'язаних понять та статей Вікіпедії різними мовами.

ISNI надає можливість переходу до інших міжнародних ідентифікаторів.

Окрім реєстрації імен осіб ідентифікатор ISNI присвоюється також псевдонімам. Якщо автор публікувався під різними іменами (дівооче, після одруження) або псевдонімами, кожне таке ім'я отримує свій власний ISNI, що пояснюється назвою ідентифікатора імені, а не особи.

Наявність декількох ідентифікаторів ISNI, які відносяться до однієї особи, пояснюється різними родами діяльності цієї особи в різних базах даних. Відповідно до системи ISNI, функціонує зв'язок між цими ідентифікаторами.

Ідентифікатор об'єднує також всі можливі форми написання імені (наприклад, М. М. Амосов або Микола Амосов або Микола М. Амосов, Амосов М. М.).

Структура авторитетних записів на особу/установу в НБУВ має іншу методику: цифровий ідентифікатор прив'язується до особи/установи, а не до імені/назви та об'єднує усі форми імені/назви, що робить структуру авторитетних даних компактнішою та ефективнішою для пошуку в рамках локальної бази даних.

ISNI може використовуватися бібліотеками та архівами при обміні інформаційними каталогами, для більш точного пошуку інформації в мережі Інтернет і в базах даних, а також може допомогти в дотриманні прав інтелектуальної власності на міжнародному рівні в цифровому середовищі.

Враховуючи основний напрям авторитетної роботи в НБУВ (науковці та наукові установи), особливе значення для наукових дослідників має зарезервований блок ISNI ідентифікаторів, який називається ORCID (Відкритий ідентифікатор дослідника і автора досліджень), який координується окремою організацією. Дослід-

ники мають право створити і отримати власний номер ORCID. На підставі цього реєстраційного номера науковці забезпечують собі: коректну цитованість своїх статей (статті не «втрачаються» пошуковими системами), можливість подавати свої статті в престижні міжнародні наукові видання, можливість формування особистого рейтингу. Дії ISNI та ORCID ретельно координуються.

Технологія пов'язаних даних була також використана під час створення міжнародного бібліотечного сервісу VIAF – Віртуальний міжнародний авторитетний файл. VIAF – спільний міжнародний проект національних бібліотек і організацій, які формують авторитетні файли імен. Головна мета проекту – забезпечити бібліотечну спільноту та інформаційні агентства широким і зручним доступом до основних світових авторитетних файлів імен/найменувань.

Чотири організації – Бібліотека Конгресу США (LC), Німецька бібліотека (DNB), Національна бібліотека Франції (BNF), Онлайн Комп'ютерний Бібліотечний Центр (OCLC) – виконують роль керівників в консорціумі, маючи загальну відповідальність за VIAF, хостинг VIAF та постачання програмного забезпечення, а також бібліографічний зміст даних. Інші організації, які пізніше приєдналися до консорціуму, взяли на себе зобов'язання надавати локальні файли та приймати участь у просуванні VIAF.

Більшість національних бібліотек та інших бібліографічних агенцій створюють авторитетні файли імен осіб, найменувань організацій та інших об'єктів для підтримки їх однаковості в бібліографічних записах, що уможлиблює групування бібліографічних даних в єдину глобальну службу авторитетного контролю в рамках корпоративних міжнародних проектів, таких як WorldCat (OCLC) і Європейська бібліотека (The European Library, TEL).

Установи, які беруть участь у проекті, надають авторитетні та бібліографічні дані в відповідності з встановленими правилами і практикою функціонування VIAF. У цих даних виявляються однорідні авторитетні дані для будь-якого об'єкта, просліджується їх співвідношення між собою і зв'язування в єдиний «Суперавторитетний запис», або «хмару записів» [1].

Метою VIAF є відкритість для різних стандартів, форматів,

правил каталогізації, що робить VIAF хабом (центральним вузлом мережі) для авторитетних файлів партнерів. Завдяки цьому, VIAF приділяє увагу всім без виключення стандартам та моделям своїх партнерів, що постачають дані до загального ядра. Рада VIAF з представниками кожного VIAF-партнера, консультується з OCLC з метою поліпшення VIAF; вона підтримує унікальну спільноту OCLC для обговорення авторитетних даних у світі [6].

Архітектурно VIAF являє собою модель, розроблену для забезпечення інтегруєбельності різних АФ, а саме здатності до взаємодії та функціонування на практичному рівні АФ різних установ з різних країн [5].

Треба зазначити, що функція VIAF полягає в об'єднанні існуючих авторитетних файлів різними мовами в єдиний кластер, що робить використання авторитетних даних більш доступним не тільки для бібліотечної, але й для інших спільнот (архівних, музейних, наукових тощо) [8].

Проект створення VIAF сприяє розширенню універсального бібліографічного обліку, дозволяючи:

1) співіснувати національним (регіональним, локальним тощо) відмінностям в прийнятих формах імен об'єктів;

2) підтримувати інтереси користувачів авторитетних і бібліографічних даних, що належать до різних мовних співтовариств.

Запису VIAF присвоюється стандартний унікальний номер, що об'єднує увесь набір первинних записів, а також посилання на оригінальні джерела. Дані знаходяться у вільному доступі через Інтернет і можуть бути використані для досліджень і обміну через фонди бібліотек в електронному вигляді. Взаємне оновлення здійснюється по протоколу Ініціативи відкритих архівів (OAI).

Використовуючи інтерфейс сайту VIAF, система дозволяє здійснювати пошук бібліографічних записів мовою оригіналу та користувача. Представлення даних відбувається шляхом злиття записів з однаковими іменами. Під час пошуку використовується внутрішня індексація. Це було зроблено для того, щоб виключити накладення й уникнути перевантаження сайту.

Наявність в АЗ посилань на міжнародні системи ідентифікації надасть читачеві можливість знаходження інформації в світовому бібліотечному просторі, уникаючи багатокрокових етапів пошуку

конкретної особи / організації з усім спектром взаємопов'язаних даних.

Таким чином, перспективною технологією організації доступності та зв'язків даних у веб-середовищі сьогодні є впровадження однієї з ключових технологій Семантичного Вебу – принципів пов'язаних даних (Linked Data). Технологія пов'язаних даних надає такі переваги: (1) агрегування даних з розподілених онлайн першоджерел, (2) створення нових зв'язків між ними і візуалізація їх, (3) збагачення даних за допомогою посилань на зовнішні ресурси, такі як: WorldCat, ISNI, VIAF [4].

Список використаної літератури

1. Земсков А. И. Новые формы обработки электронных документов / А. И. Земсков // Науч. и техн. б-ки. – 2013. – № 8. – С. 44–51.
2. Ісаєва О. В. Інтелектуальний пошуковий інструментарій знанневих ресурсів у порталі «Наука України» / О. В. Ісаєва, М. В. Дорош, Т. Ю. Власова // Бібл. вісник. – 2019. – № 2. – С. 10–15.
3. Ісаєва О. В. Місце авторитетної роботи в пріоритетних напрямках діяльності наукової бібліотеки / О. В. Ісаєва // Бібліотека. Наука. Комунікація: формування нац. інформ. простору. Матеріали міжнар. наук. конф. (Київ, 21–23 жовт., 2016 р.). – Київ, 2016. – С. 365–370.
4. Лобузін К. В. Пов'язані дані: основа організації семантичних бібліотечних вебресурсів / К. В. Лобузін // Бібліотека. Наука. Комунікація. 100-річчя Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Матеріали міжнар. наук. конф. (Київ, 6–8 лист., 2018 р.). – Київ, 2018. – С. 355–360.
5. Стегаєва М. В. Виртуальный международный авторитетный файл как перспективное направление развития авторитетных файлов [Электронный ресурс] / М. В. Стегаєва // Науч. и техн. б-ки. – 2017. – № 2. – С. 111–121. – Режим доступа : http://www.gpntb.ru/ntb/ntb/2017/2/NTB2_2017_%D0%905_13.pdf. – Заглавие с экрана.
6. Angjeli A. ISNI and VIAF – Transforming ways of trustfully consolidating identities [Electronic resource] / A. Angjeli, A. MacEwan, V. Boulet // IFLA WLIC 2014 – Libraries, Citizens, Societies: Confluence for Knowledge. Session 86 – Cataloguing with Bibliography, Classification & Indexing and UNIMARC Strategic Programme. (Lyon, France, 16-22 August, 2014). – Mode of access : <https://www.researchgate.net/publication/274374584>. – Title from the screen..
7. Tillett B. B. Mandatory data elements for internationally shared resource authority records. Report of the IFLA UBCIM Working group on minimal level authority records and ISADN. [Electronic resource] / B. B. Tillett, F. Bourdon, A. Danskin, A. MacEwan, E. Murtomaa, M. Willer // IFLA UBCIM Programme. Frankfurt, 1998. – Mode of access : <https://archive.ifla.org/ubcim/p1996-2/mlar.htm>. – Title from the screen.
8. Tillett B. B. The Virtual International Authority File [Presentation] / B. B. Tillett

// Giornata di studio sul controllo di autorità nel Servizio Bibliotecario Nazionale (Rome, 22 Nov. 2002). – Mode of access : <http://www.iccu.sbn.it/upload/documenti/TillettAF.ppt>. – Title from the screen.

References

1. Zemskov, A. I. (2013). Novye formy obrabotki elektronnykh dokumentov [New forms of processing of electronic documents]. *Nauch. I Tekhn. B-ki*, 8, 44-51. [In Russian].
2. Isaieva, O. V., & Dorosh, M. V., Vlasova, T. Yu. (2019). Intelektualnyi poshukovy instrumentarii znannievnykh resursiv u portali "Nauka Ukrainy" [Intelligent search tools of knowledge resources in the portal "Science of Ukraine"]. *Bibliotechnyi Visnyk*, 2, 10-15. [In Ukrainian].
3. Isaieva, O. V. (2016, October). Mistse avtorytetnoi roboty v priorytetnykh napriamkakh diialnosti naukovoï biblioteky. [A place of authoritative work is in priority directions of activity of scientific library]. In *Library. Science. Communication: the formation of a national information space. Proceedings of the International Scientific Conference* (pp. 365-370), V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
4. Lobuzina, K. V. (2018, November). Poviazani dani: osnova orhanizatsii semantichnykh bibliotechnykh vebresursiv [Related data: the basis of the organization of semantic library webresources]. In *Library. Science. Communication. 100-th anniversary. Proceedings of the International Scientific Conference*. (pp. 355-360), V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
5. Stegaeva, M. V. (2017). Virtualnyi mezhdunarodnyi avtoritetnyi fail kak perspektivnoe napravlenie razvitiia avtoritetnykh failov [The Virtual International Authority File as a perspective vector for further development of authority files]. *Nauch. I Tekhn. B-ki*, 2, 111-121. Retrieved May 23, 2019 from http://www.gpntb.ru/ntb/ntb/2017/2/NTB2_2017_%D0%905_13.pdf. [In Russian].
6. Angjeli, A., & Mac Ewan, A., Boulet, V. (2014, August). ISNI and VIAF – Transforming ways of trustfully consolidating identities. In *IFLA WLIC 2014 – Libraries, Citizens, Societies: Confluence for Knowledge. Session 86 – Cataloguing with Bibliography, Classification & Indexing and UNIMARC Strategic Programme*. Lyon, France. Retrieved May 22, 2019 from <https://www.researchgate.net/publication/274374584>. [In English].
7. Tillett B. B., & Bourdon F., Danskin A., MacEwan A., Murtomaa E., Willer M. (1998). Mandatory data elements for internationally shared resource authority records: report of the IFLA UBCIM Working group on minimal level authority records and ISADN. In *IFLA UBCIM Programme*. Frankfurt, Germany. Retrieved from <http://www.ifla.org/VI/3p1996-2/mlar.htm>. [In English].
8. Tillett, B. B. (2002, November). The Virtual International Authority File. [Presentation] *Giornata di studio sul controllo di autorità nel Servizio Bibliotecario Nazionale*. Rome. Italy. Retrieved May 23, 2019, from <http://www.iccu.sbn.it/upload/documenti/TillettAF.ppt>. [In English].

UDC 001.8:004.891]:003.623:025.32

Isaieva Olha,

ORCID 0000-0002-8936-6361,

Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

Dorosh Maryna,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

Vlasova Tetiana,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine.

Kyiv, Ukraine

INTERNATIONAL IDENTIFIERS IN AUTHORITY WORK

It has been determined that the development of computer technology has raised the issue of expanding the composition of records of authoritative file. Web site search performance has been shown to increase when authoritative files are supplemented with background information and links to international systems for identifying names / names of individuals / organizations. It is justified that such authoritative files form the basis of the scientific communications infrastructure.

Keywords: regulatory control, authoritative control, authoritative files, international identifiers.

УДК 004.78:025.4.036]:[004.65:014.3]:070(477)

Кириленко Світлана Едуардівна,

ORCID 0000-0001-8671-1652,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

Чала Надія Іванівна,

провідний бібліотекар,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

РЕЛЕВАНТНІСТЬ ПОШУКОВИХ ЗАПИТІВ КОНТЕНТУ РБД «УКРАЇНІКА НАУКОВА»

Розглянуто розвиток інтелектуальної бібліотечної технології щодо сучасної організації пошуку за масивом науково-технічної інформації реферативної бази даних (РБД) «Україніка наукова». Проведено аналіз необхідності покращення релевантності пошуку текстових документів із метою якісного аналізу даних знаннєвого ресурсу системи реферування. Звернено увагу на підвищення якості пошуку текстових документів. Означено методи пошуку текстових документів, проаналізовано критерії відбору, підкреслено перевагу семантичного пошуку.

Ключові слова: пошук текстової інформації, пошукові елементи, релевантність, семантика слів, база даних «Україніка наукова», науково-технічна інформація.

У всьому світі, зокрема і в Україні, у процесі наукової комунікації формується масив потоків науково-технічної інформації (НТІ). Поток НТІ – це динамічна сукупність наукових документів, що містять наукову інформацію, призначену для користувачів. Склад його частин фіксується конкретними ознаками (приналежністю публікацій до певної тематики, автору, мови, року видання), які й виступають надалі у ролі пошукових елементів. Сьогоднішні інформаційні системи здебільшого застосовують незначний набір методів пошуку, зберігання, обробки та подання інформації. Вони переважно репрезентують користувачеві знання та дані у вигляді окремих текстових документів. Однак для людини найбільш природною формою подачі інформації є подання її у вигляді мережі взаємопов'язаних фактів. Для більш повної подачі інформації важливо налагодити ефективну роботу пошукових операторів, які застосовують не тільки звичні механізми пошуку за ключовими словами, а й ураховують семантику слів, що входять до запиту, та визначають його контекст.

Метою дослідження є аналіз пошукових можливостей РБД «Україніка наукова» з акцентом на семантичному пошуку задля розширення якісних інформаційних послуг національної системи реферування.

Зараз широкоживаною методологією в області текстового пошуку є та, яка базується на тематичному аналізі й ідентифікації документів. І саме обрання моделі пошуку визначає вибір того чи іншого методу аналізу текстової інформації, а також здійснення конкретного варіанта пошуку.

Немало систем послуговуються простими моделями пошуку. Найпростішою з них є модель дескриптивного пошуку. У цих системах подання документа описується сукупністю слів чи словосполучень лексики предметної області, яка розкриває суть документа. Такі слова/словосполучення називаються дескрипторами. Індексують документ у системах дескриптивного пошуку за допомогою призначення для нього сукупності дескрипторів. Переважно дескриптор ідентифікує документ за складом його змісту або на основі його назви. Ця пара процесів іменуються відповідно індексуванням за змістом та індексуванням за заголовком документа [4]. Дескрипторні системи належать до класу систем, орієнтованих на бібліографічний пошук або пошук «за каталогом».

Друга проста модель – це модель, ґрунтована на класифікаторах. У такій моделі документи подаються ідентифікаторами класів в ієрархічній структурі класифікатора, до яких відноситься цей документ. Тобто документ набуває вигляду сукупності асоційованих із ним атрибутів. Атрибутами є ідентифікатори класів, за якими опрацьовується цей документ. Класи створюють ієрархічну структуру класифікатора. При цьому релевантними вважаються документи, які належать якомусь з указаних у запиті класів чи його підкласу. Поширена й булева модель пошуку, що укладена складніше та вимагає від користувача формулювати запит у вигляді булевого виразу, використовуючи для цього оператори логіки І, АБО, НІ [6].

Проте, зауважимо, що ідеальний результат пошуку повинен задовольняти вимогам єдності, повноти та несуперечності. Звернемо увагу, що такі найоптимальніші результати надає семантичний метод. Застосування семантичної моделі пошуку на сьогодні набуває все більшого поширення, оскільки вони є наочно зрозумілими користувачеві та технічно стали можливими завдяки високій продуктивності процесорів обчислювальних машин, зростанню об'єму їх зовнішньої пам'яті прямого доступу. У

моделях контекстного пошуку як складової семантичного методу використовується представлення документа у вигляді сукупності всіх слів і словосполучень, що зустрічаються в його тексті, з урахуванням їх семантики.

Описані моделі пошуку поширені в сучасних бібліотеках, зокрема у Національній бібліотеці України ім. В. І. Вернадського (НБУВ). Серед наявної великої кількості БД на сайті НБУВ розглянемо РБД «Україніка наукова» та пов'язаний із нею контентом повнотекстовий ресурс «Наукова періодика». Пошук за контентом РБД «Україніка наукова» здійснюється шляхом уведення таких пошукових елементів, як прізвища авторів, редакторів та укладачів творів друку; назва публікації; ключові слова (пошук за будь-яким словом із бібліографічного опису або тексту реферату); галузь знання; назва періодичного видання; індекс Рубрикатора НБУВ; рік видання; вид видання [2].

В результаті дослідження здійснено запити за доступними видами пошуку в РБД. Так, за одним пошуковим елементом, що складається з одного слова (роком видання, автором (редактором) тощо) виявлено високу відповідність знайдених записів запиту, тобто критерій релевантності пошуку за одним пошуковим елементом складає понад 95%. Пошук за одним пошуковим елементом, що складається зі словосполучень, наприклад, за назвою публікації чи галуззю знання, підтягує невелику частку інформаційного шуму, критерій релевантності складає до 80%. Пошук документа за кількома ознаками асоційованих із ним атрибутів одночасно, наприклад, за роком та автором одночасно; за галуззю і назвою публікації одночасно; за ключовими словами тексту реферату тощо, видає багато інформаційного шуму, відповідність запиту складає понад 50%. Отже, дескрипторна система пошуку за РБД забезпечує високий рівень релевантності запиту; моделі пошуку, ґрунтовані на класифікаторах, мають середній рівень щодо критерію релевантності та потребують удосконалення. Стосовно булевої моделі пошуку, яка також реалізована на сайті, то вона не дає можливості ранжирування знайдених документів за ступенем релевантності та проблематична для використання пересічним користувачем, оскільки йому складно вільно оперувати булевими операторами, формулюючи свій запит.

Додаткові можливості пошуку за контентом РБД «Україніка наукова» надає функція контекстного пошуку «знайти подібні», за допомогою якої користувач із легкістю може віднайти чималий масив рефератів першоджерел, пов'язаних із темою, яка його цікавить. А це, у свою чергу, підвищує рівень релевантності системи реферування, оскільки надає можливість знайти (завдяки штучному інтелекту) навіть те, чого не шукав, але саме те, що є необхідним. Це також додає відкритості інформаційним ресурсам з інтуїтивно зрозумілою логікою організації інформації [1].

Відомо, що без допомоги реферативної інформації фахівець може ознайомитися не більше, ніж з 6% опублікованих робіт, а за допомогою реферативних баз даних — близько 80%. Отже, РБД компенсує такий наслідок диференціації науки, як розсіювання публікацій; сприяє інтеграції науки, дозволяє фахівцеві стежити за досягненнями в суміжних галузях науки або техніки та використовувати ці досягнення у своїй галузі [3]. Тому для ефективного пошуку користувачеві спочатку варто шукати інформацію за контентом РБД, і коли належна інформація буде знайдена, переходити за посиланням на повний текст до порталу «Наукова періодика». Порівняно з повнотекстовим порталом «Наукова періодика», пошук у РБД «Україніка наукова» більш розширений і має безпосередньо фаховий пошук – за індексом Рубрикатора (НБУВ). Науковець К. В. Лобузін зазначає: «У Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського дійшли думки про те, що на сьогодні бібліотека не може відмовитися від власної класифікаційної системи (Рубрикатор НБУВ), бо вона використовується у багатьох технологічних ланках» [5]. Рубрикатор розроблено на базі системи Бібліотечно-бібліографічної класифікації (ББК). Пошук за індексом рубрикатора є виправданим для застосування, адже інформація зосереджується в систематичному порядку згідно з розділами тематичного пошуку, що дозволяє швидко віднайти відповідний матеріал. Фахівці служби реферування застосовують у текстах рефератів сталу та нову наукову термінологію, забезпечують високе семантичне наповнення рефератів.

Запропоновано користуватися для оперативного пошуку РБД, адже загальновідомо, що серед рефератів першоджерел пошук швидший. Реферати, створені фахівцями реферативної служби,

мають високе семантичне наповнення, що сприяє вищому критерію релевантності пошуку.

Елементи семантичного пошуку за РБД, реалізованого в категорії «знайти подібні», оптимальніше відповідають сучасним потребам користувача та підвищують рівень релевантності реферативних текстів. Перспективними визнаються моделі контекстного пошуку, оскільки вони враховують семантику слів, що входять до запити, дозволяють використовувати взаємозв'язки між окремими структурними елементами інформації (відомості про співавторів, видання, інституції).

Список використаної літератури

1. Гарагуля С. Моделі інтеграції електронних джерел наукової інформації у бібліотеках [Електронний ресурс] / С. Гарагуля // Бібл. вісник. – 2015. – № 6. – С. 16–21. – Режим доступу : <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0000000080>. – Назва з екрана.
2. Гриценко Н., Ключнікова О., Сандул О. Реферативні бази даних у системі інформаційного забезпечення освіти та науки. Наук. праці Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського [Електронний ресурс] / Н. Гриценко, О. Ключнікова, О. Сандул. – 2018. – Вип. 50. – С. 308–320. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/prnbuimviv_2018_50_25. – Назва з екрана.
3. Добровська С. В., Кириленко С. Е., Балагура І. В. «Інформаційні технології» у реферативній базі даних «Україніка наукова» [Електронний ресурс] / С. В. Добровська, С. Е. Кириленко, І. В. Балагура // Бібл. вісник. – 2012. – № 4 (210). – С. 12–17. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv_2012_4_2. – Назва з екрана.
4. Кушнірецька О. І., Кушнірецька І. І., Берко А. Ю. Семантичний пошук і зберігання даних науково-технічної інформаційної системи [Електронний ресурс] / О. І. Кушнірецька, І. І. Кушнірецька, А. Ю. Берко // Електр. наук. архів Науково-технічної б-ки Нац. ун-ту «Львівська політехніка». – Режим доступу: http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/29786/1/30_310-318.pdf. – Назва з екрана.
5. Лобузін К., Галицька С., Орешина Н. Адаптація лінгвістичних засобів наукової бібліотеки до вимог інтернет-середовища та міжнародних стандартів [Електронний ресурс] / К. Лобузін, С. Галицька, Н. Орешина // Бібл. вісник. – 2017. – № 4. – С. 3–8. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv_2017_4_3. – Назва з екрана.
6. Токман М. В., Сокол В. В., Лісна Н. С. Моделі і методи поліпшення релевантності пошуку текстових документів [Електронний ресурс] / М. В. Токман, В. В. Сокол, Н. С. Лісна // Системи обробки інформації. – 2012. – Вип. 5 (103). – С. 109–113. – Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/soi_2012_5_28.pdf. – Назва з екрана.

References

1. Harahulia, S. (2015). Modeli intehratsii elektronnykh dzherel naukovoi informatsii u bibliotekakh [The models of integration of electronic sources of scientific information in libraries]. *Bibliotechnyi Visnyk*, 6, 16-21. Retrieved from <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0000000080>. [In Ukrainian].
2. Hrytsenko, N., Kliushnikova, O., & Sandul, O. (2018). Referatyvni bazy danykh u systemi informatsiinoho zabezpechennia osvity ta nauky [Abstract databases in the system of information providing of education and science]. *Naukovi Pratsi Natsionalnoi Biblioteky Ukrainy Imeni V. I. Vernadskoho*, 50, 308-320. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/npnbuimviv_2018_50_25 [In Ukrainian].
3. Dobrovska, S. V., Kyrylenko, S. E., & Balahura, I. V. (2012). "Informatsiyni tekhnolohii" u referatyvnii bazi danykh "Ukrainika naukova" [Scientometric analysis of the study of Information Technology using abstract database "Ukrainika naukova"]. *Bibliotechnyi Visnyk*, 4, 12-17. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv_2012_4_2. [In Ukrainian].
4. Kushniretska, O. I., Kushniretska, I. I., & Berko, A. Yu. Semantychnyi poshuk i zberihannia danykh naukovo-tekhnichnoi informatsiinoi systemy [Semantic search and storage of scientific and technical information system data]. *Elektronnyi naukovyi arkhiv Naukovo-tekhnichnoi biblioteky Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnika" — Lviv Polytechnic National University Institutional Repository*. Retrieved July, 1 2019 from http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/29786/1/30_310-318.pdf. [In Ukrainian].
5. Lobuzina, K., S. Halytska, S., & Orieshyna, N. (2017). Adaptatsiia linhvistychnykh zasobiv naukovoi biblioteky do vymoh internet-seredovyshcha ta mizhnarodnykh standartiv [Adaptation of the linguistic resources of the scientific library to the requirements of the internet environment and international standards]. *Bibliotechnyi Visnyk*, 4, 3-8. Retrieved July, 1 2019 from http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv_2017_4_3. [In Ukrainian].
6. Tokman, M. V., & Sokol, V. V., Lisna, N. S. (2012). Modeli i metody polipshennia relevantnosti poshuku tekstovykh dokumentiv [Models and methods of improvement of relevance search of text documents]. *Systemy Obrobky Informatsii*, 5 (103), 109-113. Retrieved July, 1 2019 from http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&image_file_name=PDF/soi_2012_5_28.pdf. [In Ukrainian].

UDC 004.78:025.4.036]:[004.65:014.3]:070(477)

Kyrylenko Svitlana,

ORCID: [org/0000-0001-8671-1652](http://orcid.org/0000-0001-8671-1652),

Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

Chala Nadiia,

Leading Librarian,
V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

RELEVANCE OF THE CONTENT SEARCH QUERIES OF THE ABSTRACT DATABASE «UKRAYINIKA NAUKOVA»

The development of intellectual library technology in relation to the modern organization of search on the array of scientific and technical information of the abstract database «Ukrainika naukova» is considered. The analysis of the need to improve the relevance of searching for text documents for the purpose of qualitative data mining of the knowledge resource of the referencing system has been carried out. The attention was paid to improving the quality of the search for text documents. The methods of searching for text documents are indicated, the criteria of selection are analyzed, the advantage of semantic search is emphasized.

Keywords: search of text information, search elements, relevance, semantics of words, «Ukrainika naukova» database, scientific and technical information.

УДК 027.53:004.77(477.63-25)

Колоскова Галина Валеріївна,

ORCID 0000-0001-5311-7518,

аспірантка Харківської державної академії культури,

провідний бібліотекар бібліотеки-філії № 21,

ДМКЗК ЦСПБ для дорослих,

Дніпро, Україна

ДНІПРОПЕТРОВСЬКА ОБЛАСНА УНІВЕРСАЛЬНА НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ЯК ЦЕНТР ІНТЕГРАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ В ЕЛЕКТРОННОМУ ПРОСТОРИ РЕГІОНУ

Впровадження нових інформаційних технологій в бібліотечну практику актуалізує перегляд концепції обслуговування користувачів, розширює можливості бібліотек, які поряд із традиційним обслуговуванням забезпечують доступ до зовнішніх регіональних та міжнародних інформа-

ційних ресурсів. Нині обласні універсальні наукові бібліотеки не тільки збирають та зберігають, але й створюють та поширюють інформацію, беруть участь у міжрегіональному обміні та формуванні єдиного інформаційного простору регіону і країни загалом.

Ключові слова: інформаційні ресурси, електронний інформаційний простір, Дніпропетровська обласна універсальна наукова бібліотека

Вимоги часу та потреби сучасної аудиторії спонукають до підвищення якості інформаційного обслуговування, розширення діапазону послуг, що передбачає надання доступу до власних, ліцензійних та віддалених електронних інформаційних ресурсів, цифрових фондів та сервісів, розміщених на сайтах бібліотечних установ. Тому на сучасному етапі буде актуальним та доцільним дослідження ролі обласної наукової бібліотеки як центру інтеграції інформаційних ресурсів в електронному середовищі міста та регіону, а також визначення перспектив подальшого розвитку з метою задоволення інформаційних потреб віддалених користувачів

Насамперед слід зазначити, що в умовах стрімкого розвитку інформаційних технологій, нових форматів представлення даних формування, використання, зберігання та розвиток бібліотечних електронних інформаційних ресурсів є актуальним і перспективним напрямом роботи бібліотек у контексті інформатизації міста та регіону. Саме тому пропонуємо розглянути Дніпропетровську обласну універсальну наукову бібліотеку як центр інтеграції інформаційних ресурсів в електронному просторі регіону. Види електронних інформаційних ресурсів та послуг, представлені на сайті Дніпропетровської універсальної наукової бібліотеки ім. Первоучителів слов'янських Кирила та Мефодія [1; 2], представлені в табл.

Таблиця.

Види електронних інформаційних ресурсів та послуг КЗК ДОУНБ ім. Первоучителів слов'янських Кирила та Мефодія

№ з.п.	Назва ресурсу	Визначення
1.	Електронна бібліотека	Це розподілена інформаційна система, що дозволяє надійно накопичувати, зберігати й ефективно використовувати різноманітні колекції електронних документів у зручному для користувачів вигляді через глобальні мережі передачі даних
2.	База даних ЕБ	Складається з різного виду електронних колекцій документів. Електронні видання на оптичних компакт-дисках включаються в ЕБ тільки за умови, якщо бібліотека виставляє їх у мережі (локальній або глобальній), забезпечуючи ту ж систему доступу і пошуку, що і до інших документів ЕБ
3.	Електронна колекція	Множина електронних документів, що мають однотипні формальні ознаки і містять фактографічну інформацію
4.	Електронний документ	Сукупність даних у пам'яті комп'ютера або на зовнішньому машинному носії інформації, призначена для сприйняття людиною за допомогою відповідних програмних і апаратних засобів. Електронний документ може включати текстову, графічну, аудіо- або відеоінформацію, мати лінійну або нелінійну структуру
5.	Електронна копія документа, електронний еквівалент документа	Електронний документ, отриманий шляхом оцифрування – перетворення в цифрову (електронну) форму – документа на традиційних носіях (папір)

6.	Імідж-каталог	Електронна модель традиційного «паперового» генерального алфавітного каталогу, побудована на основі оцифрованих (відсканованих) образів каталожних карток. Імідж-каталог (ІК) – це складова частина інформаційно-пошукової системи бібліотеки, представлена у вигляді зісканованої копії алфавітного карткового каталогу. ІК дозволяє здійснювати пошук та замовлення видань, які ще не введені до електронного каталогу HYPERLINK « http://aleph.lsl.lviv.ua:8991/F » каталогу
7.	Електронний каталог	Як правило, електронний каталог відображає фонд документів на паперових носіях, містить в собі бібліографічні описи книг з усіх галузей знань українською та російськими мовами, бібліографічні описи книг та матеріалів із періодичних видань (журнали та газети) з усіх галузей знань українською та російською мовами
8.	Корпоративний каталог	Корпоративні проекти або партнерські – допомагають усунути дублювання функцій, узгодженість дій, забезпечити ефективний розподіл інтелектуальних, інформаційних і матеріальних ресурсів
9.	Web-сайт бібліотеки	Веб-сайт – це віртуальний інформаційний центр, який об'єднує тематично пов'язані між собою веб-сторінки. Веб-сайт є презентацією діяльності бібліотеки в мережі Інтернет
10.	Web-сторінка бібліотеки	Web-сторінка – це документ, або сукупність документів, об'єднаних у сайт і пов'язаних однією темою. Веб-сторінка бібліотеки висвітлює інформацію, яка є цікавою і корисною для читачів. Це може бути інформація про фонди, літературу, каталоги, картотеки, режим роботи, правила користування бібліотекою, тематичні заходи, книжкові виставки, інформаційні послуги, що надає ця бібліотека користувачам

11.	База даних періодичних видань	Це періодичні видання, окремі номери та бібліографічні описи матеріалів із періодичних видань (газети та журнали) з усіх галузей знань українською та російською мовами
12.	Віртуальна довідка	Це інтерактивна послуга, яка надає відповіді на разові запити віддалених (індивідуальних та колективних) користувачів, пов'язані з пошуком інформації з усіх галузей знань
13.	Служба електронної доставки документів	Служба електронної доставки документів (ЕДД) здійснює пошук інформаційних ресурсів, забезпечує копіювання матеріалів з фондів ОННБ згідно з правилами користування та доставку електронних копій документів замовнику
14.	Служба онлайн замовлення літератури	Служба онлайн замовлення документів здійснює пошук інформаційних ресурсів, забезпечує оформлення заявки та бронювання матеріалів з фондів ОННБ згідно з правилами користування бібліотекою
15.	Віртуальна виставка	Віртуальні виставки – новий інформаційний продукт бібліотеки, що представляється як консолідація традиційного книжкового і новітнього електронного способів презентації інформації

Важливу роль у створенні єдиного інформаційного простору регіону відіграє сайт КЗК ДОУНБ ім. Первоучителів слов'янських Кирила та Мефодія [2], доступний кожній бібліотеці, кожному віддаленому користувачеві. Сайт надає найбільш повний перелік електронних послуг і пропонує інтерактивні елементи взаємодії. На сайті бібліотеки створено 1450 сторінок різного тематичного спрямування, розміщено повнотекстові бібліотеки, створені спільними зусиллями фахівців ДОУНБ. Задля вивчення потреб користувачів з метою поліпшення якості послуг регулярно проводяться онлайн-опитування. Поряд із традиційними електронними сервісами і послугами, як-от: запис до бібліотеки, пошук у електронному каталозі, замовлення літератури, ЕДД, тематичні

розсилки та віртуальна довідка, з'явилися нові: мобільна версія сайту, доступ за QR-кодом до електронних джерел, сторінки з рекомендаціями, онлайн-консультації тощо. У свою чергу це сприяє популярності сайту та допомагає бібліотекам області в пошуку інформації для користувачів.

У зв'язку з постійним зростанням обсягів інформації та бажанням користувачів знайти необхідну інформацію в найкоротший термін вимоги до якості обслуговування постійно зростають. За таких умов перспективним напрямком є тісна кооперація в галузі інформаційної взаємодії, а саме: процес колективного створення та використання електронних ресурсів, ініціатором якого виступила Дніпропетровська обласна універсальна наукова бібліотека. Прикладом такої взаємодії стала участь Дніпропетровської обласної універсальної наукової бібліотеки в багатьох корпораціях, зокрема, у всеукраїнському проєкті «Електронна бібліотека «Культура України», міжнародному проєкті «Міжрегіональний аналітичний розпис статей» [3].

Відзначимо, що міжрегіональний проєкт «Придніпровський корпоративний каталог» (ПКК), регіональний проєкт «Електронний каталог», інформаційний портал «ДніпроКультура» та зведений каталог періодичних видань, які передплачують бібліотеки Дніпра, є прикладом корпоративної взаємодії бібліотек Дніпропетровської області. Нині робота в цьому напрямку зміцнилась, основна увага приділяється найбільш значущим електронним ресурсам, що створюють бібліотеки Дніпра і Дніпропетровської області.

Таким чином, КЗК ДОУНБ ім. Первоучителів слов'янських Кирила та Мефодія є центром інтеграції бібліотечно-інформаційних ресурсів та задоволення інформаційних потреб віддалених користувачів як в електронному просторі Дніпра, так і Дніпропетровського регіону загалом.

Список використаної літератури

1. Колоскова Г. В. Публичная библиотека как социокоммуникационный центр информации в электронном пространстве крупного города [Электронный ресурс] / Г. В. Колоскова // Культура: теория и практика. – 2019. – Вып. 1 (28). – Режим доступа : <http://theoryofculture.ru/issues/102/1202/>. – Заглавие с экрана.
2. Дніпропетровська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Первоучителів

слов'янських Кирила і Мефодія : веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.libr.dp.ua>. – Назва з екрана.

3. Тітова Н. М. Провідна роль ДОУНБ у формуванні єдиного інформаційного простору регіону [Електронний ресурс] / Н. М. Тітова // Бібліотеки Дніпропетровщини в інформаційно-технологічному середовищі: регіональні проекти, ресурси, сервіси. Матеріали міжвід. наук.-практ. конф. (Дніпро, 28 лист. 2018 р.). Управління культури, націон. і релігій Дніпропетр. облдержадміністрації, Дніпропетр. обл. універс. наук. б-ка ім. Первоучителів слов'янських Кирила і Мефодія. Дніпро, 2019. – С. 6–11. – Режим доступу : <https://www.libr.dp.ua/collections/index.php?pbp=144>. – Назва з екрана.

References

1. Koloskova, G. V. (2019). Publicnaia biblioteka kak sotciokommunikatcionnyi tsentr informatsii v elektronnom prostranstve krupnogo goroda. [Public library as a socio-communication center of information in the electronic space of a large city]. *Kultura: Teoriia i Praktika. 1 (28)*. Retrieved Jul. 7, 2019 from <http://theoryofculture.ru/issues/102/1202/>. [In Russian].
2. Dnipropetrovska oblasna universalna naukova biblioteka im. Pervouchyteliv slovianskykh Kyryla i Mefodiia [web-site]. Dnipropetrovskaia Regional Universal Scientific Library Named by Primary Teachers of Slavic Cyril and Methodius. Retrieved July 7, 2019 from <http://libr.dp.ua>. [In Ukrainian].
3. Titova, N. M. (2018, November). Providna rol DOUNB u formuvanni yedynoho informatsiinoho prostoru rehionu. [The leading role of the DRUSL in the formation of a single information space of the region]. In *Biblioteky Dnipropetrovshchyny v informatsiino-tekhnologichnomu seredovyshchi: rehionalni proekty, resursy, servisy. Proceedings of the Interlude Scientific and Practical Conference* (pp. 6-11), Dnipropetrovskaia Regional Universal Scientific Library Named by Primary Teachers of Slavic Cyril and Methodius. Dnipro, Ukraine: DOUNB. Retrieved July 7, 2019 from <https://www.libr.dp.ua/collections/index.php?Pbp=144>. [In Ukrainian].

UDC 027.53:004.77(477.63-25)

Koloskova Galyna,

ORCID 0000-0001-5311-7518,

Graduate Student of Kharkov State Academy of Culture,

Dnipro, Ukraine

DNIPROPETROVSKAYA REGIONAL SCIENTIFIC LIBRARY AS A CENTER FOR INTEGRATION OF INFORMATION RESOURCES IN THE ELECTRONIC SPACE OF THE REGION

The introduction of new information technologies into library practice updates the concept of user service, expands the capabilities of libraries, along with traditional services provide access to external regional and international

information resources. Now region universal scientific libraries not only collect and store, but also create and distribute information, participate in interregional exchange and form a single information space of the region and the country as a whole.

Keywords: information resources, electronic information space, Dnipropetrovsk regional universal scientific library.

УДК 004.822:004.65+001.89

Коновал Людмила Володимирівна,

кандидат наук із соціальних комунікацій, науковий співробітник,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПОРТАЛ «НАУКА УКРАЇНИ: ДОСТУП ДО ЗНАНЬ» ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

Представлено структурні компоненти дослідницької інфраструктури та переваги е-інфраструктури. Розглянуто ініціативи зі створення української дослідницької інфраструктури в умовах сучасної електронної комунікації. Проаналізовано складові інформаційного порталу «Наука України: доступ до знань» відповідно до визначених структурних компонентів дослідницької інфраструктури.

Ключові слова: українська дослідницька інфраструктура, інформаційний портал «Наука України: доступ до знань», Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.

Успішний розвиток науки залежить від ефективного функціонування державної дослідницької інфраструктури та її входження у міжнародний науковий інформаційний простір. Формування дослідницьких інфраструктур є одним із головних завдань світової наукової спільноти.

Законом України «Про наукову і науково-технічну діяльність» № 848-VIII від 26.11.2015 р. «дослідницька інфраструктура» визначена як сукупність засобів, ресурсів та пов'язаних з ними по-

слуг, які використовуються науковим співтовариством для проведення досліджень на найвищому рівні, що охоплює найважливіші об'єкти наукового устаткування та обладнання або набори приладів, ресурси, що базуються на знаннях (колекції, архіви, депозитарії або банки даних наукової інформації), інфраструктуру, засновану на технології комунікацій (грид, комп'ютери, програмне забезпечення і мережевий зв'язок), та інші структури унікального характеру [1].

Цим Законом також чітко регламентовано термін «державна дослідницька інфраструктура» для об'єднання наукових установ та (або) ЗВО, метою яких є оптимальне використання їхніх ресурсів та координації їх ефективного використання для проведення наукових, науково-технічних досліджень і науково-технічних розробок [1].

Таким чином, до структури української дослідницької інфраструктури (далі УДІ) слід віднести такі компоненти:

- наукові установи та ЗВО, які здійснюють наукову діяльність та проводять науково-технічні розробки;
- ресурси: кадрові, матеріальні (устаткування, прилади), інформаційні (бази даних, колекції, депозитарії тощо);
- інформаційно-комунікаційна інфраструктура (комп'ютерне обладнання, програмне забезпечення, мережевий зв'язок);
- послуги, які забезпечують доступ до інформації, ресурсів та їх використання під час наукової діяльності.

Сучасні інформаційні технології дозволяють здійснювати розробку дослідницьких інфраструктур у цифровому середовищі, т. зв. е-інфраструктури. Перевагами цього процесу є можливість доступу до зручних цифрових послуг зі збереження, менеджменту, аналізу та поширення відкритих наукових даних. На загальнодержавному рівні ці проекти повинні створюватися за умови співробітництва НАН України, МОН України, Міністерства культури України. У 2019 р. було зроблено перші кроки у напрямі створення УДІ, зокрема, узгоджено фінальний проект «Концепції розвитку українських дослідницьких інфраструктур, заснованих на технології комунікацій, до 2021 р.». На нашу думку, роль бібліотеки як наукової інституції у цьому процесі має стати однією

з визначальних, оскільки формування УДІ потребує координації під час створення, систематизації та упорядкування інформаційних ресурсів, впровадження системи послуг для їхнього поширення.

Основні компоненти УДІ знайшли своє відображення у структурі інформаційного порталу «Наука України: доступ до знань», який був започаткований Інститутом інформаційних технологій Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського з метою створення інтегрованого інформаційного простору української науки в цифровому суспільстві; популяризації, підвищення рейтингу і доступності наукових досягнень учених України, надання розширеного до них доступу за рахунок використання бібліотечно-інформаційних ресурсів наукових бібліотек України та сучасних веб-технологій.

Складовими порталу є такі блоки:

1. Наукові бібліотеки – реєстр наукових бібліотек України, який містить стислу інформація про бібліотеку та її фонди, місцезнаходження, інтернет-адресу, науково-інформаційні ресурси, відомче та інституційне підпорядкування.

2. Науково-інформаційні ресурси бібліотек – систематизований за типами та галузями знань анотований інтернет-навігатор наукових ресурсів бібліотек України

3. Наукові установи – систематизований за типами, регіонами, галузями знань реєстр наукових установ України, призначений для проведення пошуку наукових видань українських наукових установ, пов'язаний із записами авторитетних файлів.

4. Науковці України – систематизований за галузями знань, науковими ступенями і званнями, регіонами, відомчим та інституційним підпорядкуванням, реєстр науковців України, призначений для проведення пошуку наукових видань і публікацій українських учених, пов'язаний з електронними бібліотечно-інформаційними ресурсами.

Отже, на інформаційному порталі «Наука України: доступ до знань» Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського представлено головні компоненти УДІ, а саме: перелік наукових

установ та ЗВО; їхні кадрові ресурси, що відображені в реєстрі науковців України; інформаційні ресурси, систематизовані за видами документів та типами ресурсів (повнотекстові, реферативні, бібліографічні); послуги, що забезпечують доступ до інформації в цифровому середовищі.

Список використаної літератури

1. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» № 848-VIII від 26.11.2015 / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2016. – № 3. – Ст.25.

References

1. Verkhovna Rada Ukrainy (2016). Zakon Ukrainy "Pro naukovu i naukovo-tekhnichnu diialnist". [Law of Ukraine "On Scientific and Scientific and Technical Activities"]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady*, 3, 25.

UDC 004.822:004.65+001.89

Konoval Liudmyla,

Candidate of Science in Social Communications, Research Associate,
V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

INFORMATION PORTAL «SCIENCE OF UKRAINE: ACCESS TO KNOWLEDGE» AS A MAP OF UKRAINIAN RESEARCH INFRASTRUCTURE

The structural components of the research infrastructure and the benefits of e-infrastructure are presented. Initiatives on creation of Ukrainian research infrastructure in the conditions of modern electronic communication are considered. The components of the information portal «Science of Ukraine: access to knowledge» are analyzed in accordance with the identified structural components of the research infrastructure.

Keywords: Ukrainian research infrastructure, information portal «Science of Ukraine: access to knowledge», V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine.

УДК 025.5:004.65:014.3]:001.89

Корнієнко Валентина Олексіївна,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

УДОСКОНАЛЕННЯ БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ ОПЕРАТИВНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАУКОВЦІВ РЕФЕРАТИВНОЮ ІНФОРМАЦІЄЮ

Обґрунтовано, що пріоритетним напрямом у галузі бібліографознавства та науково-інформаційної діяльності є опрацювання наукових видань із метою створення рефератів та забезпечення їх ефективного пошуку, а також оперативної доставки реферативної інформації конкретному користувачу. Доведено, що на сучасному етапі розвитку світових інформаційних ресурсів виникає можливість перейти на рівень створення не лише бібліотечного ресурсу й інформаційного продукту, а також суспільно значущих знань, тобто перетворити діяльність бібліотек та органів інформації з надання інформаційних послуг у глобальну освітню комунікацію.

Ключові слова: реферативна інформація, інформаційне суспільство, наукові видання, бази даних, інформаційні ресурси, корпоративні відносини, суспільство знань.

Розвиток бібліотечно-інформаційних технологій потребує постійного їх удосконалення для достовірного й оперативного забезпечення науково-технічною інформацією учених і провідних фахівців.

Під час виконання НДР на тему «Розвиток інтелектуальних бібліотечних технологій організації наукових електронних ресурсів» (2017–2019), а також аналізуючи матеріали Міжнародної наукової конференції «Бібліотека. Наука. Комунікація», що проводилася до 100-річчя Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського у 2018 р. виявлено, що організація кластера наукового інформаційного ресурсу (ІР) на корпоративних засадах та організація масива наукових документів для подальшої організації реферативної інформації себе виправдовує та дає позитивні

результати. Однак розвиток інформаційних технологій (ІТ) все ж потребує подальшого удосконалення особливо в період розвитку інформаційного суспільства (ІС).

На сучасному етапі розвитку ІС розглядається як соціальне явище постіндустріального суспільства, коли інформація «суттєво змінює буквально всі соціальні та господарсько-економічні відносини» [2], тобто суспільство «у якому наука, освіта, економіка та культура є повністю взаємодоповнюючими факторами» [2]. Характеризуючи ІС, вітчизняні науковці підкреслюють, що така спільнота відрізняється від інших товариств тим, що «інформація, знання, інформаційні послуги і всі галузі, пов'язані з їх виробництвом, зростають більш швидкими темпами, стають домінуючими факторами розвитку суспільства, ніж інші. Інформація перетворюється на основний стратегічний ресурс і головне джерело суспільного багатства» [2]. У цілому розвиток світових ІТ надає можливість перейти на інший рівень розвитку, тобто перетворити діяльність бібліотек та органів інформації з надання інформаційних послуг у глобальну освітню комунікацію, тобто дозволяє сформувати світовий та національний ринки інформаційних послуг, створити БД загальнодержавних і регіональних ресурсів, підвищити оперативність прийняття рішень щодо розвитку інноваційної діяльності на всіх рівнях державного управління. Ці тенденції у сфері науково-інформаційної діяльності посприяли створенню ІС, яке надало інформаційну базу для переходу до суспільства знань.

Основними напрямками розвитку бібліотечної сфери «стає порівняльний аналіз, соціологічні дослідження та конкурентний розвиток, тобто бенчмаркінг як системний пошук бібліотекою еталону для навчання на кращих прикладах». [3, с. 8]. Так, наприклад, вітчизняними науковцями здійснено порівняльний аналіз показників веб-сайтів провідних національних бібліотек Європи. НБУВ у загальному рейтингу серед 28 національних європейських бібліотек посідає 11–13 місце, що свідчить про її конкурентоспроможність на глобальному інформаційному ринку [4, с. 9]. Такі рейтинги досягаються зусиллями співробітників, які для виконання поставлених завдань здійснюють розробку інноваційних ІТ на базі НБУВ: зокрема для пошуку релевантної реферативної

інформації у БД «Україніка наукова» як складової інтегрованих електронних ресурсів НБУВ на сучасному етапі використовуються засоби семантичного вебу як технологічної надбудови над масивом акумульованої реферативної інформації» [1, с. 437].

Організація наукових першоджерел на корпоративних засадах з метою створення реферативної інформації має позитивні результати для подальшого удосконалення ІТ. Так, наприклад, у поточному 2019 р., планується суттєвий перегляд та удосконалення технологічних процесів між корпоративними учасниками, які задіяні у виданні РЖ «Джерело». Зокрема, планується удосконалення технологічного процесу передання реферативної інформації в режимі онлайн для верстки РЖ «Джерело». У НБУВ у 2019 р. заплановано інтегрувати БД «Україніка наукова» з БД «Наукова періодика України»: реферати із наукових статей оперативно відображатимуть наукову новизну вітчизняних досягнень. Тобто, із БД «Наукова періодика України» буде здійснюватись в режимі онлайн експортування рефератів наукових статей із вітчизняних наукових періодичних видань у БД «Україніка наукова», що суттєво дозволить скоротити час для подальшого створення оригінал-макету та видання РЖ «Джерело» на базі ШПРІ.

Отже, ІС і суспільство знань не можуть розвиватися без реферативної інформації, а для створення аналітико-синтетичних документів необхідні відповідні наукові ІР. Сконцентрувати необхідний ресурс в одній установі (бібліотеці, інформаційному органі) практично неможливо. Оптимальний вихід з подібної ситуації може ґрунтуватися на корпоративній взаємодії організацій фондоутримувачів, які мають наукові першоджерела, а також мають можливість та бажання створити кластер цих видань для подальшого їх опрацювання та перетворення в аналітико-синтетичні документи. Технологія створення БД і видання вітчизняних РЖ з усіх наукових галузей знань, що розвиваються в Україні, постійно удосконалюється проте проблем в процесі створення реферативного журналу і БД ще чимало.

Список використаної літератури

1. Гарагуля С. С. Семантичні технології організації реферативної інформації / С. С. Гарагуля // Бібліотека. Наука. Комунікація. Матеріали Міжнар. наук. конф. (Київ, 6–8 лист. 2018 р.). НАН України; Нац. б-ка України ім. В. І. Вер-

- надського ; Асоціація б-к України. – Київ, 2018. – С. 435–438.
2. Кондрусева В. М. Інформаційне суспільство у контексті сучасної цивілізаційної ситуації : автореф. дис. ... канд. філос. Наук / В. М. Кондрусева ; Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – Одеса, 2016. – 20 с.
3. Ржеуський А. В. Моделі, методи та засоби надання інформаційних послуг у сервіс-орієнтованих бібліотечних системах : автореф. дис. ... канд. наук із соц. Комунікацій / А. В. Ржеуський ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2016. – 23 с.
4. Ростовцев С. С. Формування системи Інтернет-маркетингу в бібліотеках України : автореф. ... канд. наук із соц. Комунікацій / С. С. Ростовцев ; Харків. держ. акад. культури. – Харків, 2016. – 22 с.

References

1. Harahulia, S. S. (2018, November). Semantychni tekhnohii orhanizatsii referatyvnoi informatsii [Semantic technologies of organization of abstract information]. In *Library. Science. Communication. Proceedings of the International Scientific Conference* (pp. 435-438), Vernadsky National Library of Ukraine, Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
2. Kondruseva, V. M. (2016). *Informatsiine suspilstvo u konteksti suchasnoi tsyvilizatsiinoi sytuatsii* [Informative society is in the context of modern civilization situation] (Extended abstract of PhD dissertation). Ushynsky National Education University, Odesa, Ukraine. [In Ukrainian].
3. Rzheuskyi, A. V. (2016). *Modeli, metody ta zasoby nadannia informatsiinykh posluh u servis-oriientovanykh biblioteknykh systemakh* [Models, methods and facilities of grant of informative services in servis-oriented library systems] (Extended abstract of PhD dissertation). Vernadsky National Library of Ukraine, Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
4. Rostovtsev, S. S. (2016). *Formuvannia systemy Internet-marketynhu v bibliotekakh Ukrainy* [Forming of the Internet-marketing system in the libraries of Ukraine] (Extended abstract of PhD dissertation). Kharkiv State Cultural Academy, Kharkiv, Ukraine. [In Ukrainian].

UDC 025.5:004.65:014.3]:001.89

Kornienko Valentyna,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

IMPROVEMENT OF LIBRARY AND INFORMATION TECHNOLOGIES FOR OPERATION PROVISION ABSTRACT INFORMATION FOR SCIENTISTS

Defined, what priority direction in the field of bibliography and scientific-informational activity is the development of scientific publications in order to create abstracts and ensure their effective search, as well as prompt delivery

of information to a specific user. Proved, what at the present stage of the development of world information resources, there is an opportunity to move to the creation of not only a library resource but also an information product, also social important knowledge, turn the activities of libraries and information bodies into information services into global educational communications.

Keywords: abstract information, information society, scientific publications, databases, information resources, corporate relations, knowledge society.

УДК 025.4

Костиря Борис Миколайович,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СИСТЕМАТИЗАЦІЇ ЛІТЕРАТУРИ З СУСПІЛЬНИХ НАУК

Розкрито актуальні проблеми систематизації документів із гуманітарних наук, індексування за допомогою УДК і Рубрикатора НБУВ. Визначено, що за умов, коли бібліотека робить більший акцент на електронні ресурси, систематизатор опиняється в безкінечній системі завдань, із яких він може виконати невелику частину. Доведено, що створення тематичного навігатора ставить за мету допомогти користувачеві орієнтуватися в бурхливому морі інформації.

Ключові слова: систематизація, індексація, класифікація.

Упровадження УДК у роботу Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського змінило процес систематизації документів із гуманітарних наук. УДК дає більше можливостей у плані літературних жанрів і менше – у філософських науках, бо в останніх здійснений перекид, зумовлений суб'єктивним баченням. Чому виділені одні проблеми і відсунуті інші, не завжди вмотивовано. Рубрикатор НБУВ є відкритим, бо в нього можна вносити нові елементи, які відкрилися в ході систематизації. В

УДК правки вносити не можна. Вони повинні бути узгодженими з Консорціумом УДК. Тому в плані гнучкості Рубрикатор НБУВ є більш зручним для роботи. Логоцентричність УДК уводить систематизатора в певні рамки.

Розглянемо відмінності класифікаційних систем на прикладі історії філософії. В УДК історія філософія представлено більш загально, у ній виокремлені платонізм, раціоналізм, об'єктивний ідеалізм, спиритуалізм, волюнтаризм, динамізм тощо. Часто таблиця звертає увагу на малозначущі та маргінальні явища у філософії. У Рубрикаторі НБУВ історія філософської думки представлена значно ширше, у ній висвітлені її національні особливості різних країн. Наприклад, у філософії Німеччини представлені фіхтеанство, філософія романтики, шеллінгіанство, гегельянство, марксизм, позитивізм, монізм, філософія життя, екзистенціалізм і багато іншого. Тут виділені справді ключові напрями науки.

Може виникнути питання: наскільки потрібна подвійна індексація одночасно за Рубрикатором НБУВ та УДК? Чи не забирає вона зайвий час? Вважаємо більш доцільним проводити індексацією за однією класифікаційною системою. В умовах подвійної систематизації працівник повинен тримати в розумі велику кількість індексів УДК і Рубрикатора НБУВ, він повинен завчати значну їхню частину, як таблицю множення, і постійно повторювати таблиці. Це може призвести до великої психологічної напруги та перевтоми. Він може піти шляхом спрощення індексування, зведення складного індексу до простого. Але в такому разі можуть утратитися нюанси класифікації. У цьому плані думки систематизаторів розходяться. Одні вважають, що потрібне глибше висвітлення змісту документа, інші виступають за поверхове. Різноманітність і багатоплановість роботи систематизатора робить процес лавиноподібним, із яким не може впоратися наявна кількість співробітників. Систематизатор опиняється в безкінечній системі завдань, із яких він може виконати невелику частину. Різноманітність завдань створює ситуацію білки в колесі.

Зараз бібліотека робить більший акцент на електронні ресурси. Створення тематичного навігатора ставить за мету допомогти користувачеві орієнтуватися в бурхливому морі інформації. Та-

ким чином бібліотека відходить від звичного уявлення про неї, від своїх класичних функцій, та вступає в змагання з інформаційними центрами в Інтернеті. У постмодерному світі багато прийнятих уявлень розпадаються. Особливо активно відбувається зростання обсягів інформації в гуманітарних науках. Тому на сайті НБУВ широко представлена електронна бібліотека «Україніка», де можна знайти праці з філософії, історії, етнології тощо. Потрібно дослідити, які категорії населення користуються пошуковими базами. Як правило, науковці знають коло дослідників, які займаються тими чи іншими проблемами, бо воно досить вузьке. Скоріше, пошукові системи потрібні для студентів. Бібліотека знайомить із доробками вітчизняних учених, для чого створюються їхні персональні дані. Надалі розвиток нових технологій в бібліотечній галузі може піти несподіваними шляхами. Він є так само непередбачуваним, як розвиток науки і суспільства. Важко сказати, чи будуть широкі верстви суспільства інтелектуально розвиватися, чи підуть шляхом спрощення і масової культури.

UDC 025.4

Kostyria Borys,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

ACTUAL PROBLEMS OF SYSTEMATIZATION OF LITERATURE FROM SOCIAL SCIENCES

Actual problems of systematization of documents in the humanities, indexing with the help of UDC and the VNLU Rubricator are revealed. It is determined that, when the library places greater emphasis on electronic resources, the systematizer finds itself in an endless system of tasks, from which it can perform a small part. It is proved that creation of thematic navigator aims to help the user to navigate in the stormy sea of information.

Keywords: systematization, indexation, classification.

УДК 004.65(477):94(059)

Коцюба Валентина Володимирівна,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

**ПРОЕКТ «УКРАЇНКА В ДАТАХ»
ЯК МЕТОД АКТУАЛІЗАЦІЇ РЕСУРСІВ
ЕЛЕКТРОННОЇ БІБЛІОТЕКИ «УКРАЇНКА»**

Обґрунтовано, що проект «Україніка в датах» сприяє подальшому розгортанню роботи з науковими та історико-культурними електронними бібліотечними ресурсами. Описано методологію проекту, яка полягає в тому, що до кожної події, артефакту чи постаті підібрана джерельна база, яка заглиблює в предмет, і внаслідок цього те, що давно минуло, знову стає актуальним у сьогоденні, незалежно від форми (стародрук, рукопис, карта, періодика, ноти). Стверджується актуальність проекту як україністичного ресурсу, базою якого є документи е-бібліотеки «Україніка».

Ключові слова: електронна бібліотека, інтелектуальний календар, цифрові ресурси, електронні колекції.

У провідних країнах світу національні проекти зі збереження культурної спадщини (Британіка, Галліка, Полоніка та ін.) є свідченням розвитку держави та її науки, культури та освіти. Електронна бібліотека «Україніка» – ініціатива, започаткована в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського з метою зібрати у цифровому форматі твори про Україну, український та інші народи, які живуть на цій території з можливістю доступу до науково-довідкових, текстових, бібліографічних ресурсів. Проект «Україніка в датах» – це інтерактивна хронологічна колекція, що репрезентує події, постаті й артефакти україніки та актуалізує історичні факти на щодень.

Головним завданням проекту є актуалізація ресурсів електронної бібліотеки «Україніка». Ресурси «Україніки» – це тематичні електронні колекції, до складу яких входять різні види електронних повнотекстових документів – книги, епістолярії, періодика,

географічні карти, образотворчі видання, а також зовнішні інтернет-ресурси історико-культурологічного спрямування [3]. Проект «Україніка в датах» виконує іміджеву функцію. Він є своєрідною «візитівкою» електронної бібліотеки «Україніка» та популяризатором її мети і завдань – зокрема, забезпечити користувачам єдину точку входу для пошуку різноманітних за видами і тематичною спрямованістю ресурсів Україніки [2]. Для репрезентації в календарі обираються лише ті події та персоналії, ресурси про які представлені у цифровій бібліотеці «Україніка». При надходженні нових документів до електронної бібліотеки розширюється і контент календаря. Слід зазначити, що в електронній бібліотеці ресурси систематизовані тематично. Календар «Україніка в датах» доповнює систематизацію хронологічно, що в свою чергу і є актуалізацією.

Проект розроблено у форматі інтелектуального календаря. До певної дати обирається знакова подія, факт історичного чи державного значення, день народження видатної особистості. З відкритих енциклопедичних або довідкових джерел формується текст про обрану подію, додається зображення і приєднується список з активними тематичними посиланнями на ресурси електронної бібліотеки «Україніка». Наприклад, подія – «Початок наступальної операції Української галицької армії», відомої як «Чортківська офензива», дата – 07 червня 1919 року, матеріали е-бібліотеки – Українська Галицька армія (предметна довідка), Східна Галичина і Польща в 1918–1923 рр. : проблеми взаємовідносин / Орест Красівський, 1998 (книга), Українсько-польська війна 1918–1919 рр. / Микола Литвин, 1998 (книга). Важливо, що читач може переглянути повний текст наведених видань он-лайн [1]. Посилання на ресурси є визначальною рисою, яка відрізняє «Україніку в датах» від інших інтелектуальних календарів, які хоч і не широко, але представлені в інтернет-просторі України (Історична правда, Україна Incognita, календар ГО «Рідна країна», ресурс «Цей день в історії», календар на порталі Українського інституту національної пам'яті тощо). Вищенаведені проекти інформативного спрямування актуалізують насамперед дату. «Україніка в датах» – пізнавального спрямування, де дата події є не самоціллю, а інформаційним приводом до «занурення» в україністичну тематику.

Проект «Україніка в датах» надає можливість доступу до оцифрованих видань із фондів НБУВ, веб-ресурсів українознавчих сайтів, електронних ресурсів НБУВ, які об'єднані певною подією, фактом, особистістю. Така популяризація цифрових колекцій «Україніки» дає змогу користувачам розширити знання про Україну та досягнення українців.

Список використаної літератури

1. Лобузін К. В. Інтеграція національних наукових ресурсів та інтелектуальний доступ до інформації / К. В. Лобузін, Коновал Л. В. // Бібл. вісник. – 2016. – № 6. – С. 37–38.
2. Лобузін К. В. Проблемно-орієнтовані бази знань бібліотек як джерельна база соціогуманітарних досліджень / К. В. Лобузін // Спеціальні історичні дисципліни. – 2015. – № 25. – С. 115–122.
3. Лобузін К. В. Цифрове обличчя наукової бібліотеки: столітній рубіж академічних традицій та інновацій / К. В. Лобузін // Бібл. вісник. – 2018. – № 3. – С. 12–17.

References

1. Lobuzina, K. V., & Konoval L. V. (2016). Intehratsiia natsionalnykh naukovykh resursiv ta intelektualnyi dostup do informatsii. [Integration of national scientific resources and intellectual access to information] *Bibliotechnyi Visnyk*, 6, 37-38. [In Ukrainian].
2. Lobuzina, K. V. (2015). Problemno-oriientovani bazy znan bibliotek yak dzherelna baza sotsiiohumanitarnykh doslidzhen. [Problem-oriented knowledge bases of libraries as a source base for socio-humanitarian researches]. *Spetsialni istorichni dystsypliny*, 25, 115-122. [In Ukrainian].
3. Lobuzina, K. V. (2018). Tsyfrove oblychchia naukovoї biblioteki: stolitnii rubizh akademichnykh tradytsii ta innovatsii. [The Digital face of the scientific library: the centennial frontier of academic traditions and innovation]. *Bibliotechnyi Visnyk*, 3, 12-17. [In Ukrainian].

UDC 004.65(477):94(059)

Kotsuba Valentyna,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

PROJECT «UKRAINICA IN DATES» AS A METHOD OF ACTUALIZATION OF RESOURCES ELECTRONIC LIBRARY «UKRAINICA»

It is substantiated that the project «Ukrainica in Dates» contributes to the further deployment of scientific and historical and cultural electronic library

resources. The methodology of the project is described, which means that for each event, artifact or figure a source base is selected, which deepens into the subject, and as a result, what is long past becomes relevant again in the present day, regardless of form (old print, manuscript, map, periodicals, notes). The relevance of the project as a Ukrainian resource, which is based on the documents of the electronic library «Ukrainica», is confirmed.

Keywords: electronic library, intellectual calendar, digital resources, electronic collections.

УДК 026.06(477):004.738.5

Коцюба Євгенія Юрївна,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

Забіяка Андрій Іванович,

головний бібліотекар,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

Гура Олена Сергіївна,

головний бібліотекар,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

СТВОРЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ КОЛЕКЦІЙ У ПОВСЯКДЕННІЙ ПРАКТИЦІ БІБЛІОТЕК

Висвітлені технологічні особливості створення цифрових колекцій на основі власних фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Розглянуто роль систем метаданих в життєвому циклі цифрових колекцій бібліотеки, організація опису цифрових об'єктів за єдиними стандартами, інтеграцію оцифрованих документів до міжнародних бібліотечних цифрових проектів.

Ключові слова: електронні копії документів, сканування, програми обробки зображень, електронні бібліотеки, системи метаданих, цифрові ресурси бібліотеки, цифрова колекція.

Колекції є найбільш розповсюдженою формою організації цифрових ресурсів в електронних бібліотеках. Систематизований характер електронних ресурсів колекції є принципово важливим. Формування цифрової колекції завдяки вдало обраному основному змістовому поняттю дає можливість раціонально досліджувати предметну область колекції, цілеспрямовано здійснювати підбір документів для її поповнення та забезпечує комфортний доступ для користувачів [3].

Електронні колекції створені у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського (НБУВ) переважно на основі власних фондів. У рамках наукової тематики підрозділів щороку науковці бібліотеки вносять пропозиції до загального бібліотечного плану оцифрування. Впродовж тривалого часу було оцифровано велику кількість унікальних документів, які згрупували у наступні розділи: «Тематичні», «Персоналії», «Книжкові пам'ятки», «Видавничі», «Історичний фонд, зібрання» тощо. У них представлені стародруки, рукописи, образотворчі матеріали, Постанови уряду, музична періодика, матеріали з історії Києва та історії науки та ін., що враховує полідокументність бібліотечних фондів НБУВ.

Вимоги до створення цифрової бібліотеки визначають її загальну структуру, технологію функціонування, порядок використання, зберігання та передачі інформації. Одним з основних модулів, що забезпечують підтримку життєвого циклу цифрових колекцій є підсистема створення цифрових копій. Порядок відбору цінних та рідкісних видань для оцифрування відбувається відповідно до Державного реєстру національного культурного надбання. Для переведення паперових документів в електронний вигляд використовуються сканери, цифрові фотоапарати та програмне забезпечення цифрової обробки зображень [4]. Стародруки, рукописи, рідкісні книги, газети скануються на обладнанні, що забезпечує найвищу роздільну здатність і найкращу передачу кольорів. У НБУВ у цьому випадку застосовується цифровий фотоапарат з хорошою оптикою або повнокольоровий книжковий сканер SMA-21. На вибір сканувального обладнання впливає формат документа. Важливою характеристикою є оптична роздільність – кількість світлочувливих елементів в скануючій головці, поділеній на ширину робочої області, що виражається в крапках на дюйм (dpi). Якщо в книзі є

плани, креслення, карти більшого формату, ніж аркуші з текстом, бажано одразу сканувати це видання на сканері, що має оптичну роздільність мінімум 300 dpi для формату А2. Згідно Положення та інструкції про створення, облік та використання страхового фонду цифрових копій документів НБУВ оцифровуються всі елементи: палітурка, корінець, якщо містить елементи оздоблення, форзаци, пусті сторінки, сторінки з текстом, автографи, ілюстрації, карти, плани та ін., тобто, створюється повна копія фізичного видання в електронному вигляді [2].

Розвиток інформаційних технологій і сфери їх застосування призвів до істотного розширення функцій метаданих та їх різноманіття. Засоби використання метаданих та управління ними створені і розвиваються як для інформаційних, так і для інших комп'ютерних систем. Зміст метаданих, їх функції та засоби їх використання залежить від застосованих інформаційних технологій, функціональних можливостей і предметної області використовуваних систем, природи описуваних ресурсів, контексту і характеру їх використання. У Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського вирішується два завдання: створення страхового фонду цифрових копій документів та формування цифрової бібліотеки історико-культурної спадщини. Система опису та обліку цифрових ресурсів ґрунтується на системах метаданих, регламентованих міжнародними стандартами. Описові метадані цифрових об'єктів сумісні з бібліографічними описами та описами архівних документів, створеними у UNIMARC-форматі. Метадані описового характеру, а також технічні та адміністративні вносяться в службову базу даних «Оцифрування документів». Відповідний запис дає змогу ідентифікувати цифровий ресурс, запобігти дублюванню робіт, поступово доповнювати запис інформацією про технологічні етапи опрацювання документа, створення страхової копії, формування звітів, тощо [1].

Надання користувачам доступу до фондів історико-культурної спадщини є головним результатом оцифрування фондів наукової бібліотеки. Основним принципом формування електронної бібліотеки НБУВ був обраний колекційний як найбільш зручний для читача. За допомогою вдано вибраних ключових стандартів опису цифрових об'єктів стало можливим реалізувати комплексний

пошук документів на порталі НБУВ. Введення всіх необхідних описових метаданих, зазначення інформації про технологію створення та збереження цифрових ресурсів дозволяє підтримувати і актуалізувати електронні колекції бібліотеки.

Список використаної літератури

1. Ключок С. Г. Формування систем метаданих цифрових історико-культурних ресурсів бібліотек / С. Г. Ключок // Бібл. вісник. – 2015. – № 3. – С. 29–36.
2. Ключок С. Г. Комплектування, опрацювання та облік цифрових ресурсів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського / С. Г. Ключок, Є. Ю. Коцюба // Бібл. вісник. – 2014. – № 2. – С. 3–8.
3. Когаловский М. Р. Систематика коллекций информационных ресурсов в электронных библиотеках [Электронный ресурс] / М. Р. Когаловский // Программирование. – 2000. – № 3. – С. 31–52. – Режим доступа : <http://www.ipr-ras.ru/articles/koga00-2.pdf>. – Заглавие с экрана.
4. Лобузин І. В. Цифрові колекції наукової бібліотеки: організація інформаційних ресурсів та мережевої комунікації : дис. ... канд. наук із соц. комунікацій [Електронний ресурс] / І. В. Лобузин ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2017. – 258 с. – Режим доступу : <http://nbuv.gov.ua/node/3904>. – Назва з екрана.

References

1. Klochok, S. H. (2015). Formuvannia system metadanykh tsyfrovyykh istoryko-kulturnykh resursiv bibliotek [Formation of metadata systems for digital cultural and historical resources of libraries]. *Bibliotechnyi Visnyk*, 3, 29-36. [In Ukrainian].
2. Klochok, S. H., & Kotsiuba, E. Y. (2014). Komplektuvannia, opratsiuvannia ta oblik tsyfrovyykh resursiv Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho [Completing, processing and accounting of digital resources of Vernadsky National Library of Ukraine]. *Bibliotechnyi Visnyk*, 2, 3-8. [In Ukrainian].
3. Kohalovskii, M. R. (2000). Sistematika kollektcyi informatcyonnykh resursov v elektronnykh bibliotekakh [Systematics of collections of information resources in electronic libraries]. *Programming*, 3, 32-51. Retrieved Jul. 1, 2019 from <http://www.ipr-ras.ru/articles/koga00-2.pdf>. [In Russian].
4. Lobuzin, I. V. (2017). *Tsyfrovi kolektsii naukovoï biblioteky: orhanizatsiia informatsiinykh resursiv ta merezhevoi komunikatsii* [Digital collections of scientific library: organization of information resources and network communication] (PhD dissertation). Vernadsky National Library of Ukraine, Kyiv, Ukraine. Retrieved Jul. 1, 2019 from <http://nbuv.gov.ua/node/3904>. [In Ukrainian].

UDC 026.06(477):004.738.5

Kotsiuba Yevheniia,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

Zabiiaka Andrii,

Chief Librarian,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

Hura Olena,

Chief Librarian,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

ORGANIZATION AND USE OF ELECTRONIC COLLECTIONS IN THE PRACTICE OF THE LIBRARY

Creation of electronic collections of information resources is one of the priority directions of development of electronic libraries. The work is devoted to technological peculiarities of creation of digital collections on the basis funds V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine. The role of metadata systems in the life cycle of digital library collections, the organization of description of digital objects according to common standards, integration of digitized documents into international library digital projects is considered.

Keywords: electronic copies of documents; scanning; image processing programs; electronic libraries, metadata systems; digital library resources; digital collection.

УДК 025.4:027.54(477-25)НБУВ

Крещенко Лола Маноновна,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЛІТЕРАТУРИ З СЕРЕДНЬОВІЧНОЇ ІСТОРІЇ ЗГІДНО НОВОЇ ПЕРІОДИЗАЦІЇ У НБУВ

Розглянуто зміни у хронології Середньовічної історії України. Показано, яким чином індексуються нові надходження у НБУВ згідно нових досліджень Інституту історії НАН України.

Ключові слова: середні віки в Україні, систематизація, УДК.

«Середні віки (medium aevum) – період всесвітньої історії між історією Стародавнього світу та Новою історією» [1, с. 542].

Історія Середніх віків або Середньовіччя в Україні до недавнього часу представлялася періодом з IX ст. по 1861 р., рік скасування кріпосного права. У зв'язку з новим баченням проблем даного періоду, особливо проблеми хронології та термінології, Інститутом історії НАН України були запропоновані наукові розробки, які стали основою для роботи систематизаторів НБУВ. Тому, згідно з новим варіантом рубрик, ця віха в історії українського народу відображена як:

ББК ТЗ(4УКР)4 Середньовічна історія України (VI–XVI ст.)

УДК: 94(477)«05/15»

Як бачимо, період Середньовіччя починається на три століття раніше, ніж було прийнято в науці до цього. Дискусії, які проходили між вченими, щодо загальноєвропейського контексту, в якому розвивались український народ і держава, дали можливість розглядати процеси саме з точки зору даного часу, затвердити формулювання і нові часові межі.

Відповідно ця рубрика підрозділяється на окремі блоки - підрубрики, що характеризують важливі етапи розвитку:

ББК ТЗ(4УКР)41 Українські землі (VI–XII ст.)

УДК: 94(477)«05/11»

Даний час визначається виникненням племінних груп, спілок, князівств. Виникає поняття – слов'яни як народ. Наприклад, міжплемінний союз дулібів на землях Прикарпаття був своєрідним прообразом Київської держави [5, с. 136–139].

ББК ТЗ(4УКР)414 Давньоруська держава – Київська Русь (IX–XII ст.)

УДК: 94(477)«08/11»:321.17КР

Тема «Київської Русі» найбільш вивчена, тим не менш викликає декілька питань: 1) джерела; 2) до якого етносу належить державне об'єднання Київська Русь. Мені найбільш близька думка фахівця-систематизатора Г. Півторака про те, що: «Історична закономірність утворення політичних об'єднань – держав (і національних, кордони яких в основному збігаються з межами відповідних етнічних територій, і імперій, до яких входять різні народи) полягає в тому, що започатковує їх один конкретний етнос, якому

й належить ця держава, незважаючи на можливі розширення її території в майбутньому за рахунок земель інших етносів. Так було не тільки з національними державами (Францією, Німеччиною, Чехією та ін.), але й зі світовими імперіями (наприклад, Візантійською, Османською, Російською, де державотворчими етносами були відповідно греки, турки, росіяни» [3, с. 50].

Звичайно, назва державного утворення Київська Русь є умовним. Основою для досліджень служили і служать досі: хроніки, літописи та інші пам'ятки, значна частка яких більш пізнього часу. Поява нових артефактів змінить наші уявлення як про назву так і про процеси, ми зможемо судити про час по-іншому, а поки вони представлені в каталозі таким чином:

ББК: ТЗ(4УКР)414,011 Документальні джерела

УДК 94(477)«08/11»:321.17КР](093)

При складанні індексу УДК ми навмисно виділили в цифровому позначенні Київську Русь, тому що при індексуванні фіксувався лише час, а не поняття. Чим повніше висвітлено індекс УДК, тим більше інформації через числові позначення цієї системи отримає читач в майбутньому, адже «УДК – це узгоджений міжнародний стандарт – широковідомий, використовуваний та доступний. Ця схема офіційно та регулярно підтримується, видана багатьма мовами світу, у тому числі, найбільш розповсюдженими» [2, с. 27].

Наступною рубрикою показується не менш важливий момент в житті держави і народу – прийняття християнства. З ним Київська Русь набула статусу духовного і культурного центру:

ББК: ТЗ(4УКР)414-08 Історичне значення прийняття християнства

УДК 94(477)«08/11»:321.17КР]:27-9«988»

Як інші країни і держави – Україну епохи середньовіччя не оминув процес дроблення земель, так званий період феодальної роздробленості чи інакше удільний період. В цілому, в електронному каталозі він буде відображений під індексом:

ББК: ТЗ(4УКР)43 Період XII-XV ст.

УДК 94(477-056.4)«11/14»

Період роздробленості українських земель, що почався в XII ст., а з завоюванням князівств монголо-татарами в XIII столітті, фак-

тично закріпив цей процес на довгі століття, лише Галицько-Волинське князівство зберегло при цьому відносну незалежність:

ББК: ТЗ(4УКР)431 Галицько-Волинська держава (XII–XIII ст.)

УДК 94(477)«11/12»:321.727ГВ

ББК: ТЗ(4УКР)437 Українські землі під татарським пануванням (XIII–XV ст.)

УДК 94-044.44(477)(=512.145)«12/14»

Процеси, які відбувалися на території Київської Русі, а також Золотій Орді, поступово змінювали її геополітичне положення. Вона залишалася відкритою для завоювання іншими державами. Першими такою можливістю скористалися Литовське князівство, а потім і Польща. Настала нова епоха в історії українських земель. У рубриках бібліотеки НБУВ це виглядає подібним чином:

ББК ТЗ(4УКР)47 Литовсько-польська доба (XV в. – 1647 г.)

УДК 94(477)«14/1647»

Необхідно відзначити, що для правильної обробки систематизаторами матеріалу що до них надходить, необхідно в кожному конкретному випадку з'ясувати, яку саме мету переслідує автор, що конкретно він хоче показати. Дві близькі рубрики дублюють один одного, проте відображають дещо інші питання. Якщо це Литовсько-Польська доба, то ставиться вищезазначена рубрика, якщо ж для автора головне показати процеси, що характеризують утворення нової держави – Гетьманська Україна, то необхідно перенаправляти його в рубрику:

ББК: ТЗ(4УКР)5 Нова історія України (XVI–XIX ст.)

УДК94(477)«15/18»

Оскільки південний кордон – Кримське ханство, що утворилося в 1441 р. відіграло величезну роль в подіях, що відбувалися, його вирішено було виділити в окрему рубрику. Раніше, матеріал по історії середньовіччя Криму збирався в рубриці ТЗ(4УКР-БКРИ), але було прийнято рішення з приводу реорганізації рубрики і на даний момент вона прийняла такий вигляд:

ББК: ТЗ(4УКР)48 Кримське ханство

УДК 94(477.75)(=512.19)«1441/1783»:323.727КХ

З огляду на історичні дані, в період закріплення Козацтва як окремого суспільного стану та початку національно-визвольної

боротьби починається наступний період історії України – Нова Історія України.

Список використаної літератури

1. Енциклопедія історії України : у 10 т. Т. 9: Прил – С / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. – Київ : Наук. думка, 2012. – 944 с.
2. Лобузін К. В. Бібліотечні класифікації в сучасних інформаційних сервісах : монографія / К. В. Лобузін ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2010. – 132 с.
3. Півторак Г. П. Походження українців, росіян, білорусів та їхніх мов: міфи і правда про трьох братів слов'янських зі «спільної колиски» / Півторак Г. П. – Київ : Вид. центр «Академія», 2001. – 152 с.
4. Рубрикатор НБУВ. Скорочений варіант / Лобузін К. В. та ін. ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського. – Київ, 2016. – 570 с.
5. Україна крізь віки : у 15 т. / за заг. ред. В. Смолія ; НАН України. Інститут археології, Інститут історії України. Київ : Альтернативи, 1998. – Т. 3: Баран В. Д. Давні слов'яни. – 336 с.

References

1. Smolii, A. (Ch. ed.) (2012). *Entsyklopedia istorii Ukrainy*. (Vols. 1-10). [Encyclopedia of Ukrainian History]. (Vol. 9: Pryl – S). Kyiv, Ukraine: Naukova dumka. [In Ukrainian].
2. Lobuzina, K. V. (2010). *Bibliotichni klasyfikatsii v suchasnykh informatsiynykh servisakh*. [Library classification of modern information services]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
3. Pivtorak, H. P. (2001). *Pokhodzhennia ukraintsv, rosiian, bilorusiv ta yikhnikh mov: mify ta pravda pro trokh brativ zi "spilnoi kolysky"* [The origin of Ukrainians, Russians, Belarusians and their languages: myths and truth about the three Slavic brothers from the "common cradle"]. Kyiv, Ukraine: Vyd. tsenyр "Akademiiia". [In Ukrainian].
4. Lobuzina, K. V., & Halytska, S. V., Zaichenko, N. Y., Medvid, T. S., Orieshyna N. V. (2016). *Rubrykator Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho. Skorochenyi variant* [The Rubricator of The Vernadsky National Library of Ukraine. Short version]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
5. Baran, V. D. (1998). *Davni slovyany*. [Ancient Slavs]. In *Ukrayina kriz viky*. [Ukraine through the ages] (Vols. 1-15). Vol. 3: Kyiv, Ukraine: Alternatyvy. [In Ukrainian].

UDC 025.4:027.54(477-25)VNLU

Kreschenko Lola,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

SYSTEMATIZATION OF LITERATURE FROM MEDIEVAL HISTORY ACCORDING TO NEW PERIODIZATION IN VNLU

The changes in the chronology of the medieval history of Ukraine are considered. It is shown how new receipts in the VNLU are indexed according to the new research of the Institute of History of the National Academy of Sciences of Ukraine.

Keywords: middle ages in Ukraine, systematization, UDC.
УДК 001:004.91

Крючин Андрій Андрійович,

доктор технічних наук, професор, член-кореспондент НАН України,
Інститут проблем реєстрації інформації НАН України,
Київ, Україна

Балагура Ірина Валеріївна,

кандидат технічних наук, старший науковий співробітник,
Інститут проблем реєстрації інформації НАН України,
Київ, Україна

Добровська Світлана Валентинівна,

молодший науковий співробітник,
Інститут проблем реєстрації інформації НАН України,
Київ, Україна

Овсієнко Людмила Миколаївна,

провідний інженер,
Інститут проблем реєстрації інформації НАН України,
Київ, Україна

ПРЕДСТАВЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНИХ НАУК У РЕФЕРАТИВНІЙ БАЗІ ДАНИХ «УКРАЇНІКА НАУКОВА»

Представлено кількісний аналіз публікаційної активності з економіки в реферативних базах даних «Україніка наукова» та Scopus. 3243 публікацій в галузі економіки, економетрії та фінансів міститься в реферативній базі даних Scopus, тому українська реферативна база даних є більш достовірним джерелом для проведення наукометричного аналізу. У процесі дослідження потоку науково-технічної інформації з напрямку

«Економічні науки» виокремлено провідні періодичні видання з цієї тематики. Виявлено нерівномірне наповнення БД «Україніка наукова» за останні 9 років. Зауважено, що найбільшу кількість публікацій (42,75 %) з напрямку «Економічні науки» надруковано у періодичних та продовжуваних виданнях.

Ключові слова: наукометрія, наукометричні сервіси, економічні науки.

Актуальним є створення механізму аналізу наукової бази даних публікацій на предмет виявлення перспективних напрямків наукових досліджень. Такий механізм дозволить виявити вектор розвитку науки країни згідно зі світовими тенденціями. Існує можливість узагальнювати розміщену в мережі інформацію, прив'язану до дат, формувати у вигляді часових рядів, в яких відображаються обсяги публікацій за період часу, створювати основу для підтримки прийняття рішень на основі аналізу цих часових рядів [1].

Виходячи з цього, врахування динаміки інформації має велике значення як для виявлення напрямів розвитку, інновацій, так і для науки, технологій. За допомогою методів наукометричного аналізу (статистичного, методу підрахунку публікацій) можна аналізувати напрями розвитку різних галузей знань. В даній роботі проаналізовано галузь знань «Економіка. Економічні науки» в реферативній базі даних «Україніка наукова» (http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe).

У табл. 1 представлено журнали, в яких публікується найбільше статей за напрямом «Економічні науки» (за даними реферативної бази даних «Україніка наукова»). Найбільша кількість записів за 2010–2018 рр. опубліковано в 10 провідних фахових журналах.

Таблиця 1.

Провідні фахові видання з тематики «Економічні науки»

№	Журнали	Кількість рефератів в РБД «Україніка наукова»
1	Актуальні проблеми економіки	2832

2	Вісн. Нац. ун-ту «Львів-політехніка»	2728
3	Соц.-екон. дослідж. в перехід. Період	1135
4	Наук. пр. Нац. ун-ту харч. Технологій	859
5	Економіка України	723
6	Економіка промисловості	638
7	Держава та регіони. Сер. Економіка та підприємництво	572
8	Проблеми науки	577
9	Вісн.Сум. держ. ун-ту	529
10	Восточно-Европейский журнал передовых технологий	396

Увагу привертають і політематичні видання, наприклад вісники ВНЗ, в яких знаходиться велика кількість статей з економіки, які видаються за серіями видань наукових установ. Науковий напрямок «Економічні науки» входить до серії 3 «Соціальні та гуманітарні науки. Мистецтво» українського реферативного журналу «Джерело» та реферативної бази даних «Україніка наукова». За напрямом «Економічні науки» проведено розширений пошук у реферативній БД «Україніка наукова» за кількістю прореферованих записів, зокрема, статей в періодичних виданнях у 2010–2018 рр. та за індексом рубрикатора. Для аналізу обрано три пошукових елемента: вид документа, рік, індекс рубрикатора.

За рубрикатором НБУВ в БД «Україніка наукова» напрям «Економічні науки» має індекс У та поділяється на підрозділи: методологія економічної науки, економічна освіта, науково-інформаційна діяльність; економічна інформатика, теоретична

економіка; основи економічної теорії, історія економічної думки, економічна історія, економічна географія; економічна статистика; облік; економічний аналіз; світова економіка; економіка Європи; економіка України. Поточний обсяг бази даних «Україніка наукова» становить 664 695 записів. Кількість записів з тематики «Економічні науки» складає 77 150 документів, що є 11,61 % від загальної кількості записів. [2]. Це високий показник наповнення бази даних з тематики.

За видом документа виявлено, що статті з періодичних видань з тематики «Економічні науки» займають 32 990 записів у БД «Україніка наукова», що складає 42,75 % від загальної кількості записів з цієї тематики, автореферати дисертацій – 19 264 записів, це 25 % від загальної кількості записів з цієї тематики, книги 24 906 записів – відповідно 32,25 %. [2].

Зростання кількості записів у базі даних упродовж останніх 9 років відображено в табл. 2.

Таблиця 2.

**Кількість записів з економічних наук за роками
у БД «Україніка наукова»**

Роки	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Кількість записів	6382	6973	7334	7214	6849	5135	3135	2029	268

Тобто, до 2012 р. кількість записів збільшувалась, а з 2013 р. поступово зменшувалась. За 2018 р. дані не повні, ще надходять періодичні видання, монографії, книги за цей рік для обробки і кількість записів збільшиться.

За даними ранжування Scimago Journal and Country Ranking (<https://www.scimagojr.com/>), в реферативній базі даних Scopus станом на 2018 рік міститься 5 видань в розділі Economics, Econometrics and Finance: Banks and Bank systems, Economics Annals–XXI, Investment management and Financial Innovations, Risk Governance and Control: Financial Markets and Institutions, Actual Problems of Economics. Всього у базі даних міститься 3243 документи в даній галузі, H-index 23, середня цитованість

одного документа 1.19. Динаміка публікаційної активності в базі даних відображає значне зростання в останні роки, в тому числі збільшилась частка публікацій авторів із України в порівнянні із загальною кількістю публікацій. Проте кількість публікацій не є достатньою для проведення якісного наукометричного аналізу в розглянутій галузі.

Список використаної літератури

1. Ланде Д. В. Основи інформаційного і соціально-правового моделювання : монографія / Д. В. Ланде, В. М. Фурашев. – Київ : ПанТОТ, 2012. – 144 с.
2. Добровська С. В. Публікаційна активність з напрямку «Економічні науки» за реферативною базою даних «Україніка наукова». Місце і роль бібліотек у формуванні національного інформаційного простору / С. В. Добровська // Матеріали міжнар. наук. конф. (Київ, 21–23 жовт. 2014 р.). – Київ, 2014. – С. 405–406.

References

1. Lande, D. V., & Furashov, V. M. (2012). *Osnovy informatsiinoho i sotsialno-pravovoho modeliuвання* [Basic principles of informational and socio-legal modeling]. Kyiv, Ukraine: PanTOT. [In Ukrainian].
2. Dobrovska, S. V. (2014). Publikatsiina aktyvnist z napriamku "Ekonomichni nauky" za referatyvnoiu bazoiu danykh "Ukrainika naukova" [Public activity in the direction «Economic sciences» on the abstract database "Ukrainika naukova"]. In *The place and role of libraries in the formation of the national information space. Proceedings of the International Scientific Conference.* (pp. 405-406). V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

UDC 001:004.91

Kryuchin Andrii,

Doctor of Technical Sciences, Professor,
Corresponding Member of the National Academy of Sciences of Ukraine,
Institute for Information Recording, NAS of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

Balagura Iryna,

Candidate of Technical Sciences, Senior Research Associate,
Institute for Information Recording, NAS of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

Dobrovska Svitlana,

Junior Research Associate,
Institute for Information Recording, NAS of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

Ovsienko Liudmyla,

Leading Engineer,
Institute for Information Recording, NAS of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

REPRESENTATION OF ECONOMIC SCIENCES IN THE ABSTRACT DATABASE «UKRAINIKA NAUKOVA»

The paper presents a quantitative analysis of the publication activity in economics using abstract databases «Ukrainika naukova» and Scopus. Scopus contains 3243 publications in the field of economics, econometrics and finance, so the Ukrainian abstract database is a more reliable source for scientometric analysis. In the process of studying the flow of scientific and technical information in the direction «Economic sciences», the leading periodicals on this subject are identified. The uneven filling of the database «Ukrainika naukova» was revealed during the last 9 years. It was noted that the largest number of publications (42.75%) from the direction «Economic sciences» was published in periodicals and continuing journals.

Keywords: scientometrics, scientometric services, economic sciences.

УДК 02:378.147+021:004

Лобузин Іван Володимирович,

кандидат наук із соціальних комунікацій, науковий співробітник,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
Київ, Україна

ЦИФРОВИЙ МЕНЕДЖМЕНТ ІНФОРМАЦІЇ В БІБЛІОТЕКАХ: СВІТОВИЙ ДОСВІД СИСТЕМНОГО ВПРОВАДЖЕННЯ

Розглянуто основні поняття та визначення цифрового інформаційного менеджменту в бібліотеках. Охарактеризовано нові напрями в цифровому кураторстві: цифрове збереження, кураторство контенту, медіакураторство, технології цифрової науки. Наведено комплекс цифрових знань та компетентностей сучасних бібліотечних спеціалістів. Відображено досвід зарубіжних країн з організації системи навчання цифровому кураторству та підготовки цифрових бібліотекарів.

Ключові слова: цифровий інформаційний менеджмент, цифрове кураторство, цифрове збереження, медіакураторство, кураторство контенту, цифровий бібліотекар.

Цифровий менеджмент інформації (*Digital Information Management*) – це комплекс теоретичних знань, концептуальних основ та практичних навичок створення, підтримки та управління колекціями цифрової інформації у бібліотеках, архівах, музеях, документаційних установах та інформаційних центрах. Одним з ключових понять цифрового менеджменту є **цифрове кураторство** (*digital curation – DC*) – система заходів, призначена для активного управління та збереження цифрових ресурсів з метою їх подальшого ефективного використання. Дисципліна цифрового кураторства орієнтована на поєднання найкращих практик (бібліотек, архівів, музеїв, науковців) у галузі створення, стандартизації та упорядкування цифрових даних, надання доступу до них, збереження їх для майбутніх поколінь.

Основоположним поняттям цифрового кураторства є життєвий цикл цифрових даних, який включає десять основних етапів:

1) **концептуалізація:** планування процесу створення цифрових об'єктів, включно з методами збору даних і варіантами зберігання;

2) **створення:** створення цифрових об'єктів і метаданих до них (адміністративних, описових, структурних та технічних);

3) **доступ і використання:** налагодження якісного доступу до цифрових об'єктів для користувачів;

4) **оцінювання і відбір:** оцінювання цифрових об'єктів і їх відбір, який передбачає дотримання визначених методик і законодавчих вимог;

5) **утилізація:** видалення цифрових об'єктів, не призначених для довгострокового збереження;

6) **архівування:** переміщення цифрових об'єктів в архів, надійний цифровий репозитарій, дата-центр тощо;

7) **збереження:** заходи щодо забезпечення довгострокового збереження і аутентичного стану цифрових об'єктів;

8) **перевірка:** періодичне переоцінювання цифрових об'єктів;

9) **зберігання**: зберігання даних у надійному стані, відповідно до стандартів;

10) **перетворення**: створення на основі цифрових архівів нових колекцій і об'єктів, надання доступу до них.

У системі цифрового кураторства виокремлюють як окремий напрям організацію **цифрового збереження** (*digital preservation*): надійне зберігання **великих обсягів** цифрових даних, забезпечення їх **доступності у майбутньому**. Основними проблемами збереження інформації для майбутніх поколінь є:

- старіння носіїв інформації та зчитувальних пристроїв;
- зміна форматів файлів та стандартів метаданих;
- зміна програмних платформ;
- перенавчання бібліотечних спеціалістів;
- перебудова цифрових колекцій за новими стандартами.

У зв'язку з тим, що створення та опікування цифровими колекціями стало одним з основних напрямів діяльності сучасних бібліотек, бібліотечні спеціалісти мають освоїти цілий комплекс компетентностей, пов'язаних з цифровим кураторством:

- документальні інформаційні системи та системи управління цифровими колекціями;
- цифрове обладнання для оцифрування документів;
- носії інформації для збереження великих обсягів даних;
- стандарти опису цифрових об'єктів (метадані: адміністративні, технічні, описові);
- оперування теками та файлами;
- цифрове опрацювання зображень;
- розпізнавання та розмітка текстів;
- характеристики та засоби перетворення форматів цифрових об'єктів;
- засоби та протоколи передавання даних (FTP, електронна пошта, месенджери тощо);
- архівування та публікація цифрових даних;
- контент менеджмент матеріалів сайту;
- підготовка віртуальних виставок;
- авторське право у цифровому середовищі;
- моніторинг використання та статистичний аналіз цифрових ресурсів;

- популяризація цифрових проєктів у соціальних мережах.

Сьогодні до комплексу знань інформаційного менеджменту бібліотечних спеціалістів також включають кураторство контенту та медіакураторство. Кураторство контенту (*content curation*) – це процес збору та змістовна обробка інформації, що стосується певної теми або сфери інтересів користувача, як правило, з метою подальшого аналітичного опрацювання. Медіакураторство (*media curation*) включає збір, аналіз, інтерпретацію та розповсюдження у вигляді аналітичного огляду медіаінформації (новини, відео, соціальні мережі), орієнтованого на певну аудиторію користувачів.

Фахівці наукових бібліотек, на додаток до вже зазначених компетентностей, ще мають освоїти цілий комплекс знань, пов'язаних зі зміною цифрової наукової комунікації (*digital scientific communication*): сучасні методи пошуку наукової інформації, індекси цитування та інші наукометричні показники, бібліографічні стандарти наукового цитування, стандарти метаданих наукових публікацій та їх цифрові ідентифікатори, підтримка сайтів наукових журналів та інституційних репозитаріїв, системи антиплагиату, створення інформаційних профілів науковців та наукових установ тощо.

Такий комплекс навичок та нових знань потребує серйозного підходу до підготовки відповідних бібліотечних спеціалістів. Підготовка бібліотечних цифрових кураторів має бути системним процесом, що враховує навчання спеціалістів установ національної пам'яті всім необхідним цифровим компетентностям та організацію процесу постійного перенавчання, у зв'язку зі швидкою зміною цифрових технологій.

Так, Британська бібліотека у 2015 р. оголосила стратегічний план, який передбачає, що кожен бібліотекар Британії має стати цифровим куратором до 2020 р. У 2013 р. в Британська бібліотека організувала British Library Labs (BL Labs) – Лабораторію Британської бібліотеки, метою якої є дослідження нових практик створення цифрових бібліотечних ресурсів і допомога у формуванні цифрових бібліотечних послуг, інструментів, колекцій та даних. Автори проєкту сподіваються, що дослідження Лабораторії будуть сприяти тому, що інтелектуальна цифрова спадщина буде

доступна кожному для досліджень, натхнення та задоволення.

У 2010 р. Департамент освіти США офіційно затвердив онлайн-нову освітню програму DigIn – Управління цифровою інформацією (Digital Information Management), яка була розроблена для допомоги бібліотекарям, архівістам і музейникам адаптувати свої знання і прикладні технологічні навички до вимог курування цифровими колекціями. Програма надає студентам унікальну можливість застосовувати отримані знання під час стажування на практиці, працюючи з багатими колекціями установ національної пам'яті.

Досвід Національної бібліотеки України імені В. І Вернадського (НБУВ) з впровадження у бібліотечну діяльність цифрових технологій свідчить про необхідність перегляду програм підготовки бібліотечних спеціалістів відповідно до вимог сучасного цифрового світу. Це мають бути так звані цифрові бібліотекарі (*digital librarian, DL*) – спеціалісти-бібліотекарі нового покоління, які мають вміння керувати і організовувати матеріали електронної бібліотеки, виконувати завдання оцифрування та зберігання цифрових матеріалів, здійснювати електронні довідкові та інформаційні послуги, координувати інформаційний пошук, володіти навичками контент-менеджменту та медіаменеджменту. Сьогодні в НБУВ завдання перепідготовки бібліотечних спеціалістів вирішуються постійним проведенням циклів науково-практичних занять з опанування сучасних цифрових технологій (інтегрована бібліотечна інформаційна система, організація матеріалів електронної бібліотеки, електронна бібліографія, науковий пошук інформації, технології цифрової науки, корпоративна електронна пошта, засоби передавання та обміну даними, правила роботи з комп'ютерною мережею, основи інформаційної безпеки, методи оцифрування та цифрової обробки зображень, робота з матеріалами сайту, підготовка електронних видань тощо.

UDC 02:378.147+021:004

Lobuzin Ivan,

Candidate of Science in Social Communications, Research Associate,
V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

DIGITAL MANAGEMENT OF INFORMATION IN LIBRARIES: WORLD EXPERIENCE OF SYSTEM IMPLEMENTATION

The basic concepts and definitions of digital information management in libraries are considered. New directions in digital curation are described: digital preservation, content curation, media curation, digital science technology. The complex of digital knowledge and competences of modern library specialists is presented. The experience of foreign countries in the organization of digital curation and the training of digital librarians is shown.

Keywords: digital information management, digital curation, digital preservation, media curation, digital librarian.

УДК 024:005.94+024:004

Лобузiна Катерина Вiлентiївна,

доктор наук із соціальних комунікацій, старший науковий співробітник, директор Інституту інформаційних технологій, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, Київ, Україна

ПОРТАЛИ ЗНАНЬ НАЦІОНАЛЬНИХ БІБЛІОТЕК

Розглянуто основні зміни у бібліотечній технології та напрямки бібліотечнознавчих досліджень, пов'язані з впровадженням у бібліотечну діяльність портальних рішень та систем організації знань. Наведено характеристики бібліотечного порталу знань та систем пов'язаних даних. Проаналізовано переваги та інструментарій порталів знань, реалізованих провідними національними бібліотеками світу. Окреслено перспективи впровадження порталів знань у бібліотечних сервісах України.

Ключові слова: бібліотечні портали знань, інтегрований доступ, інтелектуальний доступ, пов'язані дані, системи організації знань.

За даними карти сучасної науки від Science-Metrix, приблизно чверть сучасних наукових досліджень є **міждисциплінарними**, що значно змінює алгоритми пошуку джерел наукової інформації. Національні бібліотеки світу намагаються вирішити пробле-

ми інтегрованого пошуку інформації, адаптуючи до своїх пошукових інтерфейсів досягнення сучасних веб-технологій та систем організації знань.

Дослідники зарубіжних бібліотек починаючи з 2015 р. приділяють значну увагу впровадженню технологій управління знаннями та порталних рішень для організації інтелектуального доступу до електронних бібліотечно-інформаційних ресурсів: Wimmer, H., Du, J., & Rada, R. (2019). Knowledge Portals: A Review; Blummer, B., & Kenton, J. M. (2018). Academic and Research Libraries Portals: A Literature Review From 2003 to the Present; Jessy, A., Rao, M., & Bhat, S. K. (2016). Web portal: An E-content knowledge management tool; Oza, N. D., & Vala, D. D. (2017). Knowledge Management in Digital Era: Tools and Techniques for Accessing the Right Knowledge at the Right Time; Mane, M., & Panage, B. M. (2016). University library portal an effective knowledge management tool; Das S., Biswas S. (2015) Library knowledge portal: an advanced user interface for disseminating services. Такий інтерес до цієї тематики пов'язаний з значними змінами, що відбулись у бібліотечній технології під впливом бурхливого розвитку веб-середовища. У першу чергу серед основних сучасних трендів слід зазначити такі:

— реалізація «Функціональних вимог до бібліографічних записів» впровадження стандарту опису RDA «Resource Description and Access» - «Опис ресурсів і доступ», де одним із важливих елементів опису є поняття **«Бібліографічних зв'язків»**;

— новий підхід до опису ресурсів, що базується на розумінні того, що бібліографічний опис не є просто статичною «карткою», що ідентифікує даний документ (ресурс), а він **має бути занурений у семантичну мережу зав'язків** цього ресурсу з іншими за будь-якою ознакою (автором, цифровими ідентифікаторами, назвою, роком видання, видавництвом, томом, серією, джерелом публікації, перекладом, іншим виданням, персоналією, темою, повним текстом або цифровою копією, сайтом публікації тощо);

— користувач, який отримує опис ресурсу за **гіперпосиланнями**, повинен мати можливість перейти до пов'язаних ресурсів за будь-яким обраним параметром, зокрема зовнішніх: статей у

Вікіпедії, WorldCat, Google Книг, Google Карти, Google Академія, WIAF (Віртуальний авторитетний файл).

Одним із важливих напрямів удосконалення інтелектуального доступу до бібліотечних ресурсів є технологія пов'язаних даних (Linked Data), що створює передумови для перетворення веб-ресурсу на онтологічну базу знань. Сервіси, засновані на технології пов'язаних даних, були впроваджені Бібліотекою Конгресу США, Британською бібліотекою, Національною бібліотекою Франції, Національною бібліотекою Іспанії. У 2018 році ІФЛА була створена профільна група з вивчення питань пов'язаних даних Linked Data Special Interest Group. **Технологія пов'язаних даних надає такі переваги:** (1) агрегування даних з розподілених онлайн першоджерел, (2) створення нових зв'язків між ними і візуалізування їх, (3) збагачення даних за допомогою посилань на зовнішні ресурси. У 2017 році, у зв'язку з активним розвитком інформаційних технологій організації знань ІФЛА ініціювала перегляд основних функціональних вимог до бібліографічних записів (FRBR), що були задекларовані у 1998 році. Перегляд поглядів на бібліографічний опис пов'язаний з активним впровадженням та розвитком технологій середовищ пов'язаних даних.

Узагальнення всіх цих сучасних вимог до пошукового інтерфейсу бібліотечних інформаційних ресурсів спонукало формування поняття бібліотечного порталу знань, під яким ми будемо розуміти високоінтегровану інформаційну систему, призначену для надання єдиної точки доступу до різних ресурсів і послуг бібліотеки через онлайнвий інтелектуальний інтерфейс користувача, який здійснює посередництво між інформаційними джерелами та користувачем у всіх аспектах діяльності: навчальної, виробничої, дослідницької, культурної тощо. Основу будь-якого порталу знань складає репозитарій цифрових ресурсів та система організації знань.

Зважаючи на ефективність портальних рішень та інструментарію пов'язаних даних для удосконалення доступу до бібліотечних ресурсів національні бібліотеки світу почали впроваджувати на власних сайтах портали доступу до бібліотечних даних. Серед найбільш розвинених бібліотечних порталів знань слід назвати такі:

- Бібліотека Конгресу США надає доступ до Linked Data Service (Сервіс пов'язаних даних): предметні заголовки, класифікатори, авторитетні файли, тезауруси, фактографічні довідники; пошук в електронному каталозі супроводжує сервіс «Find It!» («Знайти Це!»), який дає змогу користувачу продовжити пошук за заданим запитом в WorldCat, Google (веб-пошук), Google Book та Google Scholar;

- проект Data Національної бібліотеки Франції (data.bnf.fr) надає можливість інтегрованого пошуку бібліотечних ресурсів через систему авторитетних файлів, завдяки чому користувач має можливість отримати незалежно від мови та форми запиту інформацію про всі наявні бібліотечні документи як в традиційному паперовому, так і в електронному форматі (наприклад, в е-бібліотеці Gallica);

- проект Datos Національної бібліотеки Іспанії (datos.bne.es) надає доступ до ресурсів бібліотеки через три основних авторитетних файли: імен, назв та тем; всі пошукові запити системи супроводжує інформація з іспанської Wikipedia, яка автоматично виводиться завдяки реалізації системи пов'язаних wiki-даних;

- експериментальний проект bnb.data.bl.uk пов'язаних даних Linked Data почала реалізовувати Британська бібліотека (British Library) на основі даних національної бібліографії Великої Британії та Ірландії, в межах проекту автоматично згенеровано множину онтологічно пов'язаних бібліографічних даних (імен, назв, тем).

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського реалізує декілька проектів, що впроваджують порталні рішення та середовище пов'язаних даних: інформаційний портал «Наука України: доступ до знань» та е-бібліотека «Україніка», що надають користувачам порталу НБУВ доступ до наукових публікацій, історичних документів, літератури та довідкової інформації через реалізовану онтологію пов'язаних даних. Ці сервіси надають можливість користувачу отримати інформацію про всі наявні у фондах бібліотеки документи незалежно від первинної точки входу, значно полегшують формулювання пошукового запиту та скорочують час отримання необхідної інформації. Аналогічний інструментарій було також впроваджено в межах партнерських

проектів НБУВ: портал Інституту історії України (енциклопедія, е-бібліотека, бібліографія, вебліографія) та е-Архів Михайла Грушевського (пов'язані особи). Спільність стандартів упроваджених рішень створила умови для організації взаємозв'язків наукових проектів, важливих для надання професійного доступу дослідникам до ресурсів національної спадщини України.

Терміни та технології систем організації знань, пов'язаних даних, онтологій, семантичного вебу активно впроваджуються у бібліотечну діяльність сучасних національних та наукових бібліотек, що надає можливість створювати зручні пошукові сервіси для користувачів, зорієнтовані на виконання складних запитів з пошуку авторів, творів та необхідних тем. Зокрема, для науковців оперативно отримувати інформацію про наявні джерела наукової інформації.

UDC 024:005.94+024:004

Lobuzina Katheryna,

Doctor of Science in Social Communications, Senior Research Associate,

Director of the Institute of Information Technologies,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

KNOWLEDGE PORTAL OF NATIONAL LIBRARY

The main changes in library technology and directions of library research, related to the introduction of portal solutions and knowledge management systems into the library activity are considered. The characteristics of the library portal of knowledge and linked data systems are presented. The advantages and tools of knowledge portals implemented by the leading national libraries of the world are analyzed. Prospects of introduction of knowledge portals in library services of Ukraine are outlined.

Keywords: library knowledge portals, integrated access, intellectual access, linked data, knowledge management systems.

УДК 027.54:025.4

Лобузiна Катерина Вiлентiївна,

доктор наук із соціальних комунікацій, старший науковий співробітник,
директор Інституту інформаційних технологій,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

Галицька Світлана Володимирівна,

науковий співробітник,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

ТЕМАТИЧНИЙ ПОШУК В ЕЛЕКТРОННИХ КАТАЛОГАХ НАЦІОНАЛЬНИХ БІБЛІОТЕК

Розглянуто засоби тематичного пошуку за бібліотечною класифікацією в електронних каталогах національних бібліотек і можливості різних інформаційно-бібліотечних пошукових систем. З'ясовано важливість подання класифікаційної системи у вигляді інтерактивного ієрархічного тематичного дерева знань, що надає можливість користувачу обмежити пошук певною тематичною галуззю, а також обов'язкове впровадження у систему тематичного пошуку національної бібліотеки міжнародної класифікаційної системи (УДК).

Ключові слова: бібліотечна ієрархія, інформаційно-пошукова система, тематичний пошук, тематичний навігатор НБУВ.

Забезпечення тематичного доступу – частина процесу формування загального інформаційного ресурсу бібліотеки, який передбачає аналітико-синтетичне опрацювання документів, а також удосконалення і актуалізацію інформаційно-пошукової мови бібліотеки. Використання бібліотечної класифікації як засобу тематичного доступу уможливорює перегляд усієї структури бібліотечних фондів, а також збільшення або зменшення глибини розгляду певних тем, напрямів наукових досліджень тощо. Завдяки такому пошуку користувач отримує перелік бібліографічних описів документів певної тематики.

Розглянемо інтелектуальний пошук за допомогою бібліотечної ієрархії, який надають інформаційно-пошукові системи національних бібліотек.

Національна бібліотека Чеської республіки (Прага)

Веб-сайт: nkp.cz

Заснована 1622 р. Найбільша бібліотека країни. Нині її фонди налічують близько 7 млн примірників.

Пошук в електронному каталозі можна здійснювати за автором, назвою, місцем і роком публікації, ISBN/ISMN/ISSN, кодом країни-видавця, типом документа, ключовими словами. Для тематичного пошуку за класифікаційною ієрархією використовується тематична карта бібліотечних колекцій – Topic Map of Library Collections. Обмежити пошук можна за допомогою відомостей про видання.

Бібліографічний запис документа містить відомості про автора, назву, мову, рік видання, видавництво, кількість сторінок, а також ключові слова, предметні рубрики та індекси Універсальної десятикової класифікації (УДК), до яких можна перейти за посиленням для подальшого пошуку.

Засоби тематичного пошуку: бібліотечна ієрархія; УДК (частково, у розділах, верхній рівень) з використанням індексу для пошуку; предметні рубрики та індекси УДК.

Німецька національна бібліотека (Берлін, Лейпциг, Франкфурт-на-Майні)

Веб-сайт: https://www.dnb.de/DE/Home/home_node.html

Провідна бібліотека Німеччини. Заснована 1912 р. Об'єднує три бібліотеки. Свою нинішню назву отримала 2006 р. У 2017 р. її фонди налічували 32,7 млн примірників.

Каталог Німецької національної бібліотеки дає можливість перегляду структури класифікації Дьюї і тематичного пошуку за тематикою або індексами класифікації Дьюї. Бібліографічний запис документа містить відомості про автора, назву, мову, рік видання, видавництво, кількість сторінок, ISBN, URL, індекси класифікації Дьюї тощо. Тематичний пошук можна продовжити за ключовими словами або автором. Додатково можна використовувати тематичні групи («Sachgruppen»), упорядковані за УДК, а також обирати певний тип документа.

Засоби тематичного пошуку: бібліотечна ієрархія, упорядкована за класифікацією М. Дьюї; класифікація М. Дьюї з використанням індексу для пошуку; УДК (частково, верхній рівень) з використанням індексу для пошуку.

Національна парламентська бібліотека Японії (Токіо, Кансаї-кан)

Веб-сайт: ndl.gov.jp

Заснована 1948 р. на базі парламентської бібліотеки. Фонди налічують більше 5 млн примірників.

При розширеному пошуку користувачі застосовують індекси УДК та класифікації Бібліотеки Конгресу у полі «Класифікація». Бібліографічний запис документа містить відомості про автора, назву, мову видання, анотацію, зміст, а також ключові слова, індекси класифікацій, надані виданню, за якими можна продовжити тематичний пошук.

Засоби тематичного пошуку: класифікація Бібліотеки Конгресу з використанням індексу для пошуку; УДК з використанням індексу для пошуку; предметні рубрики та індекси класифікацій, зазначені у бібліографічному записі документа.

Національна бібліотека Іспанії (Мадрид)

Веб-сайт: bne.es

Заснована 1712 р. Головна публічна бібліотека, вищий бібліотечний заклад Іспанії. Фонди налічують понад 26 млн примірників.

На головній сторінці сайту бібліотеки обираємо іспанську цифрову бібліотеку, потім відкриваємо колекції. Ця сторінка містить також перелік тематичних розділів, за якими упорядковано фонди цифрової бібліотеки.

Бібліографічний запис книги містить відомості про автора, назву, редактора, дату публікації тощо. За посиланням можна перейти до означеної теми або отримати перелік документів автора. Крім того, запис містить індекс УДК, наданий документу, який визначає зв'язок локального рубрикатора бібліотеки з класифікаційною системою.

Засоби тематичного пошуку: перелік предметних рубрик.

Національна центральна бібліотека Рима

Веб-сайт: beniculturali.it

Заснована 1875 р. Одна з двох національних бібліотек Італії, а також одна з найбільших універсальних книгозбірень Італії. Фонди налічують понад 7 млн примірників.

В Інтернет-каталозі можна використовувати як традиційні пошукові елементи, так і індекс класифікації М. Дьюї, переглянути

бібліотечну ієрархію і обрати необхідний поділ неможливо. Індекс необхідно обирати окремо за таблицями класифікації.

Бібліографічний запис документа містить відомості про автора, назву видання, видавництво, кількість сторінок, прізвища автора і перекладача, назву колекції, індекс М. Дьюї, наданий виданню. Цими відомостями можна скористатися для подальшого пошуку.

Засоби тематичного пошуку: класифікація Дьюї з використанням індексу для пошуку.

Отже, національні бібліотеки пропонують користувачам багатомовний віддалений доступ до електронного каталогу. Пошук документів можна здійснити за автором, назвою, ключовим словом, видавництвом тощо, існує можливість розширеного пошуку одразу за кількома параметрами. Для тематичного пошуку застосовується бібліотечна ієрархія – локальні рубрикатори, бібліотечні класифікації (УДК, Десяткова класифікація М. Дьюї, класифікація Бібліотеки Конгресу США).

Пошукові системи національних бібліотек надають можливість користувачу уточнити тематику, звужити або розширити рамки пошуку, тобто регулювати сферу пошуку за допомогою тематичних рубрик. Також існує велика кількість фільтрів: за типом документа, роками видання, мовою тощо. Це значно підвищує гнучкість пошуку.

Важливим є зв'язок бібліотечної класифікації з електронним каталогом бібліотеки і можливість автоматичного формування переліку бібліографічних записів документів обраної тематики (Національна бібліотека Іспанії, НБУВ).

Лише деякі бібліотеки надають користувачам можливість вести тематичний пошук за класифікаційними індексами. Частіше використовують лише заголовки рубрик (наприклад, тематичний навігатор НБУВ).

Зазвичай класифікаційні індекси, зазначені у бібліографічних записах, визначають зв'язок локального рубрикатора бібліотеки з певною класифікаційною системою.

Отже, результатом пошуку за бібліотечною ієрархією є масив бібліографічних записів документів певної тематики. Використання національними бібліотеками класифікаційних ієрархій під час багатоаспектного інформаційного пошуку, комплексне засто-

сування всіх пошукових засобів, які доповнюють один одного, і системи обмежень за деякими ознаками документів забезпечують максимально повний і точний результат, високу ефективність використання бібліотечних фондів. Якісна пошукова система пропонує користувачу огляд усієї бібліотечної ієрархії і комплекс засобів для організації інтелектуального пошуку, гарантує отримання релевантного переліку бібліографічних записів документів необхідної тематики.

Список використаної літератури

1. Агаркова И. А., Щербинина Г. С. Лингвистическое обеспечение процессов каталогизации научной библиотеки / И. А. Агаркова, Г. С. Щербинина // Библиотеки вузов Урала. – 2011. – № 10. – С. 89–110.
2. Гиляревский Р. С., Шапкин А. В., Белоозеров В. Н. Рубрикатор как инструмент информационной навигации / Р. С. Гиляревский, А. В. Шапкин, В. Н. Белоозеров. – Санкт-Петербург : Профессия, 2008. – 352 с.
3. Лобузін К. Бібліотечні класифікації в сучасних інформаційних сервісах : монографія / К. Лобузін; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2010. – 132 с.
4. Лобузін К. В., Клочок А. Г. Електронний каталог НБУВ: проблеми адаптації до умов сучасного інформаційного середовища / К. В. Лобузін, А. Г. Клочок // Бібл. вісник. – 2011. – № 4. – С. 3–10.
5. Лобузін К. В. Сучасні підходи до інтеграції електронних бібліотечних інформаційних ресурсів / К. В. Лобузін // Вісн. Кн. палати. – 2012. – № 12. – С. 24–28.
6. Лобузін К. В., Галицька С. В., Орешина Н. В. Формування системи відповідності між Рубрикатором НБУВ і УДК в електронному каталозі / К. В. Лобузін, С. В. Галицька, Н. В. Орешина // Бібл. вісник. – 2018. – № 4. – С. 10–14.
7. Никольская И. Ю. Формирование системы тематической классификации с целью развития информационного обмена в научно-технической сфере / И. Ю. Никольская // Информационное обеспечение науки: новые технологии: сб. науч. трудов. – Москва : БЕН РАН, 2015. – С. 97–104.
8. Розеншильд-Паулин Л. К., Пшеницына В. А. Справочный аппарат к библиотечным фондам БЕН РАН / Л. К. Розеншильд-Паулин, В. А. Пшеницына // Научно-техническая информация. Сер. 1. Организация и методика информационной работы. – 2006. – № 10. – С. 16–20.
9. Скарук Г. А. Возможности поиска по классификационным индексам в электронном каталоге / Г. А. Скарук // Науч. и техн. б-ки. – 2016. – № 3. – С. 19–29.
10. Скарук Г. А. Принципы комплексного использования лингвистических средств тематического поиска в электронном каталоге / Г. А. Скарук // Науч. и техн. б-ки. – 2014. – № 2. – С. 72–76.

References

1. Agarkova, I. A., & Shcherbinina, G. S. (2011). Lingvisticheskoe obespechenie protsessov katalogizatsii nauchnoi biblioteki [Linguistic support of the processes of cataloging a scientific library]. *Biblioteki Vuzov Urala*, 10, 89-110. [In Russian].
2. Gilarevskii, R. S., & Shapkin, A. V., Beloozerov, V. N. (2008). *Rubrikator kak instrument informatsionnoi navigatsii* [Rubricator as an information navigation tool]. St. Petersburg, Russia: Professia. [In Russian].
3. Lobuzina, K. V. (2010). *Bibliotchni klasyfikatsii v suchasnykh informatsiynykh servisakh* [Library classification of modern information services]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
4. Lobuzina, K. V., & Klochok A. H. (2011). Elektronnyi katalog Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho: problemy adaptatsii do umov suchasnoho informatsiinoho seredovyscha [The electronic catalog of Vernadsky National Library of Ukraine: Problems of adaptation to the modern information environment]. *Bibliotchnyi Visnyk*, 4, 3-10. [In Ukrainian].
5. Lobuzina, K. V. (2012). Suchasni pidkhody do intehratsii elektronnykh biblioteknykh informatsiynykh resursiv [Current approaches to the integration of electronic library information resources]. *Visnyk Knyzhkovoii Palaty*, 12, 24-28. [In Ukrainian].
6. Lobuzina, K. V., & Halytska, S. V., Orieshyna, N. V. (2018). Formuvannia systemy vidpovidnosti mizh Rubrikatorom NBUV i UDK v elektronnomu katalogi [Formation of the correspondence system between the Rubrikator of VNLU and UDC in the electronic catalog]. *Bibliotchnyi Visnyk*, 4, 10-14. [In Ukrainian].
7. Nikolskaia, I. Iu. (2015). Formirovanie sistemy tematicheskoi klassifikatsii s tseliu razvitiia informatsionnogo obmena v nauchno-tekhnicheskoi sfere [Formation of a system of thematic classification for the purpose of developing information exchange in the scientific and technical sphere]. *Informatsionnoe Obespechenie Nauki: Novye Tekhnologii* (pp. 97-104). Moscow, Russia: BEN RAS. [In Russian].
8. Rozenshild-Paulin, L. K., & Pshenitsyna, V. A. (2006). Spravochnyi apparat k biblioteknym fondam BEN RAN [Reference device to library collections BEN RAS]. *Nauchno-Tekhnicheskaiia Informatcia. Ser. 1. Organizatsia i Metodika Informatsionnoi Raboty*, 10, 16-20. [In Russian].
9. Skaruk, G. A. (2016). Vozmozhnosti poiska po klassifikatsionnym indeksam v elektronnom kataloge [Search capabilities by classification indexes in the electronic catalog]. *Nauch. i Tekhn. B-ki*, 3, 19-29. [In Russian].
10. Skaruk, G. A. (2014). Printsipy kompleksnogo ispolzovaniia lingvisticheskikh sredstv tematicheskogo poiska v elektronnom kataloge [Principles of integrated use of linguistic means of thematic search in the electronic catalog]. *Nauch. i Tekhn. B-ki*, 2, 72-76. [In Russian].

UDC 027.54:025.4

Lobuzina Katheryna,

Doctor of Science in Social Communications, Senior Research Associate,

Director of the Institute of Information Technology,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

Halytska Svitlana,

Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

THEMATIC SEARCH IN THE ELECTRONIC CATALOGS OF NATIONAL LIBRARIES

The publication deals with means of thematic search by the library classification in electronic catalogs of national libraries. Comparative features of various information and library search engines are considered. It is found out that the presentation of the classification system is important in the form of an interactive hierarchical thematic knowledge tree, which allows the user to restrict the search to a certain thematic branch. A necessary element of modern inter-library communication is also the required introduction to the national library system of thematic search of an international classification system, such as UDC.

Keywords: information retrieval system, subject search, thematic navigator of VNLU.

УДК 929(477):004.65

Лощинська Наталія Василівна,

кандидат філологічних наук, доцент, старший науковий співробітник,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

БІОГРАФІСТИКА В ЕЛЕКТРОННІЙ БІБЛІОТЕЦІ «УКРАЇНІКА» (СПРОБА КЛАСИФІКАЦІЇ)

Висвітлено завдання, мету, принципи роботи електронної бібліотеки «Україніка» НБУВ. Визначено, що наповнення ресурсу здійснюється за різними науковими напрямками та дисциплінами, його структура складна та розгалужена. Безпосереднім об'єктом дослідження є розділ «Біографістика», кожен підрозділ якого проаналізовано за різними критеріями: кількісним наповненням, статистикою відвідувань, хронологічною, типологічною, структурною, стильовою, жанровою характеристиками поданих матеріалів. Розглянуто завдання біографістики на сучасному етапі через призму поглядів провідних учених.

Ключові слова: україніка, біографістика, рубрикація, біографічна інформація, персоналія.

Україніка – національний, довідково-інформаційний та документальний ресурс архівних, рукописних, друкованих джерел, створених в Україні та інших державах. Не слід ототожнювати поняття україніки з україністикою. Україністика – це науковий напрям у межах української філології, що включає мовознавство та літературознавство. Україніка є вужчим поняттям від національної бібліографії України.

Наповнення ресурсу здійснюється за різними науковими напрямками й дисциплінами. Розділ «Біографістика» містить інформацію про представників різноманітних галузей української науки, культури, політики, релігії тощо. Його структура така (статистичні дані станом на 01.04.2019):

1. Біографічні довідники (186).
2. Біографічні матеріали (535).
3. Генеалогія (29).
4. Листування (42).

5. Мемуари (206).
6. Ономастика (25).
7. Персоналії (4994).

Відповідно до результатів аналізу відвідувань розділу, зазначаємо стійкий інтерес користувачів сайту до біографічної інформації. Одна з найпопулярніших галузей біографістики є біобібліографія. Вона становить один зі способів відтворення життя і діяльності історично значущої особи. Судячи зі статистики відвідувань, у наш час ця частина біографістики є дуже популярною серед читачів. Завдяки розробленій методології, розвитку електронних технологій, вона задовольняє потребу в швидкому і повномасштабному отриманні інформації. Біобібліографія поєднує три необхідні елементи:

- 1) біографічні дані;
- 2) список праць діяча;
- 3) література про діяча.

Розміщені в «Україніці» покажчики можна розділити на дві групи:

- 1) персональні покажчики;
- 2) біобібліографічні словники.

Підрозділ «Генеалогія» охоплює літературу, що вивчає походження та родинні зв'язки особи, сім'ї, родини. Для встановлення генеалогії використовують спогади, усні перекази, історичні джерела, сучасні наукові дослідження тощо. Генеалогія історично досліджує роль окремих осіб або родин в історично вагомих подіях; генеалогія практична регулює спадкове право осіб чи родин для вдоволення особистих мотивів і потреб. Генеалогія в електронній бібліотеці налічує 29 позицій, котрі можна класифікувати наступним чином:

- 1) походження шляхти;
- 2) походження козаків;
- 3) походження діячів науки;
- 4) походження діячів мистецтва;
- 5) походження громадян певної території.

Наступну частину «Біографістики» становить листування, представлене окремим підрозділом. Для бібліографа лист є важливим документом, джерелом інформації довідкового характеру про

особу чи осіб, суспільно-політичні, культурні, наукові, мистецькі події. Епістолярні джерела потребують спеціальної методики дослідження, що охоплює такі методи: хронологічно-тематичний, історико-порівняльний, історико-системний, історико-типологічний. Досліджене листування можна поділити за такими групами:

- 1) родинно-побутове;
- 2) ділове;
- 3) дружнє;
- 4) інтимне.

Мемуари охоплюють 206 назв. Вони поділяються на чотири групи за кількома критеріями: а) жанром; б) авторством; в) об'єктом. За жанрами наявна художня мемуаристика, документальна мемуаристика. За авторством: колективного авторства, індивідуального авторства. За об'єктом спогадів: конкретна об'єктність, абстрактна об'єктність.

Найбільшу частину «Біографістики» складають персоналії. Історичний аналіз розвитку вітчизняної науки і культури неможливий без аналізу життєвого шляху носіїв основних ідей. Подібні форми наукового дослідження – життєписи, об'єктом розгляду яких є життєвий шлях і діяльність видатної особистості, мають давню історію і зустрічаються в сучасній психології, соціології, літературознавстві, етнографії та інших гуманітарних науках. Як зазначає Л. С. Смолінчук, «попри існування широкого спектру таких досліджень, в сучасній науці немає термінологічної єдності з цього питання» [11], а також достатньо вмотивованої класифікації персоналій. Вартою уваги є жанрово-стильова класифікація Л. О. Голубничої [4]:

- 1) наукові персоналії;
- 2) публіцистичні;
- 3) особисті;
- 4) критико-бібліографічні;
- 5) художні.

Класифікація, використана в «Біографістиці», об'єднує три критерії поділу персоналій: за напрямом, за професією, за галузю науки.

Формування електронних ресурсів біографічної інформа-

ції, визначення їх завдань, перспектив розвитку і ролі серед інших способів поширення біографічних даних становить вагому проблему, що чекає свого вирішення. На думку В. І. Попика, «комп'ютерна доба, створивши принципово нові можливості доступу до інформації, суттєво змінила акценти. Йдеться не лише про сучасне формальне поширення терміну «ресурс» на всякий представлений в електронній формі документ, включених до певної систематизованої системи. Справа у принциповому розширенні змістового розуміння ресурсів біографічної інформації» [7].

Список використаної літератури

1. Варварцев М. М. Українці у біографічних словниках італійця де Губертатиса / М. М. Варварцев // Укр. біографістика: зб. наук. пр. – Київ, 1996. – Вип. 1. – С. 155–167.
2. Георгиева Н. Г. Мемуары как феномен культуры и исторический источник / Н. Г. Георгиева // Вестн. Рос. ун-та дружбы народов. – 2012. – № 1. – С. 126–138.
3. Голиков А. Г. Источниковедение отечественной истории / А. Г. Голиков. – Москва : РОССПЭН, 2000. – 438 с.
4. Голубнича Л. О. Класифікація джерел історіографії персоналії / Л. О. Голубнича // Пед. дискурс. – 2013. – Вип. 15. – С. 162–177.
5. Ісасвич Я. Д. Біографічний довідник – національний пріоритет / Я. Д. Ісасвич // Укр. біографістика: зб. наук. пр. – Київ, 1996. – Вип. 1. – С. 7–9.
6. Купріянович І. Люблінський словник: *Ukrainica* / І. Купріянович // Укр. біографістика: зб. наук. пр. – Київ, 1996. – Вип. 1. – С. 204–206.
7. Попик В. І. Біографістика та дослідження українсько-російських історичних і культурних взаємозв'язків / В. І. Попик // Укр. біографістика: зб. наук. пр. – Київ, 2009. – Вип. 5. – С. 7–49.
8. Попик В. І. Критерії добору імен діячів неукраїнського походження до Українського біографічного словника / В. І. Попик // Укр. біографістика: зб. наук. пр. – Київ, 1999. – Вип. 2. – С. 18–34.
9. Попик В. І. Ресурси довідкової біографічної інформації: історичний досвід формування, сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку / В. І. Попик. – Київ, 2013. – 518 с.
10. Редакційна інструкція Українського біографічного словника // Укр. біографістика: зб. наук. пр. – Київ, 1996. – Вип. 1. – С. 52–59.
11. Смолінчук Л. С. До проблеми класифікації джерельної бази дослідження персоналій / Л. С. Смолінчук // Пед. дискурс. – 2013. – Вип. 15. – С. 662–673.
12. Українська історична біографістика: забуте і невідоме / за ред. М. М. Алексієвця. – Тернопіль : Лілея, 2005. – Ч. 1. – 352 с.
13. Яценко О. М. Українські персональні біографічні покажчики (1856–2013) / О. М. Яценко, Н. І. Любовець. – Київ : НБУ ім. В. І. Вернадського, 2015. – 470 с.

References

1. Varvartsev, M. M. (1996). Ukraintsi u biohrafichnykh slovnykakh italiitsia de Hubernatisa [Ukrainians in the biographical dictionaries of the Italian de Gubernasis]. In *Ukrainska Biografistyka: zb. nauk.pr., 1*, 155-167. Kyiv, Ukraine. [in Ukrainian].
2. Georgyeva, N. G. (2012). Memuary kak fenomen kultury i istoricheskii istochnik [Memoirs as a cultural phenomenon and historical source]. In *Vestnik Rossiiskogo Universiteta druzhby narodov, 1*, 126-128. Moscow, Russia. [in Russian].
3. Golykov, A. G., & Kruhlova, T. A. (2000). *Istochnikovedenie otechestvennoi istorii* [Source study of national history]. Moscow, Russia: ROSSPEN. [in Russian].
4. Holubnycha, L. O. (2013). Klasyfikatsiia dzherel istoriografii personalii [Classification of sources of historiography of the person]. *Pedahohichnyi dyskurs, 15*, 162-177. [in Ukrainian].
5. Isaievych, Ya. D. (1996). Biohrafichniy dovidnyk – natsionalnyi priorytet [Biographical reference is a national priority]. In *Ukrainska Biografistyka: zb. nauk.pr., 1*, 7-9. Kyiv, Ukraine. [in Ukrainian].
6. Kupriianovych, I. (1996). Liublinskyi slovnyk: Ukrainica [Lublin dictionary: Ukrainica]. In *Ukrainska Biografistyka: zb. nauk.pr., 1*, 204-206. Kyiv, Ukraine. [in Ukrainian].
7. Popyk, V. I. (2009). Biohrafistyka ta doslidzhennia ukrainsko-rosiiskyykh istorychnyykh i kulturnyykh vziemozviazkiv [Biography and research of Ukrainian-Russian historical and cultural interrelations]. In *Ukrainska Biografistyka: zb. nauk.pr., 5*, 7-49. Kyiv, Ukraine. [in Ukrainian].
8. Popyk, V. I. (1999). Kryterii doboru imen diiachiv neukrainskoho pokhodzhennia do Ukrainskoho biohrafichnoho slovnyka [Criteria for selecting the names of non-Ukrainian characters in the Ukrainian biographical dictionary]. In *Ukrainska Biografistyka: zb. nauk.pr., 2*, 18-34. Kyiv, Ukraine. [in Ukrainian].
9. Popyk, V. I. (2013). *Resursy dovidkovoï biohrafichnoi informatsii: istorychnyi dosvid formuvannia, suchasnyi stan, problemy ta perspektyvy rozvytku* [Resources of reference biographical information: historical experience of formation, current state, problems and prospects of development]. Kyiv, Ukraine. [in Ukrainian].
10. Redaktsiina instruktsiia Ukrainskoho biohrafichnoho slovnyka (1996). [Editorial instructions for the Ukrainian biographical dictionary]. In *Ukrainska Biografistyka: zb. nauk.pr., 1*, 52-59. Kyiv, Ukraine. [in Ukrainian].
11. Smolinchuk, L. S. (2013). Do problemy klasyfikatsii dzherelnoi bazy doslidzhennia personalii [To the problem of classification of the source base of the study of personalities]. *Pedahohichnyi dyskurs, 15*, 662-673. [in Ukrainian].
12. Aleksiiievets, M. M. (Ed.) (2005). *Ukrainska istorychna biohrafistyka: zabute i nevidome* [Ukrainian historical biography: forgotten and unknown]. (Vol. 1). Ternopil, Ukraine: Lileia. [in Ukrainian].
13. Yatsenko, O. M., & Liubovets, N. I. (2015). *Ukrainski personalni biohrafichni pokazhchyky (1856-2013)* [Ukrainian personal biographical indexes (1856-2013)]. Kyiv, Ukraine: NBU im. V. I. Vernadskoho. [in Ukrainian].

UDC 929(477):004.65

Loshchynska Natalia,

Candidate of Filological Sciences, Associate Professor,

Senior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

STUDY BIOGRAPHY IN THE ELECTRONIC LIBRARY «UKRAINIKA» (CLAIMS OF CLASSIFICATION)

The tasks, purpose, principles of work of the electronic library «Ukrainika» of VNLU are highlighted. It is determined that the filling of the resource is carried out in different scientific fields and disciplines, its structure is complex and branched. The direct object of the study is the section «Biography», each unit of which is analyzed by different criteria: quantitative content, statistics of visits, chronological, typological, structural, style, genre characteristics of the submitted materials. The problem of biography at the present stage is considered through the prism of the views of leading scientists.

Keywords: ukrainian studies, biography, rubrication, biographical information, personality.

УДК 027.54(476):025.4

Медвідь Тетяна Станіславівна,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

ПОШУКОВІ МОЖЛИВОСТІ ЕЛЕКТРОННОГО КАТАЛОГУ НА ПРИКЛАДІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ БІЛОРУСІЇ

Розглянуто пошукові можливості електронного каталогу Національної бібліотеки Білорусії. Досліджено, що розширений пошук можна здійснювати за заголовком, автором, предметом, ISBN/ISSN, видавництвом, серією, датою видання. Встановлено, що основними засобами тематичного пошуку бібліотеки є індекси УДК та предметні рубрики, зазначені у бібліографічному записі документа.

Ключові слова: електронний каталог, тематичний пошук, УДК, предметні рубрики.

Національна бібліотека Білорусії (веб-сайт: nlb.by) – головна універсальна наукова бібліотека країни. Нині фонди бібліотеки налічують близько 10 млн примірників, з них понад 500 тисяч цифрових копій.

Національна бібліотека Білорусії активно працює над збільшенням обсягу електронного інформаційного ресурсу, до якого вона надає вільний доступ за допомогою власної інформаційно-пошукової системи.

Розглянемо можливості доступу до електронного каталогу бібліотеки. Для цього на її сайті обираємо електронний каталог, який пропонує простий і розширений пошук інформаційних джерел. Розширений пошук можна здійснювати за заголовком, автором, предметом, ISBN/ISSN, видавництвом, серією, датою видання тощо. Обмежити результат пошуку можна за видом документа (автореферати дисертацій, аудіо- і відеодокументи, дисертації, документи міжнародних організацій, документи зі стандартизації, зображувальні видання, картографічні матеріали, книги, науково-технічні документи, нотні документи, періодичні видання тощо), мовою, кількістю бібліографічних записів на сторінці, датою видання. Також електронний каталог дає змогу скористатися тематичною базою «Білорусь від минулого до сучасного».

Наприклад, обираємо вид поля пошуку – «предмет». У перше поле вносимо ключове слово «Україна», у друге – «історія». Обмежуємо результат пошуку за видом документа – «книги», за мовою – «українська», за роками видання – «2005–2019».

У результаті пошуку отримуємо перелік із 908 результатів, які маємо можливість сортувати за релевантністю, датою, автором, назвою. Також можемо уточнити заданий пошук за автором, предметом, жанром, серією, місцем публікації, мовою, датою, видавництвом. Важливим є зазначення кількості наявних документів за будь-яким із зазначених параметрів, наприклад, за автором:

Кульчицький С. В. (род. 1937) – 5 док.

Вергунов В. А. (нар. 1960) – 3 док.

Кожна з опцій є активним елементом і дає змогу сформувати

перелік бібліографічних записів документів за певним параметром.

Уточнимо пошук за серією «Невідома Україна». Бачимо, що вона містить 11 документів. Своєю чергою, серія поділяється на перелік записів, схожих за тематикою:

Невідома Україна

З історії українського козацтва

Україна на перехресті цивілізацій

Українська історія ХХ століття

Храми України

Обираємо тематику «Храми України». Результатом пошуку є один документ «Українські дерев'яні храми». Повний бібліографічний запис містить назву, вид документа, відомості про автора, видавництво, рік видання, мову, серію, предмет, ISBN, індекс УДК тощо. Активними елементами запису є автор, серія, предмет, індекс УДК. Наприклад, за автором «Вечерський В. В.» можна перейти до переліку бібліографічних записів його творів. Зручним є те, що поряд з бібліографічним записом є перелік коротких записів під назвою «Схожі документи», що уможливує продовження пошуку серед подібних за тематикою інформаційних джерел.

Активний елемент бібліографічного запису «УДК» – це індекс універсальної десяткової класифікації. Перехід за цим посиланням дає змогу отримати перелік документів відповідної тематики. Заголовок рубрики УДК при цьому не зазначено на жодному рівні.

Отже, класифікаційним індексом можна скористатися як пошуковим елементом, але, на жаль, користувач не бачить бібліотечної ієрархії, за якою він зміг би обрати необхідну йому рубрику, поширити або звужити межі пошуку.

Також для продовження тематичного пошуку можна скористатися предметними рубриками, зазначеними у бібліографічному записі, які є активними елементами. Наприклад,

«ДРАУЛЯНАЯ АРХИТЕКТУРА» – Дерев'яна архітектура

«КУЛЬТАВАЯ АРХИТЕКТУРА» – Культова архітектура

«ЦАРКОУНАЯ АРХИТЕКТУРА» – Церковна архітектура

«ГИСТОРИЯ АРХИТЕКТУРЫ» – Історія архітектури

«ПОМНИКИ КУЛЬТАВАЙ АРХИТЕКТУРЫ» – Пам'ятки куль-

тової архітектури

«ХРИСТИАНСКИЯ ХРАМЫ» – Християнські храми

«ЦЕРКВЫ» – Церкви

Отже, засобами тематичного пошуку Національної бібліотеки Білорусії є індекси УДК та предметні рубрики, зазначені у бібліо-

графічному записі документа. Також пошук документів можна здійснити за автором, назвою, видавництвом тощо. Існує можливість розширеного пошуку одразу за кількома параметрами. Але запити користувачів, як правило, мають тематичний характер, тому організація пошуку документів за змістом (за класифікаційними індексами, предметними рубриками), а також надання користувачу можливості застосування комплексу пошукових засобів і обирання найзручнішого алгоритму пошуку є актуальним завданням кожної бібліотеки.

Список використаної літератури

1. Лобузін К. Бібліотечні класифікації в сучасних інформаційних сервісах : монографія / К. Лобузін; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2010. – 132 с.
2. Лобузін К. В. Сучасні підходи до інтеграції електронних бібліотечних інформаційних ресурсів / К. В. Лобузін // Вісн. Кн. палати. – 2012. – № 12. – С. 24–28.
3. Скарук Г. А. Возможности поиска по классификационным индексам в электронном каталоге / Г. А. Скарук // Науч. и техн. б-ки. – 2016. – № 3. – С. 19–29.
4. Скарук Г. А. Принципы комплексного использования лингвистических средств тематического поиска в электронном каталоге / Г. А. Скарук // Науч. и техн. б-ки. – 2014. – № 2. – С. 72–76.

References

1. Lobuzina, K. V. (2010). *Bibliotekni klasyfikatsii v suchasnykh informatsiynykh servisah* [Library classifications of modern information services]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
2. Lobuzina, K. V. (2012). *Suchasni pidkhody do intehratsii elektronnykh biblioteknykh informatsiynykh resursiv* [Current approaches to the integration of electronic library information resources]. *Visnyk Knyzhkovoї Palaty*, 12, 24-28. [In Ukrainian].
3. Skaruk, G. A. (2016). *Vozmozhnosti poiska po klassifikatsionnym indeksam v elektronnom kataloge* [Search capabilities by classification indexes in the electronic catalog]. *Nauch. i tekhn. b-ki*, 3, 19-29. [In Russian].
4. Skaruk, G. A. (2014). *Printsipy kompleksnogo ispolzovania lingvisticheskikh sredstv tematicheskogo poiska v elektronnom kataloge* [Principles of integrated use of linguistic means of thematic search in the electronic catalog]. *Nauch. i tekhn. b-ki*, 2, 72-76. [In Russian].

UDC 027.54(476):025.4

Medvid Tetiana,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

SEARCH POSSIBILITIES OF THE ELECTRONIC CATALOG AT THE EXAMPLE OF THE NATIONAL LIBRARY OF BELARUS

The search capabilities of the electronic catalog of the National Library of Belarus are examined. It was investigated that advanced search can be done by title, author, subject, ISBN/ISSN, publisher, series, date of publication. It is important to specify the number of documents available for any of the specified parameters. It was established that the main means of the thematic search of the library are the UDC indexes and the subject headings indicated in the bibliographic record of the document.

Keywords: electronic catalog, thematic search, UDC, subject headings.

УДК 025.4:004.65:005.94

Перенесієнко Ігор Петрович,

кандидат наук із соціальних комунікацій, молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

Вощенко Олена Іванівна,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

СПЕЦИФІКА ВСТАНОВЛЕННЯ ТЕМАТИЧНИХ ЗВ'ЯЗКІВ МІЖ ПРЕДМЕТНИМИ РУБРИКАМИ ЕЛЕКТРОННОЇ БІБЛІОТЕКИ «УКРАЇНІКА»

Розглянуто тематичне представлення електронних документів. На прикладі досвіду роботи з ведення електронної бібліотеки «Україніка» НБУВ висвітлено особливості встановлення тематичних зв'язків між предметними рубриками. Продемонстровано виокремленні категорії предметних рубрик, обґрунтовано логіку представлення тематичної області за допомогою окремих тематично близьких рубрик-довідок.

Ключові слова: предметна рубрика, тематичний пошук, електронна бібліотека «Україніка».

Одним із аспектів тематичного представлення документів в електронній бібліотеці «Україніка» НБУВ є встановлення зв'язків між різними предметними рубриками (довідками), поєднання окремих понять з однієї тематичної області. Таким чином досягається забезпечується опція звуження пошуку шляхом звернення користувача до конкретного вузького поняття з певної тематики замість широкого пошукового запиту. Читач отримує інструмент розширення наукового пошуку звернувшись до тематично пов'язаних з первинним пошуковим запитом предметних рубрик які доповнюють його аспекти.

Серед предметних рубрик електронної бібліотеки «Україніка» виокремлено наступні категорії: «Історичні події», «Історична Україна», «Географічні об'єкти», «Держави», «Мистецтво», «Мови», «Населені пункти», «Організації», «Пам'ятники культури», «Пам'ятки природи», «Персоналії», «Суспільно-політичні рухи», «Установи» та ін. [1]. Отже, пропонуємо розглянути специфіку встановлення тематичних зв'язків між предметними рубриками.

Предметна рубрика «Канада» відноситься до категорії «Держави». Метою створення цієї предметної довідки є організація та представлення документів у котрих йдеться про українців Канади, взаємини Канади та України. Також до цього переліку входять видання української канадської діаспори. Представництво останніх у фондах НБУВ доволі широке – при упорядкуванні покажчика видань з фонду Відділу зарубіжної україніки НБУВ «Українська Канадіана» було опрацьовано близько 2000 тисяч документів [3, с. 23].

Наразі встановлено її зв'язки з 76 предметними рубриками. Безпосередньо в самій предметній рубриці до «Пов'язаних рубрик» віднесено предметні довідки «Англійська мова», «Французька мова», «Північна Америка» та «НАТО». Англійська та французька – офіційні мови цієї держави. Звернення до кожної з цих довідок дає можливість користувацького пошуку документів у двох категоріях: «Література» та «Мова тексту». Пов'язаними рубриками для них є довідки про держави, у котрих ці мови є офіційними. Для англійської це довідки «Велика Британія», «Сполучені Штати Америки», «Австралія» «Індія», для французької –

«Франція», «Бельгія», «Швейцарія». Кожна з предметних рубрик категорії «Держави» за аналогічним алгоритмом організує та представляє документи, у котрих йдеться про діаспору українців, відносини цих держав з Україною, видання української діаспори.

Предметна довідка «Північна Америка» репрезентує відповідну частину світу і відображає географічне розміщення Канади та сусідні держави. За подібною логікою здійснюється атрибутування кожного разу, відповідно до частини світу де знаходиться: «Німеччина» – «Європа», «Китай» – «Азія», Єгипет – «Африка», «Бразилія» – «Південна Америка».

Канада є учасницею Організації Північноатлантичного договору, цим обґрунтовано наявність пов'язаної рубрики «НАТО». Цією рубрикою атрибутовано довідки про держави-учасниці цього об'єднання. Україна наразі не є членом НАТО, проте активно співпрацює з цієї організації, що становить важливу складову державної політики. Взаємини з альянсом знайшли відображення у низці монографій та посібників, ефективна організація та представлення електронних повнотекстових версій котрих у електронній бібліотеці «Українка» потребує відповідної предметної рубрики.

Також у категорії «Діаспора» відзначено установи української діаспори, культурно-мистецькі об'єднання, видавництва, газети, наукові інституції: «ОУП «Слово»», «Канадійсько-Українська видавнича спілка», «Новий шлях», «Українська Могилансько-Мазепинська академія наук», «Союз українок Канади», «Українсько-Канадський Дослідно-Документаційний Центр», «Канадійський фермер» та інші.

Найбільш представницьким блоком пов'язаних рубрик можна виокремити предметні довідки, котрі репрезентують персоналії, інформацію про авторів документів та історичних діячів (науковці, митці, державні та військові діячі). Варто відзначити, що категорія «Персоналії» є найбільшою за наповненням в електронній бібліотеці «Українка», в ній наразі створено 5077 довідок, тоді як інших предметних рубрик разом – 1896. Тематично пов'язаними з рубрикою «Канада» рубрики про персоналії представлено у межах двох блоків «Пов'язані персоналії» та «Діаспора». Ідеологія наповнення останньої очевидна з назви, у ній йдеться про пред-

ставників української діаспори Канади. Наразі в ній представлено інформацію про 64 діячів. До категорії «Пов'язані персоналії» віднесено канадців, котрі досліджували українознавчі аспекти: «Марплз Дейвид», «Кіркконелл Уотсон», «Сімпсон Джордж Вільфрід» та інші.

Пропонуємо розглянути на прикладі предметної довідки «Рудницький Ярослав-Богдан Антонович» особливості встановлення тематичних зв'язків для предметних довідок про персоналії. Вона створена для організації документів про Рудницького Я.-Б. А., українського канадського славіста, мовознавця, наукового і громадського діяча, літературознавця та фольклориста [2, с. 115]. «Пов'язаними рубриками» для довідки є «Український вільний університет» (у 1940 р. Рудницького Я.-Б. А. стає доцентом, а кілька років потому і професором УВУ), «Наукове товариство імені Шевченка (НТШ)» (науковець був дійсним членом НТШ з 1947 р.), «Українська вільна академія наук» (він був членом-засновником цієї наукової інституції у Канаді та її президентом у 1955–1969 рр.), «Українська Могилянсько-Мазепинська Академія Наук» (ініціатор відновлення та президент цієї установи). Таким чином, встановлені з предметною рубрикою персоналії зв'язки з іншими предметними рубриками повинні відображати професійну діяльність особи.

Список використаної літератури

1. Лобузін К. Фундаментальна електронна бібліотека «Україніка»: технологічна організація та основні принципи управління інформаційними ресурсами [Електронний ресурс] / К. Лобузін // Бібліотека. Наука. Комунікація. Матеріали міжнар. наук. конф. (Київ, 6–8 жовт. 2015 р.). – Режим доступу : <http://conference.nbuv.gov.ua/report/view/id/656>. – Назва з екрана.
2. Перенесієнко І. Бібліотечна систематизація в площині книгознавчих досліджень: вивчення колекції Я. Б. Рудницького у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського / І. Перенесієнко // Наукова молодь в умовах розвитку соціокомунікаційної сфери. Зб. матеріалів Четвертої міжнар. наук. конф. молодих учених (Київ, 16 трав. 2013 р.). Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. – Київ, 2013. – С. 115–118.
3. Солонська Н. Українська Канадіана: анотований покажчик видань з фонду Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського / Н. Солонська, Г. Борисович ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ : Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, 2017. – 171 с.

References

1. Lobuzina, K. (2015, October). Fundamentalna elektronna biblioteka "Ukrainika": tekhnolohichna orhanizatsiia ta osnovni pryntsyipy upravlinnia informatsiinymy resursamy. [Fundamental electronic library "Ukrainika": technological organization and basic principles of information resource management]. In *Library. Science. Communication. Proceedings of the International Scientific Conference Vernadsky National Library of Ukraine*. Kyiv, Ukraine. Retrieved June 25, 2019 from <http://conference.nbuv.gov.ua/report/view/id/656>. [In Ukrainian].
2. Perenesienko, I. (2013, May). Bibliotechna systematyzatsiia v ploschchyni knyhoznavchyykh doslidzhen: vyvchennia kolektsii Ya. B. Rudnytskoho u fondakh Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho. [Library Systematization in the Field of Book Research: A Study of Y. B. Rudnitsky's Collection at the Vernadsky National Library of Ukraine]. In *Naukova molod v umovakh rozvytku sotsiokomunikatsiinoi sfery [Scientific youth in the conditions of development of socio-communication sphere]. Proceedings of the 4th International Scientific Conference of Young Researchers* (pp. 115-118), Vernadsky National Library of Ukraine. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
3. Solonska, N., & Borysovykh H. (2017). *Ukrainska kanadiana: anotovanyi pokazhchyyk vydan z fondu Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho* [Ukrainian Canadian studies: an annotated index of publications from the Vernadsky National Library of Ukraine]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

UDC 025.4:004.65:005.94

Perenesienko Igor,

Candidate of Science in Social Communications, Junior Research Associate,
V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

Voshchenko Olena,

Junior Research Associate,
V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

SPECIFICATION OF THEMATIC COMMUNICATIONS BETWEEN SUBJECT RUBRICS OF THE ELECTRONIC LIBRARY «UKRAINIKA»

The text of the theses focuses on the thematic representation of electronic documents. On the example of the experience of running the electronic library «Ukrainika», the peculiarities of the establishment of thematic links between the subject headings are highlighted. The division of the categories of subject headings is demonstrated, the logic of presentation of the thematic area is substantiated by means of separate thematic-close headings.

Keywords: subject headings, thematic search, electronic library «Ukrainika».

УДК 027.54(477-25)НБУВ:001.102]:811.161.2`373:33

Поліщук Тетяна Валентинівна,

провідний редактор,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

СУЧАСНА ЕКОНОМІЧНА ТЕРМІНОЛОГІЯ У РЕФЕРАТИВНИХ ТЕКСТАХ РБД «УКРАЇНІКА НАУКОВА»

Розглянуто проблеми економічної термінології. Проаналізовано шляхи поповнення лексичного складу сучасної української мови, зокрема економічної термінології. Охарактеризовано явища запозичення, синонімії та фразеології в економічній термінології.

Ключові слова: термін, економічна термінологія, запозичення термінів, фразеологізми.

Однією з найдинамічніших терміносистем є фінансово-економічна, яка мусить відгукуватися на мінливі реалії поточної економічної практики і потребує постійного поповнення та оновлення, тому поява нових терміноодиниць відповідає потребі часу. Все більше з'являється семантично та стилістично модифікованих термінів, які доповнюють термінологічну лексику. Між термінами та загальноживаною лексикою відбувається постійний обмін: терміни входять до складу загальномовних одиниць, і навпаки, слова загального вжитку змінюються й стають термінами. Варто також зазначити, що російськомовні термінологічні впливи змінюються англіцизмами. Багато науковців дотримуються думки, що житимуть тільки ті нації, що розвиватимуть свою наукову мову. Процес глобалізації є об'єктивним, незалежно від ставлення до нього окремих країн або верств населення.

Конструктивно обираючи наповнення будь-якої терміносистеми, враховуючи багаті можливості, традиції та властивості укра-

їнської мови, можливо творити власні терміни.

Пришвидшення міграційних процесів між лексикою загальною та галузевими терміносистемами в свою чергу провокує зміни в мові.

Досліджуючи, яким саме термінам віддають перевагу науковці реферативної бази даних «Україніка наукова» варто відзначити, що вони намагаються уникати явищ синонімії та полісемії. Хоча інтернаціоналізми на базі європейсько-американського мовного ареалу стали головним аспектом міжнародного «спілкування».

Для відображення раніше відсутніх економічних реалій в українській мові зараз обирають аналогії для нових найменувань. У розмовному та публіцистичному стилях такі переосмислення широко вживані, але й у науковому стилі, зокрема у фінансово-економічній терміносистемі вони трапляються досить часто, набуваючи сталого термінологічного значення, увиразнюючи, уточнюючи поняття. Проте варто зазначити, що досить часто вони залишаються тільки в жаргонній сфері вживання (комірці білі (сірі, сині), шокова терапія, спляча красуня).

Від 90-х років ХХ ст. в українську мову, зокрема в економічну й фінансову галузеві терміносистеми, додалося чимало англійсько-американських лексем, котрі ще не мають національних аналогів, оскільки поняття, які вони позначають, у соціалістичній економіці не було, наприклад: *аудит, артдилер, бізнес, брейк, брокер, букмекер, кеш, кліринг, маркетинг, менеджмент, овернайт, оверсолд, тендер, франчайзинг, фритредер, ф'ючерс, чартер* тощо. Серед запозичених термінів є чимало французьких (*аванс, афера, реалізація, ретур, сеньйораж, форфейтинг, форс-мажор*), німецьких (*біржа, бухгалтер, вексель, гешефт, капітал, ордер, синдикат, такса, фрахт*), італійських (*авізо, альпарі, валюта, дизажіо, жиро, інкасація, інкасо, каса, квитанція, контрабанда, рекампіо, ретрата*) і, безперечно, латинських (*акцесія, інвестор, ліцитатор, негоціант, пеня, пролонгація, ревізія, реприватизація, реституція, фонд*) одиниць, що пов'язано з торговельними, економічними стосунками між різними державами. Запозичені слова поступово адаптуються в мові й стають невід'ємною частиною її термінологічного фонду.

До системи української фінансово-економічної термінології можна зарахувати й численні аббревіатури (напр.: *МВФ, МБРР, ЄБРР, МБРР*). Труднощі виникають в оперуванні транслітеро-

ваними абрєвіатурами (напр.: ЮНІДО (UNIDO) – *United Nations Industrial Development Organization* – *Організація Об'єднаних Націй із торгівлі та розвитку*): ЮНІДО визначила (бо організація) чи ЮНІДО визначило (за принципом зовнішньої аналогії) [5, с. 5].

Із плином часу термін менш уживаний поступово відійде, а приживеться влучніший, придатніший. Так досягається оптимальне співвідношення національних та іншомовних складників у термінології.

Оптимальним варіантом найменування певного терміну з огляду на словотвірні, граматичні, правописні, стилістичні норми літературної мови в монографії «Основи термінотворення» є перехід слова із загальноновживаної лексики до певної терміносистеми. Інколи такий перехід вважають не завжди доцільним, оскільки слову лише «приписується» нове значення. І для того, аби вирізнити його, змінюють наголос, вимову, відмінок чи написання [1, с. 9]. При цьому автори більше схиляються до запозичень з інших мов.

Цікаве спостереження подає О. Плаксіє, зазначаючи, що в економічній термінології метафоризованим може бути як стрижневий компонент терміна (валютна змія), так і залежний компонент (дикий ринок) [2, с. 305]

Зауважено, що детермінологізація також активно використовується в сучасній економічній термінології, в щоденному бутті, ЗМІ тощо (акції падають, підписати вирок), що виводить його за межі галузевого контексту.

Масове запозичення негативно впливає на національну мовну картину і відчужує її від автентичних мовців.

Висновки. Від 90-х років ХХ ст. триває постійне поповнення української фінансово-економічної термінології одиницями ринкової економіки, більшість із яких є запозиченнями з англійської мови. Ще одним шляхом адаптації запозичень стала фразеологія. Варто відзначити еволюцію цього процесу від емоційно-оцінкових уподібнень до логічно вибудованих асоціативних порівнянь, аналогій тощо.

Нормальний процес розвитку мови через запозичення, копіювання тощо дозволяє українській термінології гармонійно входити до світового науково-технічного, економічного та соціально-політичного контексту.

Список використаної літератури

1. Д'яков А. С. Основи термінотворення: семантичні та соціолінгвістичні аспекти : [монографія] / А. С. Д'яков, Т. Р. Кияк, З. Б. Куделько. – Київ : Academia, 2000. – 216 с.
2. Теорія терміна: конкретизація лексико-семантичних парадигм: монографія / З. Й. Куньч, Наконечна Г. В., Микитюк О. Р. [та ін.]. – Львів : Галицька Вид. Спілка, 2018. – 180 с.
3. Булик-Верхола С. З. Основи термінознавства : навч. посіб. / С. З. Булик-Верхола, Г. В. Наконечна, Ю. В. Теглівєць ; Нац. ун-т «Львів. Політехніка». – Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2013. – 159 с.
4. Вознюк Г. Термінологічна орфографія: трансакція чи транзакція? / Г. Вознюк, І. Ментинська // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології». – 2012. – № 733. – С. 6–9.
5. Вознюк Г. Л. Процес фразеологізації як засіб творення фінансово-економічних термінів [Електронний ресурс] / Г. Л. Вознюк, Т. Я. Конівіцька // Український смисл. – 2017. – № 2017. – С. 107–116. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Usmysl_2017_2017_13. – Назва з екрана.
6. Зубков М. До проблеми унормування запозичень / М. Зубков // Проблеми української термінології : зб. наук. пр. – 2012. – С. 3–5.
7. Чорновол Г. В. Новітня економічна термінологія та її стилістичне вживання в сучасній українській мові (на матеріалі періодичних видань) : автореф. дис. ... канд. філол. наук / Г. В. Чорновол ; Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні. – Київ, 2004. – 26 с.

References

1. Diakov, A. S., & Kyiak, T. R., Kudelko, Z. B. (2000). *Osnovy terminotvorennia: semantychni ta sotsiolinhvistychni aspekty*. [Bases of terminotvorennia: semantic and sociolinguistic aspects]. Kyiv, Ukraine: Academia. [In Ukrainian].
2. Kunch, Z. Y., & Nakonechna, H. V., Mykytiuk, O. R., Bulyk-Verkhola, S. Z., Tehlivets, Yu. V. (2018). *Teoriia termina: konkretyzatsiia leksyko-semantychnykh paradyhm*. [Theory of term: specification of lexico-semantic paradigms]: monohrafiia. Lviv, Ukraine: Halytska Vyd. Spilka. [In Ukrainian].
3. Bulyk-Verkhola, S. Z., & Nakonechna, H. V., Tehlivets, Yu. V. (2013). *Osnovy terminoznavstva*. [Bases of terminology science] / Nats. un-t "Lviv. Politekhnik". Lviv, Ukraine: Vyd-vo Lviv. Politekhniky. [In Ukrainian].
4. Vozniuk, H., & Mentynska I. (2012). *Terminolohichna orfohrafia: transaktsiia chy tranzaktsiia?* [Terminology orthography: transaction or transaction]. *Visnyk Nats. un-tu "Lvivska politekhnik"*. Seriia "Problemy ukrainskoi terminolohii", 733, 6-9. [In Ukrainian].
5. Vozniuk, H. L., & Konivitska, T. Ya. (2017). *Protses frazeolohizatsii yak zasib tvorennia finansovo-ekonomichnykh terminiv*. [Process of phraseology as means of creation of finance-economics terms]. *Ukrainskyi smysl*, 2017, 107-116. Retrieved Jul. 1, 2019 from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Usmysl_2017_2017_13. [In Ukrainian].
6. Zubkov, M. (2012). *Do problemy unormuvannia zapozychen*. [To the problem of setting of norms of borrowings]. *Problemy ukrainskoi terminolohii: zb. nauk. pr.* 3-5. [In Ukrainian].
7. Chornovol, H. V. (2004). *Novitnia ekonomichna terminolohiia ta yii stylistychnie*

vzhyvannia v suchasni ukrainskii movi (na materiali periodychnykh vydan) [Newest economic terminology and its stylistic use in modern Ukrainian language (on the material of periodicals)] (Extended abstract of PhD dissertation). Institute of Linguistics. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

UDC 027.54(477-25)VNLU:001.102]:811.161.2`373:33

Polishchuk Tatiana,

Senior Editor,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

MODERN ECONOMIC TERMINOLOGY IN ABSTRACT TEXTS OF ABSTRACT DATABASE «UKRAINIKA SCIENTIFIC»

The problems of economic terminology are considered. The ways of addition to lexical composition of modern Ukrainian language are analysed, in particular economic terminology. The phenomena of borrowing, synonym and phraseology in economic terminology are described.

Keywords: term, economic terminology, borrowing of terms, phraseological units.

УДК 001.8:004.891]:003.623:[004.78:025.4.036]

Самохіна Наталія Федорівна,

ORCID 0000-0002-6985-0973,

кандидат технічних наук, старший науковий співробітник,
завідувач відділу,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

Кудищенко Лілія Григорівна,

ORCID 0000-0002-2322-3173,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

Мартинюк Олександр Миколайович,

ORCID 0000-0001-8246-640X,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

ПРИСВОЄННЯ ЦИФРОВОГО ІДЕНТИФІКАТОРА DOI НАУКОВИМ ВИДАННЯМ НБУВ

Підкреслено значення цифрового ідентифікатора DOI як унікального гіперпосилання для прямого зв'язку з публікацією. Зазначено, що унікальний код DOI, на відміну від бібліографічного посилання, може бути розпізнаний без помилок при пошуку у мережі Інтернет. Розглянуто основні вимоги агентства CrossRef для отримання цифрового ідентифікатора DOI. Висвітлено процес присвоєння унікального коду DOI науковим виданням НБУВ.

Ключові слова: цифровий ідентифікатор, унікальний код DOI, веб-ресурс, агентство CrossRef, XML-файл.

Згідно з наказом МОН України від 15.02.2018 р. № 32 однією з нових вимог до наукових фахових видань України є наявність ідентифікаторів DOI. Також наявність ідентифікаторів стає необхідною умовою для включення видання у міжнародні наукометричні бази, такі як Scopus та Web of Science.

Цифровий ідентифікатор об'єкта DOI (The Digital Object Identifier) – це унікальне гіперпосилання, яке забезпечує прямий зв'язок із публікацією. DOI функціонує як вбудоване посилання, код, який дозволяє знайти будь-яку публікацію на будь-якому ресурсі незалежно від мови первинного посилання, чітко вказує розташування статті у мережі Інтернет, забезпечує постійний та надійний зв'язок між публікаціями. Гіперпосилання є усталеним і не залежить від зміни видавця, хостінгу чи назви видання: користуючись DOI, користувач має можливість за один крок дійти до потрібної публікації.

Передплатне агентство «Укрінформнаука» пропонує послуги з присвоєння цифрових ідентифікаторів DOI. Унікальний код DOI, на відміну від бібліографічного посилання, може бути розпізнаний без помилок при пошуку в мережі Інтернет. Зробивши запит на веб-сайті організації CrossRef (www.crossref.org) з цифровим ідентифікатором DOI, можна отримати не тільки опис статті, але й посилання на її повний текст.

CrossRef здійснює управління та веде регулярно оновлювану інформаційну базу даних, що складається з оригінальних опублі-

кованих праць, їхніх метаданих (які дають змогу користувачеві скласти повне уявлення про публікацію, а також містять інформацію, необхідну для наукометричних досліджень) і цифрових ідентифікаторів DOI. Завдяки цифровим ідентифікаторам контент всіх учасників CrossRef у повному обсязі є зв'язаним, що дозволяє активно максимізувати і зберігати переходи (лінки) між ними, робить більш ефективним механізм перехресних посилань – так званий крос-лінкінг. Це у кінцевому підсумку призводить до зростання кількості цитувань масиву загалом і кожної публікації зокрема. Діяльністю агентства CrossRef керує Асоціація PILA (Publishers International Linking Association, Inc., Міжнародна асоціація видавців наукової літератури). Це установа, членство в якій є відкритим для видавців літератури наукового та професійного змісту. Вона бере на себе зобов'язання забезпечувати наявність у електронному просторі метаданих щодо кожного з об'єктів, які одержали цифровий ідентифікатор DOI.

Агентство CrossRef працює тільки з видавцями, які зареєструвались як члени PILA, сплатили відповідні членські внески, отримали офіційний код видавця – префікс. Членом PILA може стати як видавець, який публікує видання, так і наукова установа чи наукове видавництво. У випадку наявності у видавця багатьох видань CrossRef підтримує спілкування тільки з зареєстрованим членом асоціації. Асоційований член PILA може надавати послуги з отримання і користування кодами DOI окремим виданням, при цьому несучи відповідальність перед CrossRef за виконання зобов'язань, формування, наповнення та функціонування ресурсів видань, які отримали коди DOI.

Агентство CrossRef в автоматичному режимі здійснює перевірку зареєстрованих цифрових ідентифікаторів DOI та надсилає повідомлення або про їх успішно проведену активацію, або про проблеми, через які активація не можлива. Підтверджені активовані коди DOI повинні бути розміщені у вигляді посилання в електронній версії видання – на сторінці із змістом номеру журналу та на домашні сторінки відповідних статей, а також в оригінал-макеті журналу (на перші сторінки відповідних статей). У випадку одержання цифрових ідентифікаторів DOI на архівні статті з тих номерів журналу, що були випущені в друкованому вигляді рані-

ше, коди DOI необхідно розміщувати лише на сторінці із змістом номеру журналу та на домашніх сторінках відповідних статей в електронній версії видання.

На англomовному веб-ресурсі періодичного видання повинні бути розміщені пристатейні списки літератури (references) до всіх статей, на які було одержано коди DOI. Списки необхідно розміщувати на відповідних домашніх сторінках статей, при цьому вони повинні бути англійською мовою або транслітеровані. Формат посилань повинен відповідати найбільш вживаним міжнародним стандартам, оскільки оформлені відповідно до цих стандартів переліки можуть бути коректно опрацьовані пошуковими системами та проіндексовані наукометричними базами даних, зокрема Scopus та Web of Science.

Цифрові ідентифікатори на книжкові видання агентство CrossRef надає з 2006 р. Спрощення механізму посилань на книги, а також введення в активний обіг розлогих переліків посилань до наукових монографій підвищує рейтинги науковців та наукових установ. Для книжкових видань запровадження системи DOI створює такі самі переваги, що й у випадку зі статтями в науковій періодиці. Одержати DOI для книги може видавець, який належним чином побудував власний веб-ресурс. Видавець у випадку отримання ідентифікаторів DOI на книги має можливість користуватись усіма сервісами CrossRef, запропонованими для періодичних видань та статей у них. Можливе також надання ідентифікаторів DOI на окремі частини книг – глави, розділи, підрозділи, або надання окремого ідентифікатора DOI на книжкову серію із подальшим одержанням їх для окремих серійних видань.

Агентство CrossRef усім своїм клієнтам та партнерам, що реєструють цифровий ідентифікатор DOI та відправляють метадані рефератів статей, пропонує безкоштовний сервіс, який називається Cited-by (процитовано кимось – переклад з англ.). Cited-by дозволяє автоматично визначити та підрахувати цитування в наукових публікаціях. Проставлення коду DOI на статті в науковому журналі і відправлення метаданих в CrossRef дає можливість швидко та легко посилатися на статті і отримати плюс у рейтинг журналу і автора статті. Для того, щоб процес був двостороннім і рахувалися не тільки ті цитати, що входять, але й вихідні, треба відкри-

вати бібліографічні списки (references) кожної статті. Цей процес називається Open Citation. Найвідомішим проектом з відкриття цитат є The Initiative for Open Citations (I4OC) – співробітництво між вченими, видавцями, дослідниками, всіма зацікавленими фахівцями з метою сприяння необмеженій доступності наукових даних цитування. Але відкрити цитати означає не просто розставити цифровий ідентифікатор DOI для кожної бібліографічної позиції у списку літератури, треба ще оформити це в якості метаданих і відправити до агенства Crossref.

Ще однією перевагою реєстрації наукових видань в CrossRef є можливість експортування даних до інших систем. Так, наприклад, в одну з найвідоміших у світі бібліографічних баз даних – WorldCat метадані передаються автоматично через кілька місяців після їх появи в CrossRef.

Зараз в Україні створюють власний відкритий індекс наукового цитування – Open Ukrainian Citation Index (OUCI). Роботу над цим проводить Міністерство освіти і науки (МОН) спільно з Державною науково-технічною бібліотекою (ДНТБ). Проект дозволяє відстежувати публікаційну активність та цитованість українських науковців, видань та установ, оскільки багато з них з різних причин залишаються поза межами таких баз, як Scopus та Web of Science. Зараз у світі дедалі поширенішим стає використання відкритих баз цитування, та, зокрема, ініціативи I4OC, до якої долучилася низка провідних світових видавництв. Ресурс індексуватиме українські наукові видання, що передають метадані в Crossref для отримання DOI та надаватиме інформацію про кількість цитувань публікацій на підставі аналізу метаданих тих видань, що використовують сервіс Cited-by та підтримали I4OC. У межах цього проекту його учасники можуть безкоштовно обмінюватися інформацією про посилання, таким чином формуючи відкриту наукову базу даних про цитування. Вона містить дані про всі посилання між статтями в тих виданнях, які долучені до проекту. Саме на основі цієї платформи МОН та ДНТБ створюють відкритий український індекс наукового цитування OUCI. У підсумку це дозволяє проводити пошук у базі даних, встановлювати кількість документів, цитувань для авторів, установ, видань та розраховувати наукометричні показники. Нині прийнято нормативно-правові акти, які необхідні для заохочення долучення

наших видань до проекту. Перш за все це нова редакція Порядку формування Переліку наукових фахових видань України, затвердженого Наказом МОН від 15.01.2018 № 32. Відповідно до Порядку всі наукові фахові видання в Україні поділяються на 3 категорії. Найвища «А» – ті, що входять до Scopus та WoS. А от для середньої категорії «Б», до якої очікувано протягом двох років увійде найбільше видань, однією із умов є обов'язкове присвоєння кожному опублікованому матеріалу міжнародного цифрового ідентифікатора DOI.

Наразі всі наукові періодичні фахові видання НБУВ знаходяться в процесі отримання цифрових ідентифікаторів DOI для статей та списків пристатейної літератури.

Зокрема, ідентифікатори DOI вже отримали наступні номери наукових видань:

– «Рукописна та книжкова спадщина України: археографічне дослідження унікальних архівних та бібліотечних фондів»: № 19 (2015 р.), № 20 (2016 р.), № 21 (2017 р.), № 22 (2018 р.);

– «Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського»: № 46 (2017 р.), № 47 (2017 р.), № 48 (2017 р.), № 49 (2018 р.);

– «Українська біографістика»: № 13, № 14 (2016 р.), № 15 (2017 р.), № 16 (2018 р.).

Чотирнадцять наукових монографій, що вийшли друком у НБУВ, також мають цифровий ідентифікатор DOI.

UDK 001.8:004.891]:003.623:[004.78:025.4.036]

Samokhina Nataliia,

ORCID 0000-0002-6985-0973,

Candidate of Technical Sciences, Senior Research Associate,

Head of Department,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine;

Kyiv, Ukraine

Kudymenko Liliya,

ORCID 0000-0002-2322-3173,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

Martyniuk Oleksandr,

ORCID 0000-0001-8246-640X,

Junior Research Associate,
V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

THE ASSIGNING OF THE DIGITAL IDENTIFYIER DOI TO SCIENTIFIC EDITIONS OF VNLU

The value of the digital identifier DOI as a unique hyperlink for direct communication with a publication is underlined. It is noted that the unique DOI code, unlike a bibliographic link, can be recognized without errors when searching the Internet. The main requirements of the agency CrossRef for obtaining the digital identifier DOI are considered. The process of assigning a unique DOI code to the scientific edition of VNLU is highlighted.

Keywords: digital identifier, unique DOI code, web resource, agency CrossRef, XML file.

УДК 026:37(477.411)ДНПБУ
Селецький Андрій Васильович,
кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,
завідувач відділу наукової реферативної та аналітичної
інформації у сфері освіти,
Державна науково-педагогічна бібліотека України
імені В. О. Сухомлинського,
Київ, Україна

ДЕРЖАВНА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА БІБЛІОТЕКА ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО В СИСТЕМІ БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНОГО СУПРОВОДУ ОСВІТИ: 20 РОКІВ НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Висвітлено мету, завдання, пріоритети й головні напрями сучасної науково-інформаційної діяльності Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського. Розглянуто основні наукові здобутки установи та окреслено стратегію її подальшого розвитку для досягнення якісних змін.

Ключові слова: науково-інформаційний супровід освіти, науково-педагогічна бібліотека, наукові дослідження, освіта, педагогіка, психологія.

В умовах реформування освітньої сфери зростає роль педагогічних бібліотек в науково-інформаційному супроводі модернізації та реформування освіти. Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського НАПН України (далі ДНПБ ім. В. О. Сухомлинського) зустрічає свої 20-річчя як потужна наукова установа з питань галузевого бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства, інформаційної діяльності, педагогічного джерелознавства, біографістики та історії освіти; національне галузеве книгосховище, центр з питань бібліотечно-інформаційного забезпечення освіти; головний координаційний, науково-методичний центр мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України. ДНПБ ім. В. О. Сухомлинського на засадах системної взаємодії та координації діяльності з іншими освітянськими бібліотеками обслуговує наукові, науково-педагогічні установи, заклади освіти, наукових і науково-педагогічних працівників, управлінців у сфері освіти, учителів, вихователів передшкільних і позашкільних навчальних закладів, учнів, студентів вищих навчальних закладів, здобувачів освіти, а також спеціалістів суміжних галузей.

Святкуючи 20-річчя своєї бібліотечної і наукової діяльності колектив співробітників ДНПБ ім. В. О. Сухомлинського пишається позитивними зрушеннями, які відбулися останніми роками в бібліотечно-інформаційному забезпеченні української освіти. Адже серед основних здобутків є те, що вперше в Україні на базі ДНПБ ім. В. О. Сухомлинського створено інтегрований галузевий інформаційний ресурс на різних носіях інформації; розроблено й упроваджено теоретико-методологічні та організаційні засади системи науково-інформаційного забезпечення освіти України; здійснено науково-інформаційний супровід низки державних цільових програм; створено й упроваджено цілісну систему бібліографічних видань у традиційній та електронній формі; розроблено й частково упроваджено Концепцію інформатизації мережі освітянських бібліотек загальноосвітніх навчальних закладів; сформовано галузевий сегмент у загальнодержавній реферативній базі даних «Україніка наукова» та Українському реферативному журналі «Джерело»; створено веб-портал ДНПБ ім. В. О. Сухомлинського та сайти провідних бібліотек мережі; створено

Науково-педагогічну електронну бібліотеку ДНПБ ім. В. О. Сухомлинського, віртуальний інформаційно-бібліографічний ресурс «Видатні педагоги України та світу»; забезпечено надання доступу до інтегрованого інформаційного ресурсу через «Зведену базу даних дисертацій із питань освіти, педагогіки та психології», «Зведену базу даних збірників наукових праць з питань освіти, педагогіки та психології», «Зведену базу даних періодичних видань»; створено читальну залу фонду В. О. Сухомлинського як наукову лабораторію з вивчення педагогічної спадщини видатного педагога, кімнату-музей рідкісної книги; розроблено систему науково-інформаційних і культурно-освітніх заходів; розроблено комплекс заходів із національно-патріотичного виховання дітей та молоді в Україні, формування стійкого інтересу до вивчення й розуміння національної історії та культури засобами бібліотеки; забезпечено надання дистантним користувачам різноманітних інформаційних послуг; налагоджено співробітництво на засадах кооперування між ДНПБ ім. В. О. Сухомлинського, науковими установами, вищими навчальними закладами, провідними освітянськими бібліотеками, громадськими організаціями; започатковано електронні наукові періодичні видання: «Наукові праці Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського», «Науково-педагогічні студії», довідковий бюлетень «Аналітичний вісник у сфері освіти й науки»; здійснено науково-методичний та інформаційний супровід діяльності мережі освітянських бібліотек для їх адаптації до вимог сучасного суспільства та розроблено нормативно-інструктивну базу для забезпечення їх діяльності тощо.

Як підвідомча наукова установа НАПН України ДНПБ ім. В. О. Сухомлинського бере активну участь у здійсненні наукових досліджень в галузі науково-інформаційного супроводу української освіти. Керуючись у своїй роботі пріоритетними напрямками наукових досліджень НАПН України на 2018–2022 рр. з філософії освіти, педагогіки і психології [1], Стратегією розвитку НАПН України на 2016–2022 рр. [2], «Положенням про порядок формування, проведення і контролю виконання наукових досліджень та науково-технічних (експериментальних) розробок у Національній академії педагогічних наук України», колектив наукових співробітників бібліотеки здійснив низку фундаментальних і

прикладних наукових досліджень.

Серед них: «Концепція Державної науково-педагогічної бібліотеки України» (2000), «Створення, становлення і розвиток мережі освітянських бібліотек України (X–XX ст.)» (2001–2005), «Науково-інформаційне забезпечення освітянської галузі України» (2003–2007), «Теоретичні засади формування всеукраїнського інформаційного ресурсу з питань психолого-педагогічної науки і освіти на базі Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського» (2006–2010), «Науково-методичні та організаційні засади інформаційно-аналітичного забезпечення педагогічної науки, освіти і практики України» (2008–2011), «Теоретичні та науково-практичні аспекти створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу в Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського» (2011–2013), «Наукова організація інформаційної діяльності галузевого бібліотечного комплексу Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В.О. Сухомлинського» (2012–2014), «Організація і методика створення галузевих бібліотечно-інформаційних ресурсів для освітянської галузі України» (2014–2016), «Науково-методичні засади розвитку освітянських бібліотек як важливого складника освітнього середовища» (2017–2019), «Науково-інформаційний супровід освітянської галузі в умовах євроінтеграційних та глобалізаційних процесів» (2017–2019), «Відображення розвитку національної освіти і педагогічної думки у друкованих та електронних виданнях» (2017–2019).

На початку 2019 р. науковцями установи підготовлено запити та пройдено конкурсну процедуру щодо виконання трьох прикладних наукових досліджень у 2020–2022 рр. Ними стали такі теми: «Педагогічна наука та освіта в особах, документах, бібліографії» (науковий керівник – Л. Д. Березівська, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, директор ДНПБ ім. В. О. Сухомлинського), «Бібліографічний та аналітичний супровід діяльності Національної академії педагогічних наук України щодо науково-методичного забезпечення модернізації та реформування освіти» (науковий керівник – А. В. Селецький, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник, завідувач відділу наукової реферативної та аналітичної інформації у сфері

освіти ДНПБ ім. В. О. Сухомлинського); «Інформаційні ресурси освітянських бібліотек у розвитку педагогіки, психології та освіти» (науковий керівник – Л. О. Пономаренко, кандидат наук із соціальних комунікацій, завідувач відділу науково-документного забезпечення, соціокультурної діяльності та міжнародних зв'язків ДНПБ ім. В. О. Сухомлинського).

Результати наукової роботи ДНПБ ім. В. О. Сухомлинського упроваджено у практичну роботу провідних освітянських бібліотек України, а кінцевою науковою продукцією досліджень є численні монографії, посібники, науково-методичні розробки, бібліографічні, біобібліографічні та інформаційні видання, електронні реферативні й аналітичні матеріали на порталі ДНПБ ім. В. О. Сухомлинського та у електронній бібліотеці НАПН України, статті у зарубіжних і фахових наукових журналах. Оприлюднення результатів наукових здобутків здійснюється шляхом виголошення доповідей та виступів в рамках міжнародних та всеукраїнських масових заходів, розширенням міжнародної співпраці та зв'язків з громадськістю.

Список використаної літератури

1. Пріоритетні напрями наукових досліджень НАПН України на 2018–2022 рр. : схвалено заг. зборами НАПН України від 17 листоп. 2017 р. НАПН України [Електронний ресурс]. – Київ, 2019. – Режим доступу : <http://naps.gov.ua/ua/press/announcements/1315/>. – Назва з екрана.
2. Стратегія розвитку Національної академії педагогічних наук України на 2016–2022 роки : схвалено заг. зборами НАПН України від 26 берез. 2016 р. НАПН України [Електронний ресурс]. – Київ, 2019. – Режим доступу : <http://naps.gov.ua/ua/press/announcements/942/>. – Назва з екрана.

References

1. National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine (2019). *Priorytetni napriamy naukovykh doslidzhen NAPN Ukrainy na 2018–2022 rr. : skhvaleno zah. zboramy NAPN Ukrainy vid 17 lystop. 2017 r.* [Priority directions of scientific research of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine for 2018–2022: approved by general meetings of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine on November 17, 2017]. Kyiv, Ukraine. Retrieved June 20, 2019 from <http://naps.gov.ua/ua/press/announcements/1315/> [In Ukrainian].
2. National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine (2019). *Stratehiia rozvytku Natsionalnoi akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy na 2016–2022 roky : skhvaleno zah. zboramy NAPN Ukrainy vid 26 berez. 2016 r.* [Strategy of development of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine for 2016–2022: approved by

general meetings of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine from March 26, 2016]. Kyiv, Ukraine. Retrieved June 20, 2019 from <http://naps.gov.ua/ua/press/announcements/942/> [In Ukrainian].

UDC 026:37](477.411)SSPLU

Seletskiy Andrii,

Candidate of Historical Sciences, Senior Research Associate,
Head of the Department of Scientific abstract and analytical information in
the education sphere,

V. O. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

**V. O. SUKHOMLYNSKYI STATE SCIENTIFIC AND
PEDAGOGICAL LIBRARY OF UKRAINE IN THE SYSTEM
OF LIBRARY AND INFORMATIONAL SUPPORT OF EDUCATION:
20 YEARS OF SCIENTIFIC ACTIVITY**

The purpose, tasks, priorities and the main directions of modern scientific and information activities of the V. O. Sukhomlynsky State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine are covered. The main scientific achievements of the library are considered and the strategy of its further development for achieving qualitative changes is outlined.

Keywords: scientific and information support of education, scientific and pedagogical library, scientific research, education, pedagogy, psychology.

УДК 027,54(477-25)НБУВ:025.3

Ткаченко Олександра Петрівна,
молодший науковий співробітник,
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ШИФРУВАННЯ ДОКУМЕНТІВ НА ТРАДИЦІЙНИХ ТА ЕЛЕКТРОННИХ НОСІЯХ

Висвітлено питання розбудови каталогу нового покоління. Розглянуто підходи до бібліотечного шифру, який поки залишається основним засобом пошуку документів у книгосховищі і зв'язком між каталогом та примірником.

Ключові слова: інформаційні ресурси, шифр, традиційний та електронний носій.

Бібліотеки в усі часи свого існування виступали важливими соціо-комунікативними інституціями, які забезпечували збір, опрацювання, зберігання документів на всіх можливих носіях і, головне, надавали доступ до інформації. Але без якісного опрацювання контенту всі чудові функції сучасної бібліотеки зводяться нанівець. Тому паралельно з розвитком мультимедійної каталогізаційної платформи відбувається подальша розбудова системи шифрів. Шифр – це точна адреса документа в багатомільйонному бібліотечному фондосховищі. Адже чим швидше необхідний документ потрапляє до читача-користувача-споживача, тим вище піднімається наш рейтинг. Без точного шифру знайти будь-який документ просто неможливо.

Стрімкий розвиток електронних бібліотечних інформаційних ресурсів потребує адекватної відповіді з боку каталогізації документів на електронних носіях. Відділ комплексного опрацювання документів НБУВ отримує на опрацювання документи як на традиційних (паперових), так і на цифрових (CDR, DVD, AUD) носіях. У деяких випадках – у вигляді комплектів, коли один і той самий документ видано як на паперовому, так і на цифровому носіях, у деяких – коли документ на одному носії має додаток на

іншому. Відповідно до цих особливостей формуються і шифри на документи. Нижче подано приклади надання шифрів на існуючі варіації сукупності документів, виданих на різних носіях.

Паперовий і цифровий примірники ідентичні.

У випадках, коли одна і та ж книга, видана на традиційному та цифровому носіях, то кожна з форм є рівноправною по відношенню до іншої. Такі «парні» документи відділ каталогізації отримує на опрацювання у вигляді комплектів. Тобто, на кожний носій одного і того ж документу друкується окремий акт з однаковим інвентарним номером (інвентарний номер на документ, виданий на цифровому носії має помітку «cd»).

Акт на паперову книгу з комплекту:

АКТ № 223к

Комплекти

1. 2019. 223к-1 ІС : Бухгалтерія 8 для України : учеб. версія. – Москва, 2006. – 464 с.

Акт на книгу на цифровому носії з комплекту:

АКТ № 223 cd к

Компакт-диски

Комплекти

1. 2019. 223к-1 ІС : Бухгалтерія 8 для України : офіц. учеб. версія. – [Москва], 2006. – 1 ел. опт. диск

Паперовий і цифровий примірник не співпадають

У випадках, коли паперова книга має додаток на цифровому носії або навпаки, е-видання має додаток у вигляді паперового документа (книга, брошура, буклет тощо), супровідний акт на документ звичайний, але із зазначенням «З дод. cd » або « З дод.» у номері акта та в початковому записі на документ у самому акті.

Акт на паперову книгу з додатком на цифровому носії:

АКТ № 253

(З дод. cd)

1. 2019.253-1 Мельник Б. П. Тренажери і порадики в керуванні енергосистемами. – Івано-Франківськ, 2018. – 3 дод. – 360 с.

Перехресне шифрування відображає рівноправність та ідентичність документів, виданих на різних носіях.

Зазвичай, додаток окремо від основного документу не шифрують, але у книгосховищі НБУВ видання на цифрових носіях,

незалежно від того, основні це документи чи додатки до них, зберігаються окремо від паперових документів, тому додаткам на е-носіях теж надають перехресні з основними паперовими документами шифри.

Однак графіка шифрів у першому та другому випадках відрізняється.

Бібліографічний опис комплекту є таким:

- на паперову книгу

BA702073/CDR1035

Корупція в судовій системі [Текст] : довідник / уклад. А. Демчук та [ін.] ; заг. ред. В. П. Пенько. - Луцьк : 2008. - 98с.

2008.812-3

- на ту ж книгу на цифровому носії

CDR1035/BA702073

Корупція в судовій системі [Електронний ресурс] : довідник. – Електронні дані. - Луцьк : 2008. – 1 електрон. опт. диск (CD-R)

Додаток до книги BA702073. – Назва з контейнера.

2008.812 cd -3.

Бібліографічний опис паперової книги з додатком на цифровому носії:

BA783219 з дод. DVD437

«Палає пам'яті свіча. Вогонь – не згас» [Текст] : хрестоматія діалект. текстів очевидців Голодоморів / упоряд. І. В. Гороф'янюк. – Вінниця : Едельвейс : К., 2014. – 2014. – 148 с. – 100 прим. – ISBN 978-966-2462-52-4

Додатки:

1. – 1 електрон. опт. диск (DVD+R) шифр DVD437/BA783219.

Бібліографічний запис під шифром DVD437/BA783219 в електронному каталозі НБУВ відсутній. За правилами каталогізації документів, окремий бібліографічний запис на додатки не створюється.

Бібліографічний опис документа на цифровому носії з паперовим додатком:

DVD141 з дод.

НАН України. Президія.

Наукова спадщина України. Наукові доповіді на засіданнях Президії НАН України, 1970 – 2001 рр. [Електронний ресурс] /

НАН України, Ін-т пробл. реєстрації інформації, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського ; відп. ред. В. В. Петров. – К. : ІПТІ НАН України, 2008. – 1 електрон. опт. диск (DVD) + дод. (24 с.)

3 дод. – брошура.

Варіанти шифрів в залежності від бібліографічної ієрархії

- перехресний шифр на комплект:

BA702073/CDR1035 – шифр паперової книги

CDR1035/BA702073 – шифр книги на цифровому носії

- шифр паперової книги з е-додатком:

BA783219 з дод. DVD437

DVD437 дод. BA783219 – шифр на е-додатку

- шифр книги на е-носії з паперовим додатком:

DVD141 з дод. – шифр основного документу на е-носії

Дод. DVD141 – шифр паперового додатка.

Отже, розвиток сучасної каталогізації, теоретико-методологічні основи розбудови каталогу нового покоління є пріоритетним напрямом бібліотечно-інформаційного сьогодення. З появою глобального електронного середовища докорінно змінилися і смислове наповнення, підходи, завдання каталогізації. Але, незважаючи на глобальні зміни технологій, бібліотечний шифр поки залишається основним засобом пошуку документів у книгосховищі, місточком між каталогами (традиційним або електронним) та фондами.

UDC 027,54(477-25)VNLU:025.3

Tkachenko Oleksandra,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

FEATURES OF TRANSMISSION OF DOCUMENTS ON TRADITIONAL AND ELECTRONIC ROADS

The issues of building a new generation catalog are highlighted. Approaches to the library cipher, which remains the main means of finding documents in the bookstore and the link between a catalog and an instance, are considered.

Keywords: information resources, cipher, traditional and electronic media.

УДК 027.54(477-25)НБУВ:[025.4:636.09]

Устинова Тетяна Петрівна,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ПОБУДОВИ ІНДЕКСІВ ЗА ДВОМА БІБЛІОТЕЧНИМИ КЛАСИФІКАЦІЙНИМИ СХЕМАМИ НА ПРИКЛАДІ РОЗДІЛУ «ВЕТЕРИНАРНА МЕДИЦИНА»

Розглянуто питання побудови класифікаційних індексів за Рубрикаторм Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського та таблицями Універсальної десятикової класифікації, які застосовують сучасні бібліотеки. Визначено переваги обох класифікаційних схем та їх пристосування до сучасних умов розвитку науки. Розглянуто вплив побудови класифікаційних індексів на пошук інформації в базах даних і каталогах та організації систематичних каталогів та картотек НБУВ.

Ключові слова: класифікаційні індекси, Рубрикатор НБУВ, таблиці УДК, рубрика, побудова індексів.

Головною функцією наукової бібліотеки є збирання, зберігання, поширення та використання загальнодоступної інформації. Фонди бібліотеки повинні бути упорядковані відповідно до її функцій і завдань згідно з системою класифікації, яку вона використовує в технологічному процесі опрацювання документів.

Бібліотечно-бібліографічні класифікаційні системи відіграють важливу роль в організації інформаційного середовища як в межах однієї країни, так і у світовому масштабі. Вони є механізмом систематизації документів, організації систематичних каталогів і картотек, тематичного пошуку інформації в бібліографічних базах, електронних масивах, бібліотечних каталогах. Бібліотечно-бібліографічні класифікаційні системи в усі часи були не тільки інструментом для організації, впорядкування та індексації інформації, а й способом систематизації знань, набутих людством та надання можливості їх пошуку

Вибір Універсальної десятикової класифікації (УДК) як єдиної обов'язкової системи класифікації для бібліотек України зумов-

лено її особливостями, зокрема:

- міжнародність (її застосовують у бібліотеках багатьох країн та перекладено різними мовами);
- адаптивність до появи нових галузей знань;
- науковість, універсальність та гнучкість, що дозволяє відобразити будь-яку тему або аспект її розгляду за допомогою комбінування індексів.

Впровадження в технологічний бібліотечний процес міжнародної класифікаційної системи дасть змогу не лише організувати фонди і довідково-пошуковий апарат бібліотеки з урахуванням сучасних вимог, здійснювати пошук за індексами УДК в електронних каталогах вітчизняних і зарубіжних книгозбірень, а й надасть таку саму можливість користувачам з інших країн, сприятиме розвитку бібліотечного кооперування й обміну інформацією.

З 2017 р. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (НБУВ) розпочала роботу з впровадження УДК у процес аналітико-синтетичного опрацювання документів [2; 3]. Паралельно залишається опрацювання документів за Рубрикаторм НБУВ, тому в бібліотечних записах присутні класифікаційні індекси обох класифікацій.

Класифікаційні системи різняться за своєю структурою та деталізацією. Розглянемо побудову індексів на прикладі розділу «Ветеринарна медицина».

Структура розділу в обох класифікаційних системах є досить складною. Розділ охоплює комплекс наук, які вивчають патологічні процеси в організмі сільськогосподарських та промислових тварин, а також систему методичних та організаційних заходів з ветеринарного обслуговування тварин. Література про розведення та використання здорових тварин, їхню будову та функціонування зосереджується у підрозділі «П5/6 Тваринництво».

У Рубрикаторі НБУВ розділу «П8 Ветеринарна медицина» складається з десяти основних підрозділів.

Цьому комплексу підрозділів Рубрикатора НБУВ відповідає рубрика таблиць УДК «636.09 Ветеринарія», яку можна деталізувати за допомогою рубрик, під якими збираються документи з окремих видів тварин (636.2/.9), а також рубрик розділу «61 Медицина».

Розділ «П8 Ветеринарна медицина» Рубрикатора НБУВ є ціл-

ком самостійним розділом, який має власні спеціальні типові поділи для виокремлення питань лікування, діагностики, патогенезу окремих хвороб, а також для позначення видів певних тварин тощо.

Наприклад, рубрика

П872.131-925-8 Профілактика анемії свиней

утворена комбінуванням індексу:

П872.131 Анемія тварин

зі спеціальними типовими поділами:

-925 Свині;

-8 Профілактика, дезінфекція, щеплення (вакцинація)

Відповідна рубрика УДК:

636.4.09:616.155.194]-084,

де:

«636.4 Свині» – рубрика розділу «636 Загальні питання тваринництва. Розведення тварин і птиці. Скотарство. Домашні тварини та їхнє розведення»;

«636.4.09 Хвороби свиней та їх лікування» – рубрика розділу «636.4 Свині», де .09 – спеціальний визначник розділу 636, яким позначають питання ветеринарної медицини;

«616.155.194 Анемія. Олігоцитемія. Еритронемія» – рубрика розділу «616 Патологія. Клінічна медицина»;

-084 Профілактика. Заходи з охорони громадського здоров'я. Превентивне (профілактичне) лікування – це спеціальний визначник розділу 616.

Деякі підрозділи мають специфічну (особливу) методику побудови класифікаційних індексів. Розглянемо утворення індексів за обома схемами на прикладі теми «Лептоспіроз та його збудники».

У Рубрикаторі НБУВ ця тема відобразиться за допомогою двох класифікаційних індексів:

П873.281 Лептоспіроз

П841.94 Патогенні спірохети (збудники лептоспірозу)

Перший індекс можна за необхідності деталізувати за допомогою спеціальних типових поділів, наприклад:

П873.281-912 Лептоспіроз коней

П873.281-911 Лептоспіроз великої рогатої худоби

Також можна виокремити лікування, профілактику, діагностику тощо, наприклад,

П873.281-912-07 Лікування лептоспірозу коней

Натомість, за таблицями УДК класифікаційні індекси комбінуються в такій послідовності:

1. Відображаємо вид тварини, наприклад,

636.1 Коні

2. За допомогою спеціального визначника .09 утворюємо рубрику:

631.1.09 Хвороби коней та їх лікування

3. Вибираємо у розділі «616 Патологія Клінічна медицина» рубрику, під якою збираються документи з лептоспірозу:

616.981.7 Лептоспіроз

4. З розділу «579 Мікробіологія» вибираємо рубрику, під якою збираються документи зі збудників цієї хвороби:

579.834 Спірохети

Отже, отримуємо індекс:

636.1.09:[616.981.7:579.834] Лептоспіроз коней та його збудники.

Якщо в документі йдеться про перебіг хвороби, діагностування, лікування тощо, то дану рубрику можна розширити спеціальними визначниками, наприклад:

-02 Етіологія. Наука про причини хвороби;

-07 Семіологія. Симптоматологія, Симптоми. Обстеження.

Діагностика;

-08 Лікування.

Аналіз характеристик та досвіду використання універсальних бібліотечних класифікацій дає підстави зробити висновок, що обидві схеми мають усі можливості для розкриття змісту документа з урахуванням аспекту розгляду теми та мають низку переваг, а саме: охоплюють усі підпорядковані галузі знання, постійно коригуються та модернізуються, відомі більш широкому загалу користувачів, ніж інші типи класифікацій, їх структура відповідає ієрархії, прийнятій для класифікації науки.

Щодо аналітико-синтетичного опрацювання документів, тематикою яких є ветеринарія і тваринництво, то в Рубрикуаторі НБУВ ці питання розмежовані і зосереджені в двох окремих розділах «П5/6 Тваринництво» та «П8 Ветеринарна медицина». В УДК вони збираються в одному розділі «636 Загальні питання тваринництва. Розведення тварин і птахів. Скотарство. Домашні тварини та їх розведення», в якому за допомогою допоміжних таблиць визначників можна деталізувати індекси, а саме вказати вид тварин, їх утримання, годування, лікування тощо. Детально розро-

блена система спеціальних визначників, здатних відобразити нові поняття науки і техніки, сприяє гнучкості та динамічності УДК, що робить її актуальною та конкурентноспроможною класифікаційною системою документів.

Список використаної літератури

1. Лобузін К. В. Удосконалення рубрикатора наукової бібліотеки як лінгвістичної основи пошукової інформаційно-комунікативної системи / К. В. Лобузін, С. В. Галицька, Н. В. Орешина // Наук. праці Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – 2016. – Вип. 44. – С. 448–460.
2. Про припинення використання Бібліотечно-бібліографічної класифікації та впровадження Універсальної десяткової класифікації : пост. КМ України № 177 від 22 берез. 2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/2019.05.05/249842722>. – Назва з екрана.
3. Про впровадження УДК в практику роботи бібліотек : наказ МОН України № 929 від 26 черв. 2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://old.mon.gov.ua/files/normative/2019-05-05/7694/nmo-929.pdf>. – Назва з екрана.
4. Савченко З. В. Опис класифікаційних систем бібліотечних каталогів [Електронний ресурс] / З. В. Савченко // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2009. – Т. 11, № 3. – Режим доступу : <https://doi.org/10.33407/itlt.v11i3.64>. – Назва з екрана.

References

1. Lobuzina, K. V., & Halytska, S. V., Orishyna, N. V. (2016). Udoskonalennia rubrykatora naukovoї biblioteki yak lnhvistichnoi osnovy poshukovoї informatsiino-komunikatyvnoi systemy [Improvement of the nomenclature of the scientific library as a linguistic basis of the search information and communicative system]. *Naukovi Pratsi Natsionalnoi Biblioteki Ukrainy Imeni V. I. Vernadskoho*, 44, 448-460. [In Ukrainian].
2. Kabinet Ministriv Ukrainy. (2017). *Pro pryypynennya vykorystannya Bibliotечно-bibliohrafichnoyi klasyfikatsiyi ta vprovadzhennya Universalnoyi desyatkovoyi klasyfikatsiyi* : postanova № 177 vid 22 bereznia. [Discontinuing the use of Library and Bibliographic Classification and introduction of Universal Decimal Classification: resolution № 177 from March, 22]. Retrieved July 11, 2019 from <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/2019.05.05/249842722> [In Ukrainian].
3. Ministerstvo Osvity i Nauky Ukrainy. (2017). *Pro vprovadzhennya UDK v praktyku roboty bibliotek* : nakaz № 929 vid 26 chervnia. [On the implementation of UDC in the practice of libraries: an order № 929 from June, 26]. Retrieved July 11, 2019 from <http://old.mon.gov.ua/files/normative/2019-05-05/7694/nmo-929.pdf> [In Ukrainian].
4. Savchenko, Z. V. (2009). Opys klasyfikatsiinykh system biblioteknykh katalohiv. [Description of classification systems of library catalogues]. *Informatsiini Tekhnolohii i Zasoby Navchannia*, 11(3). Retrieved July 11, 2019 from <https://doi.org/10.33407/itlt.v11i3.64>. [In Ukrainian].

UDC 027.54(477-25)VNLU:[025.4:636.09]

Ustynova Tetiana,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

FEATURES OF INDUSTRY BUILDING FOR TWO LIBRARY CLASSIFICATION SCHEMES IN AN EXAMPLE OF THE SECTION «VETERINARY MEDICINE»

The publication deals with the construction of classification indices by the Rubikator of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine and the tables of the Universal Decimal Classification used by modern libraries. The advantages of both classification schemes and their adaptation to the modern conditions of development of science are determined. The influence of construction of classification indices on the search of information in databases and directories and organization of systematic catalogs and card files of VNLU is considered.

Keywords: classification indices, Rubikator of VNLU, UDC tables, heading, index building.

УДК 027,54(477-25)НБУВ:025.34-048.75

Шекера Петро Іванович,

науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

КОНВЕРСІЯ КАРТКОВОГО КАТАЛОГУ ЖУРНАЛІВ І ПРОДОВЖУВАНИХ ВИДАНЬ НБУВ: ЕТАПИ РОБОТИ

Описано етапи роботи НБУВ НАН України у царині ретроспективної конверсії традиційного карткового каталогу. Проведено передпроектне обстеження об'єкта ретроконверсії. Визначено, що ретроконверсія дозволить більш повно розкрити фонди НБУВ, підвищить якість бібліографічного обслуговування, знизить звернення читачів до карткового каталогу, прискорить пошук і отримання інформації, підвищить точність і ефективність інформаційного забезпечення користувачів. Розглянуто

результати цієї діяльності з часу консервування каталогу журналів і продовжуваних видань.

Ключові слова: картковий каталог, електронний каталог, досвід роботи і перспективи.

Електронний каталог (ЕК) періодичних і продовжуваних видань НБУВ включає бібліографічні записи (БЗ) на дані види видань з 1995 р. За період існування ЕК неодноразово порушувалося питання про створення повної електронної версії традиційного карткового каталогу. В черговий раз при автоматизації процедури замовлення першоджерел загострилися проблеми, пов'язані з підтриманням двох технологій роботи з фондами (традиційним і ЕК), і як наслідок знову з'явилася нагальна потреба у повному відображенні всього існуючого фонду журналів і продовжуваних видань НБУВ в ЕК. У головній бібліотеці України в 2000 р. відскановано генеральний алфавітний каталог книжкових видань (імідж-каталог), але за відсутністю коштів на той час сканування карткового каталогу журналів та продовжуваних видань не було здійснено.

Аналізуючи проведення ретроконверсії (створення імідж-каталогу журналів і продвидань) у різних бібліотеках світу і Росії, зокрема, приходимо до висновку, що для журналів і продів сканування каталогу не ефективне. Після «заморожування» (консервування) карткового каталогу потрібно залишити «нащадкам» і читачам (користувачам) бібліотеки в нормальному стані. Це пов'язано з копіткою роботою співробітників. Ця робота включає, перш за все, оновлення всіх зношених карток (зведених і карток специфікації). Це можливо лише, друкуючи картки на принтері з ЕК (після створення бібліографічного запису (БЗ)). По-друге, надрукування зведених карток (для тих видань, які їх не мали). Знову ж таки, методом ручного заповнення полів з оригіналу. Одночасно і відбуватиметься звірка карткового каталогу з примірниками на полицях.

У 2018 р. був законсервований картковий каталог періодичних і продовжуваних видань. До цього упродовж 2017 р. розпочалася робота з ретроконверсії алфавітного каталогу завдяки внесенню

БЗ ретроспективної частини журнальних видань. Для визначення обсягу роботи було проведено передпроектне обстеження об'єкта ретроконверсії, яке складалося з 9 етапів:

1. Визначення мети ретроконверсії.
2. Аналіз бібліотечного традиційного каталогу журналів і продовжуваних видань.
3. Вибір оптимальної організації робіт, найбільш вигідної технології, програмного і технічного забезпечення.
4. Визначення виконавців і планування їх проведення.
5. Розробка інструкцій по створенню бібліографічних записів.
6. Опрацювання технологічного процесу ретроконверсії з урахуванням автоматичних і ручних операцій для співробітників бібліотеки.
7. Встановлення системи багатоступінчастого контролю на всіх етапах ретроконверсії.
8. Редагування БД, набір обов'язкових полів БЗ.
9. Забезпечення вільного доступу до бази даних ретровидань в ЕК НБУВ.

На 1-му етапі були визначені цілі ретроконверсії: створення довідково-бібліографічних даних на весь фонд, а також основи для подальших робіт з конверсією карткового каталогу.

2-й етап визначає відповідність карткового каталогу фондам, типи каталогів (алфавітні і топографічний), вид карток у каталогах (рукописні, друквані на принтері, надруквані на друкарській машині, картки з наклеєними написами). При загальному обстеженні алфавітного каталогу було звернено увагу на значну кількість неякісних каталожних карток: втрачених і не існуючих журналів; на додаткові картки; на видання рукописні і з погано помітними записами, а також записи на звороті картки.

3-й етап наголошує на необхідності оптимальним чином організувати роботу, вибрати найбільш підходящу технологію програмного і технічного забезпечення. Досвід проведення ретроконверсії карткових каталогів іноземних бібліотек показав, що існують два основні способи вирішення даної проблеми: ретроспективне переведення БЗ у машиночитну форму шляхом клавіатурного набору тексту з карток і запозичення БЗ із зовнішнього джерела. На жаль, обидва способи для нашої бібліотеки не підхо-

дять. Щодо першого, заповнення полів БЗ вручну з картки вважається неефективним, хоча і швидким і щодо другого, запозичення записів із зовнішнього джерела здійснюється лише при корпоративній каталогізації.

На 4-му етапі, згідно з планом із ретроконверсії традиційних каталогів, відповідальними виконавцями цієї роботи залишились співробітники сектору бібліографічного опису періодичних і продовжуваних видань Відділу комплексного опрацювання документів НБУВ. Роботу в цьому напрямку розпочато в 2017 р. У подальшому записи в ЕК доповнюються ретроспективною частиною журнальних видань.

5 етап. Науковцями ВКОД НБУВ розроблена детальні дві Технологічні Інструкції по створенню БЗ та реєстрації номерів, що стосується також і ретровидань, які конвертуються з карткового каталогу.

На етапі 6-му було проведено нараду з витримування технологічного процесу ретроконверсії з урахуванням автоматичних і ручних операцій для співробітників бібліотеки. Також складений приблизний розрахунок обсягу і трудовитрат на перенесення всіх БЗ з традиційного каталогу до ЕК. Щодо цього питання, воно залишається відкритим, тому термін виконання необмежений. В різних бібліотеках Європи, Америки, Росії цей процес тривав декілька років.

Контроль (етап 7-й) здійснюється на рівні сектора, перехресною перевіркою виконання робіт співробітниками.

Для редагування записів, отриманих в результаті ретроконверсії (етап 8-й), обраний рекомендований максимальний набір полів: шифр, тип видання, ISSN, заголовок (автор-колектив), назва, вихідні дані, країна, мова, файли (сайти в Internet).

Етап 9-й. Е результаті подальшої запланованої роботи буде виокремлено в ЕК ретроспективна частина журналів і продовжуваних видань (видання до 1995 року).

Отже, проведена в майбутньому робота дозволить більш повно розкрити фонди НБУВ, підвищить якість бібліографічного обслуговування, знизить звернення читачів до карткового каталогу, прискорить пошук і отримання інформації, підвищить точність і ефективність інформаційного забезпечення користувачів.

Список використаної літератури

1. Кулик О. Ретроконверсія карткового каталогу в електронну форму / О. Кулик // Бібл. планета. – 2018. – № 3. – С. 22–25.

References

1. Kulyk, O. (2018). Retrokonwersiya kartkovoho katalogu v elektronnu formu [Retroconversion of card catalog in the electronic form]. *Bibliotechna planeta*, 3, 22-25. [In Ukrainian].

UDC 027,54(477-25)VNLU:025.34-048.75

Shekera Petro,

Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

CONVERSION OF THE CARD CATALOG OF MAGAZINES AND CONTINUED LIBRARIES: STAGES OF WORK

The stages of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine NAS of Ukraine in the field of retrospective conversion of the traditional card catalog are described. A pre-project survey of the object of retroconversion was carried out. It is determined that retroconversion will allow to open the NBU funds more fully, will improve the quality of bibliographic services, will reduce readership of the card catalog, will speed up search and retrieval of information, will increase the accuracy and efficiency of information support of users. The results of this activity since the preservation of the catalog of magazines and continuing editions are considered.

Keywords: card catalog, electronic catalog, work experience and prospects.

УДК 027.54(477-25)НБУВ:001.8:[004.65:001.32(477)]

Якубець Олександр Анатолійович,

кандидат історичних наук, науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Київ, Україна

ПОШУКОВИЙ ПРОФІЛЬ УСТАНОВ НАН УКРАЇНИ: ПРИНЦИПИ НАПОВНЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

Розглянуто базову методологію, принципи наповнення та практичного використання пошукового профілю установ НАН України, розробленого Інститутом інформаційних технологій Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Констатовано системну проблему Інтернет-простору – нехтування повнотою, точністю та достовірністю інформації. Зроблено відповідний висновок щодо необхідності залучення наукових дослідницьких методологій під час роботи вітчизняних академічних інституцій над наповненням пошукових профілів (баз даних) із використанням при цьому якомога більшого масиву джерел – як друкованих, так і електронних.

Ключові слова: установи НАН України, пошуковий профіль, база даних, методологія наукового дослідження.

Одне з модерних академічних визначень поняття «інформація» стверджує, що це – «відомості в будь-якій формі та вигляді, на будь-яких носіях (у тому числі листування, книги, помітки, ілюстрації ..., фотографії, голограми, кіно-, відеофільми, мікрофільми, звукові записи, бази даних комп'ютерних систем або повне чи часткове відтворення їх елементів), пояснення осіб та будь-які інші публічно оголошені чи документовані відомості», а також – «відомості, що обробляються в контакті людини з автоматичним пристроєм, автоматичного пристрою з автоматичним пристроєм» [2, с. 504].

Однак суха словникова дефініція, констатуючи факт, нічого не говорить про його складові, а саме – про точність, повноту та достовірність як базові критерії інформації. У той час, як недотримання цих правил, нехтування ними перетворюється на серйозну проблему, яка в умовах постіндустріального інформаційного су-

спільства набуває системного характеру. Одним із магістральних устремлень Інституту інформаційних технологій Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (ІТ НБУВ) саме і є забезпечення вищезазначених критеріїв (точність, повнота, достовірність) для користувачів численних електронних ресурсів провідної книгозбірні країни.

Розглянемо це на прикладі бази даних (БД) «Установи НАН України», яка містить близько 400 записів, кожен з яких складається із 18 полів, поділених на дві частини, завдяки першій з яких забезпечується базова ідентифікація об'єкта (назва українською, англійською та російською мовами, підпорядкування в системі НАН України, рік заснування, колишні назви тощо), а завдяки другій (логотип, сайт, наявність аспірантури / докторантури, керівники установи, присвячені їй веб-ресурси та література тощо) – додаткова ідентифікація.

Незважаючи на те, що установа як така, є, здавалося б, поняттям та явищем статичним, проблеми розпочинаються вже з назви. Як, скажімо, подати – Державна установа «Інститут геохімії навколишнього середовища НАН України», як то вимагається відповідно до реєстраційних документів, чи просто – Інститут геохімії навколишнього середовища НАН України? З позицій раціоналізму та здорового глузду вірним є другий варіант, позаяк важко собі уявити користувача, котрий, формулюючи відповідний пошуковий запит в інтернеті, вводитиме повну юридичну назву інституту – все обмежиться ключовим словосполученням «геохімія навколишнього середовища», яке різко звужує коло пошуку. Відтак, немає сенсу переобтяжувати БД зайвиною.

Інша проблема – передача назв установ іноземними мовами, у нашому випадку – англійською та російською, задля розширення сфери пошукового індексування. І якщо з російською, виходячи із лінгвістичної близькості її до української, все більш-менш зрозуміло, то англомовні відповідники назв варіативні. Адже можна написати і *National Library of Ukraine named by* (варіанти: *n. a.*; *named in honour of*; *named for*; *in the name of*) *V. I. Vernadskyi*, і – *Vernadskyi National Library of Ukraine*, як, власне, і виглядає офіційний переклад. З позицій індексування та пошуку і так, і так буде правильно. З тією лише різницею, що стосовно відомих за

межами України установ варто все-таки орієнтуватися на міжнародно усталені англomовні відповідники, в той час як у випадку дрібних структур (а таких у системі НАН України вистачає) достатньо, щоб переклади назв просто відповідали правилам англійської мови і були більш-менш уніфіковані між собою, оскільки, у будь-якому випадку, пошуковий акцент робитиметься на всі ті ж ключові слова та словосполучення (у випадку з НБУВ це – National Library та Vernadskyi).

Зовсім інша справа – надзвичайно важливе поле «Колишні назви установи», заповнення якого потребує не стільки філологічних, скільки історичних методологічних підходів для визначення не лише старих найменувань тієї чи іншої установи, а й чіткого діапазону років, коли конкретне найменування було чинним. Прикладне ж значення цього поля полягає у значному розширенні пошукових можливостей читачів НБУВ. Приміром, користувач, котрому необхідно підібрати літературу, що стосується діяльності Інституту гідромеханіки, завдяки БД «Установи НАН України» дізнається, що до 1964 р. ця структура із майже 100-літньою історією носила назву Інститут гідрології і гідротехніки, до 1941 р. – Інститут гідрології, до 1938 р. – Інститут гідрології і гідрогеології, а від «народження» (1926) взагалі іменувалася Науково-дослідним інститутом водного господарства. Відповідно будуть відкореговані і пошукові запити, значно виростуть шанси знайти необхідну інформацію.

Основною ж проблемою при заповненні полів «Колишні назви», яка значно уповільнює процес наповнення БД, є необхідність нерідко проводити повноцінну дослідницьку роботу з реконструкції минулої певної установи, оскільки далеко не кожна зі структур НАН України переймається цим питанням, як мінімум – не оприлюднює відповідної інформації на широкий загал через веб-ресурси та / чи друковані видання, або ж, оприлюднюючи – не звертає уваги на достовірність фактажу, його оперативне оновлення, узгодженість дат тощо. Значною підмогою тут став виданий ще 2008 р. НБУВ путівник «Архівні фонди установ Національної академії наук України» [1], що містить значний масив інформації щодо історії перейменувань установ НАН України, відсутньої в інших джерелах.

Ще проблемнішим у цьому контексті є поле «Очільники», до якого вносяться керівники установи за весь час її існування – від першого до чинного у форматі: період перебування на посаді (діапазон років) – прізвище, ім'я та по-батькові – роки життя. Далеко не кожна структура НАН України має повний, хронологічно вивіреним матрикул своїх очільників (у всякому випадку – у відкритому доступі). При цьому йдеться не лише про невеликі допоміжні підприємства, лабораторії, конструкторські бюро тощо, які є самостійними юридичними особами у системі НАН України – тут іноді важко «вирахувати» навіть чинного керівника, не кажучи вже про його попередників. Прогалини існують і у більш знаних наукових установах, деякі з яких заледве чи не ровесники Академії – часто все обмежується або прізвищем та ініціалами, або ж просто –лакуною. Тобто, знову ж таки, варто вести мову про окремих дослідницький напрям, який вимагає додаткового людського та часового ресурсу. Тим не менше, реалізація цього задуму сприяла б вирішенню щонайменше двох завдань: 1) перетворила б БД «Установи НАН України» на найповніший довідково-пошуковий ресурс із заявленої теми; 2) ввела б в обіг забуті (напівзабуті) імена людей, що тим чи іншим чином прислужилися вітчизняній науці.

Робота над пошуковим профілем допомогла також виявити технологічне відставання низки академічних установ у вигляді відсутності або низької якості офіційних веб-сайтів (деякі з наявних не оновлюються роками). За можливості варто було б розглянути питання уніфікації інтернет-ресурсів структур, підпорядкованих НАН України, приведення їх до єдиного знаменника як візуально, так і структурно.

Окремо варто зупинитися на полях «Література» та «Веб-ресурси». До першого з них, як правило, включаються книги, статті у фахових журналах та інші публікації, присвячені безпосередньо конкретній установі. Наскрізними виданнями, що присутні у багатьох записках (переважно це стосується академічних установ з тривалою історією), є згадувані вище «Архівні фонди установ Національної академії наук України», а також 10-томна «Енциклопедія історії України» [3] (тут, головним чином, йдеться про установи гуманітарного профілю) та 12-томна «Українська радянська енциклопедія» (2-е видання) [4], як найбільш повне

україномовне універсальне енциклопедичне видання на сьогодні. Чимало установ, організаційно підпорядкованих НАН України, не мають власної бібліографії.

Що стосується веб-ресурсів, то в процесі роботи над БД, окрім офіційних сайтів установ НАН України, викристалізувалася ще сімка інтернет-порталів, з яких у більшості випадків можна почерпнути інформацію про ту чи іншу установу, а саме: Вікіпедія, Енциклопедія сучасної України (щоправда, доступний перелік її статей доведений поки що лише до літери М), НАН України (на жаль, представлення значної кількості академічних установ на сайті материнської організації є або неповним, або обмежується лише назвою), Наука України: доступ до знань (проект НБУВ), Україніка (проект НБУВ), Управління справами НАН України та Фейсбук.

У підсумку варто констатувати, що наповнення та використання пошукових профілів установ НАН України (рівнозначно як і будь-яких інших баз даних) повинні базуватися на принципах повноти, точності та достовірності інформації, які, своєю чергою, забезпечуються шляхом залучення наукових дослідницьких методологій та використання якомога більшого масиву джерел – як друкованих, так і електронних. Принаймні, у тих випадках, коли над пошуковими профілями працюють не просто ентузіасти, а – науковці.

Список використаної літератури

1. Архівні фонди установ Національної академії наук України: путівник / редкол.: О. С. Онищенко (відп. ред.) та ін. – Київ : Наук. думка, 2008. – 448 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусол. – Київ; Ірпінь : Перун, 2009. – 1736 с.
3. Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. Т. 1–10. – Київ : Наук. думка, 2003–2013.
4. Українська радянська енциклопедія : у 12 т. / редкол.: М. П. Бажан (голов. ред., голова редкол.) та ін. Т. 1–12. – Київ : Головна редакція Української радянської енциклопедії, 1977–1985.

References

1. Onyshchenko, O. S. (Ed.). (2008). *Arkhivni fondy ustanov Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy: putivnyk* [Archival Fonds of the Institutions of the National Academy of Sciences of Ukraine: Guide]. Kyiv, Ukraine: Naukova Dumka. [In Ukrainian].
2. Busol, V. T. (Comp. & Ed.). (2009). *Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainiskoi mowy* [Great explanatory dictionary of modern Ukrainian language]. Kyiv-Irpin, Ukraine: Perun. [In Ukrainian].

3. Smolii, V. A. (Ed.). (2003–2013). *Entsyklopediia istorii Ukrainy* [Encyclopedia of Ukrainian History] (Vols. 1–10). Kyiv, Ukraine: Naukova Dumka. [In Ukrainian].
4. Bazhan, M. P. (Ed.). (1977–1985). *Ukrainska radianska entsyklopediia* [Ukrainian Soviet Encyclopedia] (Vols. 1–12). Kyiv, Ukraine: Holovna redaktsiia Ukrainskoi radianskoi entsyklopedii [In Ukrainian].

UDC 027.54(477-25)VNLU:001.8:[004.65:001.32(477)]

Yakubets Oleksandr,

Candidate of Historical Sciences, Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

SEARCH PROFILE OF INSTITUTIONS OF THE NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF UKRAINE: PRINCIPLES OF FILLING AND USE

The basic methodology, principles of filling and practical use of the search profile of the institutions of the National Academy of Sciences of Ukraine, developed by the Institute of Information Technologies of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine are considered. A systemic problem of the Internet space was noted – ignoring the completeness, accuracy and reliability of the information. The corresponding conclusion is drawn on the necessity of attracting scientific research methodologies during the work of domestic academic institutions over the filling of search profiles (databases) with the use of many array of sources – print and electronic.

Keywords: institutions of the National Academy of Sciences of Ukraine, search profile, database, methodology of scientific research.

УДК 004.946:021.4:004.77

Ясінська Олександра Андріївна,

ORCID 0000-0003-0809-2483,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

Слюсар Майя Теодорівна,

ORCID 0000-0003-3683-6144,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

ВІРТУАЛЬНА І РОЗШИРЕНА РЕАЛЬНІСТЬ У БІБЛІОТЕЦІ

Дослідження присвячене розвитку технологій віртуальної і розширеної реальності, їх ролі в бібліотечному житті, визначенню цих двох понять та прикладам використання даних сервісів.

Ключові слова: віртуальна реальність, розширена реальність, пристрої, технології.

Останнім часом, завдяки досягненням і розповсюдженню комп'ютерних та мобільних технологій, можливості virtual reality (далі – VR) і augmented reality (далі – AR) стали набагато більш вражаючими і практично життєздатними. Це викликало популяризацію технологій віртуальної і розширеної реальності і дозволило користувачам відчувати поєднання цифрового і фізичного світів. Дослідження має на меті охарактеризувати явища віртуальної і розширеної реальності та виявити їх роль у бібліотечному середовищі.

Кожна бібліотека зберігає велику кількість паперової продукції, але нові реалії життя пропонують користувачам альтернативу у вигляді інформаційних джерел та нових технологій, які завдяки зручності у користуванні, зберіганні та розповсюдженні поступово витісняють традиційні носії. Як результат, популярність отримали технології віртуальної і розширеної реальності.

Серед дослідників, що вивчали явище віртуальної і розширеної реальності слід виокремити: Н. Носова, Ю. Шадських, Н. Кунанець, А. Ржеуського, В. Пасічника [1], Т. R. Azuma, D. Greene та інших.

Існує безліч підходів до розуміння віртуальної реальності. Дослідник Н. Носов вважає, що основними характеристиками віртуальної реальності є: *актуальність* (існує тільки зараз); *породженість* (створюється іншою реальністю); *інтерактивність* (взаємодія з іншими реальностями); *автономність* (можливість самостійного існування) [2, с. 69].

Відмінністю доповненої реальності від віртуальної є збереження фізичного світу як контексту, в якому представлені вірту-

альні об'єкти і з яким вони взаємодіють. Віртуальна реальність використовує спеціальні позиційні трекери з дисплеями (окуляри віртуальної реальності), які динамічно оновлюють видимий користувачем простір у віртуальному середовищі. [4].

У багатьох бібліотеках вже є певна кількість якісних освітніх та пошукових засобів. Бюджетні пристрої VR та AR доступні і можуть бути запропоновані широкому колу користувачів бібліотеки. Як приклад, продукт Google Cardboard. Використання смартфонів пересічними користувачами за допомогою Cardboard-гарнітури, дозволяє використовувати безліч простих програм віртуальної реальності. Інший продукт, який працює на Платформі Daydream – це Lenovo Mirage Solo, автономна гарнітура, що вимагає лише облікового запису Google, зовнішнього пристрою, наприклад, смартфона (корисно для бібліотек з обмеженим простором). Дорожчі пристрої для віртуальної реальності, використовують SteamVR-платформу з кількома безкоштовними і платними варіантами. Недоліками є потреба в наявності потужних ПК і відеокарт. На відміну від стаціонарної техніки, в пристроях, що працюють завдяки мобільному зв'язку, важче реалізувати налаштування [7].

Шоломи віртуальної реальності Oculus, були запропоновані освітнім закладам, бібліотекам і музеям США, Тайвані та Японії з метою тестування та розповсюдження нової програми – Oculus Education. Про це повідомила компанія-виробник у своєму блозі. Ці програми покликані надати VR-гарнітури школам, бібліотекам та музеям, для виявлення переваг та недоліків у використанні даних продуктів [6].

У 2017 році бібліотека McGill створила інноваційний проект, що передбачав створення спеціального простору VR та AR в розділах гуманітарних та соціальних наук. Було надано та освоєно нові засоби для залучення користувачів до бібліотеки. Але в процесі впровадження виникли технічні труднощі при використанні в наукових дослідженнях факультету та в довгострокових проектах. Незважаючи на це, планується продовжувати розвивати дані технології через їх потенціал [5].

Ще одним яскравим прикладом є Морганівська бібліотека, розташована у Нью-Йорку. Ця бібліотека має віртуальну екскурсію, розроблену в партнерстві з Google і GuidiGo, які використо-

вують відео та анімацію, щоб допомогти відвідувачам розкрити приховані об'єкти. Наприклад: секретні сходи за книжковими полицями; великі ренесансні деталі інтер'єру тощо.

Отже, для реалізації VR і AR в бібліотеках потрібно:

- Бюджет. Відповідне фінансування, яке обумовлює якість наданих послуг.

- Простір. При виборі обладнання потрібно знати, чи ви матимете спеціальний простір у бібліотеці або він буде обмежений для мобільних пристроїв.

- База користувачів. Бібліотеки повинні вирішити, які саме послуги вони хочуть надавати і яка орієнтовна кількість користувачів цими послугами може скористатися.

- Кадрові можливості. Чи є відповідні співробітники, які зможуть надавати користувачам підтримку під час роботи з технологіями, а якщо немає, то чи знайдуться відповідні курси, тренінги дня їх навчання.

- Відкритий розум. Потрібно дослідити всі доступні продукти і з'ясувати, чи будуть працювати вибрані програми на тих пристроях і платформах, що має бібліотека [7].

Таким чином, доповнена реальність дозволяє додавати до реальних об'єктів комп'ютерні предмети і цим самим поєднувати зображення та припускає інтеграцію віртуальних об'єктів у природні відеосцени. Віртуальна реальність занурює користувача в цілком змодельоване середовище. За допомогою пристроїв та програм VR і AR, бібліотеки можуть запропонувати доступ до цих технологій і створити унікальний досвід для своїх користувачів.

Список використаної літератури

1. Кунанець Н. Особливості впровадження технологій Інтернет речей (IoT) у бібліотеках та музеях / Н. Кунанець, А. Ржеуський, В. Пасічник // *Social and Human Sciences. Polish-Ukrainian scientific journal*. – 2018. – № 04 (20). – Р. 1–8.
 2. Носов Н. А. Словарь виртуальных терминов [Электронный ресурс] / Н. А. Носов // *Труды лаборатории виртуалистики*. – 2000. – Вып. 7. – Режим доступа : http://www.virtualistika.ru/vip_7_0.html. – Заглавие с экрана.
 3. Шадських Ю. Еволюція смислового значення поняття «віртуальна реальність» / Ю. Шадських // *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка»*. – 2012. – № 723 : Філософські науки. – С. 73–78.
- Azuma R. T. A Survey of Augmented Reality [Electronic resource] / R. T. Azuma // *In Presence: Teleoperators and Virtual Environments*. – 1997. – № 4. – Р. 355–385. – Mode of

- access : <https://www.cs.unc.edu/~azuma/ARpresence.pdf> (дата звернення: 13.07.2019).
4. Greene D. Virtual and Augmented Reality as Library Services / D. Greene // *Computers in Libraries*. – 2018. – Vol. 38, Issue 1. Jan/Feb. – P. 4–7.
 5. Oculus VR. Announcing Oculus Education Pilot Programs in Taiwan, Japan and Seattle [Електронний ресурс] // Блог Oculus. – 2018. – 28 августа. – Режим доступа : https://www.oculus.com/blog/announcing-oculus-education-pilot-programs-in-taiwan-japan-and-seattle/?locale=ru_RU – Заглавие с экрана.
 6. Pope H. Virtual and Augmented Reality: Creating special spaces within the library / H. Pope // *American Libraries*. – 2018. – Vol. 49, Issue 9/10/2018. – P. 54.

References

1. Kunanets, N., & Rzhеuskyi, A., Pasichnyk V. (2018) Osoblyvosti vprovadzhennia tekhnolohii Internet rechei (IoT) u bibliotekakh ta muzeiakh. [Features of introducing of Internet of Things (IoT) in libraries and museums. *Social and Human Sciences. Polish-Ukrainian scientific journal*, 04(20), 1-8. [In Ukrainian].
2. Nosov, N. (2000) Slovar virtualnykh terminov. [Virtual Glossary]. *Trudy Laboratorii Virtualistiki*, 7. Retrieved July 13, 2019 from http://www.virtualistika.ru/vip_7_0.html. [In Russian].
3. Shadskikh, Y. (2012). Evoliutsiia smyslovoho znachennia poniattia «virtualna realnist». [Evolution of semantic value of the concept of virtual reality]. *Visnyk Natsionalnoho Universytetu «Lvivska Politekhnikha»*, 723, 73–78. [In Ukrainian].
4. Azuma, R. T. (1997) A Survey of Augmented Reality. In *Presence: Teleoperators and Virtual Environments*, 4, 355–385. Retrieved July 13, 2019 from <https://www.cs.unc.edu/~azuma/ARpresence.pdf>. [In English].
5. Pope, H. (2018) Virtual and Augmented Reality: Creating special spaces within the library. *American Libraries*, 49(9/10/2018), 54. [In English].
6. Oculus VR. (2018, August 28). *Announcing Oculus Education Pilot Programs in Taiwan, Japan and Seattle*. Retrieved July 13, 2019 from https://www.oculus.com/blog/announcing-oculus-education-pilot-programs-in-taiwan-japan-and-seattle/?locale=ru_RU. [In English].
7. Greene, D. (2018) Virtual and Augmented Reality as Library Services. *Computers in Libraries*, 38 (1), 4-7. [In English].

UDC 004.946:021.4:004.77

Yasynska Olexandra,

ORCID 0000-0003-0809-2483,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

Sliusar Maya,

ORCID 0000-0003-3683-6144,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

VIRTUAL AND AUGMENTED REALITY IN LIBRARY

The research is devoted to the development of technologies of virtual and augmented reality, their role in library life, the definition of these two concepts and examples of the use of these services.

Keywords: virtual reality, expanded reality, devices, technology.

СУЧАСНА БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНА ТЕРМІНОЛОГІЯ

УДК 025.32

Баньковська Ірина Михайлівна,

головний бібліотекар,

Науково-технічна бібліотека ім. Г. І. Денисенка

Національного технічного університету України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»,

Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ НАД ПЕРЕКЛАДОМ БІБЛІОТЕЧНОЇ ЕТАЛОННОЇ МОДЕЛІ ВІД IFLA

Розглянуто особливості перекладу українською мовою «IFLA Library Reference Model. A Conceptual Model for Bibliographic Information» ([IFLA LRM](#)). Висвітлено окремі аспекти, які стосуються трактування тексту та термінології, використаної в моделі. Також подано загальні відомості про [IFLA LRM](#) – результат консолідації та перегляду трьох попередніх функціональних вимог: FRBR (Функціональних вимог до бібліографічних записів), FRAD (Функціональних вимог до авторитетних даних) та FRSAD (Функціональних вимог до предметних авторитетних даних).

Ключові слова: IFLA Library Reference Model, [IFLA LRM](#), Бібліотечна еталонна модель від IFLA, концептуальна модель для бібліографічної інформації, переклад.

Міжнародна федерація бібліотечних асоціацій та установ (IFLA) почала розробляти концептуальні моделі для бібліографічних даних ще з 90-х років ХХ ст.

Функціональні вимоги до бібліографічних даних (FRBR), опубліковані в 1998 році, стали першим прикладом такої діяльності IFLA. Наразі, FRBR та дві інші моделі родини функціональних вимог – FRAD (Функціональні вимоги до авторитетних даних) та FRSAD (Функціональні вимоги до предметних авторитетних даних) заміщені новою концептуальною «Бібліотечною еталонною моделлю від IFLA» (IFLA Library Reference Model - IFLA LRM).

Нова модель, за своєю суттю, є консолідацією та переглядом

трьох попередніх функціональних вимог. Адже розроблені в різні часові періоди та різними робочими групами FRBR, FRAD та FRASD містили протиріччя, суперечності та невідповідності, які потрібно було ліквідувати

IFLA LRM – це концептуальна еталонна модель високого рівня розроблена на основі моделювального базису «сутність-зв'язок». Її призначення – слугувати основою для формулювання правил каталогізації та впровадження бібліографічних систем. Метою IFLA LRM є створення чітких загальних принципів, які регулюють логічну структуру бібліографічної інформації.

Модель базується на найновіших дослідженнях користувачів бібліотечних систем і дає відповідь на питання, пов'язані зі створенням якісних бібліографічних записів. У широкому розумінні, модель допомагає створювати якісні електронні каталоги, які будуть ефективно працювати для своїх користувачів.

Остаточний, затверджений Професійним комітетом IFLA англomовний варіант моделі, з'явився на сторінці IFLA в серпні 2017 р. Для жодної з попередніх функціональних вимог не існувало перекладів українською мовою – у свій час вони так і не були здійснені, незважаючи на їхню важливість для забезпечення чіткого розуміння бібліографічних даних та для запровадження загальних принципів створення таких даних.

Ідея перекладу нової моделі українською мовою вперше виникла в процесі роботи над впровадженням правил каталогізації RDA (Опис ресурсу та доступ) у роботу каталогізаторів НТБ КПІ ім. Ігоря Сікорського. Особливо актуальним стала відсутність перекладу, коли у 2018 р. був заснований проект 3R (3R Project), який передбачав приведення у відповідність до IFLA LRM основного джерела змісту правил – RDA Toolkit. Це означало що структура RDA повністю перебудовувалася, відповідно до змісту нової моделі. Правила стали використовувати термінологію моделі, її сутності, атрибути та зв'язки. Розуміння змісту IFLA LRM стало по суті, тим же, що і розуміння змісту правил RDA. Без вивчення моделі навіть звичайне читання правил каталогізації є достатньо складним завданням. Тому рішення перекласти модель українською мовою мало бути обов'язково реалізоване.

Переклад концептуальної моделі для бібліографічних даних

українською мовою був достатньо складною задачею через те, що по суті, це був перший подібний переклад.

Серед особливостей перекладу варто виділити деякі важливі складові частини.

Текст моделі. Слід зазначити, що текст IFLA LRM – це наукова англійська мова (професійна), що має свої особливості перекладу. У процесі перекладу найважливішим із завдань було дуже точно відтворити зміст інформації, не спотворити її значення, адже від цього залежать практичні дії каталогізаторів. Враховуючи відмінності англійської та української мови для передачі точного змісту та для формулювання граматично правильних речень застосовувалися різні перекладацькі трансформації – зміна порядку частин речення, поділ одного речення на два речення тощо.

Термінологія. Іншим достатньо складним процесом став переклад термінології, яка застосовується в моделі. Адже саме під час перекладу термінології існує великий ризик вибору неправильного шляху, коли сталі в певній галузі науки терміни можуть перекладатися іншою мовою без повного розуміння їхнього призначення та правил застосування. Насамперед потрібно було визначити до якої саме сфери застосування (або галузі знання) належать окремі терміни. Простіше кажучи, чи є вони суто бібліотечними чи прийшли до нас із суміжних галузей науки, зокрема з інформатики та з теорії баз даних.

Це правило стосувалося дуже багатьох термінів. Прикладом можуть бути: *reference model* – еталонна модель, *entity–relationship model* (або *ER model*) – модель «сутність–зв’язок» (вперше застосував Пітер Чен у 1976 р.), *entity* – сутність, *instance* – екземпляр сутності тощо.

Такі терміни відображають елементи моделі «сутність–зв’язок» і вже існують в українських перекладах з інформатики. Робота над перекладом моделі, безумовно, потребувала і розуміння загальних основ моделювання «сутність–зв’язок».

Загалом, термінологія з теорії баз даних, достатньо широко використовується в моделі – наприклад «кластер імен» і т. ін.

Щодо імен сутностей моделі, які належать до бібліографічної сфери, – то їхній переклад у деякому сенсі і в окремих випадках

став порівняно креативною діяльністю. Модель називає 11 сутностей, імена яких легко або складно перекладати, і робота над перекладом вимагала обговорення та прийняття певних рішень. Наприклад, сутність вищого рівня Res – яка в перекладі з латини означає «річ» було вирішено залишити з іменем Res, адже переклад англійською мовою імені цієї сутності також не подається. Імена сутностей твір (work), вираження (expression) зауважень не викликали, а от для сутності прояв (manifestation) – ім'я вибирали з-поміж двох варіантів – «втілення» та «прояв». Імена інших сутностей звучать так: примірник (item), агент (agent – у значенні «діяч»), особа (person), колективний агент (collective agent), номен (nomen – у значенні «найменування»), місце (place) та часовий діапазон (time-span).

Імена атрибутів та зв'язків для сутностей, які відображені в моделі, також перекладалися та підбиралися серед найвідповідніших еквівалентів з урахуванням лінгвістичних особливостей.

Крім того, суто бібліотечна термінологія, використана в моделі, має окремі терміни, які є неологізмами для сучасної україномовної бібліотечної термінології: aggregates – агрегації (у значенні «агрегувати», «об'єднувати» щось), representative expression attribute – атрибут типового вираження.

Приклади. Переклад прикладів, поданих у моделі, також заслуговує окремого пояснення. Приклади подаються до застосування окремих сутностей, атрибутів та зв'язків. Через те, що модель призначена для опису всіх видів ресурсів, у прикладах подається дуже багато термінів, які є специфічними для вжитку в окремих сферах (музика, картографія, поліграфія тощо). Такі терміни знайомі для каталогізаторів, які займаються описом таких специфічних ресурсів і вимагають застосування спеціальних галузевих словників для перекладу. Прикладом таких термінів є музичні терміни: key – тональність, plate number – номер нотної дошки, vocal score – вокальна партитура, piano conductor part – партія для диригента за фортепіано, graphic notation – графічна нотація, pneumatic notation (невма або невменна нотація – використовувалася в середньовічній Європі для церковної музики) тощо. Присутні і картографічні терміни: scale – масштаб, Albers equal-area conic projection – рівновелика конічна проекція Альберса тощо.

Омонімія – ще одна проблема, яка виникає під час роботи над перекладами. Адже окреме загальноживане слово в певній галузі науки або знання може мати окреме, специфічне значення – наприклад: part – частина (загальна лексика) та part – партія (музика); stage – сцена, стадія тощо у загальноживаній лексиці, stage – «стан» гравюри, коректурний відтиск у поліграфії. Це також випадки у яких потрібні спеціальні словники.

Але будь-яка наполеглива праця завжди приносить результат і після закінчення всіх робіт ми отримали переклад українською мовою концептуальної моделі для бібліографічної інформації, який наразі розміщений на сайті IFLA. Переклад був здійснений під егідою Української бібліотечної асоціації і доступний для вивчення та застосування для всіх українських бібліотек.

Список використаної літератури

1. IFLA Library Reference Model (LRM) [Electronic resource]. – Mode of access : <https://www.ifla.org/publications/node/11412>. – Title from the screen.
2. IFLA's Bibliographic Conceptual Models [Electronic resource]. – Mode of access : <https://www.ifla.org/node/2016>. – Title from the screen.
3. Ріва П. Бібліотечна еталонна модель від IFLA. Концептуальна модель для бібліографічної інформації [Електронний ресурс] / Пет Ріва, Патрік Ле Бюф, Майя Жумер ; ІФЛІА ; пер. з англ. І. М. Баньковська ; ред. пер. О. М. Бруй ; Укр. бібл. асоц. Київ, 2019. 91 с. – Режим доступу : https://www.ifla.org/files/assets/cataloguing/frbr-lrm/ifla-lrm-august-2017_rev201712-uk.pdf?fbclid=IwAR1PQxNBFyyimiyAH2LVEBHVrrxus7LLghc6GF_zl9qn67ah9TqiahLcgz20. – Назва з екрана.

References

1. *IFLA Library Reference Model (LRM)*. (n.d.). Retrieved July 19, 2019, from <https://www.ifla.org/publications/node/11412>.
2. *IFLA's Bibliographic Conceptual Models*. (n.d.). Retrieved July 19, 2019, from <https://www.ifla.org/node/2016>.
3. Riva, P., Le Bœuf, P., & Žumer, M. (2019). *Bibliotechna etalonna model vid IFLA. Kontseptualna model dlia bibliografichnoi informatsii* (I. Bankovska, Trans.; O. Brui, Ed.). Retrieved July 19, 2019, from https://www.ifla.org/files/assets/cataloguing/frbr-lrm/ifla-lrm-august-2017_rev201712-uk.pdf?fbclid=IwAR1PQxNBFyyimiyAH2LVEBHVrrxus7LLghc6GF_zl9qn67ah9TqiahLcgz20 [In Ukrainian].

UDC 025.32

Bankovska Iryna,

Chief Library,

The Scientific and Technical Library named after G.I. Denysenko,

Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute,
Kyiv, Ukraine

THE PECULIARITIES OF TRANSLATION THE IFLA LIBRARY REFERENCE MODEL

The article analyzes the peculiarities of translation into Ukrainian the «IFLA Library Reference Model. A Conceptual Model for Bibliographic Information» (IFLA LRM). Besides some aspects related to the interpretation of the text and the terminology used in the model are highlighted. Also, the article provided the general information about IFLA LRM - the result of consolidation and revision of the three previous functional requirements: Functional Requirements for Bibliographic Records (FRBR), Functional Requirements for Authority Data (FRAD), and Functional Requirements for Subject Authority Data (FRSAD).

Keywords: IFLA Library Reference Model, IFLA LRM, Conceptual Model for Bibliographic Information, translation into Ukrainian.

УДК 811.161.2'373:111

Вакулєнко Максим Олегович,

кандидат фізико-математичних наук, старший науковий співробітник,
завідувач відділу НДР,

Державна науково-технічна бібліотека України,
Київ, Україна

НАУКОВИЙ ПІДХІД ДО ПЕРЕДАЧІ АНГЛІЙСЬКИХ НАУКОМЕТРИЧНИХ ТЕРМІНІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

У статті сформульовано науковий підхід до розвитку та унормування системи українських наукометричних термінів як невід'ємної частини національної терміносистеми. Цей підхід базується на застосуванні методів науки термінології та на ознаках вдалого терміна. Надано практичні рекомендації щодо перекладу деяких англійських наукометричних термінів. Зокрема, рекомендовано перекладати термін *Hirsch index* як індекс Хірша.

Ключові слова: наукометричні терміни, ознаки вдалого терміна, термінологічний переклад, фонетичний аналіз, глухий вокоід, українська національна терміносистема.

Наукометрія в Україні є відносно молодого галуззю, а відтак її термінолексика характеризується варіантністю, неусталеністю. Тому дослідження наявних в обігу наукометричних термінів і вироблення рекомендацій щодо розвитку і вдосконалення відповідної терміносистеми є завданням актуальним. Це дає можливість закріпити у вжитку правильні, належно мотивовані, науково обґрунтовані форми. Метою цієї статті є викласти загальні рекомендації щодо розвитку й унормування української наукометричної терміносистеми в цілому, а також сформулювати конкретні пропозиції щодо перекладу деяких важливих англійських наукометричних термінів на українську мову.

Загальними критеріями вибору терміноодиниці є так звані ознаки вдалого терміна: 1) точність (відповідність морфемної будови терміна його значенню); 2) суттєвість (охоплення ключових сем тлумачення поняття, відсутність хибних семантичних асоціацій); 3) зрозумілість (прозора внутрішня форма); 4) гнучкість (здатність легко творити похідні слова); 5) доброзвучність (відповідність нормам фонотактики); 6) системність (відображення в назві належності до певного класу понять); 7) органічність (відповідність нормам правопису і тенденціям розвитку мови); 8) сполучуваність (здатність поєднуватися в термінологічні словосполучення); 9) однозначність (на противагу багатозначності); 10) номінативність (на противагу описовості); 11) стислість [Вакуленко 2015: 32]. Наведені вимоги реалізуються шляхом комплексного застосування статистичного й аналітичного методів науки термінології [Вакуленко 2015: 15-16, 29-30].

Щоб задовольнити ці критерії, не варто механічно перекладати іншомовний термін – адже він за якоюсь ознакою може бути невдалим. При термінологічному перекладі слід орієнтуватися на саме поняття.

Зокрема, пропонуємо такі варіанти перекладу англійських наукометричних термінів.

Co-citation analysis – співпосилальний аналіз, співпокликаль-

ний аналіз. Тут ідеться про посилання на роботу, а не про цитування якогось уривка з неї – а отже, всі варіанти з формантом «-цит-» є невдалими за ознакою точності.

Hirsch index, h-index – індекс Хірша, *h*-індекс. Тут ідеться про графічне відображення прізвища американця німецького походження. Відповідний звук [h] в англійській і німецькій мовах є глухим апроксимантом, або вокоїдом, артикуляція якого характеризується широким розкритом голосових зв'язок і розподілена по всій довжині мовленнєвого тракту [Stevens 1998: 34; Voase-Beier & Lodge 2003: 99, 127]. З іншого боку, українські пом'якшені звуки [rʲ] і [xʲ] обидва мають задньоязикову артикуляцію, і єдиною відчутною фонетичною відмінністю між ними є акустична ознака дзвінкості/глухості [пор. Тоцька 1981: 83, 90], за якою саме другий відповідає оригінальному звучанню. Якщо бути точним, то в комбінації приголосного з наступним голосним потрібно враховувати так званий післяпридих, який має гортанну артикуляцію і слугує перехідною ланкою до голосного [Вакуленко 2015: 180-186], що додатково підтверджує відносну фонетичну близькість українського [xʲ] до звучання оригіналу. Отже, рекомендуємо вживати форму «індекс Хірша». Зрештою, *Гірш – це у гірших: невдалий за ознаками суттєвості й органічності.

Emerging Sources Citation Index (ESCI) – новоджерельний показник посилань (НоПП), новоджерельний індекс посилань (НоП), показник посилань нововиниклих джерел (ППНД).

Impact factor (IF), journal impact factor (JIF) – імпакт-фактор, вплив-фактор, показник впливовості. Перша форма є калькою з англійської мови і невдала за ознакою органічності. Хоч вона й набула певного поширення, але все ж не має в українській мові достатньої мотивованості – оскільки гніздове слово “impact” означає ‘вплив’ і перекладається теж відповідно.

Science Citation Index (SCI) – науковий показник посилань (НаПП), науковий індекс посилань (НаП).

Scientific Electronic Library Online (SciELO) – наукова електронна бібліотека онлайн (НЕБО), наукова електронна книгозбірня онлайн (НЕКО).

SCImago Journal Rank (SJR) – ранг журналу Саймаго (РЖС). «Саймаго» пишемо з великої, тому що це назва компанії.

Source-normalized impact per paper (SNIP) – джерельно норма-

лізована цитованість на статтю (ДНЦС, ДЖЕНОЦИС).

Таким чином, у цій роботі викладено загальні підходи до вироблення науково обгрунтованої української наукометричної термінології, а також подано конкретні рекомендації щодо відображення деяких важливих наукометричних понять українською мовою. Це важливо для побудови відповідної системи наукометричних термінів як органічної частини української національної терміносистеми.

Список використаної літератури

1. Вакулєнко М. О. Українська термінологія: комплексний лінгвістичний аналіз : монографія / М. О. Вакулєнко . – Івано-Франківськ : Фоліант, 2015. – 361 с., іл.
2. Тоцька Н. І. Сучасна українська літературна мова : фонетика, орфоєпія, графіка, орфографія / Н. І. Тоцька. – Київ : Вища школа, 1981. – 183 с.
3. Boase-Beier J., Lodge K. (2003). *The German language : a linguistic introduction* / J. Boase-Beier , K. Lodge . – Oxford : Blackwell Publishing. – 254 p.
4. Stevens K. N. *Acoustic Phonetics*. – Cambridge, Mass. : MIT Press. – 607 p.

References

1. Vakulenko M. O. (2015). *Ukrainska terminologhiia: kompleksnyj lynchivistychnyj analiz* [Ukrainian terminology: complex linguistic analysis]. Ivano-Frankivsk : Foliant. 361 p., il. [In Ukrainian].
2. Tocka, N. I. (1981). *Suchasna ukrajinsjka literaturna mova: fonetyka, orfoepija, ghrafika, orfoghrafija* [Contemporary standard Ukrainian: phonetics, orthoepics, graphemics, orthography]. Kyiv: Vyshha shkola. 183 p. [In Ukrainian].
3. Boase-Beier J., Lodge K. (2003). *The German language : a linguistic introduction*. Oxford : Blackwell Publishing. 254 p. [In English].
4. Stevens K. N. (1998). *Acoustic Phonetics*. Cambridge, Mass. : MIT Press. 607 p. [In English].

UDC 811.161.2'373:111

Vakulenko Maksym,

Candidate of Sciences, Senior Research Associate, Chief Science Officer,
State Scientific and Technical Library of Ukraine,
Kyjiv, Ukraine

A SCHOLARLY APPROACH TO RENDER ENGLISH SCIENTOMETRIC TERMS IN UKRAINIAN

A scholarly approach to the development and normalization of the system of Ukrainian scientometric terms as an integral part of the national terminology

system is formulated. This approach is based on the application of methods of terminology-science and on the apt term features. Practical recommendations for the translation of some English scientometric terms are given. In particular, it is recommended to translate the English term *Hirsch index* as the «індекс Хірша».

Keywords: scientometric terms, apt term features, terminological translation, phonetic analysis, voiceless vocoid, Ukrainian national term system.

УДК 28.071:78.3:81 (4 Укр)

Комова Марія Василівна,

кандидат філологічних наук, доцент, доцент,

кафедра соціальних комунікацій та інформаційної діяльності,

Національний університет «Львівська політехніка»,

Київ, Україна

ЛЕКСИКОГРАФІЧНІ ДЖЕРЕЛА БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВА

Розглянуто питання розвитку лексикографії у сфері бібліотекознавства, акцентовано на значенні історичних і загальноновних словників для кодифікації та уніфікації фахової термінології. Сучасну лексикографію з бібліотекознавства та суміжних галузей проаналізовано на основі державної статистики видання словників та енциклопедичних праць. Бібліотекознавство потребує розширення спектру перекладних словників, актуалізації термінології на лексичному та семантичному рівні в контексті поширення інформаційних та комунікаційних технологій у сфері бібліотечної справи.

Ключові слова: термінологія, лексикографія, словник, довідник, енциклопедія.

В українському бібліотекознавстві питання термінотворення і терміновживання реалізуються рівні функціонування (наукова та начальна література, ділові документи) і на рівні фіксації (словники, енциклопедії, термінологічні стандарти). Бібліотекознавча термінологія входить до кола найбільш давньо лексикографічно опрацьованих терміносистем, що зумовлюється органічним зв'язком розвитку лексики, писемності, книгописання. Лексико-

графічні джерела сучасної бібліотечно-бібліографічної термінології налажать до кількох груп.

1. Перші українські загальномовні словники XVI-XVIII ст. Давність бібліотечних термінів, що з певними морфологічними змінами входять у сучасну терміносистему, засвідчують такі історичні словники П. Беринди, Є. Славинецького та А. Корецького-Сатановського, Є. Тимченка, словник староукраїнської мови за редакцією Л. Гумецької [2; 3; 4; 7]. Історичні словники відтворюють використання в пам'ятках писемності сукупності бібліотечних, книгознавчих термінів, що вже формували розгалужені лексико-тематичні групи. Це свідчить про їх наявність в народно-розмовному варіанті уже в більш ранні століття на час завершення формування української мови.

2. Словники діячів українських наукових товариств в XIX – на початку XX століття. «Словарь російсько-український» основоположника української бібліографії, лексикографа Михайла Комарова поряд із загальноживаною українською лексикою відтворює базові бібліотечно-бібліографічні, книгознавчі терміни. Кодифікуючи бібліотечну термінологію, словник сприяв уніфікації термінологічних лексем [8]. Перший словник фахової термінології уклала комісія Української секції Одеського бібліотечного об'єднання на чолі із Борисом Комаровим [1]. Словник засвідчує прагнення до гармонійного поєднання української національної термінології і міжнародної.

Про стан лексикографії з бібліотекознавства на сучасному етапі свідчить державна статистика друку в «Літописі книг» Книжкової палати України (табл.). Для повноти аргументації надаємо відомості і щодо суміжних галузей, які мають спільний термінологічний фонд та використовують терміни, уніфіковані на міжгалузевому рівні на основі термінологічних стандартів.

Таблиця

Типологія довідкових видань у сфері соціальних комунікацій

		Перекладні словники				Видання енцикл.-довідкового типу			
Галузь	Роки видання	УР-РУ	УА-АУ	УН	УАР	Тлум., слов.-довід.	Тлум.-перекл.	Енцикл., енцикл. слов.	Разом
Інформ.-бібл.архівна справа	1948-1990	–	–	–	–	1	–	–	1
	з 1991	2	–	–	–	20	2 (АУ)	1	25
Видавнича справа	1948-1990	1	–	–	–	–	–	–	..1
	з 1991	–	2	–	–	12	4 (АУ-2, РУ-2)	1	19
Журналістика	1948-1990	–	1	1	–	–	–	–	2
	з 1991	–	1	–	2	17	–	6	26
Музеєзнавст.	1948-1990	–	–	–	–	–	–	–	–
	з 1991	–	–	–	–	6	–	4	10

Репертуар довідкових видань з бібліотекознавства в поєднанні з інформатикою та архівною справою (за навчальною спеціальністю «Інформаційна, бібліотечна, архівна справа») доволі скромний. Найбільш активно досліджується поняттєвий апарат бібліотечної науки, що представлено у 20 тлумачних словниках (довідниках), зокрема укладених Г. М. Швецовою-Водкою [9; 10]. На грант міжнародного фонду «Відродження» в НТБ Львівської політехніки було укладено і видано перекладний російсько-український словник бібліотечно-бібліографічної термінології [5]. В англо-українському словнику-довіднику бібліотечно-інформаційної термінології авторства Н. Стрішенець втілено цілу низку переваг: поєднуючи ознаки перекладних і тлумачних словників, він є актуальним інформаційним ресурсом, необхідним під час опанування здобутками світового інформаційного простору [6].

Бібліотекознавство потребує розширення спектру перекладних словників, актуалізації термінології на лексичному та семан-

тичному рівні в контексті поширення інформаційних та комунікаційних технологій в сферу бібліотечної справи.

Список використаної літератури

1. Короткий словник бібліотечних термінів // Бібліотечний вісник. – 1995. – № 4. – С. 16–19.
2. Лексикон славно-латинський Е. Славинецького та А. Корецького-Сатановського. – Київ : Наук. думка, 1973. – 540 с.
3. Німчук В. Памво Беринда і його «Лексіконъ славноросскій альбо Имень тлъкованіє» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://litopys.org.ua/berlex/be01.htm>. – Назва з екрана.
4. Словник староукраїнської мови XIV–XV ст.: в 2-х т. – Київ : Наук. думка, 1977–1978.
5. Сташко М. В. Російсько-український словник бібліотечно-бібліографічних термінів: 6700 термінів / М. В. Сташко, Держ. ун-т «Львів. політехніка». – Львів, 1996. – 200 с.
6. Стрішенець Н. В. Англо-український словник-довідник бібліотечно-інформаційної термінології / Н. В. Стрішенець. – Київ : НБУВ, 2004. – 328 с.
7. Тимченко Є. Матеріали до словника писемної та книжної мови 15–18 ст. : в 2-х кн. / Є. Тимченко. – Київ, 2002–2003.
8. Уманець М., Спілка А. Словарь російсько-український : в 4 т. / М. Уманець, А. Спілка. – Львів: Друкарня тов-ва ім. Т. Шевченка, 1893–1898.
9. Швецова-Водка Г. М. Документознавство : словник-довідник термінів і понять / Г. М. Швецова-Водка. – Київ : Знання, 2012. – 319 с.
10. Швецова-Водка Г. М. Короткий термінологічний словник із бібліографознавства та соціальної інформатики / Г. М. Швецова-Водка. – Київ, 1999. – 115 с.

References

1. Korotkyi slovnyk bibliotechnykh terminiv [Short dictionary of librarian terms]. (1995). *Bibliotechnyi Visnyk*. № 4. P. 16–19. [In Ukrainian].
2. Leksykon slaveno-latynskiy E. Slavynetsko ho ta A. Koretsko ho-Satanovsko ho [The Lexicon of Slavic-Latin by E. Slavinetsky and A. Koretsky-Satanovsky]. (1973). Kyiv, Ukraine : Nauk. dumka. [In Ukrainian].
3. Nimchuk, V. Pamvo Berynda i yoho "Лексіконъ славноросскій альбо Имень тлъкованіє" [Pamó Berynda and his "Лексіконъ славноросскій альбо Имень тлъкованіє"]. URL : <http://litopys.org.ua/berlex/be01.htm> [In Ukrainian].
4. Slovnyk staroukrainskoi movy XIV–XV st. [Dictionary of the Old Ukrainian language of the XIV–XV centuries]. (1977–1978). Kyiv, Ukraine : Nauk. dumka. [In Ukrainian].
5. Stashko, M. V. (1996). Rosiisko-ukrainskyi slovnyk bibliotechno-bibliohrafichnykh terminiv [Russian-Ukrainian dictionary of library and bibliographic terms]. Lviv, Ukraine.. [In Ukrainian]

6. Strishenets, N. V. (2004). Anhlo-ukrainskyi slovnyk-dovidnyk bibliotechno-informatsiinoi terminolohii [English-ukrainian dictionary of library and information science]. Kyiv, Ukraine : NBUV. [In Ukrainian].
7. Tymchenko, Ye. (2002–2003). Materialy do slovnyka pysemnoi ta knyzhnoi movy 15–18 st. [Materials for the dictionary of written and book language 15–18 centuries]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
8. Umanets, M., Spilka, A. (1893–1898). Slovar rosyisko-ukrainskyi [Dictionary Russian-Ukrainian]. Lviv, Ukraine : Drukarnia tovarystva im. Shevchenka. [In Ukrainian].
9. Shvetsova-Vodka, H. M. (2012). Dokumentoznavstvo : slovnyk-dovidnyk terminiv i poniat [Document science: dictionary-reference book of terms and concepts]. Kyiv, Ukraine : Znannia. [In Ukrainian].
10. Shvetsova-Vodka, H. M. (1999). Korotkyi terminolohichnyi slovnyk iz bibliografoznavstva ta sotsialnoi informatyky [Short terminology dictionary on bibliography and social information science]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

UDC 28.071:78.3:81 (4 Укр)

Komova Maria,

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Department of Social Communication and Information Science
Lviv Polytechnic National University,
Kyiv, Ukraine

LEXICOGRAPHIC SOURCES OF LIBRARY SCIENCE

The article deals with the development of lexicography in the field of library science. Research focuses on the meaning of historical and general dictionaries for the codification and unification of professional terminology. Modern lexicography in library science and related fields is analyzed based on state publication statistics of dictionaries and encyclopedic works. Library science needs to expand the range of translating dictionaries and to actualize terminology at the lexical and semantic level in the context of disseminating information and communication technologies in the field of library affair.

Keywords: terminology, lexicography, dictionary, reference book, encyclopedia.

УДК 811.161.2'276.6 : 655+81'373.611

Медведь Марія Миколаївна,

кандидат філологічних наук, директор Наукової бібліотеки,
Ужгородський національний університет,
Ужгород, Україна

ПАСИВНІСТЬ УКРАЇНСЬКОМОВНОГО ТЕРМІНОТВОРЕННЯ: ВИДАВНИЧО-ПОЛІГРАФІЧНИЙ НЕОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

В статті досліджуються причини пасивності творення нової видавничо-поліграфічної термінології в українській літературній мові, періоду кінця ХХ – початку ХХІ століття, який стрімко поповнює видавничо-поліграфічну терміносистему іншомовними термінами, а спроба творення власне українських видавничо-поліграфічних термінів часто спричиняє початковий сленговий варіант уживання. Основною причиною переваги вживання іншомовного терміна над питомо українським вбачається в перевазі чіткості і короткому мовному оформленні, зручності для сприймання.

Ключові слова: мовознавство, українська термінологія, видавничо-поліграфічний термін, неологізми, сленг, запозичення.

Проблематика мовних змін завжди була предметом наукових зацікавлень українських мовознавців, починаючи від досліджень О. Потебні, до праць із вивчення проблем аналізу змін у системі та способах функціонування сучасної української мови (О. Сербенська, Л. Ставицька, О. Тараненко, О. Стишов, І. Самойлова, Т. Коць, Д. Мазурик та ін.).

Видавничо-поліграфічна терміносистема (надалі ВПТ) є спадкоємницею друкарської термінології, яка в кінці ХІХ – ХХ ст. розгалузилась на дві самостійні терміносистеми «поліграфія» та «видавнича справа». На початку ХХІ ст., внаслідок комп'ютеризації видавничих та поліграфічних процесів, згадані терміносистеми знову ж об'єдналися у терміносистему «видавничо-поліграфічне виробництво». ВПТ має тісні зв'язки з терміносистемою бібліотечно-бібліографічної справи (опис, зберігання видання), терміносистемою інформаційних систем та технологій (органі-

зація та виготовлення видання), терміносистемою книготоргівлі (продаж, поширення видання).

Періодом унормування і впорядкування ВПТ вважаються 20-30-ті роки ХХ століття, та все ж періодом «неологічного буму» видавничо-поліграфічної терміносистеми вважається кінець ХХ – на початку ХХІ століття, хоч саме в цей період спостерігається тенденція пасивного творення власне українських термінів видавничо-поліграфічної галузі. Певне уявлення про це явище дають такі терміни, напр.: вирівнювання – «видалення недоліків дискретизації зображення шляхом електронної фільтрації та інших методів, таких, як «змішування ущільнених контурів» [4, с. 111]; прийомка – «вивідний пристрій» [4, с. 556] та ін.

Серед нових питома українських термінів зафіксовано також складені терміни. До прикладу: струминний друк – «спосіб безконтактного друку без друкарської форми із синтезом фарбового зображення за допомогою електронних пристроїв безпосередньо на поверхні паперу або іншого задрукованого матеріалу» [4, с. 705]; *мережна видавнича справа* – «інтегрований процес створення електронної інформації з різними формами її подання для кінцевих користувачів (у друкованому, відео- і аудіовигляді» [4, с. 403].

Спроба творення власне українських видавничо-поліграфічних термінів іноді спричиняє початковий сленговий варіант уживання в професійному мовленні. До сленгізмів можна віднести такі терміни: вжикалка – «матричний принтер – (не зафіксований словниками); граф (графокреслярка) – «периферійний пристрій, керований з комп'ютера, що друкує інформацію на площині у декартовій системі координат» (не зафіксований словниками); друкарка – (український варіант терміна принтер) – «друкувальний пристрій» – (не зафіксований словниками); клави (сленг від клавіатура) – «один з пристроїв уведення, за допомогою якого користувач працює на комп'ютері (сукупність розміщених у певному порядку клавiш» – (не зафіксоване словниками), лагуна – «проміжковий (пробільний) елемент» – (не зафіксоване словниками), сідюк – сленг на CD-ROM (не зафіксоване словниками), число – «номер газети, журналу, альманаху» [2, с. 268]; вебка – сленг від веб-камера – «цифрова відео- або фотокамера, здатна в

реальному часі фіксувати зображення, які можуть передаватися у мережі Інтернет» [1, с. 56] та ін. Сленгова термінологія, не зафіксована словниками, становить приблизно 0,56 % від загальної кількості нових термінів видавничої справи.

Серед нових видавничо-поліграфічних термінів помітна тенденція терміносистеми до поєднання українських термінів та запозичень (цілих слів або морфем). Наприклад: цифровий кольоровий друк – «одна з декількох друкарських технологій, де кольорове зображення формується друкарською машиною, керованою комп'ютером» [4, с. 829]; цифровий півтон – «процес отримання різних тонів шляхом розбиття зображення на серії (категорії) півтонових растрових крапок із застосуванням комп'ютерної графіки» [4, с. 829] та ін.; п'єзоелектричний друк – «технологія, що використовується у числових принтерах струминного друку, в яких фарба наноситься під дією електричного заряду» [4, с. 505]; планшетний графобудівник – «графічний пристрій, що виводить зображення на носій даних (папір, фотоматеріал), розміщений на плоскій поверхні» [4, с. 520]; процесор для обробки формних пластин – «автоматизований пристрій (агрегат) для нормалізованого фізико-хімічного оброблення формних пластин після експонування» [4, с. 576]; струминний принтер – «різновид принтера, що використовує технологію струминного друку, в якому зображення наноситься на задрукований матеріал наприкінці фарби з сопел невеликого діаметру з високою швидкістю (до 1 млн. крапель за секунду)» [4, с. 706]; трепінгування – «процес компенсації неточності приведення фарб під час друкування, у результаті якої можуть з'явитися зазори між об'єктами» [4, с. 766]; трілінійний сканер – «сканувальний пристрій, який використовує три лінійні матриці ПЗЗ, що мають відповідні червоний, зелений і синій фільтри для фіксації трьох кольорів за один робочий прохід» [4, с. 767]; принтерна роздруківка – «отримання за допомогою принтера (лазерного, матричного, струминного тощо) текстово-графічного зображення на папері (плівці) унаслідок фізико-хімічного процесу взаємодії паперу (плівки) з фарбувальною речовиною (картриджем)» [4, с. 558]; технологія «Комп'ютер-друкарська форма» – «процес виготовлення друкарських форм за рахунок можливостей числової технології прямого

експонування (лазерного гравірування) зображень безпосередньо на формний матеріал з управлінням від ЕОМ» [4, с. 742] та ін.

У процесі дослідження близько 1200 видавничо-поліграфічних новотворів, нами проаналізовано їх частиномовну приналежність. Найбільшу кількість термінів становлять іменники (приблизно 45%), меншу частину – прикметники (приблизно 4%), дієслова – (приблизно 2%), решта – словосполучення.

З огляду лінгвістичного дослідження нами виявлено тенденцію «пасивністю засвоєння новоствореного українського терміна», хоча українська термінологія намагається творити власні неологізми. Наприклад: *плотер* (англ.) – *графобудівник*, або *графокреслярка* (укр.) [4, с. 524]; *компіляція* (англ.) – *складання* (укр.) – «процес переведення початкового тексту програми в об'єктний код. Конвертація коду в машинну мову й «підключення» програмного додатка до центрального процесора» [4, с. 326]; *драйвер* (англ.) – *формувач* (укр.) – «програма управління, що використовується для здійснення певних дій з обміну даними» [4, с. 190]; *принтер* (англ.) – *друкувальний пристрій* (укр.) – «периферійний пристрій комп'ютеризованої видавничої системи для оперативного друку» [4, с. 558]; *іміджсетер* (англ.) – *вивідний пристрій* (укр.) – [4, с. 272]; *трепінг* (англ.) – *перекриття контурів* (укр.) [4, с. 766]; *рекордер* (англ.) – *числовий експонувальний пристрій* (укр.) [4, с. 599] та ін.

Причину переваги вживання іншомовного терміна над питомо українським вбачається в перевазі чіткості і короткому мовному оформленні, зручності для сприймання. Саме це є причиною виникнення професійного сленгу видавців та поліграфістів.

Є. Розен, описуючи науку про творення нових слів і термінів, констатує: «Із позиції мовної культури прийнято розрізняти «необхідну неологію» і «надлишкову неологію». До першої належать такі нові найменування, які виникають у зв'язку з новими об'єктами позначення – новими предметами, технічними винаходами, новими ідеями, номенклатурами та ін. Надлишковою вважають появу нових позначень, синонімічних до наявних, запозичень із іноземних мов, діалектів, жаргонів. Судити про те, потрібне чи ні комунікантам те чи інше слово поза історичною перспективою, – завдання невдячне. Лінгвісту, який безпосередньо спостерігає за

тими чи іншими мовними змінами, необхідна більша обережність щодо різних рекомендацій, спрямованих на покращення мови й прогнози щодо перспектив слів [3, с. 23].

Список використаної літератури

1. Нові й актуалізовані слова та значення : словникові матеріали 2002–2010 [1550 слів і словосполук] / Балог В. О., Лозова Н. Є., Тименко Л. О., Тищенко О. М. – Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. – 280 с.
2. Нові слова та значення : словник / Уклад. Л. В. Туровська, Л. М. Василькова. – Київ : Довіра, 2008. – 271 с. 3
2. Розен Е. В. Новые слова и устойчивые словосочетания / Е. В. Розен. – Москва : Просвещение, 1991. – 187 с.
4. Український тлумачний словник видавничо-поліграфічної справи / Уклад. П. Киричок та ін. – Київ : НТУУ «КПІ», 2011. – 896 с.

References

1. Baloh, V. O., Lozova, N. Y., Tymenko, L. O., Tyshchenko, O. M. (2010). Novi i aktualizovani slova ta znachennia: slovnykovi materialy 2002–2010 [1550 sliv i slovospoluk] [New and updated words and meanings: dictionary materials in 2002–2010 [1550 words and word combinations]. Kyiv, Ukraine : Dmytro Burago Publishing House. [In Ukrainian].
2. Turovska, L. V., Vasylykova, L. M. (Eds.). (2008). Novi slova ta znachennia: slovnyk [New words and meanings: a dictionary]. Kyiv, Ukraine : Dovira. [In Ukrainian].
3. Rozen, E. V. (1991). Novye slova i ustoichivye slovosochetaniia. [New words and stable word combinations]. Moscow, Russia : Prosveshchenie. [in Russian].
- 4..Kyrychok, P. et al. (Eds.). (2011). Ukrainskyi tлумачnyi slovnyk vydavnycho-polihrafichnoi spravy [Ukrainian dictionary of publishing and printing]. Kyiv, Ukraine : NTUU KPI. [In Ukrainian].

UDC 811.161.2'276.6 : 655+81'373.611

Medved Maria,

Candidate of Philological Sciences, Director of Scientific Library,
Uzhhorod National University,
Uzhhorod, Ukraine

PASSIVITY OF UKRAINIAN TERM FORMATION IN THE NEOLOGICAL PUBLISHING ASPECT

The article studies the causes of passivity of the formation of the new publishing terminology in the Ukrainian literary language of late 20th – early 21st century. This terminology is rapidly replenished by foreign language terms, while the attempts to create national Ukrainian publishing terms often

result in the use of original slang terms. The main advantage of a foreign language term over a specific Ukrainian one is the clarity and short linguistic form, as well as the convenience of perception of a foreign term.

Keywords: linguistics, Ukrainian terminology, publishing term, neologisms, slang, borrowings.

БІБЛІОМЕТРИЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА НАУКОМЕТРИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

УДК 001:004.91

Балагура Ірина Валеріївна,

кандидат технічних наук, старший науковий співробітник,
Інститут проблем реєстрації інформації НАН України,
Київ, Україна

Ланде Дмитро Володимирович,

доктор технічних наук, професор,
Інститут проблем реєстрації інформації НАН України,
Київ, Україна

Крючин Андрій Андрійович,

доктор технічних наук, професор, член-кореспондент НАН України,
Інститут проблем реєстрації інформації НАН України,
Київ, Україна

ВИЗНАЧЕННЯ ГРУП ЕКСПЕРТІВ НА ОСНОВІ АНАЛІЗУ БІБЛІОМЕТРИЧНИХ ПОКАЗНИКІВ

Розглянуто структуру та алгоритми наукометричних сервісів для визначення експертів серед науковців, що характеризуються активною співпрацею у наукових колективах та значним науковим внеском із обраної тематики для вирішення окремих завдань із різних галузей наукової діяльності. Запропоновано здійснювати визначення експертних груп на основі баз даних наукових публікацій за допомогою формування та аналізу мереж співавторів та термінів з обраної тематики. Виявлення експертних груп може бути здійснено за допомогою визначення кластерів в мережах співавторства.

Ключові слова: наукометрія, наукометричні сервіси, експертні групи, мережі співавторства, кластери.

Наразі домінує точка зору, що тільки професійна експертиза наукових проєктів може дати всебічну об'єктивну оцінку наукових результатів, бібліометричні ж показники слугують інструмен-

том підтримки прийняття рішень експертами. Тому наукометрія, як наукова дисципліна, вимагає, перш за все, узгодженої методології оцінки і прогнозування наукової діяльності, а також інноваційного інструментарію для її практичного застосування [4].

Сьогодні проблема пошуку експертів залишається нерозв'язаною і у багатьох українських і закордонних веб-сайтах наукових, культурних та інших можна знайти оголошення із пошуку експертів. Для кандидатів висувуються певні вимоги з досвіду, навичок роботи та посади для виконання експертизи в тій чи іншій галузі. Метод анкетування на сьогодні найпоширенішим у світі [3]. Проте не для всіх видів робіт можна оголошувати тривалий відкритий конкурс робіт та не в кожному випадку спеціаліст зверне увагу на оголошення. Другим способом пошуку експертів є використання соціальних мереж з профілями спеціалістів таких як ResearchGate (<https://www.researchgate.net/>), LinkedIn (

<https://www.linkedin.com/>) [10]. Цей метод подібно до пошуку експертів методами анкетування дозволяє вивчити інформацію про спеціаліста на основі відповідного профілю, проте в даному випадку не витрачається час на проведення конкурсу, а також існує можливість розглянути кандидатури експертів незалежно від країни проживання та власної зацікавленості.

Для наукової експертизи проведення пошуку експертів можливе на основі наукометричних баз даних, що містять профілі науковців з інформацією про публікації, цитування та інші наукометричні показники. Наукові профілі можна знайти в Google Scholar, Scopus, Web of Science та інших базах даних. Також існують ресурси для об'єднання інформації про науковців з різних баз даних, серед них: ORCID (<https://orcid.org/>), «Бібліометрика української науки» (<http://www.nbuv.gov.ua/bpnu/>), «Науковці України» (<http://irbis-nbuv.gov.ua>), AMiner (<https://aminer.org/>) та інші. Основним недоліком таких сайтів є обмеженість пошуку відповідно до визначених тематичних рубрик.

Закордонними вченими проведено ряд досліджень присвячених теоретичним аспектам та вимогам для виділення експертних груп. У роботі [7] проведений порівняльний аналіз методів автоматичного пошуку експертів. Авторами моделі пошуку експертів

поділені на імовірнісні (розрахунок для авторів або тематик), ранжування та мережеві (PageRank, HITS). Вибір методу залежить від мети пошуку експертів та джерела даних. Саме вхідні дані в найбільшій мірі визначають результат, тому на першому етапі аналізу найбільш важливо обрати базу даних публікацій. У роботі [9] запропоновано підхід для пошуку експертів на форумах та у спеціалізованих соціальних мережах, де, на думку авторів, експерт може розкрити свої знання та спосіб мислення. В [6] автори пропонують пошук експертів на основі аналізу наукових текстів та побудови онтологій предметної галузі. Сучасні роботи надають описи формування спеціалізованих профілів науковців, пропонуються методи пошуку, що використовують імовірнісні моделі та інші методи аналізу тексту.

На базі реферативної бази даних «Україніка наукова» може бути створена система та алгоритми наукометричних сервісів із використанням мереж співавторства та мереж предметних областей. Вони будуть відображати основні тенденції розвитку науки в Україні, визначати наукові колективи, що мають ознаки наукових шкіл, визначати фахівців-експертів в окремих наукових напрямках. Мережі співавторів показують наукову взаємодію та характеризують зв'язки між науковцями щодо їх взаємодії. Мережі термінів на базі реферативної бази даних «Україніка наукова» будують за принципом частоти вживання термінів у документах та використовують для опису тематики публікацій у різних наукових галузях і визначення тенденцій розвитку наукових напрямів. Аналіз мереж термінів дає можливість розробити термінологічну основу онтології наукового напрямку для вирішення задач класифікації документів, їх реферування та інформаційного пошуку в реферативних джерелах. Детальний наукометричний аналіз окремого наукового напрямку чи галузі дає змогу визначити найбільш впливових науковців і тематику їх досліджень. Саме поєднання методів мереж співавторів і термінів для аналізу баз даних наукових публікацій надає змогу визначити найбільш компетентних експертів в окремих наукових напрямках за визначеною тематикою. Важливою та необхідною частиною наукового прогресу є взаємодія науковців різних напрямів, яка виявляється, серед іншого, у

мережах співавторства [2]. При вивченні наукової співпраці крім методів бібліо- та наукометрії також застосовують методи дослідження складних мереж та експертне оцінювання [5]. Зокрема, одним з найпоширеніших методів є використання мережі співавторства, де вузлам відповідають автори наукових публікацій, а ребрам – зв'язки співавторства, що пропорційні кількості спільних робіт [1]. Мережа співавторства є інструментом визначення структури функціонування науки в цілому, допомагає зрозуміти і прогнозувати розповсюдження наукової інформації, еволюції наукових шкіл, здійснювати вибір актуальності досліджень. Вивчення відповідних мереж дозволяють виділити ключові публікації, напрями, кластери співавторів [8].

Список використаної літератури

1. Ланде Д. В., Балагура І. В. Наукометричні дослідження мереж співавторства по базі даних «Україніка наукова» / Д. В. Ланде, І. В. Балагура // Реєстрація, зберігання і обробка даних. – 2012. – № 4. – С. 41–51.
2. Ланде Д. В. Наукометричний аналіз мереж термінів з публікацій наукового колективу / Д. В. Ланде, І. В. Балагура, С. Д. Погорілий, Н. А. Дубчак // Реєстрація, зберігання і обробка даних. – 2017. – № 1. – С. 34–39.
3. Рогушина Ю. В., Гладун А. Я. Використання організаційних онтологій для пошуку експертів у нових предметних областях / Ю. В. Рогушина, А. Я. Гладун // Проблеми програмування. – 2007. – С. 73–83.
4. Симоненко Т. В. Библиометрия в развитии коммуникаций Международной ассоциации академий наук / Т. В. Симоненко, Л. Й. Костенко, В. П. Рыбачук // Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития. – 2017. – № 14. – С. 27–33.
5. Alireza A. Betweenness centrality as a driver of preferential attachment in the evolution of research collaboration networks / A. Alireza, H. Liaquat, L. Leydesdorff // Journal of Informetrics. – 2012. – Vol. 6. – № 3. – P. 403–412.
6. Bidault F., Hildebrand T. The distribution of partnership returns: Evidence from co-authorships / F. Bidault, T. Hildebrand // Research Policy. – 2014. – № 43. – P. 1002–1013.
7. Brochier R. Impact of the Query Set on the Evaluation of Expert Finding Systems [Electronic resource] / Brochier R., Guille A., Rothan B., Velci J. – Mode of access : CoRR, abs/1806.10813 (2018). – Title from the screen.
8. Ding Y. Scientific collaboration and endorsement: Network analysis of coauthorship and citation networks / Y. Ding // Journal of Informetrics. – 2011. – Vol. 5. – № 1. – P. 187–203.
9. Lin S. A survey on expert finding techniques / W. Hong, D. Wang, T. Li // Journal

of Intelligent Information Systems. – 2017. – Vol. 49(2). – 255–279.

10. Wei C. Finding experts in online forums for enhancing knowledge sharing and accessibility / C. Wei, W. Lin, H. Chen, W. An, W. Yeh // *Computers in Human Behavior*. –2015. – N 51. – P. 325–335.

References

1. Lande, D. V., & Balagura, I. V. (2012). Scientometric research of co-authorship networks on the database "Ukrainian Science". [Scientific research of networks of co-authorship of the database "Ukrainika naukova"]. *Registration, storage and processing of data*, 4, 41-51. [In Ukrainian].
2. Lande, D. V., & Balagura, I. V., Pogorilyi, S. D., Dubchak, N. A. (2017). Scientometric analysis of networks of terms from publications of scientific staff [Scientometric analysis of network of terms from the publications of the scientific team]. *Registration, storage and processing of data*, 1, 34-39. [In Ukrainian].
3. Rogushina, Yu., & Gladun, A. (2007). Use organizational ontologies to find experts in new subject areas [Organization ontology using for expert searching in new subject domains]. *Problems of software developing*, 1, 73-83. [In Ukrainian].
4. Simonenko, T. V., & Kostenko, L. Y., Rybachuk, V. P. (2017). Bibliometriia v razvitii komunikatsii Mezhdunarodnoi assotsiatcii akademii nauk [Bibliometry in the development of communications of the International Association of Academies of Sciences]. *Libraries of national academies of sciences: functioning problems, development trends*, 14, 27-33. [In Russian].
5. Alireza, A., & Liaquat, H., Leydesdorff, L. (2012). Betweenness centrality as a driver of preferential affiliation in the evolution of research collaborative networks. *Journal of Informetrics*, 6, 3, 403-412. [In English].
6. Bidault, F., & Hildebrand, T. (2014). The distribution of partnership returns: Evidence from co-authorships. *Research Policy*, 43, 1002-1013. [In English].
7. Brochier, R., & Guille, A., Rothan, B., Velci, J. (2018). Impact of the Query Set on the Evaluation of Expert Finding Systems. CoRR, abs/1806.10813. [In English].
8. Ding, Y. (2011). Scientific collaboration and endorsement: Network analysis of coauthorship and citation networks. *Journal of Informetrics*, 5, 1, 187-203. [In English].
9. Lin, S., & Hong, W., Wang, D., Li, T. (2017). A survey on expert finding techniques. *Journal of Intelligent Information Systems*, 49(2), 255-279. [In English].
10. Wei, C., & Lin, W., Chen, H., An, W., Yeh, W. (2015). Finding experts in online forums for enhancing knowledge sharing and accessibility, *Computers in Human Behavior*, 51, 325-335. [In English].

UDC 001:004.91

Balagura Irina,

Candidate of Technical Sciences, Senior Research Associate,
Institute for Information Recording of the NAS of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

Lande Dmitry,

Doctor of Technical Sciences, Professor,
Institute for Information Recording of the NAS of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

Kryuchyn Andriy,

Doctor of Technical Sciences, Professor, Corresponding Member of the
National Academy of Sciences of Ukraine,
Institute for Information Recording of the NAS of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

DEFINITION OF EXPERTS GROUP BASED ON ANALYSIS OF BIBLIOMETRIC INDICATORS

The structure and algorithms of scientometric services for the determination of experts among scientists characterized by active collaboration in scientific collectives and significant scientific contribution from selected topics for solving individual problems from different fields of scientific activity are considered. It is proposed to define expert groups on the basis of databases of scientific publications by means of forming and analyzing networks of co-authors and terms on chosen topics. Detection of expert groups can be accomplished by defining clusters in co-authoring networks.

Keywords: scientometric, scientometric services, expert groups, networks of co-authorship, clusters.

УДК 001:004.91

Жабін Андрій Олександрович,

молодший науковий співробітник,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

ВПРОВАДЖЕННЯ КОГНІТИВНИХ ПРАКТИК У НАУКОМЕТРІЇ

Висвітлені сучасні тенденції у науці в світлі впровадження когнітивних методів. Позначено міждисциплінарний характер сучасних наукових досліджень і когнітивної науки зокрема. Висвітлено ідеї, що покладені в основу когнітивних практик та обґрунтовано доцільність їх застосу-

вання у наукометрії з урахуванням її дуалізму. Досліджено перспективи подальшого розвитку наукометрії з використанням когнітивних методів у експертному аналізі з використанням наукометричних систем Web of Science та Scopus.

Ключові слова: когнітологія, когнітивні практики, наукометрія, Web of Science, Scopus.

Швидкий та всеохоплюючий науково-технічний розвиток кінця ХХ–го початку ХХІ–го ст. призвів до переходу людства в еру комп'ютерних технологій та «суспільства знань». Одним із наслідників даних перетворень стала «когнітивна революція» в науці, яка включає у собі елементи кібернетики, лінгвістики, комп'ютерних наук, психології.

Варто виділити міждисциплінарний характер сучасних наукових досліджень і когнітивної науки зокрема [1, 3], природою якої є перетин людини і техніки, суб'єктивно і об'єктивного знання. Когнітивні практики (їх ще називають «гносеопрактиками») є сукупністю пізнавальних засобів форм і методів, спрямованих на оновлення методології пізнання. Когнітивний підхід є рішенням наукових проблем, зважаючи на когнітивні аспекти, які включають процеси сприйняття, мислення, пізнання, пояснення і розуміння. Когнітивні практики характеризуються прагненням до синтезу, руйнування дисциплінарних кордонів, багаторівневим охопленням [1].

Так, міждисциплінарність, як когнітивна комунікативна практика, націлена на цілісну, прийнятну для розуміння картину об'єкта дослідження для якомога ширшої аудиторії залучених дослідників.

Когнітологія має конкретний предмет дослідження – знання і це її зближує із ще однією наукою, яка досліджує знання – наукометрією.

Якщо в основу наукометрії покладено дуалізм (кількісний та експертний аналізи наукових досліджень) для максимальної об'єктивності при вимірюванні, то когнітологія фокусується на якісних суб'єктивних характеристиках, таких як глибина та повнота людського сприйняття та пізнання конкретної інформації, ефективність взаємодії з джерелом інформації, психологічний

комфорт при роботі із інформацією тощо. Цим вони не взаємовиключають один одного, а навпаки – органічно доповнюють.

Хоча якість наукометричних досліджень визначається об'ємом та повнотою вибірки, дослідники наукометрії зазначають, що недопустимо абсолютизувати дані показники для автоматичного прийняття керівних рішень, а лише використовувати як опорну платформу для експертного оцінювання [2, с. 88]. Варто зазначити, що такі експертні оцінки, як і інші дослідження науковців неможливо повноцінно здійснити лише в площині «сухої статистики», без застосування когнітивних практик, інакше кажучи, без врахування людського фактору.

Дослідження когнітивних практик фактично є одним із передових універсальних напрямків сучасної науки, як в площині суто гуманітарних дисциплін так і технічних. Одна із основних ідей когнітивної науки є теза про неможливість повноцінного розуміння через дослідження одного рівня, лише всебічне охоплення дає можливість наблизитись до повноти пізнання.

Цікавим є те, що найбільші наукометричні платформи такі як Web of Science та Scopus широко залучають когнітивні практики у своїй діяльності. Вони застосовують та продовжують удосконалювати багатоступінчасті процедури для індексації та рейтингування наукових видань, окремих праць і дослідників.

Отже, підсумовуючи вище сказане, можна зазначити, що когнітивні методи стають все більш вживаними й органічними у різних галузях науки, їх гнучкість і широта охоплення дозволяє перетинати та поєднувати різні галузі знань, створюючи єдине органічне поле для спільної праці науковців.

Список використаної літератури

1. Василькова В. В. Междисциплинарность как когнитивная практика (на примере становления коммуникативной теории) / В. В. Василькова // *Коммуникация и образование* : сборник статей. – Санкт-Петербург : Санкт-Петербургское философское общество, 2004. – С. 69–88.
2. Костенко Л. Й., Симоненко Т. В., Грачев О. А. Библиометрика отечественной науки: возможности и ограничения прикладного использования web-системы Google Scholar / Л. Й. Костенко, Т. В. Симоненко, О. А. Грачев // *Наука та наукознавство*. – 2017. – № 3 (97). – С. 87–96.
3. Миницкий Н. И. Когнитивные практики в истории науки и образова-

ния / Н. И. Минецкий // Крыніцазнаўства і спецыяльныя гістарычныя дысцыпліны: навук. зб.– Минск : БГУ, 2009. – Вып. 5. –С. 143–151.

References

1. Vasilkova, V. V. (2004). Mezhdisciplinarnost kak kognitivnaia praktika (na primere stanovleniia kommunikativnoi teorii) [Interdisciplinarity as a cognitive practice (on the example of the formation of a communicative theory)]. In *Kommunikatsiya i obrazovanie. Sbornik statey*, 69-88. [In Russian].
2. Kostenko, L. Y., Simonenko, T. V., Grachev, O. A. (2017). Bibliometrika otechestvennoi nauki: vozmozhnosti i ogranicheniia prikladnogo ispolzovaniia web-sistemy Google Scholar [Bibliometrics of National Science: Capabilities and Limitations of Application of the Google Scholar Web-Systems]. *Nauka ta naukoznavstvo*, 3(97), 87-96. [In Russian].
3. Minitiskii, N. I. (2009). Kognitivnye praktiki v istorii nauki i obrazovaniia. [Cognitive practices in the history of science and education]. *Kryinitsaznaŭstva i spetsyialnyia gistorychnyia dyistsyipliny: Navuk. zb.*, 5, 143-151. [In Russian].

UDC 001:004.91

Zhabin Andrii,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

IMPLEMENTATION OF COGNITIVE PRACTICES IN THE SCIENCEMETRICS

Current work is dedicated to trends in science in the context of the cognitive methods. Science in general and the cognitive science in particular possess interdisciplinary character. It reviews ideas that were placed in foundation of cognitive practices concerning of scientometrics dualism. Thesis shows prospects of future development of scientometrics concerning cognitive methods in the expert analysis and put attention to Web of Science and Scopus.

Keywords: cognitive science, cognitive practices, scientometrics, Web of science, Scopus.

УДК 001:004.91

Жабін Олександр Іванович,

науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

АЛЬТЕРНАТИВНІ МЕТРИКИ НАУКОВОЇ ІНФОСФЕРИ

Розглянуто проблеми оцінювання наукової праці вченого, установи загальноприйнятими (традиційними) наукометричними і бібліометричними методами (кількісні показники публікаційної активності та цитованість) в умовах швидкоплинних тенденцій розвитку наукової інфосфери. Запропоновано застосування додатково альтернативних метрик, які базуються на вимірі рівня уваги до результатів наукової праці (кількість обговорень, завантажень, переглядів) у соціальних мережах, авторських блогах, форумах, згадках у новинах, численних репозиторіях та універсальних бібліографічних менеджерах.

Ключові слова: альтернативні метрики, бібліометрія, вчений, інфосфера, наукометрія.

У світовій науці за останні десятиліття накопичено значний арсенал різноманітних наукометричних методів і технологій, спрямованих на отримання якісної картини стану та ефективності наукових досліджень, що базуються головним чином на напрацюваннях таких учених, як А. Прічард (введення терміну «бібліометрія») [6], Д. Прайс (ідея структурованих мережі наукових документів, що пов'язані системою цитувань) [4], Ю. Гарфілд (засновник Інституту наукової інформації США) [3], Хорхе Гірш (ввів показник впливовості науковця або колективу науковців, який базується на врахуванні взаємозв'язку кількості публікацій і їх цитувань).

На доробку вищезгаданих науковців було сформовано технологію оцінювання продуктивності наукової інфосфери, що сьогодні іменується традиційною наукометричною моделлю (експертиза та кількісні бібліометричні показники, що базуються на цитуванні).

Одне з трактувань поняття інфосфери, як галузі людської діяльності, що динамічно розвивається, викладено в працях

Р. С. Гиляревського [1]. Його послідовники, представники академічної спільноти, надалі вже у час розгортання та впровадження глобальних інформаційно-телекомунікаційних технологій, позначили наукову інфосферу, як сукупність інформаційних ресурсів, сервісів і інституцій, що беруть участь у процесах наукової комунікації.

В умовах стрімкого розвитку наукової інфосфери виникли проблеми щодо оцінювання якості наукової праці вченого, установи традиційними наукометричними технологіями, які суттєво не змінилися за останнє десятиліття та й використовувалися загалом на таких глобальних політематичних базах даних, як Web of Science та Scopus. А досить нові форми функціонування наукових комунікацій, як форуми, авторські блоги, чати, універсальні бібліографічні менеджери залишилися неохопленими вище згаданими метричними методами.

Тому в 2010 р. була зроблена спроба створити додатковий інструмент оцінювання наукових результатів, який отримав назву «альтернативні метрики», (див. офіційний сайт <http://altmetrics.org/manifesto/>, де представлено маніфест альтметрії), який усував би значні недоліки традиційних наукометричних технологій (досить тривалий період очікування експертних оцінок, затримка на роки показників цитування нових публікацій, не завжди коректне використання імпаکت-фактора журналів в оцінюванні праць окремих вчених, тенденція досліджувати багатогранну науково-дослідну діяльність по одному з бібліометричних показників) [2]. Автор маніфесту альтметрії Джейсон Прієм визначив альтметрики, як «вивчення і використання наукових заходів впливу, заснованих на активності в онлайн-середовищі – соціальних мережах, блогах і інших сервісах, призначених для інтернет-користувачів наукової продукції» [5]. Загалом показники альтернативних метрик визначаються на основі кількості відгуків та посилань на них, тобто рівню популярності та викликаної резонансності без тимчасових затримок чого так бракує традиційній наукометрії.

У цілому подальший розвиток наукометричних технологій наукової інфосфери вбачається в поєднанні традиційних бібліометричних показників на основі цитування з додатковими індикаторами альтернативних вимірювачів, що сприятиме створенню

джерельної бази для незалежної та прозорої наукової експертизи для якісного оцінювання дослідницького процесу.

Список використаної літератури

1. Арский Ю. М. Инфосфера: информационные структуры, системы и процессы в науке и обществе / Ю. М. Арский, Р. С. Гиляровский, И. С. Туров, А. И. Черный. – Москва : Наука, 1996. – 546 с.
2. Мазов Н., Гуреев В. Альтернативные подходы к оценке научных результатов / Н. Мазов, В. Гуреев // Вестник РАН. – 2015. – Т. 85. – № 2. – С. 115–122.
3. Cawkell T., Garfield E. Chapter 15. Institute for Scientific Information / T. Cawkell, E. Garfield // A century of science publishing: a collection of essays. – 2001. – P. 149–160.
4. Price D. A general theory of bibliometric and other cumulative advantage processes / D. Price // Journal of the American Society for information science. – 1976. – Vol. 27. – № 5–6. – P. 292–306.
5. Priem J., Groth P., Taraborelli D. The Altmetrics Collection / J. Priem, P. Groth, D. Taraborelli // Plos One. – 2012. – V. 7. – № 11.
6. C Statistical bibliography of bibliometrics? / J. Priem, P. Groth, D. Taraborelli // Journal of documentation. – 1969. – Vol. 25. – № 4. – P. 348–349.

References

1. Arskii, Yu. M., & Hiliarovskii, P. C., Turov, Y. S., Chernyi, A. Y. (1996). Infosfera: informatcyonnye struktury, systemy i protsessy v nauke i obshchestve [Infosphere: information structures, systems and processes in science and societ]. Moscow, Russia: Nauka. [In Russian].
2. Mazov, N., & Hureev, V. (2015). Alternativnye podkhody k otcenke nauchnykh rezultatov [Alternative approaches to the evaluation of scientific results]. *Vestnyk RAN*, 85, 2. 115-122. [In Russian].
3. Cawkell, T. Eugene, Garfield. (2001). Chapter 15. Institute for Scientific Information. In A century of science publishing: a collection of essays. 149-160. [In English].
4. Price, D. (1976). A general theory of bibliometric and other cumulative advantage processes. *Journal of the American Society for information science*, 27, 5-6. 292-306. [In English].
5. Priem, J., & Groth, P., Taraborelli, D. (2012). The Altmetrics Collection. *Plos One*, 7, 11. [In English].
6. Prichard, A. (1969) Statistical bibliography of bibliometrics? *Journal of documentation*. 25, 4, 348-349. [In English].

UDC 001:004.91

Zhabin Alexander,

Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

ALTERNATIVE METHODS OF SCIENTIFIC INFOSPHERE ASSESSMENT

The problems of evaluation of scientific work of a scientist and an institution by the conventional (traditional) scientometric and bibliometric methods (quantitative indicators of publication activity and citation) in conditions of rapid trends of the development of scientific infosphere are considered. It is proposed to use additional alternative assessment methods based on measurement of the level of attention to the results of scientific work (number of discussions, downloads, views) in social networks, author blogs, forums, references in news, numerous repositories and universal bibliographic managers.

Keywords: alternative method of assessment, bibliometric, infosphere, scientist, scientometrics.

УДК 001.5

Копанєва Вікторія Олександрівна,

кандидат історичних наук, директор Наукової бібліотеки,
Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв,
Київ, Україна

КОНЦЕПЦІЯ ДУАЛІЗМУ НАУКОМЕТРІЇ

Розглянуто підходи до вирішення проблеми оцінювання результативності дослідницької діяльності. Представлено внесок у становлення теоретичного та практичного базису наукометрії Г. Доброва і В. Налімова. Відзначено, що розбіжність методологічних підходів цих учених обумовлена дуалізмом наукометрії, який проявляється в подвійності співвідношень формальних (кількісних) та експертних критеріїв оцінювання науки і прогнозування напрямів її розвитку. Констатовано потребу подальшої розробки теоретико-методологічної бази наукометрії як інструменту моніторингу та підтримки досліджень.

Ключові слова: наукометрія, експертний аналіз, бібліометричні показники, дуалізм.

Проблема оцінювання ефективності наукової праці є ровесницею самої науки. Вже в античності здійснювались спроби формалізувати та оцінити результативність дослідницької діяльності [2]. Сучасні підходи до вирішення цієї проблеми є результатом тривалої еволюції форм та методів аналізу наукової праці. У першому наближенні сукупність цих підходів можна поділити на дві групи: експертне оцінювання та використання бібліометричних показників. Традиційно ці підходи протиставляються один одному й проводяться дискусії щодо їхніх переваг та недоліків. Нами здійснюється спроба пояснити принципову необхідність використання як якісних, так і кількісних критеріїв оцінювання результативності дослідницької діяльності дуалізмом наукометрії.

Термін «наукометрія» 1969 р. увів у науковий обіг В. Налімов: «Будем называть наукометрией количественные методы изучения развития науки как информационного процесса» [3]. Позитивно оцінюючи внесок В. Налімова у становлення наукометрії, відзначимо й негативний бік наданої ним дефініції, оскільки вона зорієнтувало подальші дослідження в цій галузі на формалізований напрям розвитку.

Суттєвий внесок у теоретичні та практичні напрацювання у галузі наукознавства та наукометрії зроблено Г. Добровим – засновником Центру (нині – Інституту) досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки НАН України. Його визначення наукознавства як «... комплексное исследование и теоретическое обобщение опыта функционирования социальных систем в науке с целью обоснования научно-технической политики, а также рационального формирования потенциала науки и повышения эффективности научной деятельности при помощи средств социального, экономического и организационного воздействия» актуально й нині, відображає системність наукознавчих досліджень і потребу в комплексних знаннях про науку [1]. Слід відзначити, що Г. Добров унікав надмірного використання терміну «наукометрія», вживаючи натомість термін «наукознавство». За цим стоїть принципова позиція – він вважав неприпустимим суто формальний підхід до оцінювання ролі науки в суспільстві.

Розбіжність підходів до наукометрії, різні методологічні концепції В. Налімова і Г. Доброва щодо оцінювання ефективності дослідницької діяльності та з'ясування напрямів її розвитку – це і є вияв дуалізму (від лат. dualis – двоїстий) наукометрії. Мето-

дологічним базисом наукометричної діяльності вважають Лейденський маніфест, ухвалений 2014 р. на XIX Міжнародній конференції Context Counts: Pathways to Master Little Big and Date в Нідерландах [4]. Його суть викладено в десяти принципах, добре відомих у галузі наукометрії.

Перший принцип Лейденського маніфесту «доповнюйте експертний висновок кількісними оцінками» можна вважати класичним прикладом дуалізму, що не потребує коментарів. Другий принцип формулюється наступним чином: «критерії оцінювання вченого/колективу мають відповідати місії (статуту, завданням) інституції». Розглянемо, як цей принцип корелює з українськими реаліями. Місія наукових установ – продукувати нові знання (відкриття, теорії). Однак, при атестації основними результатами наукової і науково-технічної діяльності вважається, насамперед кількість публікацій. Таке формулювання ефективності дослідницької діяльності спонукає науковців не до отримання нових знань, а до розкручування маховика публікаційної інфляції та пов'язаних з ним негативних явищ, зокрема появи пустопорожніх статей і плагіату.

Напрямок розв'язання дуалістичної суперечності наукометрії – спрямування вектора її розвитку в інструмент моніторингу та експертної підтримки досліджень.

Список використаної літератури

1. Добров Г. М. Наука о науке. Введение в общее науковедение / Г. М. Добров. – Київ : Наукова думка, 1966. – 271 с.
2. Жмудь Л. Я. Зарождение истории науки в Античности / Л. Я. Жмудь. – Санкт-Петербург : РХГИ, 2002. – 424 с.
3. Налимов В. В., Мульченко З. М. Наукометрия. Изучение развития науки как информационного процесса / В. В. Налимов, З. М. Мульченко. – Москва : Наука, 1969. – 192 с.
4. Bibliometrics: The Leiden Manifesto for research metrics // Nature. – 2015. – V. 520. – P. 429-431.

References

1. Dobrov, H. M. (1966). *Nauka o nauke. Vvedenie v obshchee naukovedenie* [Science is about science. Introduction to general science studies]. Kyiv : Naukova Dumka. [in Ukrainian].
2. Zhmud, L. Ia. (2002). *Zarozhdenie istorii nauki v Antichnosti* [The origin of the history of science in antiquity]. St-Peterburg, Rossia : RHGI. [in Russian].
3. Nalimov, V. V., & Mulchenko, Z. M. (1969). *Naukometriia. Izuchenie razvitiia nauki kak informatcionnogo protcessa* [Scientometrics. Study of development of

science as an informative process]. Moscow, Russia : Nauka. [in Russian].
4. (2015). Bibliometrics: The Leiden Manifesto for research metrics. *Nature*, 520, 429-431. [in English].

UDC 001.5

Копанєва Вікторія,

Candidate of Historical Sciences, Director of Scientific library,
National Academy of managerial staff of culture and arts,
Kiev, Ukraine

CONCEPT OF DUALISM OF SCIENTOMETRIC

Approaches to solving the problem of evaluation of research activities are considered. The contribution to the formation of the theoretical and practical basis of the scientometrics by G. Doobrava and V. Nalimova is presented. It is noted that the divergence of these scholars's methodological approaches is due to the duality of the scientometrics, which manifests itself in the duality of the relations of formal (quantitative) and expert criteria for assessing science and forecasting trends in its development. The necessity of further development of theoretical and methodological basis of the scientometrics as an instrument for monitoring and supporting research is stated.

Keywords: scientometrics, expert analysis, bibliometric indicators, duality.

УДК 002.5:004.9

Костенко Леонід Йосипович,

кандидат технічних наук, старший науковий співробітник,
завідувач відділу,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

ВИДАВНИЧІ ТА НАУКОМЕТРИЧНІ ІНІЦІАТИВИ ЄВРОСОЮЗУ

Розглянуто ініціативу Товариства імені Макса Планка (Німеччина) з трансформації передплатної журнальної бізнес-моделі в бізнес-модель відкритого доступу. Відзначено підтримку цієї ініціативи Європейським Союзом і розробку ним Плану S, який передбачає публікацію статей,

виконаних за кошти платників податків, у журналах відкритого доступу. Наголошено на необхідності здійснення Україною конкретних кроків щодо приєднання до цього проекту Євросоюзу. Першочерговим із них визначено створення відповідної інфраструктури для представлення та бібліометричного опрацювання періодичних видань.

Ключові слова: журнали, відкритий доступ, передплата, Євросоюз, Україна.

Євроінтеграційний курс України, закріплений в останній редакції її Конституції, обумовлює посилення уваги до проектів, що здійснюються, або плануються до реалізації в Європейському Союзі. Одним із них є проект, що ініціюється в сфері науково-видавничої справи та пов'язаних з нею інформаційно-комунікаційних технологій. Він широко висвітлюється в світовому інформаційному просторі, але «замовчуються» в Україні. Така ситуація не сприяє гармонізації вітчизняної політики у галузі науково-інформаційної діяльності з міжнародною, зокрема, європейською.

Одна з науково-комунікаційних ініціатив Євросоюзу – трансформація передплатної журнальної бізнес-моделі в більш економічну бізнес-модель відкритого доступу [1]. Сьогодні держави всього світу виділяють великі кошти на науку, вчені генерують нові знання, публікують їх у журналах, а невеликий пул видавців збирає з державних бюджетів і вчених значні кошти за поширення цих журналів. Іншими словами, спочатку держава платить вченим, щоб вони створювали нові знання, а потім науковим бібліотекам, щоб ті ж вчені ознайомилися з ними ж створеними знаннями.

Ініціатива Товариства імені Макса Планка (Німеччина) з передачі коштів від існуючих передплатних бюджетів у публікаційні бюджети отримала в Євросоюзі потужну підтримку у вигляді Плану S [2]. Він передбачає, що з 2020 р. результати досліджень, виконаних за кошти платників податків, мають публікуватися в спеціально визначених журналах відкритого доступу та на відповідних програмно-технологічних платформах. Ресурси, які сьогодні витрачаються на передплату, повинні бути спрямовані на організацію нової видавничо-комунікаційної інфраструктури відкритого доступу.

Видавничі корпорації (зокрема, Elsevier) негативно відносять-

ся до такої новачки, але змушені розпочинати переговорні процеси для знаходження своєї ніші в нових реаліях [2]. Натомість, наукові інституції підтримують позицію Євросоюзу в цій сфері. Свідченням цього може бути спільна заява трьох Національних академій наук (Франції, Німеччини та Великої Британії), в якій вони критично висловилися щодо монополії комерційних структур на право визначати науковий рівень публікацій – це прерогатива дослідницьких інституцій [3]. Тому у процесі реалізації Плану S Євросоюзу власники комерційних наукометричних систем Scopus і Web of Science будуть вимушені кардинально переглянути політику індексування та поширення журналів. Для забезпечення передплати вони не імітуватимуть оцінювання теоретичного рівня періодичних видань, що створюватимуться у рамках згаданого Плану, а надаватимуть пріоритет їх включенню в свої наукометричні платформи.

У цілому в Євросоюзі взаємовідносини наукових і видавничих корпорацій з 2020 р. почнуть змінюватися: видавці вже не зможуть диктувати свої умови науковцям для одержання власних надприбутків – правила співпраці в значній мірі визначатиме наукове співтовариство. Слід додати, що намір проводити аналогічну видавничо-телекомунікаційну та наукометричну стратегію висловив Китай, зокрема Національна бібліотека та Фонд природничих наук Китайської Народної Республіки активно пропагуватимуть ініціативи Євросоюзу в своїй країні.

Україна має визначитись щодо нової науково-інформаційної політики Євросоюзу і здійснити конкретні кроки в напрямі приєднання до неї. Насамперед слід організувати моніторинг розглянутих ініціатив і започаткувати створення технологічної інфраструктури для представлення та бібліометричного опрацювання періодичних видань, яка буде гармонізована зі згаданим Планом S.

Список використаної літератури

1. Московкин В. Революционный шаг Евросоюза: размещение в открытом доступе всех результатов научных исследований / В. Московкин // Троицкий вариант. – 2017. – № 233. – С. 4.
2. Московкин В. 10 принципов Плана S Евросоюза. Ускорение перехода к полному и безотлагательному открытому доступу к научным публикациям / В. Московкин // Троицкий вариант. – 2018. – № 267. – С. 5.

3. Statement by three national academies (Académie des Sciences, Leopoldina and Royal Society) on good practice in the evaluation of research ers and research programmes. 2017 [Electronic resource]. – Mode of access : <https://royalsociety.org/~media/policy/Publications/2017/08-12-2017-royal-society-leopoldina-and-academie-des-sciences-call-for-more-support-for-research-evaluators.pdf>. – Title from the screen.

References

1. Moskovkin, V. (2017). Revoljucionnyy shag Evrosoiuza: razmeschenie v otkrytom dostupe vseh rezul'tatov nauchnyh issledovanii [Revolutionary step of the European Union: placing in the open access of all research results]. *Troitckii variant*, 233, 4. [In Russian].
2. Moskovkin, V. (2018). 10 printcypov Plana S Evrosoiuza. Uskorenie perekhoda k polnomu i bezotlagatel'nomu otkrytomu dostupu k nauchnym publikaciyam [10 principles of the Plan S of the European Union. Accelerating the transition to full and immediate open access to scientific publications]. *Troitckii variant*, 267, 5. [In Russian].
3. (2017). Statement by three national academies (Académie des Sciences, Leopoldina and Royal Society) on good practice in the evaluation of research ers and research programmes. Retrieved from <https://www.academie-sciences.fr/pdf/rapport/avis111217.pdf>. [In English].

UDC 002.5:004.9

Kostenko Leonid,

Candidate of Technical Sciences, Senior Research Fellow, Head of Department,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

EU INITIATIVES IN PUBLISHING AND SCIENTOMETRICS

The initiative of the Max Planck Society (Germany) to transform the subscription journal business model into an open-access business model was considered. The support of this initiative by the European Union and the development of Plan S, which involves the publication of articles, that were done for taxpayers' funds, in open access journals, is noted. The necessity for Ukraine to take concrete steps towards joining this project of the European Union, first of all, creation of the appropriate infrastructure for presentation and bibliometric processing of periodicals, is emphasized.

Keywords: journals, open access, subscription, EU, Ukraine.
УДК 002:004.9

Кухарчук Єлизавета Олександрівна,
кандидат наук із соціальних комунікацій,
молодший науковий співробітник,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

СИСТЕМА МІЖНАРОДНИХ ІДЕНТИФІКАТОРІВ У НАУКОВИХ КОМУНІКАЦІЯХ

Констатовано зростання обсягів документальних потоків наукової спрямованості в глобалізованому світі, що породжує проблему їх опрацювання та пошуку потрібної інформації. Відзначено один із підходів до її вирішення – використання системи міжнародних ідентифікаторів. Розглянуто появу та призначення міжнародних стандартних номерів книг (ISBN), періодичних видань (ISSN), кодів цифрових об'єктів інтелектуальної власності (DOI) та кодів міжнародного реєстру авторів (ORCID). Здійснено аналіз застосування цих ідентифікаторів і синергетичного ефекту від їх комплексного використання.

Ключові слова: вчений, ідентифікатори, синергія, DOI, ISBN, ISSN, ORCID.

Стрімке збільшення обсягів документальної інформації в сучасному світі призвело до появи низки проблем, серед яких слід відзначити проблематику ідентифікації суб'єктів і об'єктів наукових комунікацій. Її розв'язання потребує врахування глобального аспекту інформаційних обмінів і створення системи міжнародних ідентифікаторів.

Першим з них став ISBN (International Standard Book Number – міжнародний стандартний номер книги). Це – універсальний ідентифікаційний номер, що присвоюється книзі або брошурі з метою їх ідентифікації. Він призначений для ідентифікації окремих книг або різних видань та є унікальним для кожного видання книги. ISBN було розроблено 1966 р. у Великій Британії. Для присвоєння книзі номера ISBN видавництво звертається до національного агентства країни, котре уповноважене розподіляти блоки ISBN. Процедура отримання блоків ISBN

платна. Після того як національне агентство призначить цьому видавництву окремий ідентифікатор та видасть заявлений блок номерів, видавництво може кодувати свою книжкову продукцію, однак не має права перепродавати або використовувати їх разом з іншим видавництвом. Кількість ISBN, що видаються окремому видавництву залежить від його річного випуску продукції. В Україні офіційним представництвом міжнародного агентства ISBN є Книжкова палата України імені Івана Федорова.

Для ідентифікації періодичних видань використовується ISSN (International Standard Serial Number). Він складається з 8 цифр. Система ISSN прийнята як міжнародний стандарт ISO 3297 у 1975 р. та оновлена у 2007 р. Номер ISSN надається Міжнародним центром ISSN. Це можливо здійснити в онлайн-режимі на сайті <https://issn.org>. ISSN, на відміну від коду ISBN, являє собою анонімний ідентифікатор, пов'язаний з серійною назвою, що не містить інформації про видавця або його місцезнаходження. З цієї причини новий номер ISSN надається виданню кожного разу, коли воно зазнає суттєвої зміни назви.

Поява мережі Інтернет призвела до появи нових міжнародних цифрових ідентифікаторів, таких як DOI (Digital Object Identifier) та ORCID (Open Researcher and Contributor Identity Document). Вони вирішують проблему розпізнавання різних публікацій конкретних авторів. DOI – це унікальний ідентифікатор, який було запропоновано в кінці 1990-х років для реєстрації об'єкту інтелектуальної власності (статті, книги, набору даних, нормативного документу тощо) у єдиному міжнародному реєстрі DOI. Він залишається незмінним, дозволяючи таким чином розпізнавати певний об'єкт змісту у глобальному інформаційному середовищі. Система ідентифікації DOI використовується в різних інформаційних сегментах (наукова інформація, нормативна документація, навчальні матеріали, звітна документація тощо) [1]. За сегмент наукової інформації відповідає реєстраційна агенція CrossRef [2].

ORCID вперше оголошений у 2009 р. як спільне зусилля дослідницького співтовариства Open Researcher and Contributor ID (звідси й назва), щоб вирішити проблему неоднозначності імені автора в науковій комунікації. У 16-значному номері ORCID ніякої інформації про особу не кодується. Він був розроблений, щоб

бути корисним у ситуаціях, коли особиста інформація не може бути загальнодоступною. Станом на липень 2019 р. зареєстровано 6,7 млн записів. Коди ORCID використовуються значною кількістю науково-дослідних організацій, університетів, бібліотек, наукових співтовариств, серед яких CrossRef, Elsevier, Microsoft Research тощо.

Кожен із розглянутих вище міжнародних ідентифікаторів був розроблений для вирішення конкретного завдання. Сьогодні можна констатувати, що вони взаємодоповнюють один одного, а їх сукупність у цілому дозволяє отримати синергетичний ефект, тобто їх система матиме функції, що не притаманні кожному з ідентифікаторів окремо. Одна з них – можливість реалізації бібліометричної системи, що забезпечить покращення видимості публікацій, вимірювання показників цитування, а також зосередження в одному профілі всієї ключової інформації про персоналію.

Список використаної літератури

1. Камінська А. М., Назаровець С. А. Crossref як джерело наукометричних даних для соціальних та гуманітарних наук / А. М. Камінська, С. А. Назаровець // Сучасний стан наукових досліджень та технологій в промисловості. – 2018. – № 3 (5). – С. 26–34.
2. Тихонкова И. А. DOI (digital object identifier) – обязательный элемент современного научного издания / И. А. Тихонкова // Наука України у світовому інформаційному просторі. – 2013. – № 8. – С. 68–75.

References

1. Kaminska, A. M., & Nazarovets, S. A. (2018). Crossref yak dzherelo naukometrychnykh danykh dlia sotsialnykh ta humanitarnykh nauk [Crossref as a source of scientometric data for social sciences and the humanities]. *Suchasnyi stan naukovykh doslidzhen ta tekhnologii v promyslovosti*, 3 (5), 26-34. [In Ukrainian].
2. Tikhonkova, I. A. (2013). DOI (digital object identifier) – obiazatelnyi element sovremennogo nauchnogo izdaniia [DOI (digital object identifier) is a mandatory element of a modern scientific publication]. *Nauka Ukrainy u svitovomu informatsiinomu prostori*, 8, 68-75. [in Russian].

UDC 002:004.9

Kukharchuk Elizabeth,

Candidate Sciences on Social Communications, Junior Research Associate,
V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

SYSTEM OF INTERNATIONAL IDENTIFIERS SCIENTIFIC COMMUNICATIONS

An increase of volumes of scientific information flows in the globalized world, which raises the problem of their processing and searching the relevant information, is stated. One of the approaches to solution of this problem is noted – the use of the system of international identifiers. Considered appearance and purpose of codes for books (ISBNs), periodicals (ISSNs), digital objects of intellectual property (DOIs), and codes of the international registry of authors (ORCIDs). The analysis of application of these identifiers and synergistic effect from their complex use is carried out.

Keywords: scientist, identifiers, synergy, DOI, ISBN, ISSN, ORCID.

УДК 001.3:004.91

Медведєва Анжеліка Сергіївна,

аспірант,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

СУЧАСНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ НАУКОМЕТРИЧНОЇ ПЛАТФОРМИ WEB OF SCIENCE

Розглянуто сучасні аспекти застосування наукометричної платформи Web of Science. Проаналізовано її особливості та досліджено структурну складову Web of Science Core Collection. Встановлено основні відмінності у використуванні Web of Science від платформи Scopus. Відзначено результативність застосування Web of Science для визначення продуктивності окремих учених, дослідницьких колективів чи країн шляхом підрахунку сумарної кількості публікацій, які вийшли в провідних світових наукових журналах.

Ключові слова: наукометрична платформа, імпакт-фактор, Web of Science, Scopus, наукова діяльність.

Сьогодні існує занадто велика кількість різноманітних наукометричних баз даних. У результаті такого явища потенційному

користувачеві дужко важко в них орієнтуватися і зробити свій вибір. Однак, останнім часом для продуктивного здійснювання наукової діяльності більшої популярності зазнає наукометрична платформа Web of Science (WOS), що сприяє ефективній обробці інформації у різних сферах. Іншими словами, це цифровий збір посилань на статті та інші джерела, який включає бібліографічні та реферативні дані, а також виступає дієвим знаряддям для відстеження цитованості публікацій.

Побудова платформи WOS визначається включенням широкого діапазону різних баз даних. Зокрема, ключовою складовою є Web of Science Core Collection (база наукових видань із високим імпаکت-фактором). Саме вона містить публікації з найбільш впливових світових журналів і де спостерігається зосередження більш ніж про 1 млрд. відомостей бібліографічних посилань. Її часто використовують для одержання достовірних показників щодо оцінювання ефективності наукової роботи та аналізу діапазону сучасного цитування у різних галузях [3].

У світі активно підвищується популярність доступу через Інтернет до джерел інформації WOS серед передплатників. Сьогодні спостерігається у всьому світі прогресивна тенденція наукових досліджень саме на основі достовірних джерел інформації WOS через надання користувачам можливості оперативного створення нових ідей та їх практичного застосування через мережу Інтернет.

Щорічно до корпорації Clarivate Analytics надходить близько 2 тис. заяв щодо включення до WOS, з яких для ґрунтовного розгляду та опрацювання відбираються лише 10–12 %. Видання установ, які мають ширший документальний інформаційний потік, повніше представляються у WOS та мають більше шансів на входження до вибірки, а отже й на одержання вищих рейтингів. Тобто, високі рейтинги має той, хто більше вкладає фінансів у науку та опублікування своїх результатів [1, 2].

WOS, на відміну від наукометричної платформи Scopus, має інакше тематико-типологічне покриття, відмінну глибину індексації архівів та інші наукометричні показники. Світова практика показує, що WoS зосереджується в основному за рахунок опорного наголосу в північноамериканській науці, а Scopus – на науці Західної Європи. Для отримання більш достовірних даних науко-

метричний аналіз, зазвичай, виконується з використанням індексів обох баз даних [4, с. 146]. Хоча Scopus зростає швидше WoS, але остання база характеризується більш широким архівом. Тому для досягнення цілей ретроспективного аналітичного дослідження варто надати перевагу WoS.

Отже, абсолютна більшість задач з оцінювання ефективності наукової діяльності вчених здійснюється саме на основі WoS. Кількість посилань інших авторів на статтю виступає індикатором впливу наукового результату на наукове співтовариство та його рівня корисності. Її використання є ефективним інструментом для визначення продуктивності окремих вчених, дослідницьких колективів чи країн шляхом підрахунку сумарної кількості публікацій, що вийшли в провідних світових наукових журналах.

Список використаної літератури

1. Радченко А. Про Перший міжнародний семінар «Підготовка наукових журналів до індексування в аналітичних інформаційних системах Scopus та RINCS science index: проблеми та рішення» / А. Радченко // Наука України у світовому інформаційному просторі. – Київ, 2011. – Вип. 5. – С. 40–48.
2. Слащева Н. Библиометрические исследования в библиотеке по естественным наукам РАН / Н. Слащева // Теория и практика общественно-научной информации. – 2011. – № 20. – С. 26–32.
3. Соловяненко Д. Політика індексації видань у наукометричних базах даних Web of Science та SciVerse Scopus / Д. Соловяненко // Бібл. вісн. – 2012. – № 1. – С. 6–21.
4. Büsel K. Key trends in co-publication activities of Ukrainian and the EU scientists in 2003–2013 / K. Büsel, Ph. Brugner, I. Yegorov, V. Rybachuk // *Economie si Sociologi. Categoria B.* – 2015. – № 2. – P. 143–148.

References

1. Radchenko, A. (2011). Pro Pershyi mizhnarodnyi seminar "Pidhotovka naukovykh zhurnaliv do indeksuvannia v analitychnykh informatsiynykh systemakh Scopus ta RINTS science index: problemy ta rishennya" [About the first international seminar "Preparation of scientific journals for indexing in analytical information systems Scopus and RINC science index: problems and solutions"]. *Nauka Ukrainy u svitovomu informatsiinomu prostori*, 5, 40-48. [In Ukrainian].
2. Slashcheva, N. (2011). Bibliometricheskie issledovaniia v biblioteke po estestvennym naukam RAN [The Bibliometric Studies in the Natural Sciences Library of the Russian Academy of Sciences]. *Teoriia i praktika obshchestvenno-nauchnoi informatsii*, 20, 26-32. [In Russian].
3. Solovianenko, D. (2012). Polityka indeksatsii vydan u naukometrychnykh bazakh danykh Web of Science ta SciVerse Scopus [The Policy of indexation of publications

in science-computer databases of Web of Science and SciVerse Scopus]. *Bibliotechnyyi Visnyk. 1*, 6-21. [In Ukrainian].

4. Büsel, K., & Brugner, Ph., Yegorov, I., Rybachuk, V. (2015). Key trends in co-publication activities of Ukrainian and the EU scientists in 2003–2013. *Economie si Sociologi. Categoria B. 2*, 143-148. [In English].

UDC 001.3:004.91

Medvedieva Anzhelika,

Postgraduate Student,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

THE MODERN ASPECTS OF THE WEB OF SCIENCE SCIENTIFIC PLATFORM APPLICATION

The modern aspects of application of the science-computer platform of Web of Science are considered. It analyzes its features and explores the structural component of the Web of Science Core Collection. The basic differences in using Web of Science from the platform Scopus are established. The effectiveness of the use of Web of Science to determine the performance of individual scientists, research teams or countries is noted by counting the total number of publications published in the world's leading scientific journals.

Keywords: science-computer platform, impact factor, Web of Science, Scopus, scientific activity.

УДК 001:004.91

Симоненко Тетяна Василівна,

кандидат наук із соціальних комунікацій, науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

АНАЛІЗ ФЕНОМЕНУ САМООРГАНІЗАЦІЇ НАУКОВИХ КОМУНІКАЦІЙ

Розглянуто питання інтерпретації та узагальнення емпіричних закономірностей інформаційних явищ і процесів у комунікаційних структурах науки, які є проявом об'єктивно існуючих, але теоретично не об'рунто-

ваних кількісних відношень між суб'єктами і об'єктами наукових комунікацій (вченими, публікаціями, термінами тощо). Показано, що в даний час не існує загальноприйнятої точки зору на механізм формування згаданих закономірностей, їх узагальнення та подання у формі єдиного закону. Вирішення цього завдання в роботі здійснено на основі масштабної інваріантності розглянутих закономірностей.

Ключові слова: наукові комунікації, самоорганізація, статистичні закономірності, масштабна інваріантність, стійкий розподіл.

Феномен самоорганізації наукових комунікацій привертав увагу вчених різних галузей знань: бібліотечної справи, лінгвістики, соціології, психології тощо, проте ґрунтовне дослідження почалося лише з появою інформатики та кібернетики. Так, ще в 1908 р. Жан-Батист Есту в процесі розробки раціональної системи стенографії виявив закономірність, у якій повинна бути кореляція між частотою використання слова і відповідним йому стенографічним знаком. Ім'я Дж. Ципфа, який ввів дану закономірність в науковий обіг, вона отримала в 40-х роках ХХ ст. Не менш відомими в наукових комунікаціях є емпіричні закономірності Бредфорда та Лотки. У другій половині ХХ ст. визначено, що ці закономірності відрізняються лише царинами використання, однак мають єдиний тип [3, 5].

У роботі [6] аргументовано, що цьому феномену слід шукати пояснення виходячи не з моделей конкретної предметної області, а ґрунтуючись на властивостях єдиного статистичного розподілу. У ній також зазначена необхідність визначення набору властивостей, якими повинні володіти предметні області для виявлення єдиного статистичного розподілу, який в цьому випадку може бути названо законом.

Нами як таку властивість розглянуто феномен масштабної інваріантності інформаційних явищ і процесів у системі наукових комунікацій та зроблена спроба обґрунтувати необхідність і достатність цієї властивості для опису єдиною аналітичною залежністю сукупності закономірностей в системі наукових комунікацій. Масштабна інваріантність (самоподібність) вищезгаданих статистичних закономірностей проявляється в тому, що їхній характер залишається стійкий при будь-яких кількісних збільшеннях обсягів інформаційних потоків (закономірність Ципфа акту-

альна як для «тонкої» так і для «товстої» книги).

Математичний опис масштабно-інваріантних закономірностей вимагає застосування стійких законів розподілу теорії ймовірностей, основним параметром яких є характеристичний показник стійкості. Один із підходів до визначення його кількісного показника розглянуто у праці [4] на прикладі аналізу закономірності Ципфа. Автори визначили, що оптимальна апроксимація рангового розподілу компонентів тексту досягається при значенні згаданого характеристичного показника, який дорівнює константі золотого перетину – ірраціональному числу, величина якого становить приблизно 0,618. Аналогічний результат отримала В. Горькова [1], у праці якої наведено підсумки аналізу документальних інформаційних потоків і сформульовано принцип кратних відношень, суть якого полягає в сталості відношень частин інформаційного простору.

З теорії ймовірностей відомо, що стійкі закони розподілу в загальному випадку не описуються елементарними функціями за винятком нормального закону розподілу, розподілу Коші і розподілу з характеристичним показником, рівним 0,5 [2]. Тому численні спроби моделювати досліджувані статистичні закономірності степеневими або гіперболічними функціями не могли мати успіху.

Таким чином, запропонована синергетична концепція виникнення статистичних закономірностей масштабно-інваріантних інформаційних процесів і явищ в середовищі наукових комунікацій дозволила узагальнити ці закономірності і представити їх сукупність у вигляді стійкого закону розподілу з характеристичним показником, рівним коду золотий пропорції.

Список використаної літератури

1. Горькова В. И. Информетрия (количественные методы в научно-технической информации) / В. И. Горькова // Итоги науки и техники. Сер. Информатика. – Т. 10. – Москва : ВИНТИ, 1988. – 328 с.
2. Королук В. С. Справочник по теории вероятностей и математической статистике / В. С. Королук, Н. И. Портенко, В. А. Скороход, А. Ф. Турбин. – Москва : Наука, 1985. – 640 с.
3. Костенко Л. Закономірності соціальних комунікацій / Л. Костенко // Вісн. Кн. палати. – 2017. – № 11. – С. 12–15.
4. Ломакин Д. В. Золотая пропорция как инвариант структуры текста / Д. В. Ломакин, А. З. Панкратова, А. С. Суркова // Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского. – 2011. – № 4 (1). – С. 196–199.
5. Шредер М. Фракталы, хаос, степенные законы. – Ижевск : НИЦ «Регулярная и хаотическая динамика», 2001. – 528 с.

6. Bookstein A. Informetric distributions, part II: Resilience to ambiguity / A. Bookstein // Journal of the Association for Information Science and Technology. – 1990. – Vol. 41, Issue 5. – P. 376–386.

References

1. Gorkova, V. I. (1988). Informetriia (quantitative methods in scientific and technical information) [Informetry (quantitative methods in scientific and technical information)]. *Results of science and technology. Ser: Computer science, 10*. [In Russian].
2. Koroliuk, V. S., & Portenko, N. I., Skorohod, V. A., Turbin, A. F. (1985). *Spravochnik po teorii veroiatnostei i matematicheskoi statistike* [Handbook of probability theory and mathematical statistics]. Moscow, Russia: Nauka. [In Russian].
3. Kostenko, L. (2017). Zakonomirnosti sotsialnykh komunikatsii [Patterns of social communications]. *Visnyk Knyzhkovoï palaty, 11*, 12-15. [In Ukrainian].
4. Lomakin, D. V., & Pankratova, A. Z., Surkova, A. S. (2011). Zolotaia proporcïia kak invariant struktury teksta [Gold proportions as an invariant of text structure]. *Vestnik Nizhegorodskogo universiteta im. N. I. Lobachevskogo, 4 (1)*, 196-199. [In Russian].
5. Shreder, M. (2001). *Fraktaly, haos, stepennye zakony* [Fractals, chaos, power laws]. Izhevsk, Russia: NITs "Regulyarnaya i haoticheskaya dinamika". [In Russian].
6. Bookstein, A. (1990). Informetric distributions, part II: Resilience to ambiguity. *Journal of the Association for Information Science and Technology, 41, 5*, 376-386. [In English].

UDC 001:004.91

Simonenko Tatiana,

Candidate of Science in Social Communications, Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

ANALYSIS OF THE PHENOMENON OF SELF-ORGANIZATION OF SCIENTIFIC COMMUNICATIONS

The questions of interpretation and generalization of empirical regularities of information phenomena and processes, which are the manifestation of objectively existing but theoretically unjustified quantitative relations between subjects and objects of scientific communications (scientists, publications, terms, etc.), in communication structures of science are considered. It is shown that currently there is no generally accepted point of view on the mechanism of formation of the mentioned laws, their generalization and presentation in the form of a unified law. The solution to this problem, which requires the development of a mathematical model of the considered laws and identification of its parameters, was the basis of this work.

Keywords: scientific communications, self-organization, statistical regularities, large-scale invariance, stable distribution.

ЗМІСТ

ВСТУПНЕ СЛОВО	3
НАУКОВІ БІБЛІОТЕКИ У ЦИФРОВУ ЕПОХУ: ДІЯЛЬНІСТЬ, УПРАВЛІННЯ, ВЗАЄМОДІЯ	
Арсенко Т. І., Мирончук А. С., Мирончук О. А. Китайська книгозбірня у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського як форма міжкультурного діалогу	9
Бублик О. Г. Буктрейлер як спосіб промоції публікаційної діяльності науковця	13
Василенко О. М. Упровадження міжнародних стандартів у бібліотечній справі України: основні тенденції та чинники впливу	17
Воскобойнікова-Гузєва О. В. Цифрова гуманітаристика в інформаційних проєктах та підготовці кадрів	22
Гранчак Т. Ю. «Віртуальна реальність» у науковій бібліотеці	26
Дем'янюк Л. М. Іранська бібліотечно-інформаційна асоціація (ILISA): роль в епоху цифрової взаємозалежності	29
Добрянська Т. А., Дудка Ю. Б. Сучасні інформаційні потреби користувачів: до постановки питання (на прикладі Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського)	35
Довгань О. Д. Інноваційний розвиток – інтелектуальна власність – освіта: рушій розвитку нації	38
Жукова В. П. Дефініції поняття «антикризове управління» у бібліотеці	42
Іванова М. В., Білінець Н. Г. «Оригінальність» баз даних бібліотек як критерій охороноздатності об'єкта права інтелектуальної власності	46
Калініна-Симончук Ю. С. Визначення національного бібліотечного фонду в законодавстві України	49

Кириленко О. Г., Пономаренко З. О. Функціонування бібліотек в цифровому просторі: міжнародний досвід у вирішенні проблем авторського права	54
Клименко О. З. Науковий журнал– важлива складова професійної комунікації	58
Коваль Т. М., Лопата О. М. Сучасні європейські тенденції удосконалення системи захисту даних користувачів бібліотек	62
Коваль Т. М., Туровська Л. О. Сучасні тенденції імплементації міжнародних стандартів у діяльність наукових бібліотек	68
Кулаковська Т. Л. Наукова складова діяльності Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського	74
Лавриненко І. А. Надходження зарубіжних періодичних видань із бібліотечної справи до фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського	78
Липак Г. ., Кунанець Н. Е., Пасічник В. В. Проект платформи для формування консолідованого інформаційного ресурсу територіальної громади	82
Литвинова Л. А. Препринти як альтернативна модель наукового видавництва	85
Масловська С. М. Бібліотекознавчий фонд як джерельна база дослідження історії бібліотечної справи України	90
Мацюк Г. Р., Кунанець Н. Е. Тезаурус як засіб семантизації понять предметної області	94
Пестрецова Л. А. Стан комплектування фонду Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського в умовах розвитку інформатизації (2001–2010)	98
Підвойний В. М. Конволюти бібліотеки-колекції А. Кримського: структурно-тематичний аналіз	102
Рибак Є. А. Комплектування фондів НБУВ за джерелом «Дари»: динаміка та популяризація	106
Сокур О. Л. Співпраця бібліотек Національної академії наук України: пріоритети	

діяльності та перспективи	109
Солоіденко Г. І. Проблеми українського термінологічного словникарства у бібліотечній галузі	112
Тупчієнко-Кадирова Л. Г. Сайт «Білорусь в інформаційному просторі» Національної бібліотеки Білорусі в контексті інформаційної безпеки країни	116
Філімончук Л. О. Опрацювання документів відповідно до міжнародних стандартів бібліографічного опису: досвід Національної бібліотеки та архіву Ісламської Республіки Іран	119
Шекера П. І. Ретроспективна конверсія ресурсу бібліотечного каталогу як засіб введення у науковий обіг персонального доробку вчених України	123
Шульга І. О. Кращі наукові видання Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського – переможці та лауреати книжкових конкурсів (2016–2019)	129
Яковенко О. Г. Сучасна діяльність міжнародної організації зі стандартизації (ISO) в контексті бібліотечної справи	134

АТРИБУЦІЯ Й ОПИС КНИЖКОВИХ ТА ІНШИХ
ДОКУМЕНТНИХ ПАМ'ЯТОК
ЯК СКЛАДОВА НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Антонюк Т. Д. Атрибуція замаскованих видань українського зарубіжжя	138
Бондар Н. П. Про час друку третього видання Апостола друкарні Мамоничів (філігранологічна атрибуція примірників)	143
Гарбар Л. В. Особовий архівний фонд Ю. О. Меженка: історія формування, документальний склад та інформаційний потенціал	147
Гутник Л. М., Галькевич Т. А. Українська видова поштова листівка кінця XIX – першої третини XX ст. з фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: атрибуція та науковий опис	152
Добрянська Т. А. Дослідження титульних аркушів	

кириличних рукописних книг XVII ст. (за фондами Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського)	156
Дубровіна І. В. Специфіка складання анотацій до українських підручників XIX ст. зі співу	161
Заболотна Н. В. Унівські Службники 1740 р.: варіанти друку	165
Ковальчук Г. І. Професійні вимоги до кваліфікації експертів книжкових пам'яток	170
Курганова О. Ю. Цикл епіграм «Святому Дамаскіну вірши» в українській книжковій культурі XVII ст.: проблема атрибуції	174
Літвінова С. А. Атрибуція літературних текстів у колекції «Музичний фонд України» Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського	178
Максимчук О. В. Генеза емблематичної образності у проповідях Антонія Радивиловського	182
Москалець О. В. Рідкісні примірники віденського піонера нотного друкарства Кристофа Торричелла в фондах НБУВ	186
Мяскова Т. Є. Особливості опису цілісних історичних книжкових колекцій та зібрань	191
Осталецька О. І. Картографічний фонд як компонент інтегрованого цифрового ресурсу Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського	195
Ривкіна Г. А. Історія Товариства єврейської народної музики як складова наукових досліджень історії музики єврейської спільноти	199
Рой С. В. Видання творів В.І. Даля до 1917 р. у фондах Ніжинського краєзнавчого музею ім. І. Спаського	203
Рудакова Ю. К. Встановлення вихідних відомостей видання за художнім оформленням як один із шляхів атрибуції (на прикладі палеотипа)	209
Руденко Л. Г. Рукописні списки творів Степана Дегтярьова у нотній бібліотеці хору Київської духовної академії	214
Савченко І. В. Ното-видавнича діяльність товариства	

«Криниця»	218
Смирнова С. М. Видання з книгозбірні П. П. Потоцького у фонді Національної історичної бібліотеки України: пошук та ідентифікація	222
Солонська Н. Г. Атрибуція історичних бібліотек української спільноти Канади як фактор національної ідентичності	226
Супронюк О. К. Збірники «За державність: матеріали до історії війська українського (Каліш–Варшава–Торонто, 1929–1966)»: атрибуція, використання, збереження	230
Хайло А. С. Спецфонд Книжкової палати України: книгознавче дослідження видань фольклорних текстів 1917–1918 рр.	235
Цибульська О. А. Композитори-однофамільці: з практики музичної бібліографії та атрибуції творів Штраусів	239
Ціборовська-Римарович І. О. Невідоме у бібліографії видання «Науки парохіальнія» Юліана Добриловського (бл. 1760–1825) друкарні Луцького домініканського монастиря	242
Шорсткіна О. Ф. Агітаційно-пропагандистська діяльність Міністерства преси й інформації УНР у 1919 р. (на основі колекції листівок НБУВ)	248
Щеколдіна Н. О. Атрибуція гравюр Джованні Баттіста Галеструцці з колекції «Кужбушків».....	253
Юхимець Г. М., Цинковська І. І. Іконографічні дослідження як інструмент атрибуції гравірованих портретів XVI–XVIII ст. зібрання Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського	257

НАУКОВІ БІБЛІОТЕКИ В ДОСЛІДНИЦЬКІЙ ІНФРАСТРУКТУРІ УКРАЇНИ

Галицька С. В., Орешина Н. В. Актуалізація рубрик скороченого варіанта Рубрикатора Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського	262
Гарагуля С. С. Інтелектуальні технології організації	

електронних реферативних ресурсів.....	268
Гриценко Н. О., Ключнікова О. В., Сандул О. Г. Реферативні бази даних як інструмент наукового дослідження	274
Ейсмонт Ю. В. Використання запозичень у реферативних текстах РБД «Україніка наукова»: дискусійні аспекти	280
Ісаєва О. В., Дорош М. В., Власова Т. Ю. Міжнародні ідентифікатори в авторитетній роботі.....	285
Кириленко С. Е., Чала Н. І. Релевантність пошукових запитів контенту РБД «Україніка наукова»	294
Колоскова Г. В. Дніпропетровська обласна універсальна наукова бібліотека як центр інтеграції інформаційних ресурсів в електронному просторі регіону	301
Коновал Л. В. Інформаційний портал «Наука України: доступ до знань» як відображення української дослідницької інфраструктури	308
Корнієнко В. О. Удосконалення бібліотечно-інформаційних технологій для оперативного забезпечення науковців реферативною інформацією	312
Костира Б. М. Актуальні проблеми систематизації літератури з суспільних наук	316
Коцюба В. В. Проект «Україніка в датах» як метод актуалізації ресурсів електронної бібліотеки «Україніка»...319	
Коцюба Є. Ю., Забіяка А. І., Гура О. С. Створення та використання електронних колекцій у повсякденній практиці бібліотек	322
Крещенко Л. М. Систематизація літератури з Середньовічної історії згідно нової періодизації у НБУВ	326
Крючин А. А., Балагура І. В., Добровська С. В., Овсієнко Л. М. Представлення економічних наук у реферативній базі даних «Україніка наукова»	331
Лобузін І. В. Цифровий менеджмент інформації в бібліотеках: світовий досвід системного впровадження...336	
Лобузін К. В. Портали знань національних бібліотек	341
Лобузін К. В., Галицька С. В. Тематичний пошук в електронних каталогах національних бібліотек	346

Лощинська Н. В. Біографістика в електронній бібліотеці «Україніка» (спроба класифікації)	353
Медвідь Т. С. Пошукові можливості електронного каталогу на прикладі Національної бібліотеки Білорусії	358
Перенесієнко І. П., Вощенко О. І. Специфіка встановлення тематичних зв'язків між предметними рубриками електронної бібліотеки «Україніка»	362
Поліщук Т. В. Сучасна економічна термінологія у реферативних текстах РБД «Україніка наукова»	367
Самохіна Н. Ф., Кудименко Л. Г., Мартинюк О. М. Присвоєння цифрового ідентифікатора DOI науковим виданням НБУВ	371
Селецький А. В. Державна науково-педагогічна бібліотека імені В. О. Сухомлинського в системі бібліотечно-інформаційного супроводу освіти: 20 років наукової діяльності	377
Ткаченко О. П. Особливості шифрування документів на традиційних та електронних носіях	383
Устинова Т. П. Особливості побудови індексів за двома бібліотечними класифікаційними схемами на прикладі розділу «Ветеринарна медицина»	387
Шекера П. І. Конверсія карткового каталогу журналів і продовжуваних видань НБУВ: етапи роботи	392
Якубець О. А. Пошуковий профіль установ НАН України: принципи наповнення та використання	397
Ясінська О. А., Слюсар М. Т. Віртуальна і розширена реальність у бібліотеці	402

СУЧАСНА БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНА ТЕРМІНОЛОГІЯ

Баньковська І. М. Особливості роботи над перекладом бібліотечної еталонної моделі від IFLA	408
Вакуленко М. О. Науковий підхід до передачі англійських наукометричних термінів українською мовою	413
Комова М. В. Лексикографічні джерела бібліотекознавства	417

Медведь М. М. Пасивність українськомовного термінотворення: видавничо-поліграфічний неологічний аспект	422
---	-----

**БІБЛІОМЕТРИЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ
ТА НАУКОМЕТРИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ**

Балагура І. В., Ланде Д. В., Крючин А. А. Визначення груп експертів на основі аналізу бібліометричних показників	428
Жабін А. О. Впровадження когнітивних практик у наукометрії	433
Жабін О. І. Альтернативні метрики наукової інфосфери	437
Копансва В. О. Концепція дуалізму наукометрії	440
Костенко Л. Й. Видавничі та наукометричні ініціативи Євросоюзу	443
Кухарчук Є. О. Система міжнародних ідентифікаторів у наукових комунікаціях	447
Медведсва А. С. Сучасні аспекти застосування наукометричної платформи Web of Science	450
Симоненко Т. В. Аналіз феномену самоорганізації наукових комунікацій	452

Наукове видання
БІБЛІОТЕКА.
НАУКА.
КОМУНІКАЦІЯ:
актуальні тенденції у цифрову епоху

Матеріали міжнародної наукової конференції
(Київ, 8–10 жовтня 2019 р.)
у двох томах

Том 1

Науковий редактор
О. З. Клименко

Редактори
О. І. Вербіцька, О. І. Жабін, О. С. Залізнюк, Л. П. Затока,
М. В. Іванова, Н. Г. Іванова, О. З. Клименко, Л. В. Коновал,
Т. В. Котлярова, Т. Є. Мяскова, О. Л. Сокур

Комп'ютерний набір
М. В. Іванова

Комп'ютерна верстка
О. М. Литвин

Підп. до друку __.2019. Формат 60x84/16.
Папір офс. Ум. друк. арк. __. Обл.-вид. арк. __
Наклад 200 прим. Зам № __
Видавець і виготівник Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
03039, Київ, просп. Голосіївський, 3

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 1390 від 11.06.2003 р.